

Att bredda deltagandet i kulturlivet

Hinder och möjligheter

Rapport 2023:2

Postadress:

Box 1001
405 21 Göteborg

Besöksadress:

Södra Vägen 54

Telefon:

031-395 20 00

E-post:

info@kulturanalys.se

Webbplats:

www.kulturanalys.se

© Myndigheten för kulturanalys 2023

Formgivning: Bazooka

Tryck: Taberg Media Group AB, 2023

ISBN: 978-91-87046-68-1

Myndigheten för kulturanalys

Att bredda deltagandet i kulturlivet

Hinder och möjligheter

Innehåll

Förord	6
Sammanfattning.....	7
Olika dimensioner av deltagandemålet.....	7
Syfte och genomförande.....	8
Resultat och bedömning	9
Åtgärder i syfte att bredda deltagandet ytterligare	12
Summary	16
Different dimensions of the participation objective	16
Aim and design	17
Results and assessment.....	18
Measures that could broaden participation further	21
Inledning	25
Syfte, frågeställningar och begrepp	26
Analysmodell: olika dimensioner av deltagandemålet	27
Disposition och genomförande	29
Deltagandemålets framväxt i den svenska kulturpolitiken	31
Dagens mål om allas möjlighet till deltagande.....	31
Demokratiseringen av kulturen tar fart.....	32
Främjande av den värdefulla och goda kulturen.....	33
En kulturpolitik för kulturell demokrati	37
Deltagandemålet slås fast i den svenska kulturpolitiken	38
Deltagandemålets fortsatta utveckling	39
Dagens deltagandemål utifrån en historisk kontext	41
Deltagandemålets vidare kontext	43
Sammanfattning.....	44

Vem deltar och varför? En kunskapsöversikt	45
Invånarnas kulturvanor i en nordisk kontext	45
Vad beror skillnaderna i deltagande på?	53
Kritiska perspektiv på breddat deltagande.....	64
Sammanfattning.....	65
Kulturvanor i förändring?	67
Genomförande	68
Kulturvanor 2001–2019	71
Förklaringsfaktorer över tid	76
Nöjd med nivån av deltagande?	88
Sammanfattning.....	93
Arbetsmarknad och utbildning för professionellt verksamma..	95
Vem är verksam på kulturarbetsmarknaden?	95
Vem utbildar sig till konstnär och kulturskapare?	98
Högre utbildning och arbetsmarknad: hur ser sammansättningen ut?	100
Vad beror skillnaderna på?	111
Sammanfattning.....	114
Kulturpolitiska åtgärder för breddat deltagande	116
Förbättrad tillgänglighet och sänkta trösklar	116
Fördjupning 1: Fri entré-reformen	119
Åtgärder för en fördjupad delaktighet i kulturlivet	124
Fördjupning 2: Äga rum	125
Åtgärder för alla barns och ungas rätt till kultur	139
Fördjupning 3: Kulturskolans utvecklingsbidrag	140
Sammanfattning.....	149
Kultursamverkansmodellen:	
Att möta mångfald	151
Kultursamverkansmodellen	152

Offentliga aktörer: med uppdrag att främja invånarnas deltagande i kulturlivet	153
Yrkesorganisationer: med uppdrag att främja goda villkor för professionella kulturskapare.....	175
Det civila samhället: med uppdrag att göra det möjligt att tillsammans ta del av och utöva kultur	183
Sammanfattning.....	191
Kulturanalys bedömning.....	193
Slutsatser utifrån utredningens resultat	193
Hinder för breddat deltagande i kulturlivet	194
Åtgärder i syfte att bredda deltagandet ytterligare	202
Referenser	207
Bilaga 4. Genomförande av uppföljningsstudie om Äga rum..	238
Intervjuguide	238
Bilaga 5. Genomförande av intervjustudie inom ramen för kultursamverkansmodellen	240
Intervjuguide	242

Förord

Denna rapport är Myndigheten för kulturanalys återslaggning av ett regeringsuppdrag som Kulturanalys erhöi i regleringsbrevet för år 2022. Uppdraget bestod i att kartlägga och analysera hinder för breddat deltagande och minskad snedrekrytering i kulturlivet. Därutöver innefattade uppdraget att lämna förslag på åtgärder, företrädesvis på nationell nivå och inom ramen för kultursamverkansmodellen.

Kulturanalys har genomfört uppdraget i form av fem fördjupningsstudier som rymmer allt från analys av tidigare kunskap till analys av enkätsvar, registerdata och intervjumaterial. Utredningen har därmed involverat stora delar av myndighetens samlade utredningsresurser, både statistiker och analytiker. Kulturanalys vill rikta ett särskilt tack till Marcus Weissenbilder och SOM-institutet vid Göteborgs universitet som bistått oss i arbetet med en fördjupad analys av invånarnas kulturvanor.

Göteborg i maj 2023

Mats Granér

Myndighetschef

Sammanfattning

I regleringsbrevet för 2022 fick Myndigheten för kulturanalys (Kulturanalys) i uppdrag av regeringen att utreda breddat deltagande och minskad snedrekrytering i kulturlivet. Utöver att kartlägga och analysera hinder för att alla ska ha lika möjlighet att delta i kulturlivet, ingick i uppdraget att föreslå åtgärder i syfte att överbrygga hinder, framförallt på nationell nivå samt inom ramen för kultursamverkansmodellen. Denna rapport utgör Kulturanalys redovisning av uppdraget. Med deltagande i kulturlivet avses i rapporten i första hand deltagande inom konst och kulturarv. Med ett breddat deltagande avses i första hand att grupper som är underrepresenterade deltar mer, eller får förbättrade möjligheter att delta mer. Snedrekrytering används specifikt för att benämna underrepresentationen av vissa grupper inom utbildning på kulturområdet. Med hinder avses allt från rumsliga och ekonomiska till sociala förutsättningar som på ett avgörande sätt försvårar för kulturpolitiken att fullt ut uppnå målet om att alla ska ha lika möjlighet att delta. Samtliga begrepp problematiseras i utredningen och ges också en historisk kontext.

Olika dimensioner av deltagandemålet

Ambitionen att bredda deltagandet i kulturlivet utgår från det nationella kulturpolitiska målet att alla ska ha möjlighet att delta i kulturlivet. För att kunna bedöma utvecklingen över tid har Kulturanalys identifierat fyra huvudsakliga dimensioner i det vi benämner som **deltagandemålet**:

1. Alla ska ha möjlighet att **ta del av** ett kulturutbud som präglas av mångfald och hög kvalitet.
2. Alla ska ha möjlighet att få utlopp för sina skapande förmågor (**skapa kultur**).
3. Det ska vara möjligt att verka och förkovra sig professionellt (**arbeta och försörja sig**) som kulturskapare i hela landet.

4. Det ska finnas möjligheter till inflytande över kulturlivets och kulturpolitikens utformning (*påverka beslutsprocesser på kulturområdet*).

Dessa fyra dimensioner är vägledande för utredningens genomförande, analys och bedömning. Därtill ställer andra politiskt beslutade mål krav som de fyra dimensionerna måste förhålla sig till. Dessa krav avser för det första alla människors rätt till kultur och att inte bli utsatta för diskriminering. För det andra avser kraven vissa gruppers särskilda rättigheter, exempelvis barn och unga, nationella minoriteter och personer med funktionsnedsättning.

Syfte och genomförande

Rapportens syfte är att identifiera hinder för breddat deltagande i kulturlivet och att föreslå åtgärder som kan bidra till att överkomma dessa hinder. För att uppnå syftet har Kulturanalys genomfört fem fördjupningsstudier.

Den **första** fördjupningsstudien består av en kunskapsöversikt med fokus på kulturvaneundersökningar i ett nordiskt och i ett internationellt perspektiv, samt kunskap om hinder och förutsättningar för deltagande i kulturlivet. Den **andra** fördjupningsstudien består av en analys av skillnader i invånarnas kulturvanor baserad på SOM-institutets nationella och årliga enkät till invånare mellan 16 och 85 år under perioden 2001–2019. I fokus står skillnader i deltagande: över tid, mellan olika typer av kulturaktiviteter, samt i relation till olika bakgrundsfaktorer. Den **tredje** fördjupningsstudien består av en analys av utbildning och arbetsmarknad för professionellt verksamma inom kulturområdet baserat på registerdata, mot bakgrund av tidigare kunskap. Fokus ligger på sammanställningen bland de som tar examen från en högre utbildning och bland de som är professionellt verksamma på arbetsmarknaden i relation till ett urval bakgrundsfaktorer. Den **fjärde** fördjupningsstudien består av en analys av kulturpolitiska åtgärder som har genomförts i syfte att öka och bredda deltagandet i kulturlivet, med ett särskilt fokus på tre specifika nationella reformer: Fri entré-reformen, Åga rum-satsningen och Kulturskolans utvecklingsbidrag. Den **femte** fördjupningsstudien består av en analys av intervjuer med ett urval aktörer som bidrar till genomförandet av kultursamverkansmodellen om deras erfarenheter av hinder och förutsättningar

för breddat deltagande i kulturlivet. De aktörsgrupper som står i fokus är offentliga aktörer (statliga myndigheter/motsvarande, regionala konsulenter och kommunala kulturchefar), intresseorganisationer för professionella kulturskapare samt nationella organisationer inom det civila samhället.

Utöver att på olika sätt belysa och exemplifiera deltagandemålets fyra dimensioner uppvisar delstudierna en medveten bredd i material- och metodval. Vårt material består av allt från styrdokument till enkätsvar, registerdata och kvalitativa intervjuer, som analyserats med hjälp av såväl kvalitativa som statistiska metoder.

Resultat och bedömning

Utredningens resultat pekar tydligt mot att hindren för breddat deltagande i kulturlivet bottnar i socioekonomiska och demografiska faktorer, geografiska avstånd, bristande logistik och en sårbar nationell infrastruktur, begränsade ekonomiska resurser, samt en kulturpolitisk inriktning som i viss utsträckning fungerar exkluderande i relation till de skillnader som finns i befolkningens preferenser.

Socioekonomiska och demografiska faktorer

Resultaten i samtliga fördjupningsstudier visar att skillnader i deltagande kan kopplas till och delvis förklaras av socioekonomiska och demografiska faktorer och att dessa skillnader är beständiga över tid. När det gäller socioekonomiska faktorer är utbildningsnivån mest avgörande. Det vill säga ju längre utbildning en person har, desto mer benägen är personen att ta del av kultur. På motsvarande sätt är barn till föräldrar med längre utbildning överrepresenterade i alla de utbildningsformer på kulturområdet där kvalitets-säkrade uppgifter finns tillgängliga. Samtidigt indikerar analysen som gjorts av kulturvanornas förändring över tid att utbildningens betydelse som förklaringsfaktor håller på att avta.

En högre inkomstnivå påverkar deltagandet i vissa avgiftsbelagda besöksaktiviteter positivt, och barn till föräldrar med en högre inkomst är också överrepresenterade i utbildningar på högskolenivå. I kombination med att inkomstnivåerna är lägre för personer som är verksamma inom kulturområdet jämfört med verksamma inom andra områden, så riskerar en lägre inkomst att utgöra ett hinder för de som vill utbilda sig i syfte att bli professionellt verksamma på kulturområdet. De barn och unga som saknar ett ekonomiskt stöd i hemmiljön kan få sämre förutsättningar att både utbilda sig och verka på en arbetsmarknad som kännetecknas av såväl låga som oregelbundna inkomster.

Kvinnor deltar i större utsträckning än män i kulturlivet. Kvinnor är också överrepresenterade i utbildningar och på arbetsmarknaden inom kulturområdet. Inom konstområdet är dock män något överrepresenterade både bland de som har en examen och bland de som är verksamma, jämfört med personer med en annan examen eller som är verksamma inom annat område. Personer som är utrikes födda är underrepresenterade både bland de med en examen och bland de som är verksamma på kulturområdet, jämfört med personer med en annan examen eller som är verksamma inom andra områden.

Geografiska avstånd, bristande logistik och en sårbar nationell infrastruktur

Resultaten visar att utbildningsplatser och arbetstillfällen, liksom de mest kulturaktiva invånarna, är koncentrerade till städer. Särskilt i mindre kommuner och på landsbygden är kulturlivet i stor utsträckning beroende av ideella aktörer. Dessa är ofta få till antalet, och på många platser står de dessutom inför ett nödvändigt generationsskifte. Stora geografiska avstånd till kulturutbudet kan utgöra ett konkret hinder, särskilt i de landsbygdskommuner där de kollektiva transportmöjligheterna är bristfälliga. Av samma skäl är det avgörande att upprätthålla de krav på tillgänglighetsanpassning, som får avgörande konsekvenser för personer med funktionsnedsättning. Även om kulturpolitiska åtgärder bidragit till att etablera en på flera sätt välfungerande infrastruktur för kultur över hela landet, så är det tydligt att denna infrastruktur delvis brister i geografisk täckning och att den är sårbar.

Begränsade ekonomiska resurser

Jämfört med andra områden är den offentliga medelstilldelningen till kulturområdet relativt begränsad, samtidigt som de krav som uppställs på offentligt finansierad kulturverksamhet är relativt omfattande. Inte minst gäller detta krav som innebär att på olika sätt öka och bredda deltagandet i verksamheten. Utredningens resultat visar att arbetet för breddat deltagande behöver bedrivas långsiktigt och genom att etablera och upprätthålla relationer med såväl målgrupper som aktörer som gemensamt kan bidra till att genomföra verksamheter. Det innebär att om politiska beslutsfattare vill åstadkomma breddat deltagande så behöver ytterligare ekonomiska resurser tillskjutas detta arbete. Här pekar utredningens resultat mot att det finns skäl att särskilt prioritera ekonomiska förstärkningar riktade till kommunerna och det civila samhället. Därutöver framstår det som prioriterat att förbättra de ekonomiska och sociala villkoren för professionellt verkamma på kulturområdet. Detta då de utgör en nödvändig förutsättning för att det ska finnas ett kulturutbud som kännetecknas av mångfald och hög kvalitet i hela landet för invånarna att delta i.

Kulturpolitikens inriktning och skillnader i befolkningens preferenser

Utredningen visar att kulturpolitiken historiskt har etablerats för att bidra till befolkningens estetiska fostran. Över tid har kulturpolitiken också kommit att prioritera möjligheten för invånarna att själva skapa kultur. Dock är kulturpolitiken även idag avgränsad till en specifik kultursyn där den offentliga medelstilldelningen i först hand går till konstarter och kulturarv. Denna avgränsning kan utgöra ett hinder för vissa invånare att delta i kulturlivet, då de inte kan identifiera sig med den typ av kultur som ingår. Samtidigt säger aktörer som intervjuats inom ramen för utredningen att skillnader i invånarnas kulturpreferenser både är ett faktiskt och ett önskvärt tillstånd. Från ett sådant perspektiv betraktas inte alla skillnader i deltagande att vara i behov av en utjämning genom kulturpolitiska åtgärder.

Åtgärder i syfte att bredda deltagandet ytterligare

Utifrån utredningens resultat bedömer Kulturanalys att det finns skäl att överväga ytterligare åtgärder för att bredda deltagandet, och därmed stärka allas möjlighet att delta i kulturlivet. Åtgärderna handlar om att tydliggöra förväntningarna på kulturens effekter inom andra samhällsområden, att prioritera barn och unga i samverkan mellan politikområden, att säkerställa en infrastruktur för kultur i hela landet, och att överväga förändringar i kulturpolitikens inriktning.

Tydliggör förväntningarna på kulturens effekter inom andra samhällsområden

Utredningen visar att socioekonomiska faktorer som utbildning och inkomst, samt demografiska faktorer som kön, utländsk bakgrund och ålder, samvarierar med deltagande i kulturlivet. De skillnader som kan kopplas till socioekonomiska och demografiska faktorer kan dock inte i första hand åtgärdas genom kulturpolitiska åtgärder, utan med åtgärder inom andra politikområden som exempelvis utbildningspolitiken, den ekonomiska politiken och socialpolitiken. Åtgärder för att stärka barns och ungas – men även vuxnas – möjligheter att delta i kulturlivet bör därför utgå från en insikt om kulturpolitikens begränsningar i att utjämna skillnader av en social och ekonomisk karaktär. Denna insikt bör också återspeglas i regeringens men också i regionernas och kommunernas uppdrag till offentligt finansierade kulturverksamheter. Dessa uppdrag bör i första hand fokusera på att tillhandahålla ett varierat utbud av hög kvalitet och på så sätt främja ett ökat och breddat deltagande. I uppdragen bör också tillräckligt utrymme ges för verksamheterna att bedriva ett utvecklingsarbete med utgångspunkt i den egna uppföljningen och i kunskap om metoder för breddat deltagande.

Prioritera barn och unga i samverkan mellan politikområden

Kulturpolitiken bör prioritera åtgärder som stärker barns och ungas rätt till kultur, då det idag finns tydliga skillnader i förutsättningar för barn och unga att möta ett brett urval av kulturella uttryck av hög kvalitet. Att få möjlighet att ta del av ett sådant urval utgör en nödvändig förutsättning både för att aktivt kunna välja att delta (eller inte delta) i kulturlivet och för att aktivt kunna välja (eller välja bort) utbildningsvägar som kan leda till professionell verksamhet på kulturområdet. Av samma anledning finns det skäl för regeringen att i samverkan mellan utbildningspolitiken och kulturpolitiken ännu en gång se över möjligheterna att förstärka ställningen för estetiska ämnen inom den obligatoriska skolan och inom gymnasiet. Dessa utbildningsformer utgör viktiga arenor för att förmedla det breda kulturutbud som alla barn och unga har rätt till. Det finns också anledning att fortsätta utveckla det nationella stödet till kulturskolan, med särskilt fokus på att bredda deltagandet. För att åtgärda den snedrekrytering som delvis är konstaterad till alla utbildningsformer på kulturområdet, så instämmer Kulturanalys i Kulturrådets bedömning att det bör vara en utbildningspolitisk aktör som får samordningsansvar för att planera och genomföra åtgärder. Kulturpolitiska aktörer bör dock involveras aktivt i detta arbete.

Säkerställ en infrastruktur för kultur i hela landet

Kulturanalys bedömer det som rimligt att anta att det relativt aktiva deltagande i kulturlivet som kännetecknar Sverige kan kopplas till den offentliga kulturpolitikens närmare 100-åriga prioritering av en nationell infrastruktur för kultur. Både för att upprätthålla nuvarande nivå och för att ytterligare bredda deltagandet i kulturlivet utgör därför ett kulturutbud som kännetecknas av mångfald och hög kvalitet med spridning i hela landet en nödvändig förutsättning.

Utredningens resultat visar att den nationella infrastrukturen idag på olika sätt är sårbar. Pandemin fick mycket negativa konsekvenser för hela kulturområdet men i synnerhet för aktörer inom det civila samhället. Det civila samhället bidrar till breddat deltagande genom såväl innehållsmässig

bredd som genom lokal förankring. Bland offentliga aktörer utgör särskilt den ekonomiska utvecklingen i kommuner ett potentiellt hot mot en stabil nationell infrastruktur. Detta inte minst då kommunerna uppbär huvudansvar för flera av de kulturverksamheter som kan bidra till att bredda deltagandet hos barn och unga. Regeringen bör därför särskilt överväga långsiktiga insatser som bidrar till att stärka de ekonomiska förutsättningarna för både kommuner och aktörer i det civila samhället.

Överväg förändringar i kulturpolitikens inriktning

Dagens kulturpolitik innebär att konstarter och kulturarv liksom professionell verksamhet står i fokus för åtgärder på statlig, men även i stor utsträckning på regional nivå. Dessa åtgärder bidrar till att uppnå att alla ska ha möjlighet att ta del av ett kulturutbud som uppvisar mångfald och hög kvalitet. De bidrar också till att uppnå att det ska vara möjligt att verka och förkovra sig professionellt som kulturskapare i hela landet. Åtgärder på kommunal nivå och insatser i det civila samhället bidrar särskilt till att uppnå att det ska vara möjligt för alla att själva skapa kultur. Kultursamverkansmodellen utgör ett konkret exempel på en åtgärd som utöver detta syftar till att uppnå allas möjligheter att påverka kulturlivets och kulturpolitikens utformning. Inom modellen ryms samtliga politiska nivåer men också det civila samhället och det professionella kulturlivet. Det finns enligt Kulturanalys bedömning anledning för regeringen att överväga hur kultursamverkansmodellen i större utsträckning än idag skulle kunna skapa möjligheter till en ökad variation i kulturutbudet. Den pågående utredningen om kultursamverkansmodellen har i särskilt uppdrag att lämna förslag till hur modellen kan utvecklas i syfte att främja deltagande.

Inom ramen för ett sådant övervägande är det ett politiskt beslut att hitta balansen mellan två olika perspektiv på breddat deltagande. Om nuvarande prioriteringar i den ekonomiska medelstillelningen kvarstår, så framstår det som mindre sannolikt att deltagandet i kulturlivet kommer att breddas i någon större utsträckning. Om offentliga medel istället skulle tilldelas andra aktörer än tidigare, exempelvis inom det civila samhället, eller om offentliga medel skulle tilldelas andra konstnärliga genrer än idag så ökar sannolikheten för att

deltagandet skulle breddas. Förutsatt att ytterligare ekonomiska resurser inte tillförs kulturpolitiken riskerar dock en sådan omprioritering att påverka det professionella utövandet av konst och kultur inom vissa genrer negativt. Det skulle också riskera att inverka negativt på befolkningens möjligheter att ta del av denna typ av kultur.

Summary

In this report, the Swedish Agency for Cultural Policy Analysis (Kulturanalys) presents its review of broadened participation in culture, including broadened recruitment. The review is the result of a government assignment. It provides a mapping and analysis of obstacles to people's participation in culture, as well as suggestions on how to overcome such obstacles. The review includes key concepts that could be given several meanings. With participation in culture, Kulturanalys refers primarily to participation in the arts and cultural heritage. Broadened participation implies that groups of people that have previously been underrepresented participate to a higher degree or are provided with improved conditions for participation. In the report, broadened recruitment is used specifically to denote broadened participation in cultural education. Obstacles include spatial, financial or social conditions that explicitly encumber public cultural policy in achieving the national participation objective. These chosen definitions of key concepts are provided with historical context and problematised throughout the report.

Different dimensions of the participation objective

The ambition to broaden participation emanates from the national cultural policy objective that everyone should have the possibility to participate in culture. To make it possible to assess the development over time, Kulturanalys has identified four main dimensions of the participation objective:

1. Everyone should have the possibility to take part in a diverse range of artistic and cultural expressions of high quality.
2. Everyone should have the possibility to actively engage in creating culture.

3. It should be possible to work professionally in the cultural sector throughout the country.
4. It should be possible to influence the shaping of culture and cultural policy.

These four dimensions guide the design, analysis and assessment in this report. In addition, the dimensions must take into account requirements regulated by policy objectives in other areas. Firstly, these requirements include the cultural rights of all people, as well as the right of all people not to be discriminated against. Secondly, the requirements include the special rights granted to specific groups of people, for example, children and youth, national minorities and people with disabilities.

Aim and design

The aim of the report is to identify obstacles to broadened participation and suggest policy measures that could contribute to overcoming these obstacles. To achieve this aim, Kulturanalys has conducted five in-depth studies. In addition to exemplifying the different dimensions of the participation objective, the five studies display a broad range of methods and empirical material. The material includes governing documents, survey responses, registry data, and qualitative interviews that have been analysed using both qualitative and statistical methods.

The first study is a knowledge review based on cultural habits surveys in the Nordic countries and internationally, as well as research on obstacles to participation in culture. The second study is based on an analysis of the Swedish SOM Institute's national and yearly survey for people between 16 and 85 years of age, during the period 2001–2019. The analysis focuses on differences in participation: over time, between different kinds of cultural activity, and in relation to a selection of background factors. The third study is based on an analysis of registry data concerning higher education and professional activity in the cultural sector. In this analysis, focus lies on the composition amongst those who have a higher education degree and work professionally in the cultural sector, in relation to a selection of background

factors. The consequences of cultural policy measures that have been taken with the explicit aim to increase and broaden participation in culture is the focus of the fourth study. In particular, three specific national subsidies are scrutinised: one aiming at increasing and broadening participation by removing all fees for visitors to a specific selection of national museums (Fri entré-reformen); one aiming at increasing the level of active participation in culture and democracy in a specific selection of residential areas (Äga rum); and one aiming at levelling out differences between voluntary cultural schools for children (Kulturskolans utvecklingsbidrag). The fifth study is based on an analysis of interviews with a selection of key actors that contribute to the implementation of the cultural cooperation model. The actors include representatives for public actors (national government agencies, regional cultural advisory officers and municipal heads of cultural affairs), national interest organisations for professional artists, and national organisations in civil society.

Results and assessment

The results of the review clearly show that the obstacles to broadened participation in culture are related to socioeconomic and demographic factors; geographical distance, logistics failures and a vulnerable national infrastructure for culture; limited financial resources; and cultural policy priorities that to a certain extent exclude people based on differences in cultural preferences.

Socioeconomic and demographic factors

The results of all five in-depth studies show that differences in participation are related to, and sometimes explained by, socioeconomic and demographic factors, and that differences are stable over time. Amongst socioeconomic factors, educational level is the most decisive, that is, the higher the level of education, the higher the level of participation in culture. Correspondingly, children with parents with a higher level of education are overrepresented in cultural education at all levels where solid data is available. However, the results of the analysis of cultural habits over time indicate that differences in cultural participation cannot be levelled out only by a generally higher educational level.

A higher level of income increases participation in cultural activities that charge a fee, and children with parents with a higher level of income are also overrepresented in higher cultural education. Combined with the fact that income levels are generally lower for professionals in the cultural sector compared to professionals in other sectors, a lower income level could become an obstacle for those who wish to educate themselves and work professionally in the cultural sector. Children and youth who lack financial support from their home environment could end up with impaired conditions for both education and professional activity in a sector that is characterised by low as well as irregular income.

Women participate to a higher degree in culture than men do. Women are also overrepresented in education and professional activity in the cultural sector. Within the artistic subsector, however, men are overrepresented both amongst those with a degree in higher artistic education and amongst those who work professionally in the artistic sector, when compared to people with higher education degrees and professions in other sectors. People who are not born in Sweden are underrepresented both amongst those with a degree and amongst those working professionally in the cultural sector, when compared to people with higher education degrees and professions in other areas.

Geographical distance, logistics failures and a vulnerable national infrastructure

The results show that training places in cultural education and job opportunities in the cultural sector, as well as people with the highest level of participation in culture, are concentrated to urban areas. In smaller municipalities and rural areas, cultural activities are especially dependent on organisations in civil society. These organisations are often few in number, and several are facing a necessary generational shift. Long geographical distances to cultural activities can become a very substantial obstacle to participation in culture, particularly in rural areas characterised by failures in collective transportation. In a similar way, the requirement for publicly funded cultural activities to make their venues accessible for people with disabilities is crucial. While cultural policy measures generally have

contributed to establishing a basic infrastructure for culture throughout the country, the results of the review confirm that this infrastructure is at least in part vulnerable and lacking in geographical coverage.

Limited financial resources

While public subsidy for cultural activities is relatively limited when compared to public subsidy in other areas, the requisite terms for receiving public funding are relatively exhaustive. This is evident not least for the requisite that publicly funded activities should increase and promote participation in culture. The results of the review show that efforts to broaden participation must be long term and include relation building with both the intended target groups and other actors that contribute to making cultural activities possible. The results imply that if policy makers aim to broaden participation, additional financial resources must be assigned to such efforts. The results further imply that policy makers should give priority to increasing financial support to municipalities and organisations in civil society. In addition, policy makers should give priority to improving financial and social conditions for those working professionally in the cultural sector, since they are a necessary prerequisite for cultural activities of high quality that people can participate in.

Cultural policy and differences in preference

The review shows that, historically, public cultural policy has been established to contribute to the aesthetic education of the Swedish population. Over time, cultural policy has also come to include an emphasis on the importance of people creating culture by themselves. Still, cultural policy is continuously limited to a specific view on culture where public subsidy is primarily targeted at traditional aesthetic expressions and cultural heritage. This delimitation can provide an obstacle to participation for some groups of people who do not share this cultural preference. However, some of the actors interviewed for the review think that differences in cultural preferences are not merely a factual state of affairs, but also something to be desired. From this viewpoint, not all differences in participation are in need of being levelled out by cultural policy measures.

Measures that could broaden participation further

Based on the results of the review, Kulturanalys concludes that there is reason to consider additional cultural policy measures to broaden participation and thus improve conditions for everyone's possibility to participate in culture. These measures include, for cultural policy, making explicit the expectations on the effects of culture in other areas; giving priority to measures targeted at children and youth in cooperation with other policy areas; safeguarding a national infrastructure for culture; and considering changes in cultural policy direction.

Limit the expectations on culture to have effects in other areas

The results of the review show that participation in culture is related to both socioeconomic factors, such as level of education and level of income, and demographic factors, such as gender, foreign background and age. Differences dependent on socioeconomic and demographic factors cannot be levelled out by cultural policy measures, but by measures in other policy areas, such as educational policy, financial policy and social policy. Measures to improve the possibilities of children and youth – but also the possibilities of adults – should therefore be based on a realistic understanding of what cultural policy in itself can and cannot achieve in terms of levelling out differences of a social or economic character. This understanding should also be reflected in the Government's, but also in the regions' and municipalities', assignments to publicly-funded activities. Such assignments should primarily concern the supply of cultural activities of high quality, that could contribute to increase and broaden participation in such activities. The assignments should also include sufficient room for developing activities based on follow-up and knowledge about methods to broaden participation.

Give priority to children and youth in cooperation with other policy areas

Cultural policy should give priority to measures that strengthen the right to culture for children and youth, not least since there are obvious differences in the conditions that allow children and youth to engage in a broad range of artistic and cultural activities of high quality. To have the possibility to engage in such an offering is a necessary prerequisite, both for the ability to make an active choice to participate (or not) in culture, and the ability to make an active choice to educate oneself (or not) with the aim of working professionally in the cultural sector. To reach this aim, educational policy and cultural policy should again consider the possibility to strengthen the position of aesthetic subjects in both elementary school and high school. These levels of education constitute important arenas to make accessible that broad range of artistic and cultural expressions that children and youth are entitled to. For the same reason, Kulturanalys argues that the national subsidy of voluntary cultural schools for children should be continued. To broaden recruitment to cultural education generally, Kulturanalys agrees with the Swedish Arts Council that it should be an actor in educational policy that coordinates efforts to broaden participation in cultural education. Cultural policy actors should be actively involved in planning and implementing such efforts.

Safeguard a national infrastructure for culture

Kulturanalys concludes that it seems reasonable to assume that the relatively high level of participation amongst the Swedish population is related to the historically longstanding priority given in Swedish cultural policy to the establishment of a national infrastructure for culture. For the future, this infrastructure is crucial both to upholding the current level of participation and broadening it.

The results of the review show that the national infrastructure is vulnerable in different ways. The corona pandemic had very negative effects on the whole cultural sector, but the consequences for organisations in civil society were particularly severe. Such organisations contribute to broadening participation in culture, both in terms of content and by their local anchoring. Amongst public actors, municipalities are particularly challenged financially, which could become an increasingly important obstacle to a stable national infrastructure. Municipalities are especially relevant since they are responsible for several cultural activities targeted at children and youth. The Government should therefore consider additional and long-term financial support to municipalities and organisations in civil society.

Consider changes in the direction of cultural policy

Current cultural policy implies that measures aiming at traditional aesthetic expressions and cultural heritage, as well as professional activity, are given priority at both the national and regional level of government. Such measures contribute to everyone's possibility to take part in a diverse range of artistic and cultural expressions of high quality. They also contribute to making it possible to work professionally in the cultural sector throughout the country. Measures at the municipal level, as well as efforts by organisations in civil society, especially contribute to making it possible for everyone to engage actively in creating culture. The cultural cooperation model provides a substantial example of a reform that includes all levels of government as well as professional artists and organisations in civil society; it thus also provides the possibility for a larger number of actors to influence the shaping of culture and cultural policy. Based on this conclusion, Kulturanalys recommends that the Government considers measures to increase variation in cultural offerings by further developing the cultural cooperation model.

When considering such measures, policymakers would also have to find a balance between two different perspectives on broadened participation. If current priorities in the distribution of public funding remain, it seems less likely that participation will be broadened to any greater extent. If, on the contrary, public funding were to be distributed to other actors, for example,

organisations in civil society, or to other aesthetic genres, it seems more likely that participation will be broadened. However, unless the total budget for culture is increased, such a redirection of priorities would have negative effects on the professional artistic activity in certain aesthetic genres. In turn, it would have negative effects on the possibility for everyone to participate in this kind of artistic activity.

Inledning

Det nationella kulturpolitiska målet om att alla ska ha möjlighet att delta i kulturlivet har stått centralt i den svenska kulturpolitiken ända sedan riksdagen fattade beslut om en samlad uppsättning mål 1974. Arbetet med att bygga upp en nationell infrastruktur i syfte att tillgängliggöra ett kulturutbud i hela landet inleddes dock redan på 1930-talet. Under 1960- och 70-talen kompletterades ambitionen att tillgängliggöra ett professionellt kulturutbud över hela landet med ambitionen att också förbättra invånarnas möjligheter till eget skapande. Enligt 1995 och 2009 års kulturpolitiska utredningar har dessa åtgärder sammantaget varit framgångsrika i att öka deltagandet i kulturlivet (se t.ex. SOU 1995:85, s. 678; SOU 2009:16, s. 292). Enligt de internationella utvärderingar och mätningar som genomförts har Sverige en i jämförelse kulturaktiv befolkning (se t.ex. Europeiska kommissionen, 2013; Eurostat, 2019; Myerscough, 1990, s. 149).

Samtidigt konstaterade man redan i början av 1970-talet att det fanns avgörande skillnader i kulturvanor inom befolkningen (SOU 1972:66, s. 157–160). Dessa skillnader kopplades till en bristande tillgång till kulturutbud i olika delar av landet och till en snäv kultursyn, men också till skillnader i socioekonomiska förutsättningar som utbildning och inkomst samt demografiska faktorer som kön och ålder. Idag kan vi konstatera att dessa skillnader i hög utsträckning består (se t.ex. Myndigheten för kulturanalys, 2022a; SOU 2022:77). Över tid har också skillnader i förutsättningar för dem som vill utbilda sig till och verka professionellt som kulturskapare blivit alltmer tydliga (se t.ex. Konstnärsnämnden, 2016; Kulturrådet, 2023a; SOU 2022:77).

I regleringsbrevet för 2022 fick Myndigheten för kulturanalys (Kulturanalys) följande uppdrag av regeringen:

Breddat deltagande och minskad snedrekrytering i kulturlivet

Myndigheten för kulturanalys ska kartlägga och analysera hinder för att alla ska ha lika möjlighet att delta i kulturlivet. I uppdraget ingår att lämna förslag på åtgärder, framförallt på nationell nivå samt inom ramen för kultursamverkansmodellen, som syftar till att överbrygga dessa hinder. (Kulturdepartementet, 2021, s. 1)

Denna rapport utgör Kulturanalys redovisning av uppdraget.

Syfte, frågeställningar och begrepp

Syftet med rapporten är att identifiera hinder för breddat deltagande i kulturlivet och att föreslå möjliga åtgärder som kan bidra till att överkomma dessa hinder. Detta görs genom en analys av redan tillgänglig kunskap och genom ett antal empiriska studier.

Den utredning som ligger till grund för rapporten har haft följande frågeställningar som utgångspunkt:

1. Vilka hinder för breddat deltagande i kulturlivet kan identifieras?
2. Hur har kulturpolitiken försökt att överkomma olika hinder, och vilka konsekvenser för deltagandet bedöms olika åtgärder ha fått?
3. Vilka (om några) kulturpolitiska åtgärder behövs för att bredda deltagandet i kulturlivet ytterligare?

I utredningen ingår flera begrepp vars betydelser inte är självklara. Med **hinder** avser vi i rapporten allt från rumsliga och ekonomiska till sociala förutsättningar som på ett avgörande sätt försvårar för kulturpolitiken att fullt ut uppnå deltagandemålet. Med **breddat deltagande** avser vi i första hand att grupper som är underrepresenterade deltar mer eller får förbättrade möjligheter att delta mer. Men vi kommer även att belysa hinder för ett

generellt ökat deltagande. **Snedrekrytering** använder vi specifikt för att benämna underrepresentationen av vissa grupper i utbildningar inom kulturområdet. Med **deltagande** avses både att delta i ett färdigt utbud som någon annan än deltagaren levererar och att själv skapa eller på annat sätt vara delaktig i genomförandet av kulturverksamhet. Ibland används också **delaktighet** som ett begrepp för att belysa aspekter på deltagande som handlar om inflytande och eget skapande. Med **kulturliv**, slutligen, utgår vi i första hand från de kulturverksamheter som står i fokus för den offentliga kulturpolitikens insatser, det vill säga konstarter och kulturarv. Men vi kommer också att på olika sätt problematisera denna avgränsning.

Analysmodell: olika dimensioner av deltagandemålet

I det följande ges en kort sammanfattning av hur Kulturanalys förstår den kulturpolitiska ambitionen om breddat deltagande i kulturlivet, där vår tolkning i egenskap av statlig analysmyndighet alltid utgår från av riksdagen och regeringen beslutade kulturpolitiska styrdokument.

Ambitionen att bredda deltagandet i kulturlivet utgår från det nationella kulturpolitiska målet att ”alla ska ha möjlighet att delta i kulturlivet” (prop. 2009/10:3, s. 26). För att kunna bedöma utvecklingen över tid har Kulturanalys utifrån 2009 års kulturpolitiska proposition identifierat fyra huvudsakliga dimensioner i det vi benämner som **deltagandemålet** (jfr Myndigheten för kulturanalys, 2020a, 2022a):¹

1. Alla ska ha möjlighet att **ta del av** ett kulturutbud som präglas av mångfald och hög kvalitet.

¹ Fram till denna rapport har Kulturanalys använt benämningen ”delaktighetsmålet”. Mot bakgrund av att ”delaktighet” avser en specifik form av deltagande kommer vi härnäst att använda benämningen ”deltagandemålet” då den är mer rättvisande utifrån den av riksdagen antagna målformuleringen.

2. Alla ska ha möjlighet att få utlopp för sina skapande förmågor (**skapa kultur**).
3. Det ska vara möjligt att verka och förkovra sig professionellt (**arbeta och försörja sig**) som kulturskapare i hela landet.
4. Det ska finnas möjligheter till inflytande över kulturlivets och kulturpolitikens utformning (**påverka beslutsprocesser på kulturområdet**).

Dessa fyra dimensioner är vägledande för genomförande, analys och bedömning i denna rapport. En viktig utgångspunkt är att dimensionerna hänger nära samman och ofta är beroende av varandra, samtidigt som varje dimension rymmer specifika perspektiv som också kan leda till behov av olikartade politiska insatser (jfr Myndigheten för kulturanalys, 2022a, s. 70). Inom sex av de nio områden som ingår i statens budget på kulturområdet finns det specifika riksdagsbundna mål som på olika sätt förstärker deltagandemålet (Myndigheten för kulturanalys, 2021e, s. 9). Därtill ställer andra politiskt beslutade mål krav som de fyra dimensionerna måste förhålla sig till. Dessa krav avser för det första alla människors rätt till kultur och att inte bli utsatta för diskriminering, vilket kommer till uttryck i FN:s deklaration om de mänskliga rättigheterna som Sverige ratificerat (FN, 1948), samt i den svenska diskrimineringslagstiftningen (SFS 2008:567) och jämställdhetslagstiftningen (SFS 1991:433). För det andra avser kraven vissa gruppers särskilda rättigheter. Dessa kommer till uttryck i FN:s Barnkonvention som blev svensk lag 2020 (SFS 2018:1197), men också i de nu gällande kulturpolitiska målen där barn och unga är den grupp som tilldelas en särskild ”rätt till kultur” (prop. 2009/10:3, s. 26). Andra grupper vars rättigheter regleras i en särskild lagstiftning eller i särskilda mål är nationella minoriteter (SFS 2009:724) och personer med funktionsnedsättning (prop. 2016/17:188).

Disposition och genomförande

Rapporten inleds med ett kapitel som ger en introduktion till deltagande som tema i den svenska kulturpolitiken. Denna introduktion syftar både till att synliggöra den historiska kontexten för dagens deltagandemål med dess fyra dimensioner och till att ge en lite mer utförlig förklaring till vår förståelse av utredningens centrala begrepp.

Därefter följer fem kapitel där resultaten av de fem fördjupningsstudier som Kulturanalys har genomfört presenteras. Dessa fördjupningsstudier består av:

1. En kunskapsöversikt med fokus på kulturvaneundersökningar i ett nordiskt och i ett internationellt perspektiv samt kunskap om hinder och förutsättningar för deltagande i kulturlivet.
2. En analys av skillnader i invånarnas kulturvanor baserad på SOM-institutets nationella och årliga enkät till invånare mellan 16 och 85 år under perioden 2001–2019. I fokus står skillnader i deltagande; över tid, mellan olika typer av kulturaktiviteter och i relation till olika bakgrundsfaktorer.
3. En analys av utbildning och arbetsmarknad för professionellt verksamma inom kulturområdet som är baserad på registerdata, mot bakgrund av tidigare kunskap och i relation till olika bakgrundsfaktorer. Empiriskt fokus ligger på sammansättningen (utifrån socioekonomiska, demografiska och geografiska faktorer) bland de som har en examen från högre utbildning, respektive bland de som är verksamma på kulturarbetsmarknaden.
4. En analys av nationella kulturpolitiska åtgärder som har genomförts i syfte att öka och bredda deltagandet i kulturlivet, med ett särskilt fokus på tre specifika åtgärder: Fri entré-reformen, Åga rum-satsningen och Kulturskolans utvecklingsbidrag.
5. En analys av hinder och förutsättningar för breddat deltagande inom ramen för kultursamverkansmodellen. Utgångspunkten för analysen är erfarenheterna hos ett urval av de aktörer som bidrar till genomförandet

av modellen. De aktörsgrupper som står i fokus är offentliga aktörer (regionala hemslöjds- respektive teaterkonsulenter, statliga myndigheter/motsvarande samt kommunala kulturchef(er)), nationella intresseorganisationer för professionella kulturskapare, samt nationella organisationer inom det civila samhället.

Utöver att på olika sätt belysa och exemplifiera deltagandemålets fyra dimensioner uppvisar fördjupningsstudierna en medveten bredd i material- och metodval. Vårt material består av allt från tidigare kunskap och styrdokument till enkätsvar, registerdata och kvalitativa intervjuer. Materialet har analyserats med hjälp av såväl kvalitativa som statistiska metoder. En beskrivning av hur vi genomfört olika delar i utredningen återges inledningsvis i respektive kapitel. Ytterligare detaljer kring genomförandet presenteras i bilagor.

I rapportens sista kapitel presenterar Kulturanalys en samlad bedömning utifrån utredningens resultat och deltagandemålets fyra dimensioner. Rapporten avslutas med ett resonemang om vilka åtgärder som kan övervägas i syfte att bredda deltagandet i kulturlivet ytterligare.

Deltagandemålets framväxt i den svenska kulturpolitiken

I det här kapitlet redogör vi för hur målet om allas möjlighet att delta i kulturlivet vuxit fram i Sverige. Först beskrivs hur målet formuleras och motiveras i 2009 års proposition som ligger till grund för riksdagens beslut om nationella kulturpolitiska mål. På detta följer en redogörelse för hur den kulturpolitiska målsättningen om invånarnas deltagande i kulturlivet har etablerats historiskt och utvecklats fram till idag. Kapitlet är baserat på de kulturpolitiska utredningar och propositioner som under olika tidsperioder legat till grund för den svenska kulturpolitiken och på forskning om kulturpolitikens framväxt och utveckling.

Dagens mål om allas möjlighet till deltagande

I 2009 års kulturpolitiska proposition formuleras det av riksdagen antagna målet att ”alla ska ha möjlighet att delta i kulturlivet”. Vidare ska kulturpolitiken ”främja allas möjlighet till kulturupplevelser, bildning och till att utveckla sina skapande förmågor” (prop. 2009/10:3, s. 26). Målformuleringen utvecklas på följande sätt:

Kulturpolitiken bör ge förutsättningar för allas deltagande i kulturlivet vare sig man söker vägar till bildning, kulturupplevelser eller till eget skapande. Det ska vara möjligt att ta del av ett kulturutbud som präglas av mångfald och hög kvalitet oavsett i vilken del av landet man bor. Här har bl.a. nationella och regionala kulturinstitutioner ett särskilt ansvar. Det ska också vara möjligt att verka och förkovra sig som kulturskapare i hela landet. (Prop. 2009/10:3, s. 29)

Vidare menar regeringen att:

Ingen samhällsmedborgare ska känna sig utestängd från kulturlivet, eller inte inbjuden att delta och påverka, på grund av social, religiös eller etnisk bakgrund. Här ska principen om icke-diskriminering vara vägledande. (Prop. 2009/10:3, s. 30)

Barns och ungas möjligheter att delta och att få utlopp för sina skapande förmågor poängteras särskilt, och utgör i propositionen ett eget främjandemål. Att föra kulturpolitiken närmare invånarna pekas även det ut som ett prioriterat område. Det senare knyts till lanseringen av kultursamverkansmodellen och den fortsatta decentralisering av kulturpolitiken som modellen syftar till. Bland annat ska modellen erbjuda professionella kulturskapare och aktörer inom det civila samhället ökade möjligheter till inflytande över kulturpolitiken (prop. 2009/10:3, s. 32–40).

Den politiska viljan att bredda deltagandet i kulturlivet är samtidigt en ambition som går långt tillbaka i tiden. Målets syfte och karaktär har förändrats men flera grunddrag har också bestått. För att bättre förstå vad som har format dagens deltagandemål behöver därför målets framväxt och utveckling analyseras. I följande avsnitt sätts dagens deltagandemål in i ett historiskt sammanhang, där det under närmare 100 år varit en politisk strävan att deltagandet i kulturlivet ska öka och breddas.

Demokratiseringen av kulturen tar fart

Ambitionerna att sprida och tillgängliggöra konsten och kulturen till hela befolkningen har utvecklats successivt sedan förra sekelskiftet, och särskilt från 1930-talet och framåt. Detta hängde bland annat samman med arbetarrörelsens allt starkare politiska ställning och inflytande (Frenander, 2014, s. 82–85; SOU 1972:66, s. 121). Hela befolkningens rätt att ta del av den konst och kultur som dittills varit förbehållen de övre samhällsskikten poängterades, liksom konstens och kulturens centrala roll för den allmänna bildningen. Någon samlad struktur för det offentliga åtgärder på kulturområdet existerade inte men ett antal statliga reformer växte fram i syfte

att sprida konsten och kulturen på en bredare front. Det statliga stödet till folkbiblioteken går exempelvis tillbaka till 1905, medan Riksteatern grundades 1933 utifrån ambitionen att sprida scenkonsten över landet (SOU 1934:21). År 1937 beslutade riksdagen också för första gången att en procent av kostnaderna för statliga byggnader skulle avsättas till konstnärlig utsmyckning, bland annat i syfte att tillgängliggöra högkvalitativ konst för allmänheten (Konstnärsnämnden, 2013).

Under 1940- och 1950-talen togs ytterligare initiativ för att göra konst och kultur till en "tillgång för alla samhällsskikt och alla delar av landet" (SOU 1956:13, s. 9; se också SOU 1954:2, s. 13). Inte minst tillsattes ett antal utredningar inom olika konstområden som tog sikte på att stärka invånarnas tillgång till vad som ansågs vara god kultur, att höja invånarnas estetiska bildningsnivå samt att förbättra kulturskaparnas möjlighet till utkomst (se ex. SOU 1952:23; SOU 1954:2; SOU 1956:13; se också SOU 1972:66, s. 122).

Ambitionen var således att bygga upp en i första hand institutionell infrastruktur för att sprida den kulturella bildningen över landet och till hela befolkningen. Syftet var i mångt och mycket civilisatoriskt. Ecklesiastikminister Arthur Engberg argumenterade 1938 för det han kallade för en *demokratisering av kulturen*. Det innebar just en spridning av den etablerade konsten och kulturen, bland annat i syfte att "göra medborgarna skickade att fylla de krav som det folkliga självstyret ställer på dem" (Engberg citerad i Kleberg & Forsell, 2019, s. 22–23).

Främjande av den värdefulla och goda kulturen

Den uppfattning om konst och kultur som gavs uttryck för i de olika kulturutredningarna på 1940- och 1950-talen bottnade i den tidigare adelns och senare borgerlighetens kultursyn. Denna hade utvecklats redan i samband med etablerandet av ett antal centrala kulturinstitutioner i Sverige under framför allt 1700-talet, exempelvis Kungliga Operan, Svenska Akademien och Kungliga Dramatiska Teatern. Det som argumenterades för i utredningarna från 1940-talet och framåt var en politik för estetisk bildning utifrån en tro på denna bildnings positiva effekter för människa och samhälle.

Denna uppfattning tog också spjörn mot den kommersiellt gångbara kulturen (inom såväl film och litteratur som bildkonst) som samtidigt växte sig allt starkare. Den senare ansågs vara av ett lågt värde och förknippad med fördärvbringande snarare än gynnsamma effekter på människan och samhället. Detta var en problembild som också delades av företrädare för arbetarrörelsen (Frenander, 2001, 2014; se också Bjurström, 2021).

Synen på kulturen som en å ena sidan positiv kraft, och å andra sidan något som har potentiellt skadliga effekter, är en kultursyn med djupa idéhistoriska rötter som i ett västerländskt sammanhang kan spåras tillbaka till antiken. Inte minst Aristoteles (384–322 f.Kr.) hävdade konstens förädlande och renande inverkan på människans intellekt, känsloliv och mentala hälsa. Parallellt existerade samtidigt föreställningen att konsten och kulturen lika mycket kan ses som ett hot mot sanning, kunskap och moralisk upprustning. Det är ett synsätt som istället förknippas med Platon (428–348 f.Kr.). Belfiore och Bennet (2007) beskriver det som att det historiskt vuxit fram både en ”positiv” och en ”negativ” tradition i relation till konstens och kulturens roll för samhällsutvecklingen. Framväxten av den svenska kulturpolitiken knyter an till båda dessa traditioner. Det är också tydligt att det är kulturformerna och uttrycken med ett ursprung i adelns och borgerlighetens kultursyn som är förknippade med den positiva traditionen. Dessa benämns ofta som högkultur, alternativt fin- eller elitkultur. Lika tydligt är att den negativa traditionen är förknippad med den kommersiella kulturen och det som under historiens lopp benämnts som mass- eller populärkultur.

Ett av de mer konkreta exemplen på inspiration från den negativa traditionen var införandet av den svenska filmcensuren 1911 som inbegrep en statlig förhandsgranskning av all film som skulle visas offentligt i Sverige. Enligt förordningen som reglerade censuren fick inte biografbilder visas offentligt ”som stred mot allmän lag eller goda seder eller som kunde verka förråande, upphetsande eller förvillande av rättsbegreppen” (SOU 2009:51, s. 16). Reglerna kring filmcensuren sågs över och ändrades flera gånger under 1900-talet men censuren avskaffades först 2011 (se prop. 2009/10:228; SOU 2009:51).

Flera av de statliga kulturutredningar som lades fram under 1950-, 1960- och 1970-talen diskuterade frågan om åtgärder för att hindra en spridning av det som beskrevs som dålig eller potentiellt skadlig konst eller litteratur (SOU 1956:13; SOU 1972:20; SOU 1974:5). I utredningen *Konstbildning i Sverige: förslag till åtgärder för att främja svensk estetisk fostran* beskrivs ingående spridningen och konsumtionen av ”värdelös” konst, och problemen som denna för med sig (SOU 1956:13, s. 396–340). I direktiven till litteraturutredningen 1968 beskrivs ett av problemen vara att den ”torftiga eller undermåliga litteraturen, som ges ut i spekulatssyfte och håller ett lågt pris, tycks vinna spridning särskilt inom kulturfattiga grupper” (SOU 1974:5, s. 415). I litteraturutredningarna från början av 1970-talet slås också fast att läsning inte per definition är något positivt, utan att det handlar om vad man läser (SOU 1972:20, s. 11). Litteraturpolitiken, som ett delområde inom kulturpolitiken, bör därför handla om åtgärder ”i syfte att vinna nya grupper för läsning av god litteratur” (SOU 1974:5, s. 93).

Samtidigt ställer utredningarna inom olika kulturområden sig generellt skeptiska till förslag på förbud och censur mot viss typ av kultur, bland annat med hänvisning till att det skulle innebära en otillbörlig inskränkning av den konstnärliga friheten. Detta trots att denna frihet inte kan anses ha ”enbart positiva verkningar” och att ”mycket kan flörera som är av ondo för den andliga folkhälsan” (SOU 1956:13, s. 406). Istället ligger fokus på främjande av vad som beskrivs som den goda och värdefulla kulturen, vilket får sägas vara i enlighet med den positiva traditionen. Det faktum att många människor fortfarande tenderade att konsumera vad som beskrivs som värdelös konst och litteratur antas i utredningarna bottna i en bristande bildning. Och det är denna brist som måste åtgärdas, snarare än att specifika kulturuttryck ska bekämpas. I konstutredningen från 1956 konstateras exempelvis att

hötorgskonstens spridning är ett uttryck för – och inte en orsak till – den estetiska kulturens låga standard inom breda lager av vårt folk. Vad det främst gäller att bekämpa är icke hötorgskonsten utan den estetiska obildningen. (SOU 1956:13, s. 405)

Och även om hötorgskonsten, och inte minst spridningen av den, enligt utredningen innehåller många tveksamma element så bedöms det konstnärliga innehållet trots allt vara tämligen harmlöst:

Den som är så funtad, att han finner glädje i en hötorgstavla, bör inte genom prohibitiv beskattning eller andra maktmedel berövas denna visserligen föga kultiverade men ganska oskyldiga njutning eller bestraffas för densamma. (SOU 1956:13, s. 406)

Utredningen konstaterar också att tavlorna på väggarna inte utgör det största problemet och det ”ur estetisk synpunkt mest störande inslaget”:

Om man ville tvinga fram en höjning av vår hemmiljös estetiska standard, finge man även annat än tavlor att ta itu med. Förutom rena ’prydnadsföremål’ finns så mycket av möbler, textilier och husgeråd som vart för sig eller i sin sammansättning kan verka estetiskt motbjudande. (SOU 1956:13, s. 406)

Under stora delar av 1900-talet fanns också en förväntan på att det ökade välståndet i Sverige och människors förbättrade levnadsstandard mer eller mindre automatiskt skulle följas av en motsvarande höjning av den estetiska bildningsnivån. De kulturvaneundersökningar som genomfördes under 1950-talet, 1960-talet och 1970-talet pekade emellertid på att skillnaderna mellan olika socioekonomiska grupper (ofta benämnda som olika socialgrupper) kvarstod när det gällde deltagande i de kulturformer som ansågs önskvärda från politiskt håll (SOU 1952:23; SOU;1972:20; SOU 1972:66; SOU 1974:5; Swedner, 1971). Den kommersiella kulturen föreföll fortsatt att dominera i de breda folklagen (Jonsson, 2002, s 188; se också Frenander, 2001).

Under 1960-talet ansågs det därför alltmer väsentligt att möta den bristande estetiska bildningen, skillnaderna i deltagande i de traditionella konstarterna och den kommersiella kulturens dominerande ställning på ett mer samlat sätt. Fokuset på att stödja alternativ till den kommersiella kulturen var i fortsatt fokus. Ecklesiastikministern Ragnar Edenman beskriver 1964 behovet av en samlad kulturpolitik på följande sätt:

Vad som oroar är att masskulturens bredare alster väller över oss i en så oerhört strid ström. Människorna bestämmer inte sitt konsumtionsval på det här området. De som producerar dålig litteratur och film, veckotidningar och mycket annat säger att producenterna ger folk vad folk vill ha. Det är en allmän slogan för att skydda moralen, men samhällets kulturpolitik kan inte utan vidare acceptera detta. Det är inte så att vi ropar på censur och förbud, men det måste skapas alternativ. (Edenman citerad i Jonsson, 2002, s. 188)

En kulturpolitik för kulturell demokrati

Parallellt med det estetiska bildningsideal som präglar kulturpolitikens tidiga utveckling, så börjar också människors möjlighet till inflytande och aktiva medskapande att betonas. Skot-Hansen (1999) beskriver denna utveckling, som var en trend i hela Norden under 1970-talet, som att det klassiska humanistiska idealet successivt kompletteras med en sociologisk ingång till kulturpolitiken. Det beskrivs som att ambitionen att *demokratisera kulturen* kompletteras med idén om *kulturell demokrati* (se även Hadley, 2018). Detta innebar att konsten och kulturen inte bara ska tillgängliggöras och befolkningens bildas estetiskt, utan också att konsten och kulturen ska bli ett uttryck för demokrati. I den kulturpolitiska propositionen från 1974 formuleras det på följande vis:

Kulturpolitiken har i alltför hög grad byggt på kulturdistribution i stället för kulturell aktivering. En genomgripande förändring måste ske i syfte att få till stånd en breddad folklig kulturverksamhet som når fler människor och som ger möjligheter till en ökad egen aktivitet. (Prop. 1974:28, s. 25)

Ambitionen var bland annat att minska klyftan mellan professionella utövare, amatörer, och publik. Begreppet *community art* hade etablerats i Storbritannien för att beskriva processer där konst och kultur utvecklas i ett lokalt sammanhang, och i interaktion mellan professionella kulturskapare och invånare (se Jeffers & Mariarty, 2017). *Kulturell demokrati* som förhållningssätt inbegrep därmed en

utvidgad syn på vad deltagande i kulturlivet är, men också en vidgad förståelse av vad konst och kultur är och kan vara.

I den kulturpolitiska debatten problematiserades också olika uppfattningar om vad som är bra konst och kultur, samt vad som är bra sätt att ta del av denna på. I den svenska debatten menade litteraturhistorikern Bengt Nerman (1962) att graden av engagemang och aktivitet är det som ska värderas, snarare än exakt vilka kulturuttryck och konstformer människor förhåller sig till. Det avgörande, enligt Nerman, borde snarare vara att något

upplevs som rätt, genuint och äkta för honom eller henne än att det kan kallas ”kulturellt högtstående”, ”bildat” eller ”smakfullt”. Gränsen går inte mellan ”kultur” och ”brist på kultur” i konventionell mening. Den går mellan det beteende som är äkta och genuint och det som är konventionellt och oäkta. (Nerman, 1962, s. 66)

På detta sätt ifrågasattes det politiska projektet att i någon mån omvända människor och få dem att anamma en viss typ av konst och kultur. Nerman varnade också för att en sådan kulturpolitik främst lär människor att ”välja rätt” utan vidare reflektion. Enligt Nerman skulle det innebära att ett potentiellt aktivt kulturdeltagande ersätts av ett passivt konsumerande (Nerman, 1962; se också Jonsson, 2002). Detta synsätt kritiserades å sin sida för att överskatta människans möjlighet att välja fritt, och för att underskatta den kommersiella kulturens kraft att präglade och omforma människor i en negativ riktning (se Jonsson, 2002).

Deltagandemålet slås fast i den svenska kulturpolitiken

I den kulturpolitik som blev resultatet av 1960- och 1970-talens kulturutredningar, så kom deltagandemålet att inta en mycket central roll. Samtliga åtta mål som formuleras för den nationella kulturpolitiken i 1974 års kulturpolitiska proposition knyter an till deltagande, antingen i hur de formuleras eller motiveras. Målen handlar exempelvis om att ”ge människor möjlighet till egen skapande aktivitet” (mål 2), att kulturpolitiken ska

”utformas med hänsyn till eftersatta gruppers erfarenheter och behov” (mål 5) och att kulturpolitikens ska ”främja decentralisering av verksamheter och beslutsfunktioner” (mål 4).

När det gäller målet om yttrandefrihet (mål 1), avser det en vidgad yttrandefrihet som ska omfatta fler grupper i samhället. När det gäller målet om konstnärlig och kulturell förnyelse (mål 6) så betonas att denna ska böttna i ett samspel mellan publik och utövare, och även i kulturinstitutionernas arbete för att nå särskilda grupper. Liknande ambitioner finns när det gäller kulturarvets tillvaratagande och det språkliga och internationella utbytet (prop. 1974:28, s. 295–302). 1974 års kulturpolitiska proposition innehåller också målet att kulturpolitiken ”skall motverka kommersialismens negativa verkningar” på kulturområdet (mål 3). Detta mål syftar dels till att motverka likriktning och geografisk koncentration på kulturområdet men synliggör också att skiljelinjen mellan kultur av ett lägre värde med potentiellt skadliga effekter, och god och uppbygglig kultur upprätthålls i 1974 års kulturpolitik.

Deltagandemålets fortsatta utveckling

1970- och 1980-talen innebar en fortsatt utbyggnad av infrastrukturen för kultur. Olika insatser riktades mot skolan, arbetslivet, vårdsektorn och olika bostadsområden i syfte att föra kulturlivet närmare alla invånare. Insatser genomfördes i syfte att nå specifika grupper som barn och unga, funktionshindrade, invandrare och nationella minoriteter (se t.ex. prop. 1977/78:100, bilaga 12; prop. 1985/86:100, bilaga 10; SOU 1995:85). 1970- och 1980-talen innebar också en förtydligad ansvarsfördelning mellan staten, regionerna och kommunerna. Kommunerna fick en tydligare roll i uppbyggandet av lokala kulturinstitutioner som exempelvis konsthallar och museer samt i fördelningen av stöd till studieförbund, medan regionerna fick ansvar för större institutionella enheter på exempelvis scenkonstområdet (prop. 1996/97:3; SOU 1995:85).

I utredningsunderlaget till 1996 års kulturpolitiska proposition görs också bedömningen att insatserna har haft betydelse för att öka befolkningens deltagande i kulturlivet (prop. 1996/97:3; SOU 1995:85). I propositionen slås

fast att deltagandet i kulturlivet i Sverige är högt i jämförelse med länder utanför Norden (prop. 1996/97:3, s. 18–19). Samtidigt konstateras att skillnaderna mellan olika grupper består och inte ser ut att minska. Utbildningsnivån pekas ut som den enskilt viktigaste anledningen till skillnaderna. Men även inkomst, social bakgrund, geografiska skillnader i utbud, och långa avstånd pekas ut som viktiga faktorer (prop. 1996/97:3, s. 19–20, 151).

När det gäller det fortsatta arbetet för allas möjlighet att delta i kulturlivet så menar regeringen att grundtankarna från 1974 står sig. I de fem mål som formuleras för kulturpolitiken i 1996 års proposition fortsätter därför breddat deltagande att vara ett centralt tema. Kulturpolitiken ska ”verka för allas möjlighet till kulturupplevelser och eget skapande” (mål 2) och kulturpolitiken ska ”värna yttrandefriheten och skapa reella förutsättningar för alla att använda den” (mål 1). Vidare ska kulturpolitiken främja kulturell mångfald och ”motverka kommersialismens negativa verkningar” (mål 3) samt främja möten mellan olika kulturer i landet (mål 5) (prop. 1996/97:3, s 27).

1996 års kulturpolitiska propositioner präglas också av den dubbla betoningen på *demokratisering av kulturen* och *kulturell demokrati*. Samtidigt pekar forskningen på att målet om allas möjlighet till deltagande börjat utvecklas i en riktning som gör kulturpolitiken svårare att förena med den tanke om en nationell enhetskultur som forskningen menar historiskt har dominerat kulturpolitiken (Johannisson, 2012; Saukkonen, 2017). I den kulturpolitiska propositionen blir detta tydligt i och med den ökade tonvikten på samhällets tilltagande kulturella mångfald, men också på mångkulturbegreppets plats i propositionen (prop. 1996/97:3).

Begreppet mångfald var etablerat redan i 1974 års proposition, men som Lindsköld (2017) konstaterar så har förståelsen och innebörden av mångfaldsbegreppet förändrats över tid. Medan det på 1970-talet främst signalerade variation i kulturutbudet så blev mångfaldsbegreppet under 1990-talet och i den kulturpolitiska proposition som då lades fram i större utsträckning synonymt med mångkultur. Mångfald kom i denna betydelse att betona behovet av en kulturpolitik som skapar möjligheter till deltagande

utifrån olika kulturella och etniska identiteter. Denna utveckling hänger också i stor utsträckning ihop med den ökade etniska mångfalden i Sverige under samma period (se också Saukkonen, 2017). Propositionen betonar följaktligen behovet av att lyfta fram och stödja konstnärliga uttryck med ursprung i olika kulturer vilket diskuteras i tydlig relation till arbetet för breddat deltagande (prop. 1996/97:3).

I 1996 års kulturpolitiska proposition har värderingen av kulturyttringar (som goda eller bra, alternativt dåliga och av mindre värde) tonats ner jämfört med i 1960- och 1970-talens utredningar. Synen på en kommersiellt gångbar kultur som något som ofta står i motsats till kvalitet finns dock kvar och det beskrivs fortfarande vara ”av särskild vikt” att barn och unga erbjuds alternativ till den kommersiella kulturen (prop. 1996/97:3, s. 29). Att motverka kommersialismens negativa verkningar är också kvar som mål, men främst utifrån argumentet att motverka likriktning och centralisering, vilket antas kunna förhindra kulturell mångfald och tillgänglighet i hela landet.

Samtidigt är det så att synen på konstens och kulturens positiva effekter för samhället och individen vidgas och specificeras ytterligare under 1990-talet och framåt. Dessa effekter handlar nu inte bara om konstens och kulturens civiliserande verkningar i byggandet av det moderna demokratiska samhället. Successivt har konstens och kulturens välgörande effekter för såväl folkhälsan, den sociala sammanhållningen, den hållbara utvecklingen och den ekonomiska tillväxten kommit att betonas (se t.ex. Blomgren & Johannisson, 2014; Lindström Sol 2021a; Myndigheten för kulturanalys, 2021d; prop. 1996/97:3; SOU 2009:16.). Ambitionen om att bredda deltagandet i kulturlivet har på så sätt också försetts med ytterligare argument.

Dagens deltagandemål utifrån en historisk kontext

Sammantaget har det alltså vuxit fram och utkristalliserats olika deltagandedimensioner i den svenska kulturpolitiken. Dessa dimensioner, som presenteras i inledningskapitlet, handlar om allas möjlighet att ta del av en mångfald konst- och kulturuttryck av hög kvalitet, allas möjligheter att få

utlopp för sina skapande förmågor, möjligheter att verka som kulturskapare i hela landet, samt möjligheter till inflytande över kulturlivets och kulturpolitikens utformning. Gränserna mellan dimensionerna är inte skarpa utan de hänger ihop på flera sätt. Men dimensionerna synliggör att det kan finnas behov av olika typer av politiska åtgärder för att nå målet i sin helhet (se också Myndigheten för kulturanalys 2020a; 2022a). Som vi redogör för i kommande kapitel har detta också mynnat ut i en mångfald av åtgärder som handlar om en förbättrad tillgänglighet till kulturutbudet, möjligheter till medskapande, inflytande och påverkan över kulturutbudet samt åtgärder för att stärka särskilda målgruppers, inte minst barns och ungas, rätt till kultur.

En viktig förändring i och med 2009 års kulturpolitiska proposition *Tid för kultur* är att målet om att kulturpolitiken ska motverka kommersialismens negativa verkningar slopas. I propositionen betonas att kulturpolitiken har en viktig roll i att stödja värdefull konst och kultur som har svårt att klara sig på en kommersiell marknad, men man skriver också

att det knappast är relevant att peka ut den kulturella verksamhet som bedrivs på kommersiell grund som huvudsakligen skadlig eller negativ och något som därför behöver motverkas. Det finns ingen given motsättning mellan kommersiell bärkraft och konstnärlig kvalitet eller frihet. (Prop. 2009/10:3, s. 28)

Detta förhållningssätt innebär att synen på den kommersiellt gångbara kulturen förändrats sedan kulturpolitikens formalisering på 1970-talet. Samtidigt kvarstår förhållningssättet att kulturpolitikens roll i stor utsträckning är att stödja de traditionella konstarterna och de uttryck som inte är kommersiellt gångbara (prop. 2009/10:3). Tron på deltagandets betydelse i relation till dessa traditionella konstformer förefaller också vara intakt och något som kulturpolitiken successivt kommit att knyta till allt fler värden för både individen och samhället.

Deltagandemålets vidare kontext

Det deltagandemål som kommit att utkristalliseras inom ramen för den svenska kulturpolitiken bör också förstås i relation till en vidare politisk kontext. Frågor om allas lika rättigheter och möjligheter i samhället är ett sedan länge etablerat perspektiv i det svenska statsskicket, och inom flera av de internationella sammanhang som Sverige verkar. Redan i den svenska regeringsformen fastställs att det ”allmänna ska verka för att alla människor ska kunna uppnå delaktighet och jämlikhet i samhället”, att all form av diskriminering ska motverkas, och att barns rättigheter ska tas tillvara (SFS 1974:152). Dessa delar har sedan utvecklats i mer specifik lagstiftning där olika aktörers ansvar för att vidta aktiva åtgärder för att främja lika rättigheter och möjligheter slås fast (SFS 2008:567; SFS 1991:433; SFS 2018:1197).

På en internationell nivå är människors kulturella rättigheter integrerade i exempelvis Förenta Nationernas (FN:s) deklaration om de mänskliga rättigheterna samt i flera av de konventioner som Sverige ratificerat (FN, 1948; 1966a; 1966b). I Barnkonventionen som Sverige ratificerade 1990 och som blev svensk lag 2020 fastställs statens ansvar för att främja barns rätt och lika möjligheter att ”till fullo delta i det kulturella och konstnärliga livet” (SFS 2018:1197). Kulturpolitikens deltagandemål kan således placeras inom en större kontext där detta perspektiv betraktas som centralt för det demokratiska samhället i stort. Detta är tydligt även i regionernas kulturplaner, liksom i flera kommuners kulturpolitiska strategidokument, där målen för den regionala och lokala kulturpolitiken i flera fall kopplas till lagtexter och internationella konventioner om olika gruppers rättigheter (se t.ex. Haninge kommun, 2014; Region Halland, 2016; Region Kronoberg, 2017; Region Skåne, 2015; Region Värmland, 2021; Region Västmanland, 2018; Sundbyberg Stad, 2020).

I detta sammanhang bör påpekas att de olika deltagandedimensionerna i den svenska kulturpolitiken också bottnar i en bredare diskussion om deltagande och delaktighet som bygger på tanken om en fördjupning av demokratin. När deltagande och delaktighet diskuteras görs en kategorisering som innebär att deltagande och delaktighet kan inrymma allt från det som kan beskrivas som

en delgivning av information till det som kan benämnas som en långtgående medborgarkontroll (Arnstein, 1969; se också White, 1996). På detta sätt vill man peka på att deltagandet och delaktigheten kan se mycket olika ut, och involvera olika grader av inflytande. Forskningen pekar här på att deltagande och delaktighet som politisk strategi kan tjäna olika syften. Exempelvis kan det vara ett verktyg för att förflytta ansvar eller för att skapa legitimitet för politiska beslut. Men den kan också inbegripa en reell omfördelning av makt (se också Callahan, 2007; Cupps, 1977; Lindström Sol, 2021a).

Sammanfattning

- Ambitionen att bredda deltagandet i kulturlivet har i Sverige utvecklats successivt från framför allt början av 1900-talet. Inledningsvis var kulturpolitiken fokuserad på att tillgängliggöra konsten och kulturen för befolkningen som helhet, medan aspekter som medskapande och möjlighet att påverka kulturlivet utvecklades från 1960-talet och framåt.
- Ambitionen att öka och bredda deltagandet i kulturlivet har under hela 1900-talet utgått ifrån en övertygelse om konstens och kulturens positiva effekter på individen och samhället. Historiskt har det också funnits en tydlig uppdelning i god och värdefull kultur å ena sidan, och dålig och potentiellt skadlig kultur å den andra.
- Den svenska kulturpolitiken har historiskt präglats av idén om en enhetskultur. Denna har dock gradvis kommit att utmanas. Idag är arbetet för breddat deltagande förknippat med perspektiv som mångfald, mångkultur och olika individers och grupperns behov av kulturellt identitetsskapande.
- Dagens deltagandemål rymmer ett antal olika dimensioner som spänner från ambitionen att alla ska ha möjlighet att ta del av en mångfald av konst- och kulturuttryck, till att människor ska få utlopp för sina skapande förmågor (också på en professionell basis), och erbjudas möjlighet till inflytande över kulturlivet och kulturpolitiken.

Vem deltar och varför? En kunskapsöversikt

I det här kapitlet redogör vi för kunskapsläget när det gäller deltagande i kulturlivet och vad som bedöms utgöra viktiga hinder och förutsättningar i arbetet för breddat deltagande. Fokus är på svenska och nordiska förhållanden men med flera internationella utblickar. Kapitlet är baserat på kulturvaneundersökningar från framför allt de nordiska länderna, på forskning om kulturpolitik och deltagande, samt på offentliga utredningar om kulturpolitik och deltagande på olika nivåer.

Invånarnas kulturvanor i en nordisk kontext

Kulturvaneundersökningar och forskning om kulturvanor har genomförts i samtliga nordiska länder. I undersökningarna finns vissa skillnader i vilka kulturvanor som ingår, men de har i de flesta fall en tydlig koppling till den offentliga kulturpolitiken och den kultursyn som präglar denna. När resultaten från dessa undersökningar redovisas och diskuteras är det därför viktigt att beakta att det är deltagande i vissa aktiviteter som mäts kvantitativt, medan andra aktiviteter och sätt att mäta deltagande lämnas utanför undersökningarna. Detta förhållande problematiseras i forskningen, vilket vi kommer att återkomma till ett flertal gånger i kapitlet.

Vid en sammantagen bedömning av de undersökningar som gjorts om kulturvanor i de nordiska länderna framträder ett antal mönster:

- Deltagandet i kulturlivet i de nordiska länderna har varit relativt stabilt under de senaste 30 åren och ligger på en hög nivå i internationell jämförelse.
- Människors deltagande i kulturlivet hänger samman med faktorer som utbildning, inkomst och social bakgrund. Särskilt människor med en längre utbildning är mer kulturaktiva.

- Människors kulturvanor hänger samman med kön och ålder. Generellt så deltar kvinnor mer än män och yngre mer än äldre.
- Människors kulturvanor hänger samman med var i landet man bor. Människor i större städer deltar mer än människor på landsbygden och i mindre orter.
- Deltagandemönstren präglas av att det finns grupper med ett rikligt och brett kulturdeltagande och grupper med ett lågt och snävt kulturdeltagande.
- Barns kulturvanor är knutna till föräldrarnas utbildning. Barn till välutbildade föräldrar deltar i större utsträckning i kulturlivet.
- Mönstren i de nordiska länderna överensstämmer i stor utsträckning med mönstren i ett vidare internationellt sammanhang.

Förändring och stabilitet över tid

Från början och mitten av 1990-talet och framåt är den andel av befolkningen som tar del av olika kulturaktiviteter relativt stabil i de nordiska länderna. För vissa kulturaktiviteter går det att identifiera en begränsad minskning, medan deltagandet i andra kulturaktiviteter ökar något. Det är dock svårt att identifiera några entydiga mönster över tid. Tydligast framstår det ökade intresset av att gå på musikkonserter (Bak et al., 2012; Bille et al., 2005; Falk, 2021b; Statistics Finland, 2022; Statistics Norway, 2022a). Trender längre tillbaka i tiden är svåranalyserade då jämförbara data i de flesta fall saknas. Det är dock förhållandevis tydligt att kulturdeltagandet i de nordiska länderna ligger på en hög nivå vid internationell jämförelse (se t.ex. Eurostat, 2019; Månsson, 2009).

Socioekonomiska faktorer samvarierar med deltagande

I samtliga nordiska länder visar kulturvaneundersökningar och forskningen om kulturvanor på tydliga skillnader i kulturdeltagande utifrån socioekonomiska faktorer. Särskilt gäller detta olika typer av besöksaktiviteter, medan skillnaderna är mindre och ibland icke-existerande för aktiviteter som

handlar om eget skapande. Utbildning är den faktor som tydligast samvarierar med deltagandet i olika kulturaktiviteter (se t.ex. Bak et al., 2012; Heikkilä & Lindblom, 2022; Kahma & Toikka, 2007; Myndigheten för kulturanalys, 2017b; Tassy et al., 2021; Vaage, 2017). Utbildning slår igenom för kulturvanor såsom besök på bio, teater, konstutställning, museum, konsert, bibliotek, fornminne eller bokläsning, men också för flera aktiviteter som handlar om eget skapande. Ett exempel där utbildningsnivån saknar tydlig koppling till deltagandet är besök på kulturfestivaler, vilket undersökningar från både Island och Norge visar (Dofradóttir et al., 2010; Vaage, 2017). Som exempel på hur stora skillnaderna kan vara så har 22 procent av de med endast en grundskoleutbildning varit på konstutställning under det senaste året i Norge, jämfört med 57 procent av dem med lång högskoleutbildning. I Sverige är motsvarande förhållande 22 respektive 54 procent och på Island 38 respektive 68 procent (Dofradóttir et al., 2010, s. 20; Myndigheten för kulturanalys, 2020b, s.10; Vaage, 2017, s. 45).

När det gäller inkomst är mönstret inte lika tydligt. Men generellt för samtliga nordiska länder är att grupper med högre inkomster är mer kulturaktiva än grupper med lägre inkomster. Framför allt gäller detta olika typer av besöksaktiviteter. När klassbakgrund studeras uppstår liknande mönster, liksom i de undersökningar, till exempel i Norge och på Island, där man mäter kulturvanorna för olika yrkesgrupper. Personer på chefspositioner och med akademikeryrken deltar i större utsträckning än lägre tjänstemän, som i sin tur deltar i större utsträckning än anställda inom industrin och fiskerinäringen eller yrkesgrupper utan särskilda utbildningskrav (se t.ex. Bak et al., 2012; Dofradóttir et al., 2010; Myndigheten för kulturanalys, 2017b; Tassy et al., 2021; Vaage, 2017).

Ålder, kön och utländsk bakgrund samvarierar med deltagande

I samtliga nordiska länder är mönstret att kvinnor deltar i kulturlivet mer än män. Detta gäller för alla kulturvanor som mäts bortsett från besök på fornminnen och kulturfestivaler. När det gäller kulturaktiviteter som besök på teatrar och konstutställningar samt bokläsning är skillnaderna förhållandevis

stora. I Norge går exempelvis 57 procent av kvinnor årligen på scenkonstföreställningar, jämfört med 43 procent av männen. Och på Island går 61 procent av kvinnorna på konstutställningar jämfört med 43 procent av männen (Dofradóttir et al., 2010, s. 20; Vaage, 2017, s. 21; se också Bihagen & Katz-Gerro, 2000).

Även när det gäller ålder och kulturaktivitet så uppvisar de nordiska länderna flera gemensamma mönster. Yngre är generellt mer kulturaktiva än äldre i samtliga länder. Samtidigt återfinns liknande mönster i länderna när det gäller att olika åldersgrupper är olika aktiva i olika typer av kulturaktiviteter. Äldre är exempelvis överrepresenterade när det gäller besök på scenkonstföreställningar och konstutställningar i samtliga länder där detta mäts, medan yngre åldersgrupper är överrepresenterade när det gäller besök på bio samt pop- och rockkonserter (se t.ex. Bak et al., 2012; Dofradóttir et al., 2010; Myndigheten för kulturanalys, 2017b; Tassy et al., 2021; Vaage, 2017).

Kulturwaneundersökningar från ett par nordiska länder visar att personer med utländsk bakgrund deltar i mindre utsträckning genom besök på teatrar, museer, konstutställningar och konserterter, medan samma undersökningar visar att personer med utländsk bakgrund är överrepresenterade när det gäller besök på bibliotek (Bak et al., 2012; Vaage, 2009). Den norska undersökningen visar också att det är stora skillnader mellan olika grupper med utländsk bakgrund. Personer med bakgrund i andra EU-länder, USA, Kanada och Australien är exempelvis inte underrepresenterade i de olika besöksaktiviteterna (Vaage, 2009).

Geografiska faktorer samvarierar med deltagande

I samtliga nordiska länder är mönstret att människor boende i storstäder eller större tätorter deltar i det kulturliv som mäts i större utsträckning än människor på mindre orter och i landsbygdskommuner (se t.ex. Bak et al., 2012; Dofradóttir et al., 2010; Myndigheten för kulturanalys, 2017b; Tassy et al., 2021; Vaage, 2017). För deltagande i kulturfestivaler i Norge är dock skillnaderna små, likaså när det gäller besök på fornminnen i Sverige. Och på Island deltar folk på landsbygden i större utsträckning i kulturfestivaler än vad stadsbor gör.

Andra faktorerers samvariation med deltagande

De norska kulturvaneundersökningarna mäter deltagande i relation till hushållsstorlek. Här går det för aktiviteter som besök på bio, teater, dans och bibliotek att se att andelen som besöker dem ökar med familjestorlek. Ensamhushåll i åldern 45–79 år förefaller också särskilt underrepresenterade för dessa aktiviteter. Samtidigt är förhållandet för aktiviteter som opera och konstupställningar det motsatta, och för flera aktiviteter går inga mönster alls att identifiera (Bekkengen, 2022; Vaage, 2017).

I de svenska SOM-undersökningarna mäts deltagande i relation till självskattad hälsa och livstillfredsställelse. När det gäller självskattad hälsa är deltagandet i olika kulturaktiviteter lägre bland de som skattar sin hälsa som ”dålig”, jämfört med de som skattar den som ”medel” eller ”god”. En liknande samvariation finns när det gäller livstillfredsställelse där de som betraktar sig som ”inte nöjda” deltar i mindre utsträckning än de som är ”ganska” nöjda eller ”mycket” nöjda i termer av livstillfredsställelse (Falk, 2020, s. 40).²

Rikligt och brett deltagande vs lågt och snävt deltagande

Kulturvaneundersökningarna och forskningen om kulturvanor i de nordiska länderna pekar generellt mot kulturvanemönster där vissa grupper har ett rikligt och brett deltagande i kulturlivet, medan andra grupper har ett lågt och snävt deltagande i kulturlivet. Mönstret som ofta framträder är att de grupper som konsumerar det som kan kallas för högkultur (exempelvis besöker konstmuseum, scenkonstföreställningar och klassiska konserter) också konsumerar annan kultur, inklusive populärkultur. Följaktligen kallas de i undersökningarna ofta allätare eller omnivorer. De som tillhör denna grupp är i allmänhet välutbildade, har högre inkomster, bor oftast i städer och är oftare kvinnor än män. De som istället har ett lågt kulturdeltagande konsumerar också ett snävtare utbud av kultur, där olika former av

² Se Kulturanalys Norden (2022a) för en mer detaljerad sammanfattning av kulturvanornas relation till olika bakgrundsfaktorer i de enskilda nordiska länderna.

populärkultur tenderar att dominera. Dessa kallas i undersökningarna ofta för univorer, och de har i allmänhet kortare utbildning, lägre inkomster, bor på mindre orter och på landsbygden, samt är oftare män.³

Ett exempel på detta mönster kan tas från Danmarks Statistik som utifrån den senaste kulturvaneundersökningen (2018–2021) analyserat vilka olika kulturvanemönster som går att identifiera i befolkningen och vad som karakteriserar de människor som går att hänföra till de olika aktivitetsmönstren (se Tassy et al., 2021). Analysen genererar fem olika aktivitetsmönster. Ett av dessa är de som har ett brett och rikligt kulturdeltagande (16 procent av befolkningen), och ett annat är de som har ett snävt och lågt deltagande (28 procent av befolkningen).⁴

Det första som är tydligt hos gruppen med ett brett och rikligt deltagande är att deras kulturdeltagande ligger över genomsnittet för samtliga kulturvanor (i något enstaka fall på genomsnittet) oavsett om det handlar om besök på exempelvis scenkonstinstitutioner, konstutställningar och bio eller dataspelande i hemmet. Det andra som är tydligt är att gruppen med ett lågt och snävt kulturdeltagande ligger under genomsnittet (i något fall på genomsnittet) även för de kulturvanor som dominerar deras kulturkonsumtion, vilket är dataspelande, konsumtion av bildkonst i hemmet, och sport på radio och tv (Tassy et al., 2021). Liknande resultat, men utifrån en delvis annan uppsättning kulturaktiviteter, har presenterats i en fördjupningsstudie om kulturvanor genomförd av Myndigheten för kulturanalys (2017b).

³ Se t.ex. Chan & Goldthorpe, 2005, 2007; Lopez-Sintas & Katz-Gerro, 2005; Nault et al., 2021; Peterson & Kern, 1996; Purhonen et al., 2010; de Vries & Reeves, 2022 för olika perspektiv på frågan om omnivorer och univorer.

⁴ De övriga aktivitetsmönstren karakteriseras av ett högt deltagande i vissa aktiviteter som 1) bildkonst och museum, 2) scenkonst och livesport, eller 3) bibliotek och litteratur.

Ett annat exempel är Heikkiläs och Lindbloms (2022) studie av kulturvanor i Finland. I studien jämförs först deltagande i vad de benämner som 1) högkultur (opera, klassisk musik, jazzkonserter), 2) mainstreamkultur (teater, museum, bio, konsgallerier) och 3) nattlivskultur (pub-restaurangbesök, nattklubbar, rockkonserter, karaoke). När aktiviteten i dessa tre typer av kulturvanor undersöks bekräftas bilden av att det finns grupper som deltar i mycket liten utsträckning. Heikkilä och Lindblom (2022) jämför sedan deltagandet i de tre typerna av kulturaktiviteter med deltagandet i olika vardagsaktiviteter som trädgårdsarbete, bakning, handarbete, fiske, jakt, bär- och svampplockning, korsord, sudoku, pussel, kortspel, brädspel och utomhusspel. Jämförelsen visar att de som räknas som lågaktiva i både högkultur och mainstreamkultur ägnar sig mindre också åt de olika vardagsaktiviteterna. Detta pekar enligt Heikkilä och Lindblom (2022, s. 12) mot att det finns grupper vars icke-deltagande i de kulturaktiviteter som vanligen mäts i kulturvaneundersökningar inte kompenseras med deltagande i vad som kan kallas för vardagskultur.

Barns kulturvanor är knutna till föräldrarnas utbildning

Resultaten i de undersökningar som genomförts om barns och ungas kulturvanor i de nordiska länderna uppvisar ett antal gemensamma mönster. Flickor är mer kulturaktiva än pojkar, och barn i storstäder och större tätorter är mer kulturaktiva än barn på mindre orter och på landsbygden. I flera avseenden uppvisar barns kulturvanor liknande mönster som vuxnas. Det tydligaste mönstret är dock att barns deltagande är kopplat till föräldrarnas utbildningsnivå. Barn till välutbildade föräldrar deltar mer i kulturaktiviteter jämfört med barn till föräldrar med kortare utbildning (Bak et al., 2012; Myndigheten för kulturanalys, 2017a; Nilsen & Lind, 2013).

När det gäller kopplingen mellan barns kulturvanor och föräldrars utbildningsnivå är en studie från Norge av Nilsen och Lind (2013) särskilt intressant. Studien genomfördes i tolv kommuner i Norge och inkluderade 1360 barn i femte klass och 824 föräldrar. I studien ställdes frågor om deltagande i såväl kultur- som fritidsaktiviteter. Resultatet pekade i en liknande riktning som i övriga Norden men studien analyserade också

betydelsen av respektive förälders utbildningsnivå. Denna analys visade att huruvida barn besöker teater, museum, konserter eller bibliotek framför allt är kopplat till mammors utbildningsnivå. Studien pekade också på att barn till välutbildade mammor deltar i ett bredare utbud av kulturaktiviteter jämfört med andra barn. Däremot var kopplingen till pappors utbildningsnivå mycket svag eller icke-existerande för de kulturvanor som ingick i studien (Nilsen & Lind, 2013).

Samstämmighet med den internationella forskningen

När kulturvanor studeras i ett bredare internationellt sammanhang framträder liknande demografiska, geografiska och socioekonomiska mönster (se t.ex. Chan & Goldthorpe, 2005, 2007; Christin, 2012; de Vries & Reeves, 2021; Department for Digital, Culture, Media & Sport, 2020; Eurostat, 2019; Falk & Katz-Gerro, 2016; Heikkilä, 2022; Ministry of Culture and Sport, 2022; Notten et al., 2015; Purhonen et al., 2010; Vander Stichele & Laermans, 2006). Skillnader finns mellan olika länder, exempelvis när det gäller inkomstskillnadernas betydelse (se t.ex. Falk & Katz-Gerro, 2016) och det finns också studier som pekar mot att skillnaderna i kulturvanor är mindre i länder med större social rörlighet (Falk & Katz-Gerro, 2016; Notten et al., 2015; van Hek & Kraaykamp, 2013). Det generella mönstret är dock att utbildning är den faktor som har den tydligaste kopplingen till i vilken utsträckning människor deltar i kulturlivet.

Kulturvanor i Norden under Covid 19

Pandemin ledde till nedstängning av stora delar av kultursektorn i de nordiska länderna. Detta innebar att befolkningen under flera år tog del av konst och kultur i betydligt mindre utsträckning. När det gäller eget skapande och kulturaktiviteter som lättare utförs i hemmet uppvisar deltagandet emellertid inte samma negativa trend. Utöver kulturvaneundersökningar har det också i flera av länderna genomförts specifika undersökningar om covidpandemins konsekvenser för deltagandet (se t.ex. Jæger & Blaabæk, 2020; Bille, 2021; Blaabæk & Jæger, 2021; Ipsos, 2022; Myndigheten för kulturanalys, 2021a, 2021b).

Studierna pekar i delvis olika riktningar vad gäller pandemins påverkan på olika gruppers deltagande. Exempelvis så finns det studier som visar att barn till välutbildade föräldrar har haft lättare att anpassa sig till en digital omställning när det gäller bibliotekslån och tillgång till litteratur (Jæger & Blaabæk, 2020). Å andra sidan pekar andra studier mot en viss utjämning av klyftorna mellan olika gruppers deltagande, vilket bland annat bedöms ha att göra med att alla i någon mån fick svårare att ta del av konst och kultur (Blaabæk & Jæger 2021; Bille, 2021). I de undersökningar av pandemins konsekvenser som genomförts är det dock lite som indikerar att den digitalisering som pandemin inneburit har utjämnat klyftorna mellan olika gruppers kulturkonsumtion (Myndigheten för kulturanalys, 2021b; SOU 2021:77). Mönstret i undersökningarna är att de grundläggande socio-ekonomiska, geografiska och demografiska skillnaderna kvarstår.

Många av effekterna återstår dock att utvärdera, inte minst hur pandemin har påverkat de långsiktiga förutsättningarna för barn och unga att delta i kulturlivet (Bille, 2021; Blaabæk & Jæger, 2021; Ipsos, 2022; Myndigheten för kulturanalys, 2021b; SOU 2021:77). En viktig fråga är också pandemins långsiktiga påverkan på kulturutbudet där Kulturanalys tidiga utvärderingar bland annat pekat på att kulturverksamheter i ideell och privat regi drabbats hårdare än kulturverksamheter i offentlig regi (Myndigheten för kulturanalys, 2021a).

Vad beror skillnaderna i deltagande på?

I detta avsnitt redogörs för olika hinder och förutsättningar för ökat och breddat deltagande i kulturlivet. Avsnittet inleds med att sammanfatta de anledningar som människor själva uppger när frågor ställs om icke-deltagande i olika kulturvaneundersökningar. Sedan sammanfattas fyra förklaringsmodeller som framträder som centrala i forskningen om kulturpolitik när denna på olika sätt närmar sig frågan om hinder för breddat deltagande och de skillnader som finns mellan olika grupper.

När människor tillfrågas

När frågor ställs om icke-deltagande eller varför människor inte deltar mer i olika kulturaktiviteter än vad de redan gör, så är det några anledningar som anges framför andra. Människor uppger att

- de är ointresserade av kulturaktiviteterna,
- de inte har tid att ta del av kulturaktiviteterna,
- de ekonomiska kostnaderna för deltagande är för höga,
- det saknas (ett intressant) kulturutbud på rimligt avstånd från hemmet.

I de fall människor med ett lågt kulturdeltagande tillfrågas förefaller ointresse vara den dominerande anledningen till att man inte besöker konserter, teatrar, bio, museer eller konstupställningar (se t.ex. Bak et al., 2012; Eurostat, 2019; VETA Advisor, 2019). I den danska kulturvaneundersökningen från 2011 angav exempelvis 64 procent av icke-deltagarna brist på intresse som anledning till att de inte tar del av scenkonst. För museer och utställningar var motsvarande siffra 52 procent, för konserter 46 procent, och för bio 38 procent (Bak et al., 2012).

När hela populationer (alltså även de som deltagit i aktiviteterna) tillfrågats i Sverige, på Island och på Åland om varför de inte deltar mer i olika kulturaktiviteter, så blir brist på tid en vanligare anledning, även om brist på intresse fortsatt uppges som ett vanligt skäl (se t.ex. Dofradóttir, 2010; Månsson, 2008; Ålands statistik- och utredningsbyrå, 2014). Även i kulturvaneundersökningar utanför Norden, exempelvis i England och Spanien, så uppges brist på intresse och tid, men också kostnad, som de främsta anledningarna till att inte delta i olika kulturaktiviteter (Department for Digital, Culture, Media & Sport, 2020, s. 55; Ministry of Culture and Sport, 2022; se också Eurostat, 2019; Månsson, 2008).

Kostnader och avstånd är också vanliga anledningar till att inte delta i kulturlivet men anges genomgående i mindre utsträckning jämfört med brist på intresse och tid. Andra mindre vanliga anledningar som framkommer i nordiska undersökningar är sådant som att man saknar någon att gå med, att

man inte känner sig välkommen, att man har haft negativa kulturupplevelser och att man inte anser sig tillhöra målgruppen för det utbud som finns (se t.ex. Bak et al., 2012; VETA Advisor, 2019; Vaage, 2017; Ålands statistik- och utredningsbyrå, 2014, 2021).

När det gäller barn och unga som väljer bort olika kulturaktiviteter så finns det färre studier. I den danska kulturvaneundersökningen undersöks detta och även av denna grupp anges brist på intresse som den främsta anledningen till att de inte går på konsert, teater, museum, konstupställning eller läser böcker (Bak et al., 2012). Även när barn i Sverige tillfrågats om varför de inte går i kulturskolan anges brist på lust som den främsta anledningen (Jeppsson, 2020, s. 74). I Kulturanalys undersökning om barns och ungas kulturvanor ställs istället frågan varför man inte håller på med kulturaktiviteter så ofta som man skulle vilja. Det viktigaste skälet som då anges är tidsbrist följt av att tiderna inte passar och att det är för dyrt. Avstånd, att man har svårt att ta sig till aktiviteterna eller inte har någon att göra det med anges också som viktiga skäl, särskilt av de äldre barnen (Myndigheten för kulturanalys, 2017a).

När människor istället tillfrågas om vad som motiverar dem att ta del av konst och kultur så finns det både nordiska och internationella studier som visar att sociala motiv är de mest centrala, alltså att kulturdeltagandet är en del av umgänget med vänner och familj. Andra viktiga motiv handlar om nöje, njutning och verklighetsflykt. Ytterligare drivkrafter utgörs av intellektuella, bildningsorienterade och kunskapsrelaterade motiv. Men också nyfikenhet och inspirationssökande utgör drivkrafter, liksom en vilja att bidra till det lokala kulturlivet (se t.ex. Degn & Hansen, 2022; Eriksson et al., 2021; Manolika et al., 2015; Manolika & Baltzis, 2020; Ostrower, 2005).

Olika analyser och förklaringsmodeller

Vid en genomgång av forskningen om kulturpolitik framträder ett antal olika analyser eller förklaringsmodeller avseende skillnader i deltagande mellan olika grupper och avseende vad som utgör hinder för ett breddat deltagande i kulturlivet. Häri ingår också analyser av varför skillnaderna kvarstår trots att breddat deltagande har varit ett uttalat kulturpolitiskt mål i många länder under lång tid. Förklaringsmodellerna kan sammanfattas i följande punkter:

- Hindren bottnar i strukturella orsaker som kulturpolitiken har mycket begränsade möjligheter att påverka.
- Infrastrukturen för kultur är centraliserad och ojämnt fördelad.
- Människors preferenser är i dissonans med kulturpolitikens kultursyn och arbetet för breddat deltagande präglas av ett top-downperspektiv.
- Kulturpolitiken präglas av återkommande brister i lärande om politikens effekter, exempelvis när det gäller breddat deltagande.

Dessa fyra förklaringsmodeller, vilka redogörs för nedan, överlappar i flera avseenden varandra. De ska därför inte ses som ömsesidigt uteslutande eller som i nödvändig konflikt med varandra, även om det finns spänningar mellan perspektiven. I flera avseenden fungerar de istället kompletterande. De kopplar också i olika utsträckning till de mer direkta anledningar som människor uppger när de tillfrågas om varför de inte deltar.

Strukturella hinder och kulturpolitikens begränsningar

Denna förklaringsmodell bygger på analysen att skillnaderna i människors kulturvanor speglar samhällsutvecklingen och de sociala skillnaderna i samhället som helhet (se t.ex. Bourdieu, 1984; Chan & Goldthorpe, 2007; Danielsson, 2008; Nilsen & Lind, 2013; Swedner, 1971; van Hek & Kraaykamp, 2013; se också Kulturrådet, 2021a, s. 15; Myndigheten för kulturanalys, 2019a). Detta är en analys som går igen i forskningen inom andra samhällsområden, exempelvis gällande folkhälsa (Marmot, 2010; WHO, 2008; Wilkinson & Pickett, 2009).

På kulturområdet innebär denna analys att människor på grund av faktorer som social bakgrund, utbildning, yrke, inkomst och kön samt kulturell och rumslig förankring har olika förutsättningar, men också intresse av, att ta del av det kulturutbud som finns tillgängligt. Denna förklaringsmodell har i mångt och mycket sitt ursprung i den franske sociologen Pierre Bourdieus teori om att skillnader i deltagande bottnar i olika sociala, ekonomiska och kulturella skillnader i samhället (Bourdieu, 1984).

Människors kulturvanor är utifrån denna förklaringsmodell i stor utsträckning beroende av deras tillgång till kulturellt, ekonomiskt och socialt kapital och den disposition man utvecklat utifrån dessa kapitaltillgångar. Utifrån dessa karakteristika utvecklar olika grupper och samhällsskikt skilda kulturella kompetenser, preferenser och förhållningssätt till kulturutbudet i ett samhälle. En befolknings kulturvanor blir därför stratifierade och i stor utsträckning separerade. Separeringen sker hierarkiskt så att vissa samhällsskikt främst föredrar och konsumerar en slags elit- eller högkultur, medan människor i andra samhällsskikt främst konsumerar vad som betraktas som populär- och masskultur. Mellanliggande sociala skikt präglas på samma sätt av mer eller mindre specifika sammansättningar av kulturvanor.

Vad som är centralt hos Bourdieu är att kulturvanor också är ett sätt att avgränsa sig och distansera sig från andra grupper i samhället. Detta gäller enligt Bourdieu särskilt de övre samhällsskikten. Den kulturella smaken och vanorna utgör med andra ord grund för en känsla av tillhörighet och ett sätt att se på sig själv och det omgivande samhället. Distanseringen står inte heller bara att finna i privilegierade grupper. Jeppsson (2020, s. 74–75) tar det svenska exemplet med barn som inte går, eller har slutat i kulturskolan, och som hänvisar till brist på lust och till att frivilligt ha valt bort aktiviteterna. Jeppsson menar, med specifik hänvisning till Bourdieu, att detta också kan handla om en självexkludering som bottnar i en marginaliserad samhällsposition. Denna position innebär bland annat att man har internaliserat negativa föreställningar om de egna möjligheterna och i förlängningen om vissa kulturaktiviteter. Detta förstås därmed också som något som kan fortplanta sig över generationerna (Jeppsson, 2020). Skillnaderna i kulturvanor är därför inte bara en spegling av sociala, ekonomiska och kulturella

skillnader i samhället utan fyller också en funktion i att upprätthålla dessa skillnader (Bourdieu, 1984; se också Balling, 2021, s. 147–150; Chan & Goldthorpe, 2005; Coulangeon & Lemel, 2009; Heikillä, 2022).

Senare forskning kan sägas komplettera Bourdieus analys genom att visa på uppdelningen mellan de med ett rikligt och brett och de med ett lågt och snävt kulturdeltagande. Men i sig motsäger inte detta att kulturvanorna fungerar som identitetsmarkörer och som ett sätt för framför allt de övre samhällsskikten att avgränsa sig mot andra delar av en befolkning. Peterson och Kern (1996) som introducerade tesen om allätare (omnivor) menar att det snarare handlar om att avgränsningarna görs på nya sätt. Kulturellt kapital är idag därför lika mycket förknippat med en mångfaldig kulturkonsumtion som med en ensidig konsumtion av högkultur. Exempelvis menar de att även om populärkulturen idag är spridd till alla samhällsklasser så har olika grupper olika förhållningssätt till densamma. Det är sättet som människor konsumerar populärkultur och andra kulturformer på som fungerar avskiljande, snarare än kulturformen sig.

Att skillnaderna i kulturvanor speglar andra skillnader i samhället gör att hindren för breddat deltagande bedöms svåra att överkomma med kulturpolitiska insatser. Istället är det en större samhällsförändring som krävs och inte minst åtgärder inom andra politikområden. Chan & Goldthorpe (2007) skriver exempelvis att

[a] high level of education is the best prophylactic against minimal levels of cultural consumption. Moreover, the higher individuals' educational level, the higher, one might say, is their capacity for cultural consumption, which then seems always to be exploited to some extent or other. (Chan & Goldthorpe, 2007, s. 380–382)

Det påpekas också i forskningen att insatser som görs för breddat deltagande ofta har en tendens att främst gynna de grupper som redan deltar i relativt stor utsträckning. Detta gäller exempelvis reformer som fri entré och sänkta ekonomiska trösklar (se t.ex. Bille, 2022; Cowell 2007; Davies, 2005; DC Research, 2016; Martin, 2003).

Infrastrukturen för kultur är centraliserad och ojämnt fördelad

En annan förklaringsmodell som fokuserar på hinder för breddat deltagande och de skillnader i deltagande som finns mellan olika grupper handlar om att infrastrukturen för kultur är ojämnt fördelad rent rumsligt. Här pekas på klyftor mellan stad och land, mellan större och mindre städer, och mellan olika delar av städer och länder när det gäller hur bidragsgivande myndigheter, konstnärliga utbildningar, centrala kulturinstitutioner, och utbudet av konst och kultur är fördelat och lokaliserat. Det handlar alltså om infrastrukturen för kultur i bred bemärkelse där själva kulturutbudet är en del, men där också lokaliseringen av utbildningar samt bidragsgivande och beslutsfattande instanser följer ett liknande rumsligt mönster (se t.ex. Brook, 2013, 2016; Helle et al., 2015; Leguina & Miles, 2017; Oakley et al., 2017).

Den internationella forskningen och studier genomförda i de nordiska länderna pekar följaktligen på att det fortfarande existerar stora ojämlikheter i tillgång till kulturaktiviteter, och att detta spelar en grundläggande roll för i vilken utsträckning människor har möjlighet att delta i stora delar av kulturlivet (Arnestad, 2004; Brook, 2016; Kulturanalys Norden, 2022c; Moldavanova et al., 2022; Myndigheten för kulturanalys, 2019c; Widdop & Cutts, 2012). Det finns också forskning som pekar på att den ojämna rumsliga fördelningen inte vägs upp av digitaliseringsinsatser, utan att effekterna av dessa snarare tenderar att spegla de ojämlikheter som finns sedan tidigare (se t.ex. Mihelj et al., 2019).

Vad flera av dessa undersökningar också pekar på är att kulturutbudet på landsbygden och på mindre orter saknar den bredd som finns i urbana områden, vilket skapar färre valmöjligheter för människor boende i dessa områden. Det påpekas också att mycket av infrastrukturen för kultur på landsbygden och i mindre orter bärs upp av ideella aktörer, vilket bidrar ytterligare till kulturlivets sårbarhet (se t.ex. Fobel, 2022; Kulturanalys Norden, 2022c; Myndigheten för kulturanalys, 2019c). Undersökningar pekar på att den rumsliga snedfördelningen även påverkar barns tillgång till kultur, exempelvis på scenkonstområdet i Sverige (Cocke et al., 2022).

Människors preferenser, ett snävt kulturbegrepp, och ett top-down perspektiv i arbetet för breddat deltagande

Ytterligare en förklaringsmodell handlar om att den offentliga kulturpolitiken är i dissonans med många människors preferenser och önskemål när det gäller vilken kultur man vill delta i. Det forskningen pekar på är att den offentliga kulturpolitiken i praktiken bär på drag av paternalism och en ambition att sprida en viss typ av kultur till invånarna (se t.ex. Balling & Kann-Christensen, 2013; Blomgren, 2012, 2019; Heikillä, 2022; Jancovich, 2017; Jancovich & Stevenson, 2022; Stevenson et al., 2017 för diskussion inom ramen för detta perspektiv). En viktig förklaring till skillnaderna i deltagande är således att själva kulturpolitiken genererar ett kulturutbud som av många inte betraktas som tillräckligt intressant. Detta kopplas ofta till att kulturpolitikens historiska framväxt och utveckling präglats av en specifik syn på vad som är bra och värdefull konst och kultur att delta i (se föregående kapitel).

Delar av forskningen diskuterar i detta sammanhang en ovilja från politikens och professionernas sida att delegera och möjliggöra ett breddat inflytande över kulturlivet. Arbetet för breddat deltagande i kulturlivet bedöms med andra ord ligga inbäddat i hierarkiska strukturer som präglas av motstånd mot ett omförhandlat kulturbegrepp (se t.ex. Blomgren, 2012; Ilmola-Sheppard et al., 2021; Jancovich, 2017; Kaitavuori, 2020; Kortbek, 2019; Lindström Sol, 2021a för en diskussion om dessa frågor; se också Myndigheten för kulturanalys, 2019a). I detta sammanhang menar exempelvis både Skot-Hansen (1999) och Duelund (2008) att förskjutningen mot kulturell demokrati som inleddes under 1970-talet tenderar att ha varit mer retorisk än reell. I praktiken har kulturpolitiken, i exempelvis de nordiska länderna, fortsatt att domineras av ett bildningsideal i linje med de traditionella konstarterna. Forskningen om kulturpolitik lyfter också fram att målsättningen att främja deltagande i det som ses som högkvalitativ kultur, exempelvis på litteraturområdet, fortfarande är ett utmärkande drag i mycket av den konkreta politikutvecklingen (Lindsköld et al., 2020; se också SOU 2012:65).

Just kulturverksamheters öppenhet för vad som kan utgöra konst och kultur samt en kulturell aktivitet är något som ofta diskuteras som en viktig faktor i ett framgångsrikt arbete för breddat deltagande. Här lyfts exempel från

bibliotekssektorn, som exempelvis har en hög grad av unga besökare med utländsk bakgrund (se Bak et al., 2012; MUCF, 2020; se också Hvenegaard Rasmussen, 2016). Exempel ges också från arbetet med kulturhus (Eriksson et al., 2021). Den fysiska platsens öppenhet för olika typer av aktiviteter som inte är avgjorda på förhand ses här som en viktig aspekt (se också Lindström Sol, 2021a, s. 42–49). Ett annat exempel är den jämförelse som Haugsejve et al. (2016) gör av norska projekt för inkludering av unga med utländsk bakgrund i kulturlivet. Det som är tydligt utifrån denna studie är att fysisk närhet, valfrihet och konkret inflytande i vilka aktiviteter som ska äga rum och som man ska delta i är centralt för att etablera tillit till de man önskar att nå. Vad som samtidigt tenderar att prägla vissa av dessa verksamheter är att de snarast har karaktären av socialt arbete och att konst- och kulturaktiviteterna ibland hamnar i skymundan (se Haugsejve et al., 2016).

Den reella bristen på inflytande som forskningen identifierar kopplas i stor utsträckning till att det finns en förståelse av kvalitet som något som riskerar att försämrats av alltför långtgående delaktighetsprocesser. Resultatet av detta förhållningssätt har blivit att möjligheterna till inflytande har blivit omgärdat av olika förbehåll (Hadley, 2018, 2021; Jancovich, 2017; Kortbek, 2019; se också Ilmola-Sheppard et al., 2021; Lindström Sol, 2021b). I flera fall har detta lett till besvikelse bland de invånare som har involverats i kulturella delaktighetsprocesser, då det faktiska inflytandet inte har varit i paritet med förväntningarna (Kortbek, 2019; Manga, 2019; Myndigheten för kulturanalys, 2019a). Detta tros delvis bero på förhållningssättet till konstnärlig kvalitet som något som alltid handlar om den färdiga produkten. De som argumenterar för ett fördjupat deltagande och delaktighet menar istället att kvaliteten måste anses ligga lika mycket i de processer som leder fram till det verk som skapas (se t.ex. Hvenegaard Rasmussen, 2015; Ilmola-Sheppard et al., 2021; Lindström Sol, 2021b, s. 50–53).

Ytterligare en aspekt av dissonansen mellan människors preferenser och kulturpolitikens kultursyn handlar om vad det är för deltagande som mäts i olika undersökningar. Utifrån en dansk respektive en finsk kontext skriver Balling & Kann-Christensen (2013) och Heikillä (2022) att det som i huvudsak undersöks i kulturvaneundersökningar är människors deltagande i

det institutionella kulturlivet med tydliga kopplingar till den offentliga kulturpolitiken. Att människor inte deltar i detta kulturliv är dock enligt forskarna inte detsamma som att de är kulturellt inaktiva (Balling & Kann-Christensen, 2013; Heikillä, 2022). Vad det visar är istället att många väljer bort den offentligt finansierade kulturen eller kultur med tydlig koppling till denna (se också Miles, 2016; Sparrman, 2019).

På liknande grunder ifrågasätter Stevenson et al. (2017) om det ens är korrekt att i dessa fall tala om hinder för deltagande. Om människor väljer bort ett visst kulturutbud av ointresse men deltar i ett annat (som kanske inte mäts), som en konsekvens av ett medvetet val, så är det inte självklart att detta ska betraktas som ett problem. Exempelvis Stevenson et al. (2017) menar att skillnaderna i deltagande mellan olika grupper främst bör förstås som ett kulturpolitiskt legitimitetsproblem som bottnar i hur kulturpolitiken har vuxit fram historiskt (Stevenson et al., 2017).

Brister i lärandet om politikens effekter

Inom den kulturpolitiska forskningen finns idag också en kritik mot förmågan att dra lärdom av det arbete för breddat deltagande som har genomförts på kulturpolitikens område. Detta är då främst att betrakta som ett hinder för utvecklandet av en bättre och en mer adekvat kulturpolitik för breddat deltagande. Jancovich och Stevenson (2021, 2022) hävdar i detta sammanhang att det kulturpolitiska systemet präglas av en inbyggd ovilja att lära av misstag och misslyckanden. Mycket av den uppföljning och utvärdering som görs i relation till olika åtgärder och reformer för deltagande i kulturlivet tenderar därför att få rollen att legitimera det arbete som görs, snarare än att skapa en grund för utveckling av politiken. Detta har enligt Jancovich och Stevenson (2022), med specifik hänvisning till Storbritannien, lett till att reformer och insatser för breddat deltagande beskrivs som framgångsrika, samtidigt som det över tid inte går att se några minskade skillnader mellan olika gruppers deltagande i kulturlivet.

Kritiken handlar om hur uppföljningar genomförs, men också om hur de används. Forskningen pekar i detta sammanhang på en tendens att ensidigt fokusera på positiva effekter av enskilda satsningar, inte minst utifrån hur

involverade aktörer upplever arbetet (Jancovich & Stevenson, 2021; Stavrum, 2013). Jancovich och Stevenson (2021) skriver att det är ett strukturellt problem att icke-deltagare så sällan inkluderas i olika typer av uppföljnings- och utvärderingsarbete.

Stavrum (2013) skriver på samma tema i relation till satsningar på kultur för barn och unga i Norge. Hon pekar på att utvärderingar innehållande kritik mot satsningar, som exempelvis *Den Kulturelle Skolesekken* och *Kunstløftet* i Norge, ofta bortsetts ifrån eller mötts av ifrågasättande från de professioner och politiker som berörs (Stavrum, 2013; se också Borgen & Brandt, 2006, 2008). Enligt Stavrum (2013) hänger detta problem samman med den inom kultursektorn utbredda övertygelsen om konstens positiva effekter (se även Røyseng, 2007, 2009). Denna övertygelse är enligt Stavrum särskilt stark när det gäller konst och kultur som riktas till barn och unga, vilket i någon mån gör kritik mot satsningar på denna målgrupp kontroversiell (se även Selmer-Olsen, 2005).

Orsaken till bristen på lärande är enligt Jancovich och Stevenson (2021) att det saknas incitament för lärande och omvärdering, vilket de påpekar inte är ett unikt särdrag för kulturpolitiken (se också Howlett 2012). Däremot kan detta problem förstärkas av politikområdets marginella ställning och sektorns starka beroende av offentlig finansiering. Jancovich och Stevenson (2021) skriver att kulturprojekt, kulturverksamheter, organisationer och bidragsgivare riskerar att förlora på att erkänna och försöka lära av misstag och misslyckanden. Rent konkret menar de att verksamheterna äventyrar sin fortsatta finansiering. Lärprocesser bedöms också missgynnas av vad som beskrivs som projektifieringen av kulturpolitiken och kulturlivet. Denna bedöms öka pressen på snabba och synliga resultat, snarare än att gynna ett långsiktigt arbete som inkluderar omvärdering, självkritik, samt metodutveckling (se också Botes & van Rensburg, 2000; Gough et al., 2013; Lindström Sol et al., 2022; Myndigheten för kulturanalys, 2019a; Weijmer, 2019).

Den kritik som återges ovan riktas också mot delar av forskningen om kulturpolitik, som kritiseras för att i viss utsträckning ha ett osjälvständigt förhållningssätt till kulturpolitiken. Detta gör att den tenderar att försvara kulturpolitikens utgångspunkter, mål och institutionella ramar istället för att kritiskt granska dessa (se t.ex. Arnestad, 2010; Blomgren & Johannisson, 2018; Røyseng & Stavrum, 2020; Stavrum, 2013).

Kritiska perspektiv på breddat deltagande

Avslutningsvis är det viktigt att påpeka att analyserna av kulturpolitiken och arbetet för breddat deltagande också rymmer perspektiv som handlar om ett i grunden kritiskt förhållningssätt till hur arbetet för breddat deltagande har kommit att prägla kulturpolitiken. Det som problematiseras är effekterna av fokuset på breddat deltagande på konstens och kulturens utveckling, och de konstnärliga och kulturella professionernas autonomi. Vad som framför allt problematiseras är den kulturpolitiska inriktningen att fler ska lockas till att besöka olika kulturverksamheter, och de strategier och metoder som detta resulterat i (se t.ex. Jenkins, 2018; Werner, 2018).

För det första problematiseras att kulturinstitutioners och kulturverksamheters värde och betydelse alltför ensidigt kommit att bedömas utifrån besöksiffror och publikens omedelbara nöjdhet. Detta leder till en kommersialisering av konstnärliga och kulturella verksamheter som riskerar att urvattna den konst och kultur som skapas. Kritiken handlar alltså om att fokuset blir antalet besökare, och inte kvaliteten på den konst och kultur som skapas. Werner (2018) skriver om detta i relation till museisektorns utveckling. Han menar att restaurangen, caféet, museishopen och de öppna utrymmena blir allt viktigare, och till slut riskerar att prioriteras framför utställningsverksamheten. Det anses också leda till ett fokus på utställningar som anses publikdragande snarare än konstnärligt och kunskapsmässigt intressanta (se också Kann-Rasmussen, 2016; Kann-Rasmussen & Hvenegaard Rasmussen, 2019; Mangset et al., 2012). På detta sätt menar exempelvis Werner (2018) att museets ursprungliga demokratiska uppdrag, som en plats för kunskapsutveckling, forskning, och kritisk diskussion, nedprioriterats till förmån för vad som skulle kunna beskrivas som ytliga upplevelser.

Samma kritik riktas mot publikutvecklingsarbetet inom andra kulturområden. Jenkins (2018) hävdar att publikutvecklingsperspektivet på konst- och teaterområdet har lett till ett ökat fokus på kommersiellt gångbara utställningar och föreställningar. Detta sker enligt Jenkins (2018) på bekostnad av mer avancerad konst och kultur. Analysen gör gällande att detta i förlängningen leder till en nedvärdering av kunskap och professionalitet som också bottnar i en strävan att sudda ut skillnaden mellan professionerna och publiken. Istället för konst och kultur som tillåts påverka och uppröra människor, uppmuntras skapande av konst och kultur som bekräftar människors uppfattningar, erfarenheter, och omedelbara preferenser (Jenkins, 2018).

Ovanstående kritik är inte att betrakta som ett hinder för breddat deltagande. Snarare kan denna kritik sägas peka på en potentiellt komplicerande faktor som utgörs av balansgången mellan arbetet för breddat deltagande och de konstnärliga och kulturella professionernas anspråk på autonomi utifrån sin yrkesmässiga kompetens.

Sammanfattning

- Människors kulturvanor samvarierar med socioekonomiska, geografiska och demografiska faktorer. Detta visar undersökningar om kulturvanor i Norden såväl som internationellt.
- Generellt ägnar sig högutbildade åt kultur mer än lågutbildade, personer med högre inkomster mer än personer med lägre inkomster, kvinnor mer än män och människor i större städer mer än människor på mindre orter och på landsbygden. Utbildningsnivån är den faktor som är tydligast kopplad till deltagande i de kulturaktiviteter som mäts.
- Barns deltagande i olika kulturaktiviteter uppvisar en liknande koppling till olika socioekonomiska, geografiska och demografiska faktorer. Kopplingen till föräldrarnas utbildning är särskilt tydlig.

- När människor tillfrågas om varför de inte deltar i olika kulturaktiviteter framstår brist på intresse som den främsta anledningen. Även brist på tid är ett viktigt skäl, särskilt till varför kulturaktiva människor inte deltar mer än de gör. Andra skäl som uppges är kostnader, avstånd och att man saknar någon att gå med.
- I forskningen om kulturpolitik återfinns flera förklaringsmodeller till skillnaderna i deltagande. För det första pekas på att skillnaderna i människors sociala bakgrund, utbildning och yrke leder till olika förutsättningar för, och intresse av, att ta del av olika kulturformer. Kulturpolitiken har därför på egen hand begränsade möjligheter att åstadkomma förändringar i vilka som på olika sätt deltar i kulturlivet.
- För det andra pekas på att infrastrukturen för kultur är centraliserad och ojämnt fördelad. Detta skapar olika möjligheter för att ta del av kultur, för att arbeta som kulturskapare och för att påverka kulturlivet och kulturpolitiken.
- För det tredje pekas på att den offentliga kulturpolitiken inte är i linje med många människors preferenser. Forskningen lyfter här också fram att människors möjligheter till att påverka kulturlivet är fortsatt begränsade och präglade av ett uppifrån-perspektiv.
- För det fjärde kritiseras förmågan och viljan att följa upp, utvärdera och långsiktigt lära av de insatser för breddat deltagande som genomförs.

Kulturvanor i förändring?

I det här kapitlet fokuserar vi på hur skillnaderna i invånarnas kulturvanor har utvecklats över tid i Sverige. Som framgår i föregående kapitel finns det i Norden såväl som internationellt stora skillnader i deltagande. Kvinnor deltar mer än män, och yngre mer än äldre, och deltagandet är stratifierat utifrån socioekonomi och geografi. Särskilt är personer med längre utbildning mer kulturaktiva än personer med kortare utbildning. Skillnaderna bekräftas också av Kulturanalys rapporter om kulturvanor i Sverige (Myndigheten för Kulturanalys, 2017b, 2018b, 2019e, 2020b, 2021c, 2022b).

Det saknas dock uppdaterad kunskap om de olika bakgrundsfaktorernas betydelse över tid. Utifrån kulturpolitikens ambition att bredda deltagandet är det viktigt att undersöka om sambanden mellan invånarnas kulturvanor och bakgrundsfaktorerna förändrats i någon riktning. I samarbete med SOM-institutet har Kulturanalys därför genomfört en fördjupningsstudie på detta tema, vilken presenteras nedan.

Kapitlet inleds med en beskrivning av data och metoder. Därefter presenteras en översiktlig bild av hur invånarnas deltagande i 14 kulturaktiviteter förändrats över tid. I studien ingår både aktiviteter som handlar om att ta del av kultur och aktiviteter som handlar om att skapa kultur och studien belyser därför i första hand dessa två dimensioner av deltagandemålet. Efter den översiktliga bilden följer en analys av sambanden mellan olika bakgrundsfaktorer och invånarnas kulturvanor, och hur dessa samband förändrats över tid. Avslutningsvis presenteras resultaten från en ny fråga i kulturvanundersökningarna som mäter invånarnas nöjdhet med sitt deltagande i olika kulturaktiviteter.

Genomförande

Analyserna i detta kapitel bygger på data från de nationella SOM-undersökningarna 2001–2019. Urvalet begränsas till individer mellan 16 och 85 år. SOM-undersökningarna genomförs huvudsakligen med postalt utskickade frågeformulär, och med möjlighet att besvara enkäten på webben. Undersökningen skickas ut under början av hösten och svaren samlas in under tre månader. Nettosvarsfrekvensen för de nationella SOM-undersökningen 2001–2019 varierade mellan 49 och 67 procent.

I den tekniska rapporten finns det en utförlig beskrivning av undersökningens metoder (bilaga 1)⁵. I den tekniska rapporten förs också en grundlig diskussion kring potentiella problem kopplade till svarsfrekvens och representativitet.

Kulturaktiviteter och bakgrundsfaktorer

Analyserna är avgränsade till tidsperioden 2001–2019. På grund av den stora påverkan som coronapandemin hade på kulturvanor har åren 2020 och 2021 exkluderats ur analyserna. Om pandemiåren inkluderats hade analyserna riskerat att bli missvisande och det hade vidare begränsat möjligheten att utläsa samlade effekter under tidsperioden i dess helhet.

I SOM-undersökningen ställs frågan *Hur ofta har du gjort följande under de senaste 12 månaderna?* I tabell 1 beskrivs de 14 kulturaktiviteter som ingår, och vilka år som frågan har ingått i SOM-undersökningarna. Kulturaktiviteterna delas upp i å ena sidan besöksaktiviteter, och å andra sidan eget skapande samt läsning.

⁵ Bilaga 1 är publicerad på Kulturanalys webbplats i anslutning till denna rapport.

Tabell 1. Kulturaktiviteter som ingår i analysen

Kategori	Kulturaktivitet	Mätperiod
Besöksaktiviteter	Besökt bibliotek	2001–2019
	Gått på museum	2007–2013, 2015, 2017–2019
	Gått på konstutställning	2007–2015, 2017–2019
	Gått på teater	2001–2019
	Gått på balett/dansföreställning	2007–2011, 2014–2015, 2017–2019
	Gått på klassisk konsert/opera	2007–2015, 2017–2019
	Gått på rock-/popkonsert	2001–2015, 2017–2019
	Gått på bio	2001–2019
Eget skapande och läsning	Tecknat, målat	2008–2015, 2017–2019
	Skrivit dagbok/poesi	2008–2015, 2017–2019
	Sysslat med handarbete/hantverk	2007–2015, 2017–2019
	Deltagit i studiecirkel/kursverksamhet	2007–2019
	Fotograferat/filmat	2008–2015, 2017–2019
	Läst någon bok	2001–2019

Källa: De nationella SOM-undersökningarna 2001–2019.

För att belysa skillnader i kulturdeltagande ingick ursprungligen sju faktorer som baseras på tidigare kunskap om vad som kan tänkas påverka en individs benägenhet att besöka eller ägna sig åt en särskild kulturaktivitet (tabell 2). Medborgarskap ingick i analysmodellen men finns inte med i resultatredovisningen då bedömningen är att det finns för stora problem med representativiteten inom gruppen vilket gör resultaten osäkra att tolka.⁶

⁶ Analysen visar att ett utländskt medborgarskap (jämfört med ett svenskt medborgarskap) saknar signifikanta effekter för samtliga kulturaktiviteter. Medborgarskap utövar sannolikt litet inflytande i modellen som helhet. Resultaten för den samlade modellen, inklusive medborgarskap, finns i bilaga 2 som är publicerad på Kulturanalys webbplats i anslutning till denna rapport.

Tabell 2. Förklarande faktorer

Faktor	Kategorier	Antal kategorier
Kön	Man (ref), Kvinna	2
Ålder	16–29 (ref), 30–49, 50–64, 65–85	4
Utbildning	Ej studier på högskola/universitet (ref), Studier på högskola/universitet	2
Hushållsinkomst	Under 300 000 (ref), 301–500 000, Mer än 500 000	3
Barn i hemmet	Hushåll utan barn (ref), hushåll med barn	2
Boende (Stad/land)	Landsbygd (ref), mindre tätort, stad/större tätort, storstad	4

Källa: De nationella SOM-undersökningarna 2001–2019. Se bilaga 1 för ytterligare information om analysmodellerna och bakgrundsfaktorena. Referenskategori, det vill säga den kategori som övriga kategorier jämförts mot i analysen, anges inom parentes (ref).

De statistiska analyser som ligger till grund för detta kapitel består av flera linjära regressioner i en så kallad meta-analys med aggregerade data. Analysen gör det möjligt att kombinera resultat från flera enskilda undersökningar (år), för att bland annat få fram ett samlat estimat under en längre tidsperiod. Det går också att utläsa hur storleken på skillnaderna har varierat under enskilda år. Med hjälp av en så kallad regressionsanalys kan vi dra slutsatser om de samband som finns mellan faktorerna och kulturaktiviteterna. I en deskriptiv analys är det exempelvis möjligt att konstatera att fler äldre än yngre personer sysslat med handarbete. Men även om vi ser en sådan skillnad kan vi inte med säkerhet dra slutsatsen att det är ålder som har ett direkt samband med handarbetandet. Det beror på att ålder kan samvariera med andra bakomliggande eller mellanliggande faktorer, exempelvis att äldre i större utsträckning bor på landsbygden där det är vanligare att ägna sig åt handarbete. Samma problematik kan uppstå även för de övriga faktorerna som redovisas i tabell 1 om det visar sig finnas samband mellan dem. Regressionsanalysen gör det möjligt att isolera hur en enskild faktor påverkar deltagandet.

I varje regressionsmodell ingår en kulturaktivitet under kontroll för kön, ålder, utbildning, hushållsinkomst, huruvida det finns barn i hushållet samt svenskt/utländskt medborgarskap. Men vi har, som tidigare nämnts, uteslutit medborgarskap ur resultatredovisningen.

Kulturvanor 2001–2019

I detta avsnitt ges en översiktlig bild av invånarnas deltagande i 14 kulturaktiviteter. Tidsserierna omfattar åren 2001–2019, vilket innebär att figurerna visar långsiktiga trender och inte inkluderar kulturaktiviteter under pandemiåren 2020–2021. Kulturanalys har i tre rapporter analyserat utvecklingen under pandemin och kunnat konstatera att den medförde drastiska minskningar för de flesta kulturaktiviteter (Myndigheten för kulturanalys, 2021b, 2021c, 2022b). Eget skapande har legat på oförändrade nivåer, eller har till och med ökat under pandemin.

Figur 1 visar utvecklingen för de 14 kulturaktiviteter som ingår i kapitlet. I diagrammen redovisas den andel som har deltagit *minst en gång under de senaste 12 månaderna*. Tidsserierna bekräftar den bild av stabilitet i invånarnas kulturvanor som redogjorts för i tidigare rapporter från Kulturanalys och som även kulturvaneundersökningarna från de övriga nordiska länderna pekar på (Myndigheten för kulturanalys, 2017b; Kulturanalys Norden, 2022a). Ingen drastisk ökning eller minskning kan konstateras för någon kulturaktivitet under tidsperioden. Pandemin visade förvisso att en extraordinär händelse kan påverka vanorna på ett betydande sätt, men de långsiktiga konsekvenserna av pandemin återstår fortfarande att identifiera (Myndigheten för kulturanalys, 2021c, 2022b).

I SOM-institutets årliga rapport *Svenska trender* redovisas en mängd tidsserier över invånarnas vanor och aktiviteter (Martinsson & Andersson, 2022). Både Kulturanalys rapporter och *Svenska trender* visar hur vanor och aktiviteter på en samhällelig nivå inte förändras drastiskt mellan enskilda år. För att belysa förändringar och långsiktiga trender är det därför nödvändigt med längre tidsserier.

Deltagande i kulturaktiviteter

Besöksvanor

Besöksaktiviteter avser de kulturaktiviteter som föranleder något slags besök på en fysisk plats eller en kulturinstitution. I analysen ingår sju besöksaktiviteter. Det är framför allt två av dessa aktiviteter som har en positiv trend: besök på museum och att gå på rock-/popkonsert. Museibesöken låg stabilt runt 55 procent under perioden 2015–2019, att jämföra med mellan 45–49 procent under perioden 2007–2013. Rock-/popkonsert uppvisar en svag positiv trend med en liten men stabil ökning från 26 procent 2001 till 36 procent 2019. Biobesökandet har varierat mellan 60 och 73 procent under tidsperioden. Andelen som har gått på bio är alltså stabil över tid, trots att den tekniska utvecklingen under tidperioden inneburit en ökad möjlighet att streama film hemifrån.

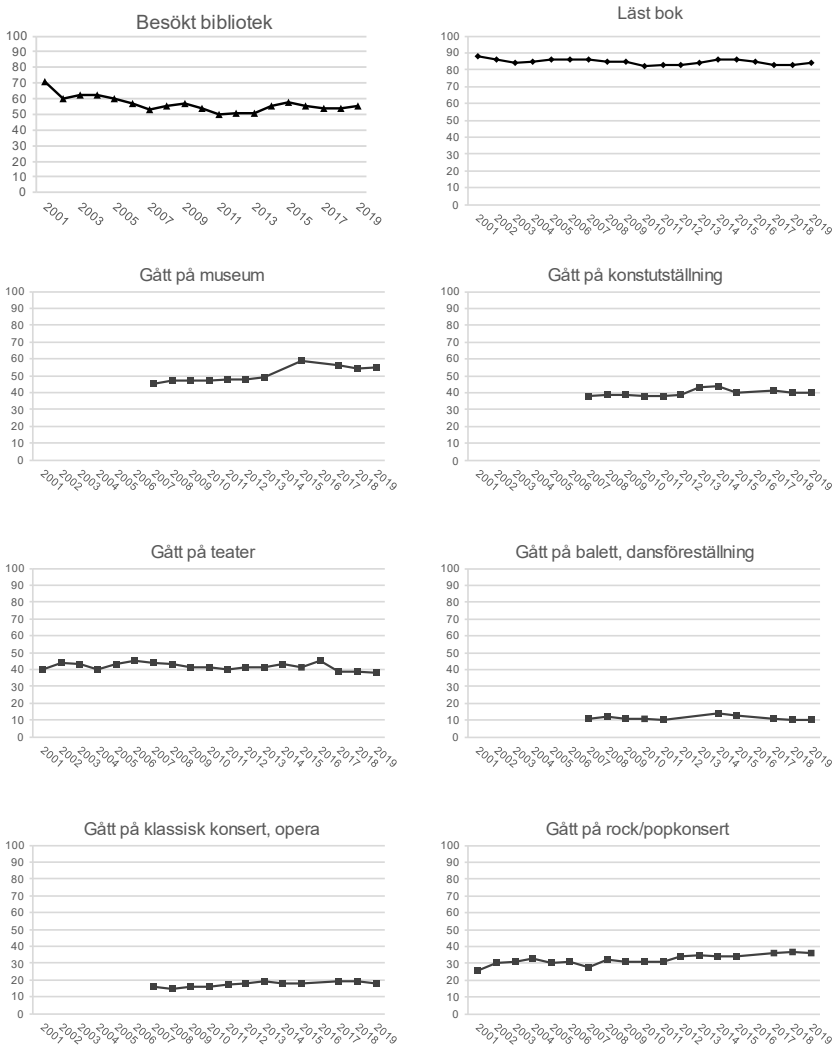
Andelen av invånarna som gått på bibliotek har varierat mellan 50 och 60 procent under tidperioden, undantaget toppnoteringen 2001 då 70 procent av invånarna hade besökt bibliotek. Även teaterbesöken ligger stabilt på mellan 40 och 45 procent, undantaget 2019 års mätning där 38 procent gick på teater under året. Andelen som gått på konstutställning har legat på omkring 40 procent under hela perioden. Omkring 10 procent av invånarna uppger att de varit på balett/dansföreställning under det senaste året.

Eget skapande och bokläsning

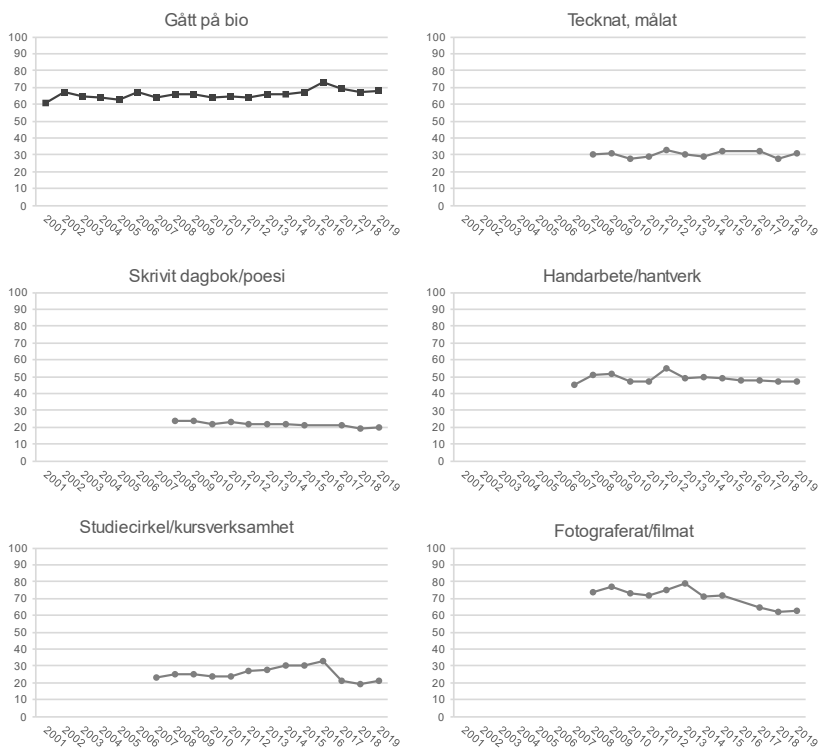
I analysen ingår fem aktiviteter som är kopplade till eget skapande. Flera av vanorna är stabila över tid. Att ha tecknat eller målat, skrivit dagbok/poesi och sysslat med handarbete eller hantverk uppvisar små förändringar under tidperioden. Runt 30 procent av invånarna har tecknat eller målat och andelen varierar mellan 28 och 33 procent. Andelen som skrivit dagbok/poesi har varierat mellan 19 och 24 procent. Runt hälften av invånarna har sysslat med handarbete/hantverk.

Andelen som deltagit i studiecirklar är ungefär lika stor 2007 som 2019, men ökar betydligt mellan 2011 och 2016, från 24 procent till 33 procent. Även andelen som fotograferat/filmat har minskat. Under stora delar av tidperioden är andelen mellan 70 och 80 procent men minskar sedan successivt till omkring 60 procent. Frågan om att ha fotograferat/filmat är dock svårtolkad. Andelen av invånarna som har en smart mobil har ökat från 27 procent år 2011 till 92 procent år 2019 (Internetstiftelsen, 2019), och teknikutvecklingen har rimligtvis gjort fotograferandet tillgängligt för fler invånare än tidigare. Andelen som läst en bok under det senaste året har legat stabilt högt och varierat mellan 80 och 90 procent.

Figur 1. Kulturvanor, andel minst en gång under de senaste 12 månaderna

forts. Figur 1. Kulturvanor, andel minst en gång under senaste 12 månaderna, procent

Källa: De nationella SOM-undersökningarna 2001–2019.

Förklaringsfaktorer över tid

I följande avsnitt redovisas vilka faktorer som påverkar kulturvanorna och om de har förändrats över tid. Resultaten som presenteras i detta avsnitt är av en sammanfattande karaktär. För en fullständig redovisning av resultaten med samtliga regressionsmodeller inkluderade, se bilaga 2.

I avsnittet presenteras resultaten efter respektive bakgrundsfaktor som ingår i analysen: kön, ålder, boendeort, huruvida det finns barn i hushållet, hushållsinkomst samt utbildning. Vi redovisar dels den sammanlagda effekten när samtliga år slagits samman, och dels effekten av en bakgrundsfaktor på en kulturaktivitet respektive år och hur den har förändrats.

För att redovisa de skillnader som finns mellan olika grupper används förväntade värden för de olika grupperna. Med hjälp av regressionsanalysen kan vi räkna ut predicerade värden för olika grupper. På så sätt är det möjligt att visa hur mycket exempelvis kvinnor och män förväntas skilja sig åt.

Kön

En första faktor i analysen belyser skillnader i deltagandet mellan kvinnor och män.⁷ I tabell 3 sammanfattas resultaten när vi jämför kvinnor med män. Här framgår att det finns betydande skillnader mellan kvinnor och mäns deltagande. Resultaten ligger i linje med tidigare kunskap och befäster bilden av kvinnor som mer kulturaktiva än män.

Kvinnor är mer benägna än män att ha besökt bibliotek och läst bok. Det finns också genomgående skillnader för de aktiviteter som hör till eget skapande. Särskilt framträdande är att kvinnor, jämfört med män, är mer benägna att ha tecknat/målat och att ha skrivit dagbok/poesi. För besöksaktiviteterna finns

⁷ I SOM-undersökningarna ställs frågan om kön med tre alternativ: 1) Kvinna 2) Man 3) Annat (fritextsvar). Kategorin "Annat" har uteslutits i denna analys då den utgör ett för litet antal svarspersoner. I analysen utgår vi därför från en binär uppdelning kvinna/man där man är referenskategori.

det skillnader för att ha gått på teater och på konstutställning. Samtidigt saknas det betydande skillnader åt det ena eller det andra hållet för flera besöksaktiviteter: bio, rock/popkonsert, klassisk konsert och museum.

Det är få aktiviteter där skillnaderna över tid har förändrats i en specifik riktning. I tabell 3 skrivs sådana förändringar ut i text. För två aktiviteter har dock skillnaderna förstärkts: gått på teater och tecknat/målat. Det rör sig inte om några extrema ökningar, men likväl syns en sådan tendens. Med andra ord är kvinnor, jämfört med män, under de senaste åren än mer benägna att gå på teater och att teckna/måla jämfört med tidigare år. För inga kulturaktiviteter syns minskade skillnader.

Tabell 3. Sammanfattning av skillnader mellan kvinnor och män

Tema	Vana	Kvinnor jämfört med män
Besöksaktiviteter	Besökt bibliotek	+
	Gått på bio	
	Gått på teater	+ Ökad skillnad
	Gått på rock/popkonsert	
	Gått på balett, dansföreställning	+
	Gått på klassisk konsert, opera	
	Gått på museum	
	Gått på konstutställning	+
Eget skapande och läsning	Läst en bok	+
	Tecknat, målat	+ Ökad skillnad
	Skrivit dagbok/poesi	+
	Sysslat med handarbete/hantverk	+
	Deltagit i studiecirkel/kursverksamhet	+
	Fotograferat/filmat	+

Kommentar: En blågrön nyans och ett (+) indikerar att det finns en skillnad där kvinnor mer sannolikt deltar jämfört med män. En ljusgrå nyans innebär inga signifikanta skillnader. En mörkgrå nyans och ett (-) innebär att det finns en skillnad, där kvinnor deltar i mindre utsträckning jämfört med män. Tecknen i varje cell indikerar riktningen och storleken på skillnaden. Samtliga predicerade värden finns i bilaga 2.

Ålder

Den andra faktorn som ingår i analysen är ålder. Här har de svarandes ålder delats in i fyra kategorier: 16–29 år, 30–49 år, 50–64 år och 65–85 år. I analysen utgör gruppen 16–29 år referenskategori. Det är alltså mot den yngsta kategorin som effekterna, eller skillnaderna i predicerade sannolikheter, tolkas.

I tabell 4 sammanfattas resultaten när vi analyserar ålderns påverkan på kulturdeltagandet. När vi utgår från jämförelsen mot den yngsta åldersgruppen, så är en sammanfattande bild att yngre är mer benägna än äldre att ägna sig åt flera av de kulturaktiviteter som ingår i analysen. Men det är en spretig bild som framträder. I flera fall där det finns säkerställda skillnader är dessa små.

Biblioteksbesöken präglas av relativt små skillnader mellan ålderskategorierna. Personer mellan 30–64 år är relativt den yngsta åldersgruppen något mindre benägna att besöka bibliotek. Aktiviteten bokläsning uppvisar inga betydande skillnader i den samlade skattningen under tidperioden. Det finns desto större skillnader för biobesökandet, där de mellan 16–29 år är mer benägna att ha gått på bio under det senaste året. Det finns betydande skillnader i jämförelsen mellan de som är 16–29 år och de som är mellan 65–85 år. På samma sätt är de mellan 16–29 år mer benägna att gå på rock/popkonsert. Det kan noteras att det som mäts är just *rock/popkonsert*. Det kan finnas genrer som är mer lockande för både den yngsta gruppen eller den äldsta som inte ryms i det som frågan mäter.

De kulturaktiviteter där det finns en skillnad som innebär att de äldre mer sannolikt deltar, är klassisk konsert och opera samt teater. Omvänt är de yngre mer benägna att skriva dagbok/poesi. En av de största skillnaderna som går att finna i någon av analyserna i detta kapitel är den mellan åldersgruppen 16–29 år och övriga åldersgrupper för att ha tecknat eller målat. Analysen visar att sannolikheten att teckna eller måla minskar med åldern. Här finns betydande skillnader även i jämförelsen mellan de som är 16–29 och 30–49 år. I jämförelsen mellan den yngsta och den äldsta ålderskategorin är skillnaden mycket stor. Det finns inga noterbara skillnader i jämförelsen av åldersgrupper sett till att ha sysslat med handarbete/hantverk.

Vad gäller utvecklingen över tid finns det två tendenser: skillnaderna mellan åldersgrupperna har minskat för att ha gått på rock/popkonsert och för att ha fotograferat eller filmat. Om än de yngre fortfarande är mer benägna att gå

på rock/pop-konsert jämfört med de äldre, så minskar skillnaden betydligt över tid. Vad äldre kan, vill eller förväntas att delta i förändras över tid. Föreställningar och normer om äldre människor förändras vilket innebär att kategorin ”äldre” antyder något mer än en kronologisk ålder (Nilsson, 2008).

Tabell 4. Sammanfattning av skillnader mellan ålderskategorier

		Referenskategori: 16–29 år		
Tema	Vana	30–49 år	50–64	65–85
Besöksaktiviteter	Besökt bibliotek	—	—	
	Gått på bio	—	—	—
	Gått på teater*		+	+
	Gått på rock/popkonsert	—Minskad skillnad	—Minskad skillnad	—Minskad skillnad
	Gått på balett, dansföreställning			
	Gått på klassisk konsert, opera		+	+
	Gått på museum			
	Gått på konstutställning			
Eget skapande och läsning	Läst en bok			
	Tecknat, målat	—	—	—
	Skrivit dagbok/poesi	—	—	—
	Sysslat med handarbete/hantverk			
	Deltagit i studiecirkel/kursverksamhet	—	—	—
	Fotograferat/filmat		—	—Minskad skillnad

Kommentar: En blågrön nyans och ett (+) indikerar att det finns en skillnad, de tre ålderskategorierna (30–49, 50–64, 65–85) deltar mer sannolikt jämfört med de som är 16–29 år. En ljusgrå nyans innebär inga betydande skillnader. En mörkgrå nyans och ett (-) innebär att det finns en skillnad, de tre ålderskategorierna (30–49, 50–64, 65–85) deltar i mindre utsträckning jämfört med de mellan 16–29 år. Tecknen i varje cell indikerar riktningen och storleken på skillnaden. Samtliga predicerade värden finns i bilaga 2.

*Mycket liten skillnad, ej signifikant från 2010 och framåt.

Barn i hushållet

En tredje faktor i analysen är hushållets sammansättning. I modellen jämförs den grupp som delar hushåll med minst ett barn med de som inte har några barn i hushållet. I tidigare rapporter finns det få analyser av betydelsen av hushållets sammansättning och i detta kapitel görs en första analys av hur denna sammansättning påverkar individens svar. På så sätt kan vi pröva huruvida personer som delar hushåll med barn också ägnar sig åt de aktiviteter som kan kopplas till barnens intressen. Från kulturvaneundersökningen riktade till barn och unga vet vi exempelvis att 90 procent av barnen i årskurs fem målat eller ritat (Myndigheten för kulturanalys, 2017a, s.17).

Resultaten sammanfattas i tabell 5. Det finns tydliga skillnader mellan de som har barn i hushållet för att ha besökt bibliotek och läst en bok. Denna effekt har inte förändrats nämnvärt under tidsperioden. Vidare finns det en tendens att personer som delar sitt hushåll med barn har en något större benägenhet att ha tecknat/målat och sysslat med handarbete/hantverk. Här rör det sig dock om mycket små skillnader.

Tabell 5. Sammanfattning av skillnader för de med barn i hushållet jämfört med de som inte har barn i hushållet

Tema	Vana	Barn i hushåll jämfört med ej barn i hushåll
Besöksaktiviteter	Besökt bibliotek	+
	Gått på bio	
	Gått på teater	
	Gått på rock/popkonsert	
	Gått på balett, dansföreställning	
	Gått på klassisk konsert, opera	
	Gått på museum	
	Gått på konstutställning	
Eget skapande och läsning	Läst en bok	+
	Tecknat, målat*	+

Tema	Vana	Barn i hushåll jämfört med ej barn i hushåll
	Skrivit dagbok/poesi	
	Sysslat med handarbete/hantverk*	+
	Deltagit i studiecirkel/kursverksamhet	
	Fotograferat/filmat	

Kommentar: En blågrön nyans och ett (+) indikerar att det finns en skillnad, där de som har ett barn i hushållet mer sannolikt deltar jämfört med de som inte delar hushåll med barn. En grå nyans innebär inga signifikanta skillnader. En mörkgrå nyans och ett (-) innebär att det finns en skillnad där de med barn i hushållet deltar i mindre utsträckning jämfört de som inte delar hushåll med barn. Tecknen i varje cell indikerar riktningen och storleken på skillnaden. Samtliga predicerade värden finns i bilaga 2.
 *Mycket liten skillnad där de enskilda årens konfidensintervall ofta överlappar med 0.

Boende

Den fjärde faktorn i modellen prövar effekten av om man bor på landsbygd jämfört med de som bor i mindre tätorter, i städer eller större tätorter eller i en storstad. I tabell 6 sammanfattas resultaten. Av resultaten framgår det att besöksaktiviteterna är tydligt kopplade till städer och storstäder. För eget skapande samt bokläsning saknas motsvarande skillnader. Boendeortens påverkan på kulturvanorna hänger således tydligt samman med vilken kulturaktivitet som undersöks. För de aktiviteter som (i de flesta fall) är kopplade till ett fysiskt besök är mönstret tydligt: att bo i storstad jämfört med att bo på landsbygden ökar benägenheten att ägna sig åt besöksaktiviteter. Samma tydliga skillnader finns för besök på bio, teater, rock/popkonsert, balett/dansföreställning, klassisk konsert/opera, museum och konstupställning. Samma mönster, men med en mindre skillnad, finns i jämförelsen mellan de som bor på landsbygden och de som bor i stad/större tätort. Även biblioteksbesöken präglas av skillnader mellan stad och landsbygd. Här är skillnaderna lika stora för mindre tätorter, städer/större tätorter och storstäder i relation till landsbygden.

För eget skapande hittar vi endast en signifikant skillnad som visar att människor som bor på landsbygden är mer benägna att ägna sig åt handarbete/hantverk jämfört med de som bor i städer.

Det finns inga tecken på att skillnaderna har ökat eller minskat över tid. Boendeort har således varken ökat eller minskat i betydelse under tidsperioden. Det innebär att storstadsbornas benägenhet att besöka olika former av kulturutbud, såsom biografer, museer, föreställningar, och konserter har varit konstant under hela tidsperioden.

Tabell 6. Sammanfattning av skillnader mellan olika typer av boendeorter

Referenskategori: Landsbygd				
Tema	Vana	Mindre tätort	Stad/större tätort	Storstad
Besöksaktiviteter	Besökt bibliotek	+	+	+
	Gått på bio		+	+
	Gått på teater		+	+
	Gått på rock/popkonsert		+	+
	Gått på balett, dansföreställning		+	+
	Gått på klassisk konsert, opera		+	+
	Gått på museum		+	+
	Gått på konstutställning		+	+
Eget skapande och läsning	Läst en bok			
	Tecknat, målat			
	Skrivit dagbok/poesi			
	Sysslat med handarbete/hantverk	-	-	-
	Deltagit i studiecirkel/kursverksamhet			
	Fotograferat/filmat			

Kommentar: En blågrön nyans och ett (+) indikerar att det finns en skillnad, där de som bor i en mindre tätort, stad/större tätort eller storstad mer sannolikt deltar jämfört med de som bor på landsbygden. En grå nyans innebär inga signifikanta skillnader. En mörkgrå nyans och ett (-) innebär att det finns en skillnad, där de som bor i mindre tätort, stad/större tätort, eller storstad deltar i mindre utsträckning jämfört med de som bor på landsbygden. Tecknen i varje cell indikerar riktningen och storleken på skillnaden. Samtliga predicerade värden finns i bilaga 2.

Inkomst

Den femte faktorn som analyseras är inkomst. För att analysera frågan används uppgifter om hushållets inkomst, uppdelat i tre kategorier: låg, medel och hög.⁸ Skillnaderna tolkas i relation till de med låg inkomst.

Kategoriernas andelar av de svarande har varit relativt stabila, med en viss förskjutning från andelen medelinkomsttagare till andelen höginkomsttagare. Det bör framhållas att inkomstmättet är baserat på en grov indelning och att mer finfördelade analyser med fler kategorier kan peka mot ett tydligare resultat.

I tabell 7 sammanfattas skillnaderna mellan inkomstgrupperna med låg inkomst och inkomstgrupperna med medel eller hög inkomst. För tre besöksaktiviteter, gått på bio, gått på teater och gått på rock/popkonsert, finns det en tydlig skillnad där de med hög inkomst är mer benägna att delta jämfört med de med låg inkomst. I den samlade modellen som omfattar hela tidsperioden finns det också en liten skillnad för besök på klassisk konsert/opera och besök på museum där de med hög inkomst är mer benägna att delta än de med låg inkomst.

Resultaten visar att de med hög inkomst är mindre benägna att gå på bibliotek, jämfört med de med låg inkomst. Här är det just de med hög inkomst som sticker ut, då det saknas tydliga skillnader mellan medel och låg inkomst. Det finns inga tydliga signifikanta resultat för bokläsning. En rimlig tolkning kan vara att bokläsning i sig inte är relaterat till inkomst, men att lån av böcker blir mindre relevant för de med hög inkomst som har bättre möjligheter att köpa sina böcker. En genomgående effekt är att de med hög inkomst mer sannolikt har skrivit dagbok/poesi.

⁸ Kategorierna och dess indelningar som används är framtagna av SOM-institutet. Kategorierna har förändrats över tid. Låg inkomst har ökat från ”Max 200 000” år 2001 till ”Max 300 000” år 2019. Kategorin höginkomsttagare har skiftat från ”501 000 – Mer än 700 000” till ”601 000 – Mer än 1 100 000”. Detta speglar så väl inflationsnivåerna i samhället som ett allmänt ökande välstånd med högre löner.

Skillnaden har förändrats under tidperioden för två aktiviteter. För det första finns det en svag tendens att skillnaderna mellan inkomstgrupperna har ökat för besök på rock/pop-konsert. Det innebär att höginkomsttagare är mer benägna att gå på rock- eller popkonsert än låginkomsttagare och att skillnaderna har blivit större över tid.

För det andra minskar skillnaderna mellan olika inkomstgrupper för museibesök. Sett till hela tidperioden så finns det en liten skillnad i jämförelsen mellan låg inkomst och hög inkomst, där de med hög inkomst är mer benägna att besöka museum. När enskilda år analyseras framgår dock att de skillnader som finns i början av mätperioden (2008) minskar tydligt från och med år 2011 till att försvinna helt i 2019 års undersökning. En orsak kan hänga samman med att verksamheterna har förändrats och breddats och att de på så sätt tilltalar en bredare målgrupp (Riksantikvarieämbetet, 2017; Werner, 2018). I detta sammanhang bör även nämnas införandet av fri entré på flera statliga museer under 2016. Reformen infördes dock först när skillnaderna mellan inkomstgrupperna redan hade börjat försvinna, och denna reform är inte associerad med någon ökning av andelen invånare som gick på museum (Myndigheten för kulturanalys, 2023). Fram till 2015, det vill säga före införandet av fri entré, ökade dessutom andelen av invånarna som gick på museum från strax under 50 procent till närmare 60 procent (Myndigheten för kulturanalys, 2022a, s. 14). Oavsett hör museibesök till de få kulturaktiviteter där både andelen som ägnar sig åt den och sambanden med inkomst har förändrats över tid.

Tabell 7. Sammanfattning av skillnader mellan kategorier av hushållsinkomst

Referenskategori: Låg			
Tema	Vana	Medel	Hög
Besöksaktiviteter	Besökt bibliotek		—
	Gått på bio		+
	Gått på teater		+
	Gått på rock/popkonsert		+Ökad skillnad
	Gått på balett, dansföreställning		
	Gått på klassisk konsert, opera		+
	Gått på museum*	+Minskad skillnad	+ Minskad skillnad
	Gått på konstutställning		
Eget skapande och läsning	Läst en bok		
	Tecknat, målat		—
	Skrivit dagbok/poesi	+	+
	Sysslat med handarbete/hantverk		
	Deltagit i studiecirkel/kursverksamhet		
	Fotograferat/filmat*		+

Kommentar: En blågrön nyans och ett (+) indikerar att det finns en skillnad, där de som har medel (301–500 000) eller hög (500 000 eller mer) hushållsinkomst, mer sannolikt deltar jämfört med de som har låg inkomst (under 300 000). En grå nyans innebär inga signifikanta skillnader. En mörkgrå nyans och ett (-) innebär att det finns en skillnad, där de som har medel eller hög inkomst deltar i mindre utsträckning jämfört med de som har låg inkomst. Tecknen i varje cell indikerar riktningen och storleken på skillnaden. Samtliga predicerade värden finns i bilaga 2.

*Mycket liten skillnad.

Utbildning

I tabell 8 sammanfattas resultaten när vi jämför de som har studerat på högskola eller universitet, med de som inte har studerat på högskola/universitet.

Resultaten visar att det finns tydliga skillnader mellan grupperna för flera av kulturaktiviteterna som ingår i analysen. En av de största skillnaderna, till och med om vi ser till samtliga skillnader i de regressionsmodeller som ingår i denna resultatredovisning, finns när vi studerar andelen som har besökt bibliotek. De som har studerat på högskola/universitet är betydligt mer benägna att besöka bibliotek, jämfört med de som saknar studier på högskola/universitet. Det finns också en signifikant skillnad i jämförelsen för att ha läst någon bok.

Vidare är det två besöksaktiviteter som har utpräglade skillnader sett till utbildning: gått på museum och gått på konstutställning. Även här är de med hög utbildning mer benägna att ägna sig åt dessa kulturaktiviteter. Motsvarande skillnader saknas när det gäller att ha gått på rock/pop-konsert, balett/dansföreställning och bio. En viss utbildningseffekt finns för att ha gått på teater och på klassisk konsert/opera. Utbildning spelar således roll för flera av de besöksaktiviteter som ingår i analysen.

För eget skapande tycks utbildning spela mindre roll. Här hittar vi färre och mindre skillnader. De som har en högskoleutbildning är något mer benägna att ha fotograferat/filmat och att ha deltagit i studiecirkel eller kurs. Det handlar dock om mindre skillnader i jämförelse med de betydande skillnader som går att utläsa i resultaten för besöksaktiviteter.

Kulturanalys, och även tidigare forskning, har pekat mot utbildning som den mest strukturerande bakgrundsfaktorn som har störst betydelse för kulturvanorna (Myndigheten för kulturanalys, 2016b, 2017b, 2021b). Analysen visar att skillnaderna mellan de som har gått på högskola/universitet, och de som inte har gjort det varken har ökat eller minskat under tidperioden. Det innebär att de som har en högskoleutbildning, i jämförelse med de som inte har det, är lika benägna att delta i olika kulturaktiviteter som de var i början av tidsperioden.

Dock är det så att andelen som studerat på högskola/universitet av de svarande i SOM-undersökningarna har ökat från 29 till 43 procent. Däremot har inte de kulturaktiviteter som tydligt samvarierar med utbildningsnivå ökat markant över tid sett till andelen av invånarna som deltar. Denna utveckling, med fler högutbildade och en oförändrad andel av invånarna som deltar, indikerar därför att sambandet mellan utbildning och kulturdeltagande är mer komplicerat än vad som tidigare har indikerats. Sambandet behöver undersökas ytterligare, där de fortsatta analyserna också bör ta utbildningens längd och inriktning i beaktande.

Tabell 8. Sammanfattning av skillnader för de med studier vid högskola/universitet, jämfört med ej studier vid högskola/universitet

Tema	Vana	Högskolestudier jämfört med ej högskolestudier
Besöksaktiviteter	Besökt bibliotek	+
	Gått på bio	+
	Gått på teater	+
	Gått på rock/popkonsert	
	Gått på balett, dansföreställning	
	Gått på klassisk konsert, opera	+
	Gått på museum	+
	Gått på konstutställning	+
Eget skapande och läsning	Läst en bok	+
	Tecknat, målat	
	Skrivit dagbok/poesi	
	Sysslat med handarbete/hantverk	
	Deltagit i studiecirkel/kursverksamhet	+
	Fotograferat/filmat	+

Kommentar: En blågrön nyans och ett (+) indikerar att det finns en skillnad, där de med studier på högskola/universitet mer sannolikt deltar, jämfört med de som inte har studerat på högskola/universitet. En grå nyans innebär inga signifikanta skillnader. En mörkgrå nyans och ett (-) innebär att det finns en skillnad, där de som har studerat på högskola/universitet deltar i mindre utsträckning jämfört med de som inte har studerat på högskola/universitet. Tecknen i varje cell indikerar riktningen och storleken på skillnaden. Samtliga predicerade värden finns i bilaga 2.

Nöjd med nivån av deltagande?

I detta avsnitt presenteras en analys av hur nöjda invånarna är med sitt deltagande i åtta olika kulturaktiviteter. Analysen baseras på en fråga som ingick i den senaste nationella SOM-undersökningen år 2022. Syftet är att belysa hur invånarna ser på sitt eget deltagande, samt att identifiera hur deltagandet skiljer sig åt mellan olika kulturaktiviteter och mellan olika grupper. Frågan handlar om hur nöjd personen är med sitt deltagande för följande åtta kulturaktiviteter: bibliotek, bio, teaterföreställning, konsert, opera/konsert med klassisk musik, museum, konstutställning och dansföreställning. Det begränsade antalet kulturaktiviteter som ingår inom ramen för frågan ingår i det vi tidigare kallat *besöksaktiviteter*, det vill säga aktiviteter som utgörs av ett besök på en institution eller en fysisk plats.

Frågan som ställdes i SOM-undersökningen 2022 löd: Hur nöjd är du med antalet besök på följande under de senaste 12 månaderna? Svartalternativen var

- Har inte besökt, och är nöjd med det
- Har inte besökt, men skulle vilja besöka
- Har besökt, och är nöjd med antalet besök
- Har besökt, men skulle vilja besöka fler gånger
- Har besökt, men skulle vilja besökt färre gånger

Svaren samlades in under hösten 2022. Eftersom frågan avser besök under de senaste 12 månaderna ligger delar av den period som efterfrågas under pandemi (höst/vinter 2021), och de restriktioner som kom att omfatta många av de kulturaktiviteter som ingår.

Stor variation mellan olika kulturaktiviteter

I tabell 9 redovisas utfallet för åtta kulturaktiviteter. Här framgår att det finns stora variationer mellan de olika aktiviteterna. Till att börja med finns det stora variationer om vi endast ser till dimensionen besök och icke-besök. Av de aktiviteter som ingår har störst andel uppgett att de har gått på bio (51 procent),

följt av bibliotek (47 procent), museum (45 procent), och konsert (44 procent). Omkring en tredjedel uppger att de besökt en konstutställning (33 procent) och en fjärdedel att de gått på teater (25 procent). Bland de mindre vanliga aktiviteterna hittar vi dansföreställning (12 procent) och klassisk musik/opera (14 procent).

För att skapa uttömmande svarsalternativ, så ingår en kategori för de som har besökt men som skulle vilja ha besökt färre gånger. Denna kategori visar sig utgöra en mycket liten andel av de svarande, mellan 0–1 procent för samtliga kulturaktiviteter. Nära samtliga svarande som har besökt olika former av kulturutbud ångrar således inte sitt besök.

Tabell 9. Nöjd med antalet besök, procent, 2022

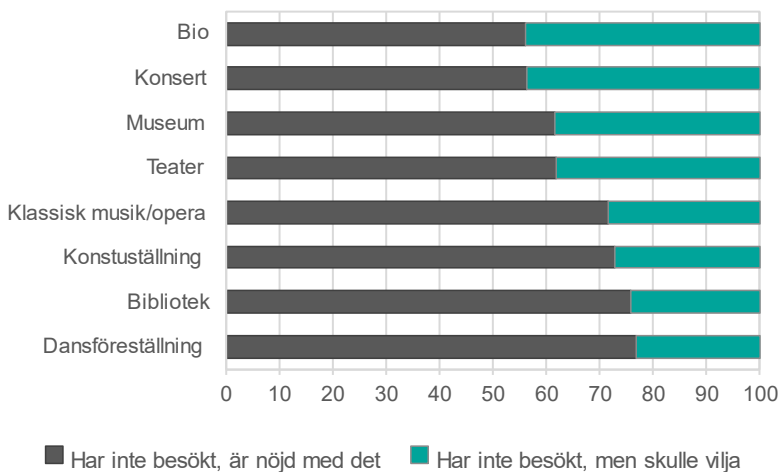
	<u>Har inte besökt och är nöjd med det</u>	<u>Har inte besökt, men skulle vilja besöka</u>	<u>Har besökt och är nöjd med antalet besök</u>	<u>Har besökt, men skulle vilja besöka fler gånger</u>	<u>Har besökt, men skulle vilja besökt färre gånger</u>	Antal svar
Bibliotek	40	13	33	14	1	1 725
Bio	28	21	27	23	1	1 719
Dans-föreställning	68	20	6	5	0	1 706
Museum	34	21	26	19	0	1 707
Klassisk musik/opera	62	24	6	7	1	1 706
Konsert	31	24	17	26	1	1 711
Konst-utställning	49	18	20	13	1	1 713
Teater	46	29	11	14	0	1 705

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2022.

Många är nöjda med att inte delta

Nästa del fokuserar på de som inte har ägnat sig åt de besöksaktiviteter som ingår i analysen. Storleken på denna grupp varierar mellan 53 procent (bibliotek) och 88 procent (dansföreställning) av de svarande. I figur 2 visas hur stor andel av de som inte har besökt en kulturaktivitet och som är nöjda med det (nöjda icke-besökare), samt hur stor andel av icke-besökarna som skulle vilja besöka (potentiella besökare). De nöjda icke-besökarna utgör en majoritet av icke-besökarna för samtliga kulturaktiviteter. Störst andel nöjda icke-besökare finns för dansföreställning (77 procent), bibliotek (76 procent), konstutställning (73 procent) samt klassisk musik/opera (72 procent). Gått på bio och gått på konsert är de två aktiviteter med lägst andel nöjda icke-besökare. Här svarar 44 procent av de som varken har gått på bio eller konsert att de skulle vilja göra det.

Figur 2. Andelen icke-besökare som är nöjda med att inte ha besökt och andelen icke-besökare som skulle vilja besöka kulturutbud, procent, 2022

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2022.

I tidigare avsnitt har vi kunnat bekräfta många tidigare kända samband. Kvinnor och män, olika ålderskategorier, människor från landsbygd och stad samt personer med olika utbildningsbakgrund deltar i olika stor utsträckning. Särskilt tydliga är dessa samvariationer för besöksaktiviteterna, jämfört med de aktiviteter som hör till eget skapande. Det är därför särskilt intressant att jämföra hur fördelningen mellan dessa aktiviteter ser ut inom gruppen icke-besökare.

Av tabell 10 framgår att män är generellt mer nöjda med att inte ha besökt något kulturutbud jämfört med kvinnor. I flera fall är skillnaderna mycket små. För tre aktiviteter; konstutställning, teater och dansföreställning, är skillnaderna betydligt större, mellan 9 och 16 procentenheter. Omvänt innebär det att andelen potentiella besökare är större hos gruppen kvinnor för ovan nämnda aktiviteter, jämfört med män. Tidigare analyser i detta kapitel visar att kvinnor, jämfört med män, är betydligt mer benägna att delta i dessa tre aktiviteter.

Tabell 10. Andelen nöjda icke-besökare, efter kön, procent, 2022

	Kvinnor	Män
Bibliotek	74	78
Bio	54	58
Dansföreställning	69	85
Konsert	54	59
Konstutställning	68	77
Museum	61	63
Opera	69	74
Teater	56	67

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2022.

I tabell 11 redovisas utfallet för ytterligare tre bakgrundsfaktorer: att bo på landsbygden eller i en stad, studier på högskola/universitet, och inkomstgrupp. De som bor på landsbygden eller i en mindre tätort utgör generellt en lite större andel av de nöjda icke-besökarna, jämfört med de som bor i en stad eller i en storstad. Skillnaden är som störst för teater och opera/klassisk musik, där de som bor på landsbygden eller i en mindre tätort utgör en större andel av de nöjda icke-besökarna.

Bland inkomstgrupperna utgör personer med en låg hushållsinkomst en större andel av de nöjda icke-besökarna. Undantaget är biblioteksbesök där de med låg inkomst i större utsträckning hade velat besöka bibliotek, jämfört med de med hög inkomst. En stor andel av de med låg inkomst är dock personer som är äldre och som lever på inkomster från pensionen. Det speglas sannolikt i resultaten som inte kontrollerar för sådana underliggande samband. Här hade vi kunnat förvänta oss att personer med låg inkomst exempelvis i större utsträckning varit mindre nöjda med deltagandet för sådana kulturaktiviteter som är förknippade med kostnader, exempelvis konserter, biobesök och teaterbesök. Sådana effekter skymms troligtvis av att inkomstgrupp hänger samman med andra bakgrundsfaktorer så som ålder och utbildning.

Vad gäller nöjda icke-besökare och utbildning så finns det genomgående stora skillnader där de utan studier på högskola/universitet i större utsträckning är nöjda med att inte delta jämfört med de som studerat på högskola/universitet. Skillnaderna ligger på mellan 10 och 20 procentenheter.

Tabell 11. Andelen nöjda icke-besökare, efter boendeort, studier på högskola/universitet och inkomst, procent, 2022

	Boendeort		Studier på högskola/universitet		Hushållsinkomst		
	Landsbygd/ mindre tätort	Stad/ storstad	Ej studier	Studier	Låg	Medel	Hög
Bibliotek	78	74	79	67	72	76	76
Bio	57	56	60	45	66	55	45
Dansföreställning	79	76	80	70	75	81	72
Konsert	57	56	60	45	58	58	46
Konstutställning	74	72	77	60	73	75	68
Museum	64	60	66	46	66	63	52
Opera	75	69	77	59	71	74	69
Teater	67	59	67	48	63	64	55

Kommentar: Hushållets inkomst är indelad i tre kategorier: låg (max 300 000 kronor), medel (301–800 000), samt hög (mer än 800 000 kronor).

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2022.

Sammanfattningsvis visar analysen att en majoritet av de som inte har deltagit i de besöksaktiviteter som ingår är nöjda med det. Omvänt är det en minoritet av icke-besökarna som skulle vilja ha deltagit i en besöksaktivitet. Samtidigt är de grupper som generellt har ett högre kulturdeltagande samma grupper som hör till de icke-besökare som gärna hade velat delta, exempelvis de som har studerat på högskola/universitet och människor som bor i städer eller storstäder.

Sammanfattning

- Invånarnas kulturvanor präglas av stabilitet. Andelen som ägnat sig åt olika kulturaktiviteter under det senaste året har förändrats mycket lite under perioden 2001–2019.
- Genom regressionsanalyser prövas sambandet mellan 6 bakgrundsfaktorer och 14 kulturaktiviteter. Resultaten lyfter fram behovet av att skilja mellan olika slags kulturaktiviteter. De skillnader som finns mellan olika grupper ser olika ut för de kulturaktiviteter som ingår.
- Besöksaktiviteter, det vill säga aktiviteter som utgörs av ett besök på en institution eller en fysisk plats, samvarierar i hög grad med flera av de faktorer som ingår i analysen. Betydande skillnader finns mellan de som bor på landsbygden och de som bor i storstäder, där de sistnämnda uppvisar en ökad benägenhet att ha deltagit i besöksaktiviteter.
- Studier på högskola/universitet är fortsatt en viktig faktor för många kulturaktiviteter. Samtidigt har inte deltagandet i någon av de kulturaktiviteter som i analysen tydligt hänger samman med utbildning ökat nämnvärt, parallellt med att andelen med utbildning från högskola/universitet ökar. Det väcker frågor om hur sambandet ser ut, och om det finns andra faktorer som inte ingår i modellen som påverkar sambandet.

- Faktorernas inverkan på kulturaktiviteterna är stabila över tid, men det finns undantag. Åldern spelar mindre roll för att ha gått på rock/pop-konsert, medan effekten av att vara en kvinna jämfört med en man har ökat över tid för teaterbesöken. Inkomst har över tid fått en större betydelse för rock/pop-konsert, medan den tydligaste förändringen går att se för museibesöken där inkomst inte längre har en signifikant betydelse.
- Analysen av en ny fråga i SOM-undersökningen 2022 visar att en stor andel av de som inte har besökt olika kulturaktiviteter är nöjda med att inte ha besökt dessa. Män, äldre, och personer som inte har gått på högskola/universitet hör till de grupper av icke-besökare som är mest nöjda med att inte ha deltagit. Kvinnor, yngre, och personer som har studerat på högskola/universitet hör i större utsträckning till gruppen potentiella besökare som inte deltagit i besöksaktivitet men som gärna skulle vilja delta.

Arbetsmarknad och utbildning för professionellt verksamma

Det här kapitlet handlar om breddat deltagande för den grupp av invånare som väljer att utbilda sig och verka professionellt på kulturområdet. Arbetsmarknad och utbildning ingår i första hand i den dimension av deltagandemålet som handlar om att det ska vara möjligt att verka och förkovra sig professionellt som kulturskapare i hela landet.

Kapitlet inleds med en sammanfattning av tidigare kunskap om arbetsmarknad och utbildning på kulturområdet i en svensk såväl som i en nordisk och internationell kontext. Därefter presenteras resultaten av en undersökning baserad på registerdata som Kulturanalys genomfört om sammansättningen bland de som är verksamma på kulturarbetsmarknaden kopplat till sammansättningen bland de som har en examen från en högskoleutbildning på kulturområdet. Kapitlet avslutas med reflektioner över vad skillnader i deltagande i utbildningar och på arbetsmarknaden kan tänkas bero på.

Vem är verksam på kulturarbetsmarknaden?

Utöver de undersökningar om kulturvanor som vi presenterade i kunskapsöversikten finns det också forskning och undersökningar om olika gruppers representation på kulturarbetsmarknaden. Vad denna forskning och dessa studier undersöker, i ett nordiskt såväl som i ett internationellt perspektiv, är jämlikhetsfrågor på den kreativa och kulturella arbetsmarknaden. I ett europeiskt perspektiv domineras forskningen av studier utifrån en brittisk kontext. Här finns det en mängd studier som på olika sätt undersöker närvaron av diskriminering på kulturarbetsmarknaden och skillnader mellan olika gruppers inkludering inom kreativa och konstnärliga yrken. Vad dessa studier visar är att kulturarbetsmarknaden präglas av tydliga skillnader mellan olika gruppers representation utifrån faktorer som kön, etnicitet, klassbakgrund, och geografi (se t.ex. Alacovska & O'Brien, 2021; Banks & Oakley, 2016; Clare, 2010; Eikhof & Warhurst, 2013; Oakley et al., 2017; O'Brien et al., 2016; O'Brien, 2020; Randle et al., 2007).

I de nordiska länderna finns det också studier på dessa teman, dock främst utifrån kön och etnicitet. Dels så finns undersökningar på en nordisk nivå (Kulturanalys Norden, 2017a, 2017b, 2022b), men även undersökningar som behandlar förhållandena i enskilda nordiska länder (se Bille & Fjællegaard, 2017; Karhunen, 2017; Konstnärsnämnden, 2018; Ministry of Education and Culture, 2021; Myndigheten för Kulturanalys 2015). Utöver detta finns det studier på temat mångfald och representation i det kulturella och konstnärliga innehållet (se Ramboll, 2022; Sætrang et al., 2020; Svenska Filminstitutet, 2015, 2020b).

Vad dessa undersökningar visar är att personer med utländsk bakgrund⁹ är underrepresenterade inom olika delar av kulturarbetsmarknaden. Undersökningarna pekar samtidigt på att det är skillnader mellan olika kulturområden och mellan olika grupper med utländsk bakgrund. En studie av Kulturanalys Norden (2017b) visar att personer med utländsk bakgrund kan vara överrepresenterade i orkestrar, samtidigt som personer med utländsk bakgrund är kraftigt underrepresenterade i museiesektorn i alla nordiska länder. Samma studie visar att västeuropéer och engelsktalande är kraftigt överrepresenterade bland anställda med utländsk bakgrund (exempelvis i orkestrar) på statliga kulturinstitutioner generellt och bland de med konstnärliga yrken. Personer med bakgrund från Afrika, Asien och Latinamerika är istället kraftigt underrepresenterade i förhållande till andelen av befolkningen som helhet (Kulturanalys, 2017b; se också Bille & Fjællegaard, 2017).

Samtidigt finns det undersökningar från både Finland och Sverige som visar att när det gäller fördelning av stipendier till enskilda konstnärer så motsvarar andelen sökande med utländsk bakgrund andelen beviljade ansökningar från samma grupp (Karhunen, 2017; Konstnärsnämnden 2018). Den svenska undersökningen visar också att andelen sökande med utländsk bakgrund inte skiljer sig nämnvärt åt från befolkningssammansättningen som helhet. Däremot finns det en överrepresentation av personer med bakgrund i Norden och i övriga västvärlden bland de sökande med utländsk bakgrund (Konstnärsnämnden, 2018).

⁹ En person med utländsk bakgrund är antingen utrikes född eller inrikes född med två utrikes födda föräldrar.

När det gäller jämställdheten på kulturarbetsmarknaden så visar dessa undersökningar att kvinnor dominerar bland de anställda i flera olika delar av kultursektorn (Kulturanalys Norden, 2017a, 2022b). Samma undersökningar visar dock att kvinnor ofta är underrepresenterade på konstnärliga tjänster och på chefspositioner. Men det finns undantag. På Island är kvinnor kraftigt överrepresenterade på chefstjänster på statligt finansierade kulturinstitutioner och för kulturarbetsmarknaden som helhet gick det inte att identifiera någon underrepresentation av kvinnor på chefstjänster i Sverige (Kulturanalys Norden, 2017a; 2022a).¹⁰ I Konstnärsnämndens uppföljning av den egna bidragsfördelningen 2014 var fördelningen mellan kvinnor och män relativt jämn i konstnärsggruppen som helhet, men skillnader i fördelningen fanns mellan olika konstområden (Konstnärsnämnden, 2016). Kulturrådets uppföljning av den egna bidragsfördelningen under perioden 2019–2021 visar att kvinnor dominerar både bland konstnärligt medverkande och i konstnärlig ledning i verksamheter som beviljats bidrag. Mätt i antal individer dominerar också kvinnor i de verksamheter som söker bidrag från Kulturrådet (Kulturrådet, 2023a, s. 12–13). Även här ser dock balansen mellan kvinnor och män olika ut inom olika konstområden.

När det gäller socioekonomisk bakgrund så visar den kunskap som finns utifrån en svensk kontext att personer vars föräldrar har eftergymnasial utbildning är överrepresenterade bland konstnärerna. Konstnärerna tillhör också en grupp med högre inkomster från kapital än andra, vilket indikerar en starkare socioekonomisk ställning (Konstnärsnämnden, 2016). Samtidigt har Flisbäck (2012) i en studie av konstnärers arbetsvillkor visat att kvinnors generellt lägre inkomstnivåer jämfört med mäns även får konsekvenser för kvinnliga konstnärers förutsättningar att kombinera sitt konstnärskap med ett föräldraskap. Flisbäck visar att kvinnliga konstnärer vid undersöknings-tillfället hade färre barn än både manliga konstnärer och kvinnor generellt, medan manliga konstnärer hade barn i samma utsträckning som män generellt. Den sociala normen om att konstnärskap i synnerhet för kvinnor

¹⁰ Under- respektive överrepresentation avser här i relation till de jämställdhetspolitiska mål som utgår från att fördelningen mellan könen ska vara mellan 40 och 60 procent för att betraktas som jämställd.

inte går att kombinera med föräldraskap ses av Flisbäck (2012) som en annan viktig förklaring till att kvinnliga konstnärer inte hade barn i samma utsträckning.

Vem utbildar sig till konstnär och kulturskapare?

När det gäller utbildning på kulturområdet så lyfter forskningen fram att de som väljer en sådan utbildning kan ha många olika skäl för sitt val, där målet om professionell verksamhet på arbetsmarknaden inte nödvändigtvis måste vara det enda möjliga. En utbildning på kulturområdet kan, som de forskare som skrivit en rapport om folkhögskolans estetiska profilkurser påpekar, ha flera olika mål där även utbildningens egenvärde kan ingå (Fürst, Levelius & Nylander, 2018; se även Fürst & Nylander, kommande).

I detta kapitel fokuserar vi dock på den grupp som utbildar sig i syfte att verka professionellt på kulturområdet och för dem är utbildningsvägen ofta lång. Som påpekas i 2018 års konstnärspolitiska utredning väcks intresset för konst och kultur ofta ”redan i den obligatoriska skolan som sedan kan utvecklas i gymnasieskolan, i de eftergymnasiala och förberedande skolorna och i de konstnärliga högskolorna” (SOU 2018:23, s. 201).

Utredningen synliggör i citatet i första hand de formella utbildningsformer som leder till examen eller utbildningsbevis. Till detta kommer informella utbildningsformer, vilka Kulturrådet i sin rapport om breddad rekrytering till kultursektorn exemplifierar med den som genomförs inom den kommunala kulturskolan, av organisationer i det civila samhället, samt av webbaserade aktörer (Kulturrådet, 2023a). Tillsammans bildar formell och informell utbildning det Kulturrådet väljer att benämna som ett ”utbildningsnät istället för en kedja, just för att betona att det inte finns *en* väg” (Kulturrådet, 2023a, s. 15). Det vill säga att ibland länkas olika utbildningsformer samman, men de kan också löpa i parallella spår. Att utbildningsnätet på kulturområdet är komplext, samt att samverkan mellan olika utbildningsformer ofta sker men att det kan vara svårt för en utomstående att få tillgång till information om hur helheten hänger ihop, är också slutsatsen utifrån en nyligen genomförd kartläggning av konst- och kulturutbildningar i Skåne (Lindqvist & Reponen, 2023).

Inom ramen för sin rapport om breddat deltagande har Kulturrådet genomfört en inventering av undersökningar om snedrekrytering till utbildningar på kulturområdet. Utifrån en analys av den tillgängliga statistiken i relation till föräldrarnas utbildningsbakgrund, utländsk bakgrund, och kön drar Kulturrådet slutsatsen att det utifrån dessa bakgrundsfaktorer finns betydande skillnader. Det innebär att elever och studenter som har föräldrar med en minst treårig eftergymnasial utbildning är tydligt överrepresenterade i såväl den kommunala kulturskolan som i konstnärliga utbildningar på högskolenivå, samt något överrepresenterade i såväl gymnasieskolans estetiska program som i folkhögskolans estetiska kurser, samt i konst- och kulturutbildningar inom yrkeshögskolan. Det innebär också att elever och studenter med utländsk bakgrund är tydligt underrepresenterade i såväl den kommunala kulturskolan som i gymnasieskolans estetiska program. De är också något underrepresenterade i folkhögskolans estetiska kurser, i yrkeshögskolans konst- och kulturutbildningar, samt bland nybörjarna på konstnärliga utbildningar på högskolenivå. Till sist är pojkar och män överlag underrepresenterade i alla utbildningsformer, kanske allra tydligast inom yrkeshögskolans konst- och kulturutbildningar (Kulturrådet, 2023a, s. 13–14).

Även om Kulturrådet betonar att resultaten ska tolkas med försiktighet då population och tidsperiod varierar och uppgifterna är hämtade från olika källor, verkar det finnas tydliga indikationer på att snedrekrytering till utbildning på kulturområdet förekommer till alla utbildningsformer och att den förekommer redan i utbildningar riktade till barn. Bristen på tillgång till kvalitetssäkrade uppgifter för flera av utbildningsformerna försvårar uppföljningen. För vissa utbildningsformer har utvecklingen dock kommit längre, inte minst för folkhögskolor och studieförbund där Folkbildningsrådet publicerar statistik baserat på uppgifter från SCB. Folkbildningsrådet har publicerat flera rapporter på temat breddat deltagande, exempelvis med fokus på utländsk bakgrund och personer med funktionsnedsättning (Folkbildningsrådet, 2019, 2020, 2021).

När det gäller konstnärlig utbildning på högskolenivå kan vi med stor säkerhet konstatera att snedrekrytering utifrån föräldrarnas utbildningsbakgrund förekommer, då Universitets- och högskolerådet (UHR) (2014, 2016) samt Universitetskanslersämbetet (UKÄ) (2022) systematiskt följt

utvecklingen utifrån samma bakgrundsfaktorer över lång tid. Här bekräftar den konstnärliga utbildningen ett generellt mönster: antagning till all högre utbildning kännetecknas av social snedrekrytering,¹¹ både i Sverige och i övriga nordiska länder (se t.ex. Bryntesson & Börjesson, 2021). För att bryta detta mönster har alla lärosäten i Sverige sedan 2001 i uppdrag att ”aktivt främja och bredda rekryteringen till högskolan” (SFS 2001:1263).

Högre utbildning och arbetsmarknad: hur ser sammansättningen ut?

Med utgångspunkt i slutsatsen att snedrekrytering till utbildning på högskolenivå inom kulturområdet redan är konstaterad, så har Kulturanalys genomfört en undersökning baserad på registerdata om sysselsättning på kulturarbetsmarknaden efter en examen från en sådan utbildning. Undersökningen omfattar också samtliga som utifrån vår definition är sysselsatta på kulturarbetsmarknaden, det vill säga även de som har examen inom annat område och de som helt saknar examen från utbildning på högskolenivå.

Undersökningen analyserar sammansättningen på kulturarbetsmarknaden kopplat till sammansättningen hos de med en examen från utbildning på högskolenivå. Vi fokuserar särskilt på den grupp som har examen från utbildning inom kulturområdet. Vi har använt en bred definition av både kulturarbetsmarknaden och utbildning inom kulturområdet. Definitionen inkluderar både utbildningar som syftar till att förbereda för konstnärlig verksamhet inklusive stödfunktioner till eller analys av sådan verksamhet (konstområdet), och utbildningar som syftar till att förbereda för verksamhet inom arkiv, bibliotek, museer och kulturadministration (kulturarvsområdet). Då det finns viktiga skillnader mellan konstområdet och kulturarvsområdet, både avseende utbildning och arbetsmarknad, så redovisar vi resultaten för dessa områden var för sig och med jämförelser dem emellan.

¹¹ Det mått på social bakgrund som UKÄ tillämpar i kartläggning och analys av social snedrekrytering är den högst utbildade förälderns högsta utbildningsnivå (UKÄ, 2022, s. 2).

Genomförande

Undersökningen baserar sig på Kulturanalys bearbetning av registerdata från SCB. Samtliga uppgifter avser år 2020.¹² En mer utförlig beskrivning av genomförandet, inklusive tabeller, finns i bilaga 3.¹³

Utbildning

För att identifiera personer med en examen från högre utbildning har vi använt uppgifter från SCB:s utbildningsregister där utbildningar klassificeras i enlighet med Svensk Utbildningsnomenklatur (SUN). Inom kulturområdet har vi inkluderat utbildningar både inom det vi benämner som konstområdet och inom det vi benämner som kulturarvsområdet. I konstområdet ingår såväl konstnärliga utbildningar som vissa utbildningar i humanistiska ämnen samt konst och media.¹⁴ I kulturarvsområdet ingår utbildningar i biblioteks- och informationsvetenskap, dokumentations- och informationsvetenskap samt kulturvård, kulturadministration och museivetenskap.¹⁵ De utbildningar som inte ingår i konstområdet eller kulturarvsområdet benämner vi som annan utbildning.

Sysselsatta och verksamma

För att ta reda på om en person är sysselsatt eller inte på arbetsmarknaden har vi använt uppgifter från LISA (Longitudinell integrationsdatabas för Sjukförsäkrings- och arbetsmarknadsstudier). Till **sysselsatta** räknas personer som i arbetsmarknadsstatistiken bedöms vara förvärvsarbetande,

¹² Vi valde år 2020 för att kunna redovisa de senast uppdaterade uppgifterna. Då 2020 var ett pandemiår har vi kontrollerat samtliga uppgifter mot uppgifter för 2019 och konstaterat att val av år inte påverkar slutsatserna.

¹³ Bilaga 3 är publicerad på Kulturanalys webbplats i anslutning till denna rapport.

¹⁴ Konst och media, allmän utbildning, Bild- och formkonstnärlig utbildning, Konstvetenskap och konsthistoria, Annan utbildning inom bild- och formkonst, Musik, Dans, teater och dramatik, Musik-, dans-, film- och teatervetenskap/-historia, Annan utbildning inom musik, dans och dramatik, Konst och media, övrig eller ospecificerad utbildning.

¹⁵ Kulturvård, kulturadministration och museivetenskap, Bibliotekarieutbildning/biblioteks-och informationsvetenskap, Dokumentations- och informationsvetenskap, Annan utbildning i biblioteks- och informationsvetenskap.

antingen som anställda eller som egenföretagare. De sysselsatta personer som har en yrkeskod inom konstområdet¹⁶ respektive kulturarvsområdet¹⁷ benämner vi som **verksamma** inom antingen konstområdet eller kulturarvsområdet, oavsett om de är egenföretagare eller anställda. I underlaget har vi även inkluderat uppgifter om samtliga egenföretagare som är verksamma i en bransch inom konstområdet¹⁸ eller kulturarvsområdet¹⁹.

Bearbetning och analys

Uppgifterna har bearbetats i tre steg. I det första steget analyserade vi i vilken utsträckning personer med examen inom kulturområdet är sysselsatta eller inte. Denna grupp jämfördes med personer med en annan examen och personer utan en examen.

I undersökningens andra steg inkluderades de personer som i det första steget identifierats som sysselsatta, i syfte att undersöka vad som skiljer personer med en examen inom konstområdet respektive en examen inom kulturarvsområdet från personer med en examen inom ett annat område och personer utan en examen.

I det andra steget ingick även en analys av samtliga som var verksamma inom konstområdet eller kulturarvsområdet, oavsett om de hade en examen inom kulturområdet, en examen inom ett annat område, eller saknade en examen.

¹⁶ Författare m.fl., Bildkonstnärer m.fl., Musiker, sångare och kompositörer, Koreografer och dansare, Regissörer och producenter av film, teater m.m., Skådespelare, Inredare, dekoratörer och scenografer m.fl., Inspicienter och scriptor m.fl., Övriga yrken inom kultur och underhållning, Guld- och silversmeder.

¹⁷ Museiintendenter m.fl., Bibliotekarier och arkivarier, Biblioteks- och arkivassistenter m.fl.

¹⁸ Konstnärlig och kulturell verksamhet samt underhållningsverksamhet, Artistisk verksamhet, Stödtjänster till artistisk verksamhet, Litterärt och konstnärligt skapande, Drift av teatrar, konserthus o.d.

¹⁹ Biblioteks-, arkiv- och museiverksamhet m.m., Biblioteks- och arkivverksamhet, Museiverksamhet, Vård av historiska minnesmärken och byggnader och liknande sevärdheter.

I det andra steget analyserade vi också populationen i relation till fem bakgrundsfaktorer (tabell 12), som identifierades utifrån resultaten i tidigare undersökningar, av såväl Kulturanalys (Myndigheten för kulturanalys, 2019d; 2022e) som andra myndigheter (Konstnärsnämnden, 2016; Kulturrådet, 2023a). Vi undersökte även inkomstförhållanden för sysselsatta med en examen inom konstområdet respektive en examen inom kulturarvsområdet.

Tabell 12. Bakgrundsfaktorer

Faktor	Kategorier	Antal kategorier
Kön	Kvinna, Man	2
Ålder	24–29, 30–39, 40–49, 50–59, 60–65	5
Härkomst	Okänd, inrikes född med två inrikes födda föräldrar, inrikes född med en inrikes och en utrikes född förälder, inrikes född med två utrikes födda föräldrar, utrikes född	5
Yrkesställning	Renodlad egenföretagare, kombinator ²⁰ , renodlat anställda	3
Hemkommun	Mindre städer/tätorter och landsbygdskommuner, större städer och kommuner nära större stad, storstäder och storstadsnära kommuner ²¹	3

I undersökningens tredje steg modellerades med hjälp av logistisk regressionsanalys de fem bakgrundsfaktorerna samtidigt, i syfte att identifiera hur specifika bakgrundsfaktorer påverkar **chansen** att vara verksam inom konstområdet eller kulturarvsområdet för personer med en examen inom respektive område. I detta steg inkluderade vi endast verksamma personer med en examen inom konst- eller kulturarvsområdet. För att förklara vad vi avser med chans tar vi bakgrundsfaktorn kön som exempel. Detta är en faktor som i den svenska officiella statistiken endast tilldelas två värden, kvinna eller man. När hänsyn är tagen till alla i modellen ingående bakgrundsfaktorer innebär ett

²⁰ Med kombinator avses en person som kombinerar en anställning med eget företagande, antingen genom enskild firma eller eget AB.

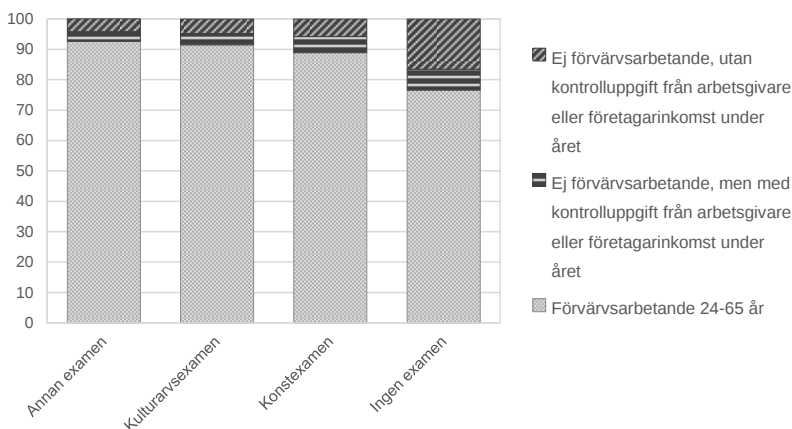
²¹ Indelningen baserar sig på SKR:s kommungruppsindelning för 2017 (Sveriges Kommuner och Regioner, 2016).

värde av 1 att det inte finns någon skillnad i påverkan utifrån huruvida en person är kvinna eller man. Är värdet för kvinnor under 1 betyder det att chansen att vara verksam inom konstområdet eller kulturarvsområdet är mindre om personen är en kvinna. Är värdet för kvinnor istället över 1 betyder det att chansen att vara verksam inom konstområdet eller kulturarvsområdet är större om personen är en kvinna.

Sysselsättningsstatus

Andelen sysselsatta bland personer med en examen från högre utbildning är högre än bland personer utan en examen. I den grupp som har en examen från högre utbildning är andelen i sysselsättning högst bland personer med en annan examen (93 procent), tätt följt av personer med en examen inom kulturarvsområdet (92 procent), men med en något lägre andel personer med en examen inom konstområdet (89 procent) (figur 3). Skillnaden mellan grupperna är inte stor. Men gruppen med en examen inom konstområdet utmärker sig ändå som den med lägst andel sysselsatta bland personer med en examen från högre utbildning. Från ett sysselsättningsperspektiv är det dock tydligt att det lönar det sig att ha en examen även inom konstområdet jämfört med att inte ha någon examen från högre utbildning alls.

Figur 3. Andelen sysselsatta uppdelat på typ av examen från högre utbildning (procent)

Inkomst

För att se om det förekommer skillnader i inkomst så har vi sammanställt olika mått på förvärvsinkomsten för personer med en examen från konst- respektive från kulturarvsområdet, oavsett inom vilket område de är sysselsatta. Förvärvsersättning inkluderar alla skattepliktiga inkomster före skatt utom pension och arbetslöshetsersättning. Det visade sig vara omöjligt att utifrån tillgängliga uppgifter skilja inkomster från konst- och kulturarvsverksamhet från inkomster från annan verksamhet.

Resultaten visar att i stort så är inkomster för personer med en examen inom konstområdet och kulturarvsområdet och som är verksamma inom dessa områden lägre än för personer med en examen från annan utbildning som är verksamma inom andra områden (tabell 13). En examen från utbildning inom kulturarvsområdet ger högre inkomster än att inte ha någon examen alls. Men för de med en examen inom konstområdet är medelinkomsten lägre än för de som saknar en examen, medan medianinkomsten är marginellt högre.

Tabell 13. Medelvärde, 10%, kvartil 1, median, kvartil 3 och 90% för förvärvsersättning uppdelat på examen inom konst, kulturarv och övriga områden (100 kronor)

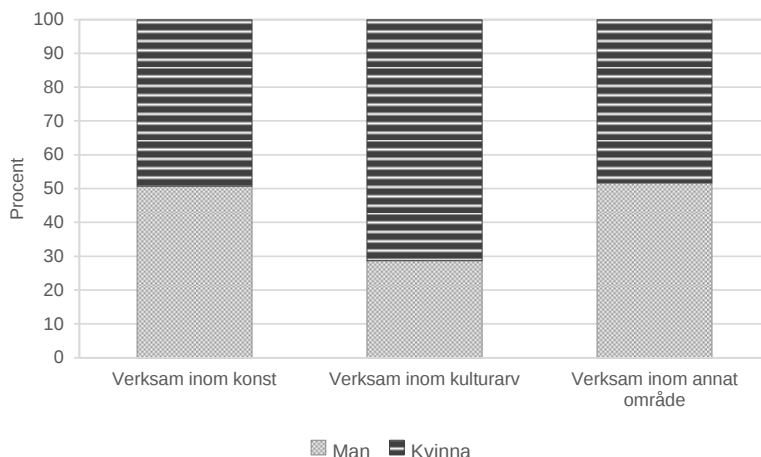
Typ av examen	Medel	Percentil 10	Kvartil 1	Median	Kvartil 3
Annan examen	5 244	2 910	3 761	4 660	5 885
Konstexamen	3 621	1 115	2 405	3 642	4 678
Kulturarvsexamen	3 953	2 319	3 203	3 875	4 569
Ingen examen	3 800	1 642	2 763	3 614	4 575

Kön

Resultaten visar att kvinnor är något underrepresenterade i gruppen med en examen inom konstområdet (59 procent), när denna grupp jämförs med gruppen med en examen från annan utbildning (64 procent). I gruppen med en examen från kulturarvsområdet är kvinnor däremot överrepresenterade (78 procent).

Könsfördelningen i gruppen verksamma inom konstområdet är i linje med den i gruppen som är verksamma inom andra områden, med en liten underrepresentation av män. Bland verksamma inom kulturarvsområdet är andelen kvinnor betydligt högre än bland de sysselsatta inom andra områden (figur 4).

Figur 4. Verksamma inom konst, kulturarv och annat område uppdelat på kön (procent)

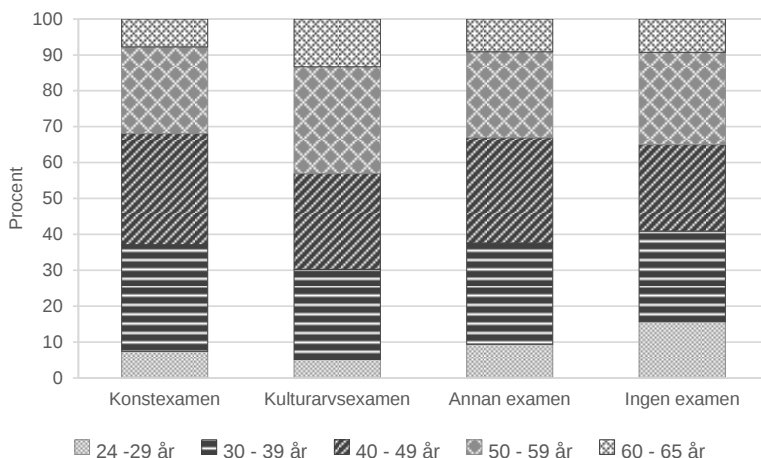
Resultaten visar att andelen kvinnor som har en examen inom såväl konstområdet som kulturarvsområdet är högre än bland de som är verksamma inom de båda områdena. Av detta kan man inte dra slutsatsen att det sker en bortsällning av kvinnor i övergången från utbildning till arbetsmarknad inom kulturområdet. Detta eftersom de som är verksamma inom konst och kulturarv även består av personer med en annan examen och personer utan en examen.

För att undersöka detta har vi genomfört en regressionsanalys med syftet att uppskatta chansen att kvinnor respektive män med en examen inom konst- och kulturarvsområdet även är verksamma inom dessa områden. Regressionsanalysen visar att en kvinna som har en examen inom kulturarvsområdet har en högre sannolikhet än män med motsvarande examen att vara verksam inom kulturarv. Inom konstområdet har män däremot en något större chans att vara verksamma inom konst.

Ålder

Åldersstrukturen för de som har en examen inom konstområdet liknar den för de som har en annan examen. I gruppen med en examen inom kulturarvsområdet är åldersgrupperna 50–59 år och 60–65 år överrepresenterade jämfört med gruppen med en annan examen (figur 5).

Figur 5. Andelen med examen inom konst, kulturarv, annan eller ingen examen uppdelat på åldersgrupp (procent)

I gruppen verksamma inom konstområdet är åldersgrupperna 30–39 år och 40–59 år överrepresenterade jämfört med gruppen verksamma inom andra områden, medan åldersgruppen 24–29 år är underrepresenterad. Regressionsanalysen visar att chansen för de med en examen inom konstområdet att vara verksamma inom konstområdet ökar med stigande ålder.

Personer verksamma inom kulturarvsområdet är däremot oftare äldre än personer verksamma inom andra områden, då åldersgrupperna 40–49 år, 50–59 år och 60–65 år är överrepresenterade. Trots detta visar regressionsanalysen att chansen för de med en examen inom kulturarv att vara verksamma inom kulturarvsområdet minskar något med stigande ålder.

Härkomst

Resultaten visar att i gruppen med en examen inom konstområdet är personer med en inrikes född och en utrikes född förälder överrepresenterade jämfört med gruppen med en annan examen. Samtidigt är personer som är utrikes födda underrepresenterade, liksom personer med två utrikes födda eller två inrikes födda föräldrar. För personer med en examen inom kulturarvsområdet är det vanligare att vara inrikes född med två inrikes födda föräldrar, samtidigt som utrikes födda är underrepresenterade i förhållande till personer med en annan examen.

Utrikes födda personer är tydligt underrepresenterade inom både gruppen verksamma inom konstområdet och gruppen verksamma inom kulturarvsområdet, jämfört med verksamma inom övriga områden (tabell 14).

Tabell 14. Verksamma inom konst och kulturarv uppdelat på härkomst (procent)

	Verksam inom konst	Verksam inom kulturarv	Övriga
Inrikes född med två inrikes födda föräldrar	75	78	68
Inrikes född med en inrikes och en utrikes född förälder	10	9	7
Inrikes född med två utrikes födda föräldrar	3	3	4
Utrikes född	12	10	21

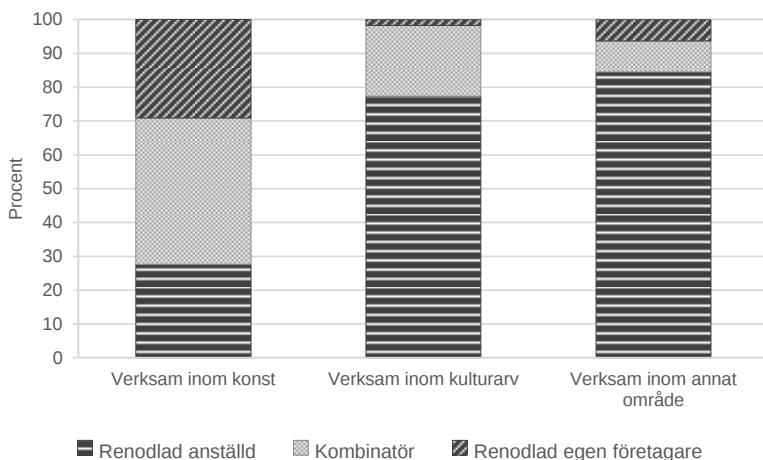
Regressionsanalysen visar att härkomst inte verkar påverka chansen att vara verksam inom konstområdet när en person väl har en examen inom detta område. För verksamma inom kulturarvsområdet kan en signifikant skillnad endast konstateras för utrikes födda när de jämförs med inrikes födda med två inrikes födda föräldrar. Och då är chansen att vara verksam mindre för en person som är utrikes född.

Yrkesställning

Resultaten visar att i gruppen med en examen inom konstområdet så är andelen kombinatorer eller renodlade egenföretagare mycket större, och andelen renodlat anställda mycket mindre än i gruppen med en annan eller ingen examen. I gruppen med en examen inom kulturarvsområdet är istället andelen renodlat anställda något större än för grupperna med en annan eller ingen examen.

Både i gruppen verksamma inom konstområdet och gruppen verksamma inom kulturarvsområdet är andelen renodlat anställda mindre jämfört med gruppen verksamma inom andra områden (figur 6). I gruppen med en examen inom konstområdet som är verksamma på konstområdet är andelen renodlat anställda så pass liten, att en person som vill bli verksam inom området måste vara beredd på att i en eller annan form driva ett eget företag eller kombinera eget företagande med anställning.

Figur 6. Verksamma inom konst eller kulturarv uppdelat på yrkesställning (procent)

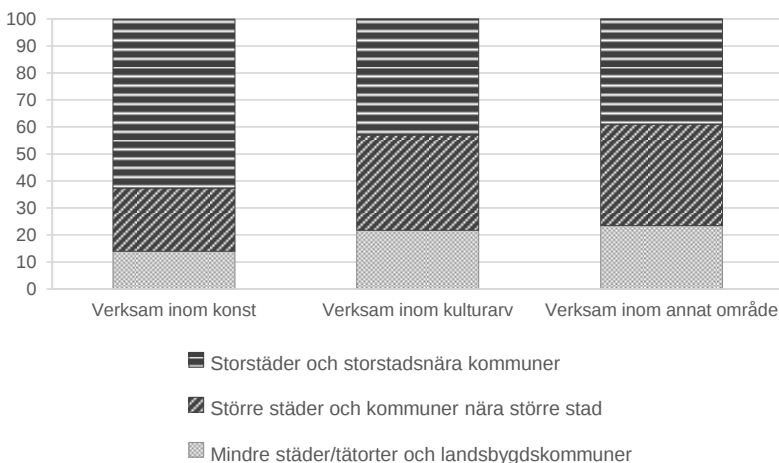

Hemkommun

Resultaten visar att personer med en examen inom konstområdet oftare bor i storstäder eller storstadsnära kommuner än personer med en annan eller ingen examen. Personer med en examen inom kulturarvsområdet uppvisar i större utsträckning ett boendemönster som det för personer med en annan eller med ingen examen.

Även i gruppen verksamma inom konstområdet bor fler personer i storstäder eller storstadsnära kommuner, jämfört med gruppen verksamma inom andra områden. Personer som är verksamma inom kulturarvsområdet uppvisar i större utsträckning ett boendemönster som liknar det för verksamma inom andra områden. Dock är boende i större städer och kommuner nära större stad något överrepresenterade jämfört med verksamma inom annat område (figur 7).

Figur 7. Verksamma inom konst eller kulturarv uppdelat på hemkommun (procent)

Regressionsanalysen visar att boende i storstäder och storstadsnära kommuner med en examen inom konstområdet har större chans att vara verksamma inom konstområdet än boende i större städer och kommuner nära större stad. När mindre städer/tätorter och landsbygdskommuner jämförs med

större städer och kommuner nära större stad kan dock ingen skillnad i chans att vara verksam inom konstområdet identifieras. I gruppen verksamma inom kulturarvsområdet är chansen större att vara verksam inom kulturarvsområdet för boende i mindre städer/tätorter och landsbygdskommuner, när de jämförs med boende i större städer och kommuner nära större stad. Samtidigt är chansen mindre för boende i storstäder och storstadsnära kommuner när de jämförs med boende i större städer och kommuner nära större stad.

Vad beror skillnaderna på?

Tidigare kunskap och Kulturanalys egen undersökning av registerdata bekräftar att det finns skillnader i deltagande i såväl utbildningar som på arbetsmarknaden inom kulturområdet. Sammantaget kan skillnaderna i första hand kopplas till föräldrarnas utbildningsbakgrund, utländsk bakgrund, kön, och boendeort. Dessa faktorer får konsekvenser för vilka som deltar i utbildningar på kulturområdet generellt och i konstnärlig utbildning på högskolenivå i synnerhet.

Resultaten är i linje med den förklaringsmodell som i rapportens kunskapsöversikt kopplar skillnader i kulturvanor till skillnader i sociala förutsättningar. Denna strukturellt inriktade analys är central också när de gäller vilka som är verksamma på kulturarbetsmarknaden och de skillnader som där identifieras när det gäller utländsk bakgrund och kön. En viktig del av detta handlar om att skillnaderna i kulturvanor också skapar olika närhet till sektorn, och därmed olika förutsättningar och intresse av att närma sig en sysselsättning på kulturarbetsmarknaden. Men forskningen pekar också på flera andra specifika faktorer som motverkar breddat deltagande i termer av vilka som arbetar i kultursektorn.

För det första bidrar den ojämlika rumsliga fördelningen av infrastrukturen för kultur också till ojämlika förutsättningar på arbetsmarknaden. Det gäller både genom klyftorna som finns mellan stad och land och mellan olika delar av de urbana områdena. Att högskolor och universitet ofta är lokaliserade till städer utgör här ett konkret exempel (O'Brien et al., 2016; Oakley et al., 2017). Tillgången på kompetent arbetskraft är i sig något som uppges påverka

möjligheterna för arbetsgivare att bredda rekryteringen (se t.ex. Myndigheten för kulturanalys, 2017c, s. 49). Att både utbildningsplatser och arbetstillfällen är koncentrerade till städer skapar alltså sammantaget svårigheter i arbetet med breddat deltagande. Resultaten i Kulturanalys analys av registerdata, där både personer med en examen inom konstområdet och personer som är verksamma inom detta område är koncentrerade till städer, pekar i samma riktning som forskningen (se även Myndigheten för kulturanalys, 2019e).

För det andra finns det forskning som pekar på att kulturarbetsmarknaden fungerar exkluderande gentemot vissa grupper. Utifrån en brittisk kontext pekar exempelvis Eikhof och Warhurst (2013) på att kulturarbetsmarknaden präglas av osäkra, tillfälliga och oregelbundna anställningar, låga löner, samt krav på en lång utbildning. De första jobben är till och med ofta mycket lågt betalda och obetalt arbete är inte ovanligt. Detta menar Eikhof och Warhurst (2013) gynnar de som kommer från mer välbärgade förhållanden, som både kan erhålla ekonomiskt stöd i början på, och även under, karriären. Dessa förhållanden höjer också tröskeln för personer från socioekonomiskt svagare sammanhang där sådana sociala trygghetsstrukturer saknas (se också Banks & Oakley, 2016; Brook et al., 2018; Kulturrådet, 2023a; O'Brien, 2020). Resultaten i Kulturanalys egen analys av registerdata bekräftar att kulturområdet kännetecknas av lägre inkomstnivåer och osäkra inkomstvillkor jämfört med andra områden, vilket alltså kan bli ett särskilt avgörande hinder för de personer som saknar ett ekonomiskt stöd från hemmiljön.

Ett tredje problemområde utgörs av det som i forskning och utredningar beskrivs som strukturell diskriminering utifrån olika typer av normsystem som gynnar respektive missgynnar olika grupper. Detta hänger dels samman med det som diskuteras ovan och som kan beskrivas som en form av nätverksrekrytering, dels med andra normer kopplade exempelvis till kön och hudfärg vilka får diskriminerande effekter bland annat i rekryteringsprocesser (SOU 2006:42; Svenska Filminstitutet, 2020b).

När UKÄ:s bedömargrupp sammanfattar resultaten från en granskning av de svenska lärosätenas arbete med breddad rekrytering drar de slutsatser som delvis ligger i linje med resultaten i ovanstående forskning. Enligt bedömar-

gruppen kännetecknas konstnärliga utbildningar av särskilda svårigheter i arbetet med breddad rekrytering. Bedömagruppen menar att dessa svårigheter i stor utsträckning beror på att vissa potentiella studenter saknar tillgång till såväl ekonomiska som kulturella förutsättningar som på ett betydande sätt underlättar antagningen till konstnärlig utbildning:

Konkret uttryckt, potentiella studenter som har föräldrar som under uppväxten stöttat den konstnärliga utvecklingen har lättare att konkurrera om platserna på de konstnärliga utbildningarna. (UKÄ, 2022, s. 82)

De studenter som saknar tillgång till ekonomiskt och kulturellt stöd i hemmiljön riskerar också att få det svårare att etablera sig på kulturarbetsmarknaden. Enligt bedömagruppen kan detta även avskräcka potentiella studenter från att välja en utbildningsväg med sikte på en professionell verksamhet på kulturområdet. Bedömagruppen menar att denna problematik behöver hanteras utifrån ett bredare perspektiv än de åtgärder som enskilda lärosäten kan genomföra i syfte att bredda deltagandet.

2018 års konstnärspolitiska utredning identifierar utifrån ett liknande perspektiv den gymnasiereform som genomfördes 2011 som särskilt problematisk, då den innebär att estetiska ämnen inte längre är obligatoriska på gymnasieskolans alla nationella program. Reformen riskerar därmed att försämra gymnasieungdomars möjligheter att möta konst och kultur och på detta sätt väcka eller odla ett existerande intresse. Även om det antal timmar som avsätts för estetiska ämnen i grundskolan fortsatt är detsamma sedan över 30 år, lyfter utredningen också en oro för att ändrade förutsättningar för genomförande av undervisning i dessa ämnen riskerar att försvaga de estetiska ämnenas ställning inom skolan generellt (SOU 2018:23, s. 204). Regeringen föreslog i en proposition 2018 att införa ett estetiskt ämne i alla nationella gymnasieprogram (prop. 2017/18:184). Förslaget avslogs dock av utbildningsutskottet och därefter av riksdagen, med hänvisning till att återinförandet av ett obligatoriskt estetiskt ämne riskerade att ske på bekostnad av utrymmet för gymnasiearbetet (Utbildningsutskottet, 2018, s. 16–17).

Sammanfattning

- När det gäller utbildningsvägar på kulturområdet finns det indikationer på snedrekrytering till såväl formell som informell utbildning utifrån utländsk bakgrund, kön, boendeort och föräldrarnas utbildningsbakgrund. Antagningen till konstnärlig utbildning på högskolenivå präglas av konstaterad snedrekrytering utifrån i första hand föräldrarnas utbildningsbakgrund.
- När det gäller vilka som är professionellt verksamma på kulturområdet så pekar internationella och nordiska undersökningar på att det finns skillnader utifrån kön, utländsk bakgrund, klassbakgrund, och geografi. Detta bedöms botts i socioekonomiska skillnader, kulturarbetsmarknadens sätt att fungera, diskriminerande normsystem och den centraliserade infrastrukturen för kultur.
- Kulturanalys undersökning av sammansättningen bland de som har en examen på högskolenivå inom kulturområdet samt bland de som är verksamma på kulturarbetsmarknaden bekräftar delvis forskningens resultat. Skillnader mellan de med en examen från utbildning inom kulturområdet och de som är verksamma på kulturarbetsmarknaden jämfört med övriga finns i första hand avseende inkomst, kön, härkomst, yrkesställning, samt hemkommun.
- Bland de som är verksamma på kulturområdet är inkomsterna lägre än för de som är verksamma inom andra områden.
- Kvinnor är tydligt överrepresenterade både bland de med en examen inom kulturarvsområdet och på arbetsmarknaden inom kulturarvsområdet.
- Män är överrepresenterade på arbetsmarknaden inom konstområdet i relation till deras andel av de med en examen.

- Utrikes födda är tydligt underrepresenterade på arbetsmarknaden både på konstområdet och kulturarvsområdet i relation till befolkningen som helhet. De är också kraftigt underrepresenterade bland de som har en examen inom de två områdena. Däremot är utrikes födda inte underrepresenterade på kulturarbetsmarknaden i relation till deras andel med en examen inom konst eller en examen inom kulturarv.
- Verksamma inom konstområdet är i mycket hög grad kombinatorer och/eller egna företagare jämfört med andra yrkesgrupper.
- Konstnärligt verksamma är i större utsträckning koncentrerade till storstäder eller storstadsnära kommuner än andra yrkesgrupper.

Kulturpolitiska åtgärder för breddat deltagande

I det här kapitlet riktar vi blicken mot hur kulturpolitiken försökt att överkomma olika hinder för deltagande i kulturlivet. Kulturanalys identifierar i detta sammanhang i huvudsak tre olika typer av kulturpolitiska åtgärder. Dessa är 1) åtgärder för en förbättrad tillgänglighet till kultur och sänkta trösklar, 2) åtgärder för en fördjupad delaktighet i kulturlivet, och 3) åtgärder för alla barns och ungas rätt till kultur. Dess tre typer av åtgärder, som i flera avseenden överlappar varandra, sammanfattas i varsitt avsnitt. Till varje avsnitt knyts en fördjupad analys som Kulturanalys har genomfört av en specifik åtgärd. Dessa specifika åtgärder är 1) fri entré till vissa statliga museer, 2) satsningen Äga rum, och 3) det statliga kulturskolestödet. Urvalet är baserat på att de utgör samtida exempel på kulturpolitiska åtgärder för att bredda deltagandet och att det finns underlag för en bedömning utifrån deltagandemålet, antingen genom Kulturanalys egna utredningsinsatser eller via andra aktörers uppföljningar och undersökningar. Som vi kommer att visa så förhåller sig åtgärderna till samtliga fyra dimensioner av deltagandemålet.

De generella beskrivningarna av politiken för breddat deltagande i kulturlivet är baserade på statliga kulturpolitiska dokument, forskningsrapporter, och myndighetsutredningar. Material och datainsamling i relation till de tre specifika åtgärderna redogörs för i direkt relation till presentationen av dem.

Förbättrad tillgänglighet och sänkta trösklar

Utbyggnaden av infrastrukturen för kultur har i stor utsträckning haft fokus på den dimension av deltagande som handlar om att alla ska ha möjlighet att ta del av kultur. Successivt har detta arbete också inkluderat ambitionen att öka människors möjligheter till eget skapande och inflytande över kulturlivet. Centralt i arbetet för ökad tillgänglighet och sänkta trösklar har historiskt varit etablerandet av en mängd institutioner på olika nivåer som bibliotek, scenkonstinstitutioner, museer, biografier och utställningsverksamheter (Kleberg &

Forsell, 2019). Exempelvis scenkonstinstitutionerna fick också tidigt krav på sig att utveckla turnerande verksamheter för att sprida det kulturella utbudet utanför centralorterna. Successivt har detta arbete också kommit att inkludera krav på att göra verksamheter mer tillgängliga för särskilda målgrupper, exempelvis nationella minoriteter och personer med funktionshinder. De blev viktiga målgrupper från 1970-talet och framåt (se t.ex. prop. 1977/78:100, s. 14; prop. 1985/86:100, s. 506; prop. 1993/94:100, s. 144, 147; prop. 2010/11:1, s. 54-56).

Även det generella stödet till folkbildningen och bidragsgivningen till det fria kulturlivet har varit en del av ambitionen att sprida konst och kultur över landet. När det gäller statens stöd till folkbildningen är exempelvis det så kallade kultursyftet centralt, att ”bidra till att bredda intresset för och delaktigheten i kulturlivet” (Folkbildningsrådet, 2013, s. 19; SFS 2015:218). Regionala och kommunala bidragssystem har successivt byggts upp, och de statliga bidragsgivande institutionerna har idag geografisk spridning som ett av sina övergripande mål. På samma sätt finns det särskilda bidragsinsatser riktade mot exempelvis nationella minoriteter (Myndigheten för kulturanalys, 2021d).

Under den senaste 10–15-årsperioden har satsningar på infrastrukturen för kultur även inkluderat stöd för en övergång till digital teknik för exempelvis museer och biografier. Detta har möjliggjort ett breddat utbud på mindre orter och förbättrat tillgängligheten till kulturevenemang som annars kräver långa resor (Kulturanalys Norden 2022c; Myndigheten för kulturanalys, 2019c; se också prop. 2008/09:1, s. 24; prop. 2010/11:1, s. 35).

Även arbetet med offentlig gestaltning utgör en del av infrastrukturen för kultur, och är ett sätt att erbjuda människor att ta del av konst och kultur utan direkta kostnader. När det gäller att sänka de ekonomiska trösklarna till kulturlivet så har den höga graden av offentlig finansiering i sig varit en del av ambitionen att erbjuda ett brett utbud till såväl ett rimligt pris som på ett rimligt avstånd. Flera verksamheter är också avgiftsfria, exempelvis biblioteken. Under perioder har även fri entré införts till museer i syfte att locka fler och nya besökare (se t.ex. prop. 1996/97: 3, s. 43; prop. 2015/16:1, s. 29). Det har länge också varit vanligt med ett subventionerat inträde för vissa grupper till olika kulturaktiviteter. Inte minst gäller detta barn och unga.

Publikutvecklingsarbete är, och har länge varit, ett viktigt sätt att öka och bredda deltagandet i kulturlivet i Sverige. Publikutveckling handlar om att genom olika insatser bredda och fördjupa den existerande publikens intresse, att nå ännu fler ur den reguljära målgruppen, och att nå de som visat sig svåra att locka som besökare (se t.ex. Bjørnsen, 2010; Kawashima, 2000). Publikutvecklingsarbete handlar om en målgruppsanpassad kommunikation, en breddad repertoar, föreställningar eller utställningar anpassade efter specifika målgrupper, samt om att erbjuda flera olika typer av aktiviteter. Det senare är vanligt på bibliotekssidan där man (förutom utlåning av litteratur) sedan länge även arrangerar föreläsningar, utställningar, filmvisningar eller möjligheter till mötesverksamhet och eget skapande (se t.ex. Jochumsen, Rasmussen & Skot-Hansen, 2012). Ett annat exempel är museiområdet där det vuxit fram sidoverksamheter för att locka besökare till anläggningarna (Werner, 2018). Publikutveckling är numera också ett integrerat perspektiv i uppdrag till regionala scenkonstinstitutioner, liksom i bidragssystemen på olika nivåer, exempelvis genom frågor som ställs i ansökningsblanketterna och de bedömningskriterier som ligger till grund för att fördela bidragen (Kulturrådet, 2021a; Myndigheten för kulturanalys, 2021d).

En åtgärd som relativt nyligen genomförts på statlig nivå är *Stärkta bibliotek*, som varit en satsning som syftat till att ”öka utbudet av och tillgängligheten till folkbiblioteksverksamhet” (SFS 2018:66). Satsningen beslutades om 2017 och omfattade fram till 2022 mellan 145–200 miljoner kronor om året i bidrag till folkbiblioteken i Sverige (Kulturrådet, 2022g, s. 40). För 2023 är anslaget sänkt till 75 miljoner. Bidraget söks av bibliotekens huvudman, det vill säga kommunerna, och går till satsningar såsom utökade öppettider, digital utveckling, språkcaféer, läsfrämjande insatser och satsningar på barn och unga. Enligt Kulturrådet, som fördelar bidraget, tas vid fördelningen en särskild hänsyn till kommuner med socioekonomiska utmaningar och till kommuner i glesbygd (Kulturrådet, 2021c).

Fördjupning 1: Fri entré-reformen

Fri entré-reformen, det vill säga införandet av fri entré för alla besökare på ett urval av statliga museer, är en av de större och mest välkända statliga kulturpolitiska reformerna under 2000-talet. Fri entré-reformen hade syftet att öka tillgången till kultur och bredda deltagandet i kulturlivet. Åtgärden infördes första gången 2005 och var på plats till och med 2006. Den återinfördes 2016 och var på plats fram till den 1 januari 2023.

I anslutning till framtagandet av denna rapport har Kulturanalys publicerat en rapport som presenterar en särskild utredning om fri entré med fokus på 2016 års reform (Myndigheten för kulturanalys, 2023). Den består av både en sammanställning av tidigare kunskap och egna empiriska analyser. De senare är baserade dels på det register som Kulturanalys har byggt upp i framtagandet av den officiella statistiken om museer, dels på de årliga kulturvaneundersökningar som Kulturanalys genomför i samarbete med SOM-institutet, samt dels på de publikundersökningar som Kulturanalys genomförde i samarbete med många av de centrala museerna fram till och med 2021. Den förstnämnda källan består av museernas inrapporterade besökssiffror. Den andra består av en årlig och nationell enkätundersökning. På senare år har antalet svarande varit drygt 1 500 för hela befolkningen. Den tredje har samlats in av museerna, framför allt genom att personal har intervjuat besökare på plats. Avsnittet nedan är en sammanfattning av resultaten från utredningen om fri entré.

Reformens syfte

Fri entré-reformen är ett särskilt intressant fall eftersom breddat deltagande var ett uttalat syfte med reformen. Vid det första införandet skrev regeringen att man förväntade sig att fri entré skulle leda till att ”fler människor från alla delar av landet”, och att ”nya grupper av besökare” skulle lockas till museerna (prop. 2002/03:1, s 24). Inför 2016 års reform skrev man att ”det är viktigt att så många som möjligt upplever att museerna är till för dem”, samt att avskaffandet av entréavgiften innebar ett hinder för att uppnå detta (prop. 2015/16:1, s. 29). Regeringen har tidigare angett även andra syften med reformen, som att tillgänglighet till det gemensamma kulturarvet är en demokratifråga (Myndigheten för kulturanalys, 2023, s. 10).

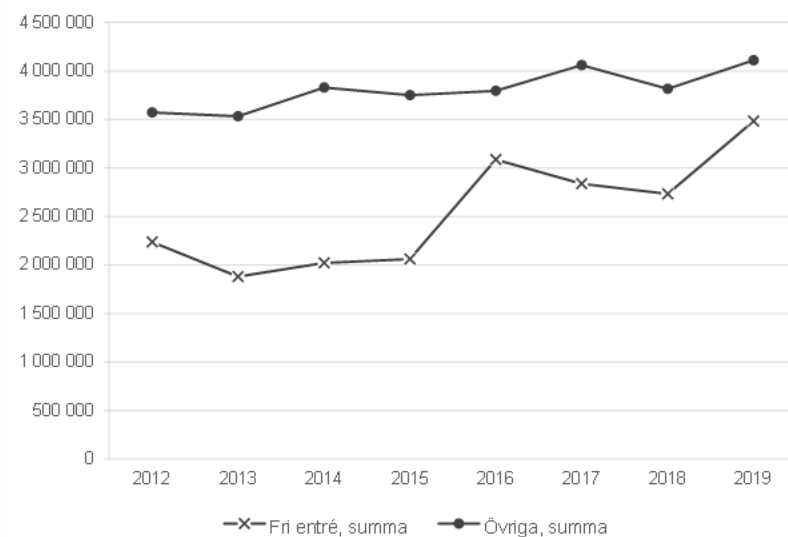
Genomförande och resultat

Genomförandet av reformen bestod i ett ökat anslag till en utvald grupp statliga museer (totalt 80 miljoner kronor första året, vilket sedermera ökades till 90 miljoner kronor). Utöver detta infördes nya skrivningar i museernas instruktioner om att utställningar i de egna lokalerna skulle ha fri entré. Man fick dock fortfarande ta ut entréavgifter för vuxna till tillfälliga utställningar (Riksrevisionen, 2019, s. 7). Man förde även in formuleringar i myndigheternas regleringsbrev om att de skulle verka för att göra sig angelägna för alla människor i samhället och rapportera åtgärder som vidtagits för att nå nya besökare (Riksrevisionen, 2019, s. 12, 16). Riksrevisionen har i en utvärdering av reformen anmärkt att anvisningarna kring vilka målen för reformen var hade kunnat formuleras tydligare med avseende på att man skulle nå nya besökare (dvs. inte bara öka antalet besök), och vilka sociala grupper man skulle rikta sig till (Riksrevisionen, 2019, s. 38).

Reformen ledde till en ökning av besöken...

När det gäller ökat deltagande så står det klart att det skedde en stor ökning av besöken på de museer som omfattades av reformen i anslutning till införandet år 2016. Denna utveckling visas i figur 8. En grupp andra statliga museer som inte omfattades av reformen såg inte någon sådan ökning i samma period, vilket talar för att reformen hade en effekt på besökstalen. Ökningen uppgick till ungefär en miljon verksamhetsbesök (dvs. besök till museiverksamheten, till skillnad från besök till museernas caféer och restauranger). Det kan diskuteras hur exakt denna siffra är, och om hela ökningen kan tillskrivas reformen. Några museer bytte besöksräkningssystem i samband med reformen. Det finns även en generell trend mot ett ökande antal museibesök, som förmodligen hänger samman med befolkningsökningen och ökningen av turismen. Det framstår dock som uteslutet att ökningen skulle sakna koppling till reformen. Även många museer som inte bytte besöksräkningssystem såg stora ökningar i sina besökstal.

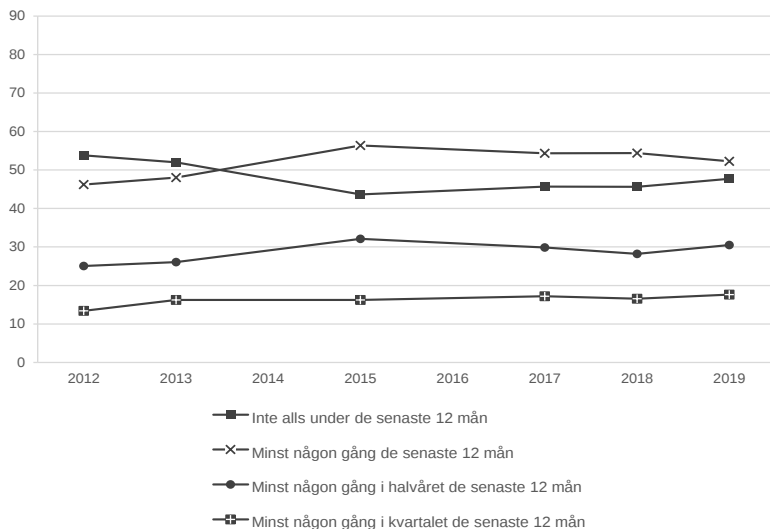
Figur 8. Verksamhetsbesök vid centrala museer som införde fri entré 2016 respektive museer som inte gjorde det 2012–2019, antal

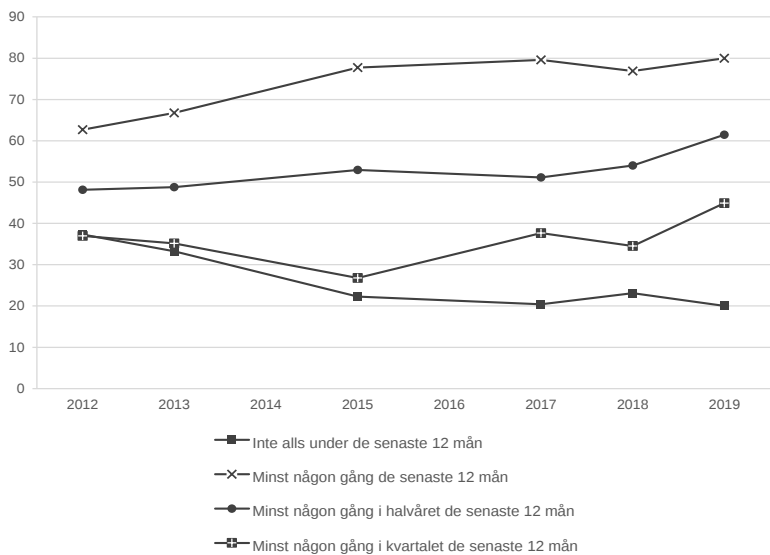
... men det saknas belägg för att deltagandet breddades

Det är däremot osäkert om reformen ledde till breddat deltagande. Rapporten undersöker detta på två sätt. I analysen av kulturvaneundersökningarna visas att andelen av den svenska befolkningen som gick på museum minst någon gång de senaste 12 månaderna (dvs. inte bara på de museer som ingick i reformen) inte ökade i anslutning till reformen (se figur 9). I den mån reformen påverkade besöksvanorna hos befolkningen var det i Stockholm, där också de flesta av de museer som ingick i reformen ligger. Därtill ser vi få tecken på att ökningen i antalet besök främst skulle bero på att människor som inte tidigare gick på museer började besöka dem. Detta inte ens bland de boende i och kring Stockholm. Istället syns den tydligaste ökningen i Stockholm i den grupp som går på museum minst någon gång i kvartalet (se figur 10). Detta pekar mot att ökningen framför allt bestod av att personer som redan besökte museer åtminstone någon gång under året, började besöka dem oftare.

Figur 9. Museibesök bland respondenter i hela landet 2012–2019, procent

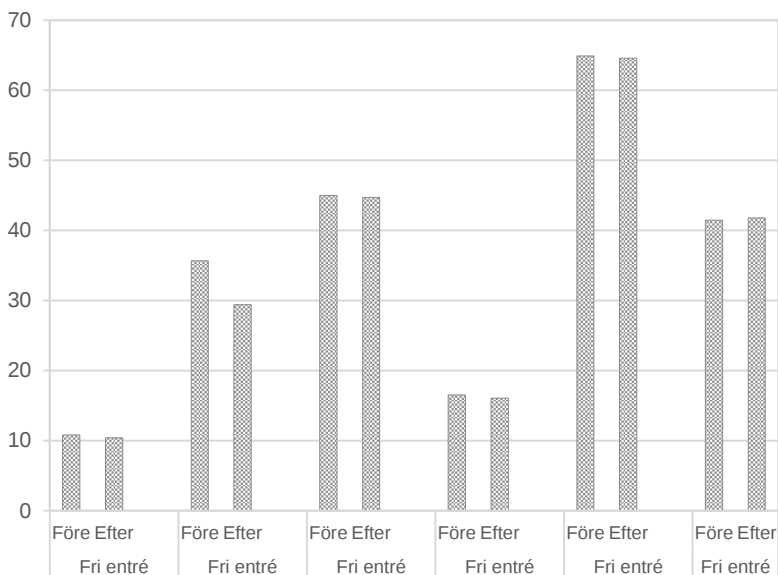

Figur 10. Museibesök bland respondenterna i Stockholms kommun 2012–2019, procent

I analysen av publikundersökningarna används undersökningar från åren närmast före (2012–2015) och efter (2016–2019) införandet av fri entré. Resultaten från analysen summeras i figur 11. Vi hittar här ingen ökning av andelen besök av ovana besökare på museerna med fri entré i anslutning till reformen. Även andelen besök av vissa underrepresenterade grupper (män, äldre, boende utanför museets närområde) förblev sig lik. Andelen besökare som saknar högskoleutbildning sjönk rentav något i anslutning till reformen. Det sistnämnda resultatet kan till viss del tänkas bero på att andelen utan en högskoleutbildning minskar i befolkningen i allmänhet, och i Stockholm i synnerhet. Sammanfattningsvis skedde alltså ingen förändring av den socioekonomiska sammansättningen av museibesökarna i anslutning till reformen.

Figur 11. Andelen besök av olika grupper före och efter införandet av fri entré, procent

Dessa resultat med ett tydligt ökat deltagande, men frånvaro av eller oklarhet kring breddat deltagande är i linje med vad studier i andra länder har funnit (se till exempel Cowell, 2007).

Ekonomiska trösklar inte det enda hindret

Resultaten pekar mot att ekonomiska trösklar som entréavgifter inte är det enda hindret för breddat deltagande, och kanske inte heller det viktigaste. En intressant fråga för framtiden är att närmare undersöka hur stor den grupp egentligen är, som är intresserad av en viss kulturform men anser att det är för dyrt att delta. Om den visar sig vara ganska liten, är det förmodligen andra faktorer, som bristande intresse, tidsbrist, eller geografiska avstånd som framtida reformer bör ta sikte på att påverka.

Åtgärder för en fördjupad delaktighet i kulturlivet

Att erbjuda möjligheter till ökat inflytande i kulturlivet och över kulturpolitiken har kommit att ses som ett viktigt perspektiv, också för att öka och bredda själva deltagandet. Det utgör dessutom en av dimensionerna i deltagandemålet. För kulturinstitutioner har detta i vissa fall inneburit förändringar av verksamheten, från platser dit människor kommer för att ta del av ett utbud, till platser där besökarna också ges möjlighet till interaktion eller till konkret inflytande över det utbud som skapas. Inom bibliotekssektorn har folkbiblioteken etablerat utrymmen för kreativt arbete, och erbjudit möjligheter att påverka vilken verksamhet som äger rum i lokalerna (se t.ex. Jochumsen, Rasmussen & Skot-Hansen, 2012; Hvenegaard Rasmussen, 2016). På museisidan har det utvecklats metoder för att involvera besökarna i utställningsverksamheten, både genom en högre grad av interaktivitet och genom att ge besökare möjligheter att föreslå utställningar, delta i curatorIELLA processer eller bidra med föremål (Werner, 2018). Det finns också exempel på satsningar på en fördjupad delaktighet som riktar sig till särskilda bostadsområden, där boende har getts inflytande över den offentliga gestaltningen i området eller kunnat delta aktivt i utformandet av det lokala kulturutbudet (Kulturrådet, 2019c; Myndigheten för kulturanalys, 2019a; Sand, 2019).

När det gäller ambitionen att öka möjligheterna till inflytande över kulturpolitiken så har decentralisering länge varit ledordet i den svenska kulturpolitiken. Detta i syfte att föra kulturlivet närmare invånarna. Med införandet av kultursamverkansmodellen från 2011 har denna ambition fördjupats ytterligare, då modellen haft som specifikt syfte att föra besluten närmare invånarna och göra det möjligt för fler att utöva inflytande över kulturpolitikens utformning. Inte minst gäller detta hur processen med regionernas kulturplaner är tänkt att fungera där dessa ska ”utarbetas i samverkan med [regionens] kommuner och efter samråd med länets professionella kulturliv och det civila samhället” (SFS 2010:2012). Arbetet med breddat deltagande inom ramen för kultursamverkansmodellen behandlas i denna utredning i ett separat kapitel.

Fördjupning 2: Äga rum

I juni 2015 gav regeringen Kulturrådet och Statens konstråd i uppdrag att utforma varsin treårig satsning på ”kulturverksamhet i vissa bostadsområden” (Ku2015/01872/KI; Ku2015/01873/KI). Som skäl för satsningarna angav regeringen att den identifierat behov av främjande insatser på kultur- och demokratiområdet i vissa bostadsområden i Sverige. Syftet med satsningen som helhet var att:

Skapa goda förutsättningar för ökat inflytande, delaktighet och utbud av kultur och konstnärlig gestaltning i vissa utvalda bostadsområden. Satsningen bör kunna nå alla åldersgrupper och är även en satsning för ökad demokratisk delaktighet. Som sådan bör den främst vända sig till områden med lågt valdeltagande. (Ku2015/01872/KI; Ku2015/01873/KI)

Utgångspunkten för satsningarna skulle vara de boendes behov och satsningen som helhet skulle ”präglas av ett brett medborgarinflytande” och bygga på en ”nära samverkan med lokala aktörer och det civila samhället”. Det var med andra ord en åtgärd som syftade både till att fler skulle kunna ta del av konst och kultur och erbjuda ökade möjligheter till eget skapande, men också till att fler skulle få inflytande över kulturlivets och kulturpolitikens utformning. På så sätt knöt den an till flera olika dimensioner av

deltagandemålet. Utöver detta beskrevs satsningen som ett sätt att utveckla kulturens roll för en hållbar utveckling och ett ökat demokratiskt engagemang (Ku2015/01872/KI; Ku2015/01873/KI).

Kulturanalys utvärderade Äga rum-satsningen redan 2019 på regeringens uppdrag (Myndigheten för kulturanalys, 2019a). Avsnittet nedan baseras på Kulturanalys tidigare utvärdering, men också på en mindre uppföljningsstudie som genomförts under januari och februari 2023. Uppföljningsstudien har bestått i intervjuer med 7 projekt inom Kreativa platser och med de ansvariga handläggarna och projektledarna vid Kulturrådet och Statens Konstråd. Nedan redogörs för Kulturrådets och Statens konstråds respektive satsningar med fokus på lärdomar och erfarenheter vad gäller hinder, svårigheter och möjligheter i arbetet för breddat deltagande.

Kreativa platser

Kulturrådets satsning kom att benämnas Kreativa Platser och genomfördes i form av ett projektbidrag till kulturverksamhet i vissa bostadsområden. Bidraget kunde sökas för ett år i taget i som längst tre år, och ges till utvecklandet av befintliga eller etablerandet av nya kulturverksamheter. I regeringens uppdrag till Kulturrådet var en uttrycklig ambition att satsningen skulle generera långsiktiga effekter och bidra till en långsiktig etablering av kulturverksamheter i bostadsområden med ett lågt valdeltagande (Ku2015/01872/KI).

Genomförande

I utlysningen av bidraget Kreativa platser ställde Kulturrådet krav på att projekten skulle drivas och genomföras i partnerskap med minst tre olika aktörer. Ett syfte med detta var att stärka projektens förutsättningar för långsiktig överlevnad. Aktörerna kunde vara såväl ideella föreningar, privata företag som offentliga instanser. Den part som var huvudsökande och projektägande fick inte vara en offentlig part, och minst en av parterna skulle utgöras av en ideell verksamhet med förankring i det aktuella bostadsområdet (Kulturrådet, 2018b).

De bedömningsgrunder som Kulturrådet tog fram för ansökningsprocessen avsåg att prioritera projekt a) där de boendes engagemang och delaktighet står i centrum och som engagerar lokala kulturutövare, b) där både den konstnärliga kvaliteten och metoderna för lokal delaktighet håller hög nivå, c) som delar erfarenheter och sprider kunskap utifrån sina lärdomar, d) som skapar kultur på platsen, och e) som har ”en långsiktig vision för fortsatt arbete i bostadsområdet efter satsningens slut” (Kulturrådet 2016).

I praktiken skedde det en prioritering mellan bedömningsgrunderna där projektens potential på delaktighetsområdet värderades högst. Denna prioritering förespråkades främst av de ansvariga handläggarna för bidraget.²² Förutom kravet på att bostadsområdena skulle präglas av ett lågt valdeltagande tog Kulturrådet även hänsyn till flera av de socioekonomiska faktorer som samvarierar med ett lågt deltagande i kulturlivet (Myndigheten för kulturanalys, 2019a).

För att nå de målgrupper och områden som bidraget var inriktat mot genomförde Kulturrådet ett antal kommunikationsinsatser som Kulturrådet normalt inte genomför i relation till sin bidragsgivning. De kontaktade flera nätverk och paraplyorganisationer med verksamhet i områden som ansågs relevanta för bidraget. De höll informationsmöten på 20 olika platser i landet, dit Kulturrådet riktade specifika inbjudningar till aktörer inom det civila samhället (Kulturrådet, 2017). Myndigheten tog också fram en guide med konkreta tips för de sökande, en videofilm om bidraget för spridning i sociala medier, samt ett informationsmaterial på de 20 vanligaste språken i Sverige, utöver de fem nationella minoritetsspråken (Kulturrådet, 2019c).

En grundläggande ambition i Kulturrådets genomförande av Kreativa platser var det man kallade lärandeperspektivet. Lärandeperspektivet i satsningen innebar att de ansvariga handläggarna för bidraget arbetade med att etablera en kultur av öppenhet och dialog sinsemellan projekten, och även mellan

²² Handläggarna för de olika konstarterna på Kulturrådet, som också involverades i bedömningen av ansökningarna, ställde sig i flera fall frågande till många av ansökningarnas konstnärliga potential (Myndigheten för kulturanalys, 2019a, s. 38).

projekten och Kulturrådet. Bland annat anordnades regionala och nationella träffar under de tre åren som satsningen löpte där representanter för de olika projekten samlades för att diskutera och dela med sig av sina erfarenheter av att arbeta med breddat deltagande. De ansvariga handläggarna fungerade också som en stödjande funktion gentemot projekten, vilket främst styrdes av de enskilda projektens behov. Kulturrådet arbetade också med uppföljning av de olika projekten, där representanter för olika projekt deltog i utformandet av exempelvis enkätformulär. Ambitionen var i mångt och mycket en långsiktig metodutveckling i frågor rörande breddat deltagande och delaktighet (Myndigheten för kulturanalys, 2019a, s. 35–37).

I den första sökomgången inkom 206 ansökningar, och totalt fördelades 97,5 miljoner kronor till 30 projekt under perioden 2016–2018. De första två åren fördelades drygt 34 miljoner kronor och det tredje året knappt 29 miljoner. Medlen nådde 12 av landets 21 regioner. De tre storstadskommunerna Stockholm, Göteborg och Malmö var överrepresenterade i tilldelningen genom att de erhöll 35 procent av de sammanlagda medlen, samtidigt som de vid tillfället stod för 18 procent av befolkningsunderlaget (Kulturrådet, 2019c, s.20, 70; SKL, 2017). När det gäller ålder så fanns det en viss övervikt av projekt som riktar sig till yngre deltagare upp till 25 år. Det var också en viss övervikt mot projekt med kvinnor i en ledande ställning (Kulturrådet, 2017, s. 32; 2019a, s. 43; 2019c, s. 21).

En stor majoritet av de projektägande organisationerna var ideella föreningar. I över hälften av projekten deltog en offentlig aktör i partnerskapet och i en tredjedel av projekten ingick en privat aktör. När det gäller kulturuttryck i projekten var bredden stor, men vanligast var bild och form, musik, dans, litteratur och teater, ofta i olika typer av kombinationer (Kulturrådet, 2019c, s. 21).

Resultat och bedömning

De hinder, utmaningar och förutsättningar för breddat deltagande som kan fångas upp utifrån Kulturanalys utvärderingar av Kreativa platser kan sammanfattas enligt följande:

- Ett öppet kulturbegrepp och verksamheters lokala förankring beskrivs som centrala faktorer för ett framgångsrikt arbete med breddat deltagande.
- Stöd till etablerade arbetssätt, existerande verksamheter och partnerskap förefaller innebära mindre sårbarhet i arbetet för breddat deltagande, jämfört med stöd till nya projekt och oetablerade samarbeten.
- Tidpunkten för stödet förefaller vara en avgörande faktor för om bidraget kan leda till varaktiga effekter.
- Möjlighet till öppenhet och dialog med bidragsgivaren värderades som en viktig faktor i arbetet för breddat deltagande.
- Arbete för breddat deltagande kan generera en spänning mellan kraven på invånarinflytande och medskapande å ena sidan, och kraven på konstnärlig kvalitet å den andra.
- Tidsbegränsade satsningar kan försvåra långsiktigheten genom att genomförandet forceras, inte knyts till den ordinarie verksamheten och genom att resultat och erfarenheter inte tas tillvara och följs upp.

Betydelsen av ett öppet kulturbegrepp och lokal förankring

De projekt som har fått stöd genom bidraget Kreativa platser lyfter fram det öppna kulturbegrepp som präglade satsningen och de ansvariga handläggarnas förhållningssätt som en framgångsfaktor. Förhållningssättet att vad som är, och kan vara, konst och kultur tilläts definieras av de målgrupper man ville involvera, ses av företrädare för projekten som en viktig förutsättning för breddat deltagande. Detta möjliggjorde enligt flera intervjudeltagare ett lokalt inflytande med relativt få förbehåll. Det öppna kulturbegrepp som respondenterna talar om handlade både om frihet att välja konstformer och

kulturuttryck, frihet att integrera olika konstformer, och en öppenhet för vad som skulle kunna benämnas som antropologiska perspektiv på kultur. Exempelvis fanns det projekt där sådant som odling och matlagning blev viktiga inslag i kulturutövandet.

Respondenterna säger också att Kulturrådets fokus på lokalt ägarskap var viktigt. Här pekar projektdeltagarna som intervjuats på den lokala förankringen och legitimiteten som avgörande faktorer för att bygga en nödvändig tillit i relation till deltagarna och särskilt till nya grupper. Flera intervjudeltagare från de enskilda projekten hänvisar också till samtal under de nationella och regionala träffarna med projekt där denna förankring saknats och försvårat arbetet med breddat deltagande.

Utgångspunkt i etablerade arbetssätt, verksamheter, och nätverk

Arbetet med breddat deltagande förefaller gynnas av att det tar sin utgångspunkt i redan existerande lokala initiativ. Det innebär inte att det måste finnas en färdigutvecklad verksamhet på plats. Däremot framstår det som att projektprocessen gynnas av att det redan finns ett engagemang eller en drivkraft för ett visst arbetssätt som föregått bidraget, och där det redan finns åtminstone en tydlig grogrund för exempelvis ett partnerskap mellan olika aktörer. Detta kan ställas mot en situation där en idé om en verksamhet eller ett projekt snarare genereras av bidragets annonsering, och där aktörer behöver aktiveras och partnerskap etableras för att de inte redan finns på plats.

Tidpunkten är ofta avgörande

När det gäller de 30 projekt som fick ekonomiskt stöd genom Kreativa Platser, så utgör själva tajmingen för bidraget en viktig aspekt. Utifrån intervjuerna genomförda 2023 framkommer det att bidraget i vissa fall främst höll tillfälligt liv i organisationer och verksamheter på nedgång och som efter att bidraget upphört avslutat sin verksamhet. I andra fall förefaller bidraget istället ha kommit in i ett avgörande läge för att stötta (möjligen också rädda) en organisation, och utveckla verksamheten på ett varaktigt sätt. Att på förhand göra en bedömning av risker och möjligheter i relation till denna faktor förefaller dock vara svårt, och något som kräver en relativt ingående kunskap om de sökande organisationerna.

Möjlighet till öppenhet och dialog med bidragsgivaren uppskattas

I Kulturanalys tidigare utvärdering problematiseras att de ansvariga handläggarna på Kulturrådet tog på sig olika roller i genomförandet av satsningen (Myndigheten för kulturanalys, 2019a, s. 112). Bland annat var de centrala aktörer i bedömningen av ansökningarna till bidraget samtidigt som de hade en stöd- och dialogfunktion gentemot de enskilda projekten. Det finns flera skäl att peka på det problematiska i detta. Exempelvis riskerar det att leda till en närhet mellan handläggare och bidragsmottagare som kan försvåra en opartisk bedömning av ansökningarna. Det kan också ställas frågetecken kring hur öppna och ärliga projekten förmår att vara med exempelvis sina motgångar och erfarenheter gentemot handläggare som samtidigt ska göra bedömningar om fortsatta bidrag. Det är dock, utifrån intervjumaterialet, tydligt att möjligheten till dialog med, och ett öppet förhållningssätt gentemot, bidragsgivaren setts som ett mycket värdefullt stöd i flera av projekten. Detta är något som framhävs i intervjuerna såväl 2019 som 2023.

Krav på både delaktighet och konstnärlig kvalitet skapar spänningar

Av intervjudeltagarna lyfts det som positivt att Kreativa platser möjliggjorde ett mer processinriktat arbetssätt där delaktighetsarbetet bedömdes i lika stor utsträckning som det slutgiltiga konstnärliga resultatet. Samtidigt problematiseras detta av flera intervjudeltagare då konstnärlig kvalitet, i exempelvis det färdiga verket, upplevs som avgörande för en långsiktig etablering av en verksamhet, och särskilt för möjligheterna att säkerställa en framtida finansiering.

Tidsbegränsade satsningar försvårar långsiktigheten

Att tidsbegränsade satsningar kan försvåra långsiktigheten är i någon mening självklart, då det innebär att stödet upphör vid en viss tidpunkt. Men det som avses här är framför allt effekterna som detta fick för genomförandet av satsningen och för hur lärdomarna från satsningen har tagits tillvara.

I fallet med Kreativa platser skulle knappt 100 miljoner kronor fördelas över tre år. Regeringen valde inledningsvis upplägget att mest pengar (40 miljoner kronor) skulle fördelas under första året och något mindre under år två och tre.²³ Detta upplägg försämrade troligtvis Kulturrådets förutsättningar i arbetet för breddat deltagande, långsiktighet och varaktiga effekter. Här vittnade exempelvis Kulturrådets handläggare om svårigheter med att hitta lämpliga projekt att stödja, då så pass mycket pengar skulle fördelas redan under det första året. Samma handläggare berättar att detta ledde till att de beviljade ansökningar som inte levde upp till kravet om lokal förankring, vilket sågs som grundläggande för långsiktigheten (Myndigheten för kulturanalys, 2019a, s. 42–43). En stegvis ökning av resurserna över flera år hade möjliggjort för Kulturrådet att inledningsvis fokusera på färre projekt, och utifrån dessa utnyttja det lärande förhållningssätt som låg till grund för satsningen. Som nu blev fallet fördelade Kulturrådet bidrag till projekt där risker och brister i enskilda projekts förutsättningar hade identifierats redan på förhand.

Erfarenheterna från satsningen Kreativa platser pekar också mot risken att denna typ av tidsbegränsade insatser blir fristående händelser, där kopplingen till bidragsgivarens ordinarie verksamhet förblir svag oavsett föresatsen. Ett tydligt mål med Kreativa platser var metodutveckling, lärande och att ta erfarenheterna vidare efter avslutad satsning. Efter Kreativa platser tillsatte Kulturrådet också en verksamhetsutvecklare för arbetet med breddat deltagande. Det är samtidigt så att det sedan våren 2019 (bidragets sista år) inte skett någon ytterligare uppföljning av satsningen eller av de projekt som fick medel genom den. Uppföljning under de närmaste åren efter satsningens slut hade varit relevant utifrån ambitionen om långsiktighet, lärande och varaktiga effekter, och även utifrån Kulturrådets eget utvecklingsarbete när det gäller frågor om breddat deltagande i kulturlivet. Några direktiv om uppföljning formulerades inte av regeringen, vilket kan vara av avgörande betydelse för myndigheter som i hög grad är uppdragsstyrda. Ett sådant uppdrag hade också varit rimligt givet att regeringen pekade ut långsiktig etablering av kulturverksamheter som ett av satsningens centrala mål.

²³ På Kulturrådets önskemål ändrades fördelningen mellan de tre åren något.

Den bild som ges är också att Kreativa platser under satsningens gång inte länkades till Kulturrådets övriga verksamhet. Det saknades en tydlig strategi för hur erfarenheterna från satsningen skulle tillvaratas i organisationen, och tjänsten som verksamhetsutvecklare för breddat deltagande formulerades om efter knappt ett år. Erfarenheter och lärdomar har i viss mån fångats upp inom Kulturrådets arbete med barn och unga, men Kreativa platser förblev i stor utsträckning knutet till satsningens ansvariga handläggare vilka hade rekryterats utanför organisationen.

Konst händer

Syftet med regeringens uppdrag till Statens konstråd var att åstadkomma såväl permanent konstnärlig gestaltning och tillfälliga verk som längre insatser för att främja konstnärliga upplevelser, social interaktion och ett kreativt förhållningssätt:

Statens konstråds del av satsningen är att genom konstnärlig gestaltning i dessa områden bidra till att skapa platser för möten och mer engagerade boendemiljöer för alla. (Ku2015/01873/KI)

Uppdraget innebar att Statens konstråd skulle tillvarata lokala initiativ för att skapa delaktighet och lokal förankring i genomförandet av insatserna. Den konstnärliga gestaltningen skulle genomföras tillsammans med och präglas av inflytande från boende, föreningar, kommuner och fastighetsägare i områdena. Kostnaden för Konst händer uppgick till 26 miljoner kronor.

Genomförande

Statens konstråd fokuserade sitt uppdrag på att stärka ”fysiska, konstnärliga och sociala kvaliteter i miljonprogrammets områden” och på att ”utveckla former för ömsesidigt lärande och invånarinflytande” i dessa områden (Statens konstråd, 2015, s. 6). Detta skulle göras genom produktion av offentlig konst i miljonprogramsområden, som skulle komma till stånd och

utformas tillsammans med boende och civilsamhälle i områdena.²⁴ Ett centralt tema i Konst händer var samverkan mellan ”lokal expertis” och ”professionell konstnärlig expertis” i syfte att skapa mer ”jämlika offentliga processer och miljöer” (Statens konstråd, 2015, s. 6).

Konkret utformades Konst händer som ett ”samarbete kring konst”. Likt Kulturrådet genomförde Statens konstråd ett antal kommunikationsinsatser som innebar att de spred information om satsningen genom andra myndigheter, SKR, bostadsbolag, Folkets Hus och Parker, studieförbund, med flera. De genomförde också informationsmöten på tio olika platser spridda över landet för att nå olika aktörer som de saknade kontakt med sedan tidigare.

Statens konstråd utlyste sedan en ”intresseanmälan” där olika aktörer uppmanades att komma in med en ansökan om ett samarbete kring konst. Alltifrån offentliga parter till föreningar eller informella sammanslutningar, exempelvis ”grupper av ungdomar”, var välkomna att anmäla sitt intresse. Ambitionen var att trösklarna in i samarbetet skulle vara så låga som möjligt. I intresseanmälan ombads de sökande:

[b]eskriv[a] en situation som de vill göra något åt. Till exempel att området saknar en självklar mötesplats, att barnen behöver en lekplats, att unga flickor vill ha någonstans att hänga, att unga pojkar behöver lugna vrår, att områdets kulturarv behöver lyftas fram, att bostadsområdets berättelser behöver tillvaratas bättre, att hemmavarande vuxna behöver komma ut oftare eller att bostadsområdet inte har någon offentlig konst. (Statens konstråd, 2016)

Utifrån 153 ansökningar och fördjupade analyser och besök på 28 platser, så valdes 15 projekt ut för genomförande. Urvalskriterierna var 1) konstnärlig potential, 2) platsens potential, 3) potential för lokal samverkan, 4) ekonomisk genomförbarhet och 5) möjlighet till långsiktighet (Statens konstråd, 2016). Samtliga projekt resulterade i konstverk av permanent karaktär.

²⁴ Statens konstråd är till skillnad från Kulturrådet inte en bidragsgivande myndighet, utan har till uppgift att beställa, producera och tillgängliggöra god konst i den allmänna samhällsmiljön.

Varje projekt utgjordes av ett samarbete mellan en projektledare från Statens konstråd, en konstnär anlitad och godkänd av Statens konstråds konstenhet, en projektgrupp med representanter från det aktuella bostadsområdet, och en referensgrupp bestående av olika intressenter i de aktuella områdena.

Statens konstråd arbetade sedan efter vad de benämnde som en omvänd beställarordning, där civilsamhället och de boende gavs möjlighet att ringa in platsen för konstverket och vilken typ av situation som konsten skulle gestalta, framför allt i samråd med konstnären. De gavs också rätten att tacka nej till de konstnärer som Statens konstråd föreslog, samt att inkomma med synpunkter på och godkänna alternativt förkasta konstnärernas förslag till konstnärlig gestaltning (Statens konstråd, 2019, s. 9–10). Statens konstråd beskriver att de ”så långt som det varit möjligt [velat] säkerställa fullt beslutsmandat för de lokala projektgrupperna på respektive plats” (Statens konstråd, 2018, s. 4). Samtidigt fanns begränsningar när det gäller de lokala aktörernas inflytande över vilka konstnärer som kunde komma ifråga, och i vilken utsträckning lokala aktörer kunde vara medskapande i de konstnärliga processerna.

Resultat och bedömning

Konst händer väcker flera viktiga frågor kring hur kulturpolitiken ska närma sig frågor kring delaktighet och inflytande. De lärdomar som dras utifrån Kreativa platser känns också i stora drag igen i Konst händer. Detta gäller vikten av ett öppet kulturbegrepp och lokal förankring. Det gäller också betydelsen av möjlighet till dialog och stöd från myndigheten under projektprocessen, vilket var en uppskattad del även av Konst händer. Men också att tidsbegränsade och projektbaserade insatser löper en särskild risk att bli isolerade händelser vars erfarenheter inte fångas upp och tas tillvara.

Riskerna som är förknippade med satsningens tidsbegränsning är något som de ansvariga på Statens konstråd betonar. Särskilt pekar de på att de som myndighet inte har fått ansvar för att följa upp de projekt som förverkligades genom Konst händer, vilket är något de menar hade gynnat långsiktigheten. Samtidigt säger de projektansvariga på Statens konstråd att erfarenheterna av delaktighetsarbetet har tagits tillvara på myndigheten och integrerats i Statens konstråds arbete med offentlig konst. Detta gäller särskilt utvecklandet av

myndighetens samrådsprocesser i uppdrag när den samverkar med ickestatliga aktörer som kommuner eller organisationer i det civila samhället. I detta avseende verkar Konst händer ha haft en tydligare koppling till myndighetens ordinarie verksamhet än vad som var fallet med Kreativa platser och Kulturrådet.

Utifrån Myndigheten för kulturanalys (2019a) utvärdering, andra studier av satsningen (se t.ex. Jahnke & Löf, 2019; Manga, 2019; Sand, 2019; Wiberg 2019) och de intervjuer som genomförts i januari 2023, så finns det ytterligare några aspekter som är värda att lyfta fram i relation till hinder och förutsättningar i arbetet för breddat deltagande och delaktighet. Detta gäller särskilt följande två punkter:

- Tydlighet i vad som avses med delaktighet och inflytande är centralt för att undvika missförstånd hos såväl deltagare som konstnärliga professioner. Otydlighet riskerar bidra till spänningar mellan invånares förväntningar på inflytande å ena sidan och konstnärers krav på konstnärlig frihet och kvalitet å den andra.
- Det finns flera skäl att i arbetet för delaktighet inta en försiktighet vad gäller konstens potential som samhällsförändrande kraft. Dels utifrån de spänningar det skapar i relation till den konstnärliga professionens autonomi, dels utifrån att det kan skapa orimliga förväntningar på vad kulturprojekt och framförallt delaktighet i dessa kan leda till i termer av en positiv lokal utveckling.

Vikten av tydlighet gällande vilken delaktighet som avses

Flera av de grupper som lämnade in en intresseanmälan till Statens konstråd, och som gick vidare i urvalsprocessen, hade förväntningarna på delaktighet och inflytande som i praktiken aldrig erbjöds. Detta ledde i några fall till besvikelse bland de grupper av boende som involverades i projekten. Att det blev så kan åtminstone delvis härledas till en otydlighet från Statens konstråds sida kring vilken typ av delaktighet och vilka möjligheter till inflytande som erbjöds inom satsningens ramar. Exempelvis fanns det i vissa fall förväntningar på att kunna utse konstnärer från områdena och att boende och lokala aktörer själva skulle

kunna vara mycket mer drivande i de konstnärliga processerna. Såsom satsningen utformades blev konstnärernas uppdrag att förena Statens konstråds och sina egna krav på kvalitet med de boendes och civilsamhällets förväntningar på delaktighet och inflytande. Otydligheten kring vad de boendes inflytande och delaktighet skulle bestå i komplicerade detta uppdrag ytterligare.

Spänningen mellan invånares förväntningar på delaktighet och inflytande, och konstnärers krav på autonomi går också att problematisera från ett annat perspektiv. De lokala projektgrupperna hade exempelvis rätt att förkasta de skissförslag som konstnärerna lade fram utifrån de samråd som skett med boende och lokala referensgrupper. Utifrån ett delaktighetsperspektiv är detta rimligt, men det kan också ses som en överprövning och ett delvis problematiskt ifrågasättande av den konstnärliga professionens kompetens.

Det dubbla fokuset på delaktighet och samhällseliga effekter

Äga rum som helhet präglas av ett dubbelt fokus på delaktighet å ena sidan och förväntningar på samhällseliga effekter å den andra. Målsättningen var ett ökat demokratiskt engagemang och ett ökat valdeltagande. Satsningen knöts också till förväntningar på en ökad social hållbarhet och lokal utveckling i allmänhet. Här visar erfarenheter från Konst händer att denna instrumentalisering av konsten är förknippad med två problem. Det första är att det riskerar att skapa spänningar i relation till konstens autonomi och konstnärers syn på konstens egenvärde och kvaliteter.

Det andra, och viktigaste ur ett deltagandeperspektiv, är att det riskerar skapa förväntningar på konstens och kulturens samhällseffekter som, om de inte infrias, leder till besvikelse och ytterligare projekttrötthet från de deltagandes sida. I fallet med Konst händer bidrog Statens konstråd till dessa förväntningar genom att be de sökande att beskriva sina behov i form av en problematisk social situation (se citat ovan). Detta är något som de ansvariga på Statens konstråd reflekterade över i intervjuerna redan 2019.

Så det var nästan som att vi själva föreslog konsten som en lösning på rätt mycket större problem. /.../ Jag tycker fortfarande att många av de här projekten är fantastiska och har fantastiska resultat, men det är

någonstans när det närmar sig de sista skedena där det faktiskt är tal om en investering på de här platserna, nu bygger vi ett verk för en miljon eller två miljoner eller vad det är, som det blir synligt att det är väldigt mycket annat som det inte investeras i. Att det också i mötet med civilsamhället blir tydligt ”ja, just det, det blev ju konst”. Skolan blir inte bättre, kriminaliteten minskar inte, men vi får det här verket. (Ansvarig, Statens konstråd)

Detta var en problematik som flera av de anlitade konstnärerna lyfte fram. De ansvariga på Statens konstråd säger också att de under satsningens gång brottades med en bild av att det var myndigheten som hade identifierat ett lågt valdeltagande som ett grundläggande problem som det skulle fokuseras på i satsningen. Enligt den forskare som följde Konst händer i sin helhet ledde detta till en känsla av att bli utpekad och av att ”jaha, är det därför vi är med, för att vi är dåliga människor, för att vi inte ställer upp på medborgarskapet på det sätt som man ska” (Följeforskare, Konst händer; se också Sand, 2019; Wiberg, 2019). Följeforskaren ifrågasätter också sambandet mellan lågt valdeltagande och brist på lokalt engagemang. Områden med ett lågt valdeltagande har exempelvis inte automatiskt en låg föreningstäthet, och det finns exempel på forskning som problematiserar detta samband (se t.ex. Aardal, 2002; Bjørklund, 2002; Lundåsen, 2004, 2006). Generellt är också de ansvariga på Statens konstråd kritiska till att regeringen knöt satsningen till olika instrumentella värden. Detta gav satsningen en ”fostrande” aspekt, vilket de menar försvårade både delaktighetsarbetet och konstnärernas uppdrag.

Äga rum och det breda medborgarinflytandet

Resultaten från Äga rum som helhet bekräftar i stor utsträckning det forskningen om delaktighet pekar ut som utmaningar, problem och framgångsfaktorer i delaktighetsarbete. Detta gäller exempelvis betydelsen av ett öppet kulturbegrepp i arbetet med att nå vissa grupper, betydelsen av tydlighet i delaktighetsarbetet, och de utmaningar som specifikt präglar projektarbetsformen (se t.ex. Botes & van Rensburg, 2000; Lindström Sol, 2021a, 2021b; Weijmer, 2019; White, 1996).

En avslutande fråga är vad ett ”brett medborgarinflytande” i denna typ av satsningar de facto är tänkt att innebära. Vilka är det som deltar i dessa satsningar och hur representativa är de för lokalsamhället? Vilka är det som inte deltar? Här ger resultaten från såväl Kulturanalys utvärderingar som de genomförande myndigheternas redovisningar ingen tydlig vägledning, men aktörer i båda satsningarna ifrågasätter hur brett de nått ut i de olika projekten. Flera av dem vittnar också om svårigheten att uppnå det breda medborgarinflytande som var satsningens syfte. Här hänvisas särskilt till den socioekonomiska situation som präglar många av områdena och som beskrivs påverka de boendes möjligheter, vilja och ork att engagera sig i kulturprojekt.

Åtgärder för alla barns och ungas rätt till kultur

Insatser med fokus på barn och ungas kultur har sedan kulturpolitikens formalisering på 1970-talet blivit en allt viktigare del av kulturpolitiken, på såväl statlig som regional och kommunal nivå i Sverige. Här finns insatser kopplade till barns och ungas skolgång, såsom Skapande skola och skolbio, men också kulturskolan som i normalfallet är förlagd utanför skoldagen. Dessa insatser syftar både till att ge barn och unga möjligheter till eget skapande och att möjliggöra för barn och unga att ta del av professionell konst och kultur. Dessutom handlar det främjande arbetet inom ramen för kultursamverkansmodellen i stor utsträckning om att skapa förutsättningar för barns deltagande, exempelvis genom att de på skoltid får möjlighet att ta del av kultur inom olika konstområden (se t.ex. Kulturrådet, 2023d). Barn och unga pekas också genomgående ut som prioriterad grupp i såväl de regionala kulturplanerna som i kommunernas kulturpolitiska styrdokument (Myndigheten för kulturanalys, 2021d).

Utöver detta så har nationella, regionala och kommunala kulturinstitutioner ofta i specifikt uppdrag att prioritera verksamhet riktad till barn och unga. Detta gäller offentligt finansierade museer, scenkonstinstitutioner och kulturhusverksamheter (Kulturrådet, 2021a; Myndigheten för kulturanalys 2021d). För folkbiblioteken är barn och unga-uppdraget dessutom reglerat i lagstiftning (SFS 2013:801). Statliga såväl som regionala och kommunala bidragssystem uppmuntrar också på olika sätt kultur för barn och unga. Detta

görs genom frågor i ansökningsblanketter, bedömningskriterier eller särskilda bidrag med fokus på målgruppen (se Kulturrådet, 2018a, 2022a, 2023d; Myndigheten för kulturanalys, 2021d; Svenska Filminstitutet, 2019, 2020a, 2023). Det finns också en mängd exempel på specifika satsningar som genomförts i syfte att främja barns och ungas deltagande i kulturlivet, exempelvis på läsfrämjandeområdet (se Kulturrådet, 2023d; prop. 2013/14:3; Skr. 2020/21:95; SOU 2012:65; SOU 2018:57). Mycket av det arbete som är inriktat på målgruppen barn och unga görs också i syfte att jämna ut skillnaderna i förutsättningar som finns inom målgruppen (se t.ex. Kulturrådet, 2023d).

En central reform under de senaste 15 åren är införandet av bidraget *Skapande skola* 2008. Reformen syfte var att möjliggöra för barn att på ett tidigt stadium i livet bli förtrogna med olika kulturyttringar och skapande-processer och på så sätt stärka barns rätt till kultur (Myndigheten för kulturanalys, 2013). Skapande skola är utformat som ett bidrag som kan sökas av skolhuvudmän och som ska möjliggöra möten mellan professionella kulturskapare, kulturverksamheter och barn och unga i grundskolan. Bidraget syftar både till att barn ska ges möjlighet att ta del av professionell konst och kultur på skoltid, och att utveckla sitt eget skapande i relation till olika kulturformer. Sedan 2011 har mellan 150–200 miljoner årligen fördelats i bidrag genom Skapande skola (se t.ex. Bättra, 2011, 2015, 2019).

Fördjupning 3: Kulturskolans utvecklingsbidrag

Det statliga bidraget till kommunal kulturskoleverksamhet infördes 2016 och fördelas av Kulturrådet. Införandet av bidraget var ett resultat av den kulturskoleutredning som tillsattes 2015, och som presenterades ett drygt år senare (SOU 2016:69). I denna utredning pekades på den sociala snedrekryteringen till den kommunala kulturskolans ämneskurser vilket är det som utgör kärnan i kulturskoleverksamheten. Statsbidraget skulle därför syfta till att stärka jämlikheten och tillgängligheten till kulturskola i hela landet. Utöver bidraget inrättades också ett kulturskolecentrum vid Kulturrådet, med ansvar för uppföljning och utveckling av statistik om kulturskolan.

Inrättandet av bidraget knyter an till flera av deltagandemålets dimensioner, inte minst allas möjlighet att få utlopp för sina skapande förmågor. Arbetet för en mer jämlik kulturskola kan också betraktas som ett sätt att jämna ut förutsättningarna för att arbeta med kultur, och minska snedrekryteringen till estetiska och konstnärliga utbildningar på gymnasie- och högskolenivå. Nedan redogörs för genomförandet av utvecklingsbidraget till kulturskolan utifrån perspektivet breddat deltagande. Det material som framför allt ligger till grund för bedömningen är de uppföljningar och den statistik som kulturskolecentrum och Kulturrådet tillhandahåller, men det hänvisas också till den forskning som bedrivits om kulturskolans utveckling.

Genomförande

Förordningen som styr det statliga utvecklingsbidraget till kulturskolan har förändrats ett par gånger sedan bidragets införande (se SFS 2015:998; SFS 2018:1548; SFS 2019:470). Ambitionen att det ska bidra till att göra kulturskolan mer jämlik har dock förblivit intakt. I den nu gällande förordningen poängteras exempelvis att statsbidraget ska gå till insatser för att nå nya målgrupper, nå barn och unga med funktionsnedsättningar, och ”stärka kulturskoleverksamhet i områden med socioekonomiska utmaningar eller i glesbygd” (SFS 2019:470).

Av Kulturrådets riktlinjer framgår att utvecklingsbidraget till kulturskolan kan sökas av kommuner som bedriver kulturskola för högst tre år för en och samma satsning (Kulturrådet, 2022b). I tabell 15 nedan visas bidragets fördelning över tid.

Tabell 15. Utvecklingsbidraget 2016-2022

	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Kommuner med kulturskola	283	283	285	287	287	286	-
Beviljade statliga bidrag (miljoner kr.)	97	97	99	48	97	197	195
Antal beviljade kommuner	178	200	216	203	251	256	258

Källa: Kulturrådet, 2019a, 2022d, 2022g, 2023b.

Om bidraget sätts i relation till kommunernas totala kostnader för kulturskolan har bidragit över tid utgjort mellan 2 och 7 procent av dessa. Kommunernas totala nettokostnad för kulturskolan var 2,86 miljarder för år 2021 (Myndigheten för kulturanalys, 2022c).

Resultat – hur har deltagandet utvecklats?

Utvecklingsbidragets effekter har följts upp i ett antal olika rapporter baserade på både kvalitativa och kvantitativa undersökningar. Nedan redovisas först resultaten från de uppföljningsrapporter som bygger på kommunernas redovisningar, och på fallstudier av kommunernas kulturskoleverksamhet. Sedan redogörs för den statistik kring deltagande i kulturskolan som Kulturrådet tillhandahåller.

Uppföljningarna pekar på att nya barn nås med bidragets hjälp

I uppföljningarna sammanfattas och ges exempel på hur kommunerna med stöd av det statliga utvecklingsbidraget arbetar för att nå nya målgrupper. De målgrupper som främst lyfts fram i kommunernas arbete är barn och unga i socioekonomiskt utsatta områden, barn och unga med psykisk ohälsa, hemmasittare, barn och unga med funktionsnedsättning, barn och unga i glesbygd, nyanlända samt tonåringar. Flera exempel ges också på arbete för att jämna ut skillnaden mellan flickor och pojkar inom olika konstformer och när det gäller att öka barns och ungas inflytande och delaktighet i kulturskolan (se t.ex. Kulturrådet, 2020a, 2021e, 2022f). Verksamhet riktad till socioekonomiskt utsatta områden handlar ofta om att erbjuda kostnadsfria aktiviteter och ett arbete med ökad samverkan mellan förskola, skola och fritidshem (Kulturrådet, 2022f, s. 6).

I samtliga de uppföljningsrapporter som publicerats om det statliga utvecklingsbidraget konstateras att det har använts i linje med ändamålet och att bidraget ger resultat i linje med dess syfte, exempelvis genom att nya målgrupper nås (Kulturrådet, 2020a, 2021b, 2022f). Samtidigt etableras en osäkerhet kring denna slutsats. I den första uppföljningen som gäller åren 2016–2018 konstateras först att kulturskolorna med bidragets hjälp har nått nya målgrupper. Slutsatsen baseras på att kulturskolorna med stöd av bidraget

de facto arbetar med breddat deltagande, och att kulturskolechefer och pedagoger bedömer att fler nya barn har sökt sig till kulturskolan. Denna slutsats kompliceras dock av att det samtidigt konstateras att det utifrån kulturskolornas återrapporteringar egentligen är svårt att säga något om bidragets effekter på antalet nya barn (Kulturrådet, 2020a, s. 5). Detta är tydligt också i de fallstudier som presenteras. Här återges kulturskolornas sätt att arbeta med breddat deltagande i mer detalj, men Kulturrådet skriver samtidigt att effekterna av detta arbete är svåranalyserat. Det som framför allt försvårar analysen är att få kulturskolor gjort någon ”systematisk analys” av vilka målgrupper de inte når, eller undersökt vilka resultat som arbetet med breddat deltagande i kulturskolan har haft (Kulturrådet, 2020a, s. 17–18).

Vad som är mer klarlagt är att utbudet i kulturskolan har breddats genom att nya konstformer erbjudits med stöd av bidraget. Samtidigt finns det kulturskolor som rapporterar att de har svårt att behålla dessa nya konstformer utan det statliga bidraget, och att de i flera fall har tvingats avgiftsbelägga aktiviteter som med bidragets hjälp har kunnat erbjudas avgiftsfritt (Kulturrådet, 2020a, s. 22).

När det gäller i vilken utsträckning kulturskolorna når nya barn och unga så får kulturskolorna i de senare årens redovisningar däremot svara på frågan om hur många unika elever de ”nått med de insatser som genomfördes med pengarna från bidraget”, och hur många av dessa som inte deltagit i kulturskolans verksamhet tidigare. I redovisningen uppmanas kulturskolorna att göra uppskattningar i de fall som de inte räknat deltagare (Kulturrådet, 2022e). Utifrån svaren på dessa frågor beräknade Kulturrådet att för läsåret 2020/21 så hade 44 000 barn och unga nåtts genom den verksamhet som bidraget resulterat i. Av dessa beräknades 33 000 vara nya elever som inte varit inskrivna tidigare, och vars deltagande i kulturskolan bedömdes vara ett resultat av bidraget (Kulturrådet, 2022f, s. 10).

När Kulturrådet i sin årsredovisning för 2022 sammanställer resultaten av bidraget för läsåret 2021/22 då bidraget uppgick till 200 miljoner kronor, så konstateras att över 81 000 barn och unga nåtts av satsningar bekostade av bidraget. Av dessa bedöms 58 000 vara ”helt nya elever” som inte varit inskrivna tidigare. Kulturrådet jämför med tidigare år och skriver att det är

tydligt att bidragets storlek avsevärt påverkar möjligheterna för kulturskolan att nå ut med verksamhet till fler barn och unga och utveckla och förnya verksamheten i enlighet med av riksdagen tagna propositionen *En kommunal kulturskola för framtiden – en strategi för de statliga insatserna*. (Kulturrådet 2023b, s. 82)

För att sätta detta i perspektiv så beräknades det totala antalet elever i kulturskolan ha varit runt 200 000 år 2021 när både ämneskurser och öppen verksamhet räknats in. Utvecklingsbidraget som sådant motsvarade samtidigt mindre än 7 procent av kommunernas totala kostnader för kulturskolan. Med tanke på detta så är effekten av utvecklingsbidraget, om uppskattningarna stämmer, att betrakta som mycket stor. Dock framgår inte i vilken utsträckning de nya eleverna kommer från de underrepresenterade målgrupper som kommunernas arbetar för att nå. Inte heller framgår hur många av dem som utgörs av nya kohortgrupper, alltså barn som uppnått kulturskoleålder det aktuella året (se Kulturrådet, 2022e, 2022f).

Deltagandet i kulturskolans ämneskurser har inte breddats

Utifrån kulturskolestatistiken går det att få en bild av hur antalet unika deltagare i kulturskolan har utvecklats över tid, och av hur sammansättningen av barn och unga i kulturskolan förändrats i relation till kön, utländsk bakgrund och socioekonomi sedan 2018. För perioden före 2018 saknas jämförbar statistik för andra variabler än kön. Kulturskolestatistiken fångar också i första hand in deltagandet i korta och långa ämneskurser. Dessa kurser utgör dock huvuddelen av kulturskolornas verksamhet, men det betyder att eleverna i den övriga verksamheten inte inkluderas i statistiken mer än på marginalen. Den övriga verksamheten handlar om sådant som drop-in kurser eller öppet hus, och verksamhet bedriven i särskilda projekt eller publika evenemang (Kulturrådet, 2022d, 2023c).

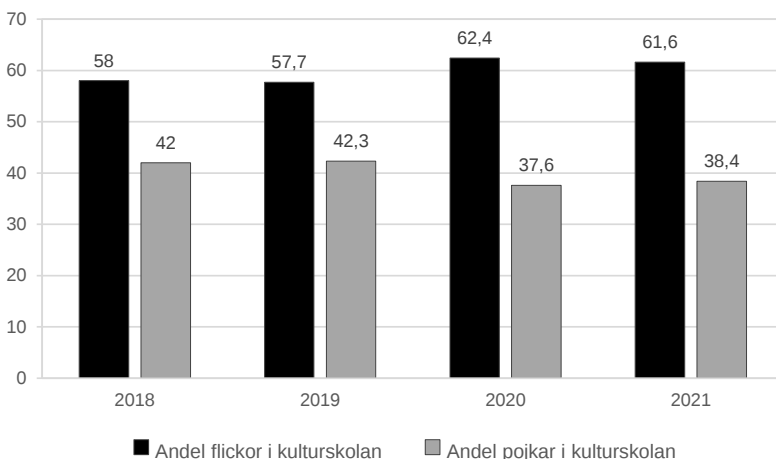
Små förändringar i antalet och i andelen barn som deltar

När utvecklingen av antalet deltagare i kulturskolan skildras över tid har insamlingen och beräkningssätten för detta skiljt sig åt över tid vilket gör det vanskligt att uttala sig om några eventuella trender. Kulturrådet konstaterar i sin senaste statistiska sammanställning att antalet unika deltagare i långa och korta ämneskurser ligger relativt stabilt runt 180 000 för barn och unga. Ytterligare 15–20 000 elever uppskattas nås genom den öppna verksamheten. När det gäller andelen av alla barn och unga i hela landet som deltar i kulturskolans ämneskurser så har även denna legat stabilt på mellan 11,5 procent år 2015 och 10,6 år 2021. I dessa siffror finns alltså inga tydliga tecken på att antalet elever i kulturskolan ökar, vilket hade kunnat ligga i linje med uppgifterna om att kommunerna når många nya elever med hjälp av utvecklingsbidraget (Kulturrådet, 2022d, s. 25).

Bakgrundsfaktorernas betydelse är intakt

När det gäller hur sammansättningen av eleverna i kulturskolan har utvecklats över tid publicerar Kulturrådet statistik över deltagandet i relation till kön, socioekonomi och utländsk bakgrund. I figur 12 nedan visas utvecklingen av andelen flickor respektive pojkar i kulturskolan de senaste fyra åren.

Figur 12. Andelen flickor respektive pojkar i kulturskolan, procent

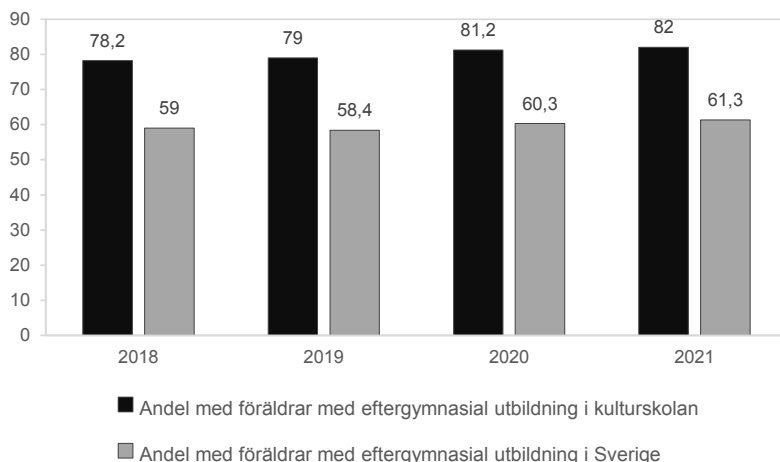

Källa: Kulturrådet, 2022h.

Som tidigare nämnts ska små förändringar tolkas med försiktighet då siffrorna baseras på de kommuner som inkommit med uppgifter, vilket skiljer sig mellan åren. Utifrån figur 12 går det emellertid inte att se några tecken på att skillnaderna minskar. Snarare pekar siffrorna mot ökade skillnader. Går man tillbaka till perioden före 2018 när statistiken samlades in och sammanställdes av Kulturskolerådet, så går det dock att se en minskning. 2015 uppgavs exempelvis 65 procent av deltagarna vara flickor (Kulturrådet, 2019b, s. 22).

När det gäller socioekonomiska variabler, så finns det statistik på hur stor andel av barnen som går i kulturskolan och som har föräldrar med eftergymnasial utbildning. Detta jämförs sedan med andelen för hela riket (se figur 13).

Figur 13. Andelen barn till föräldrar med eftergymnasial utbildning i kulturskolan jämfört med hela riket, procent

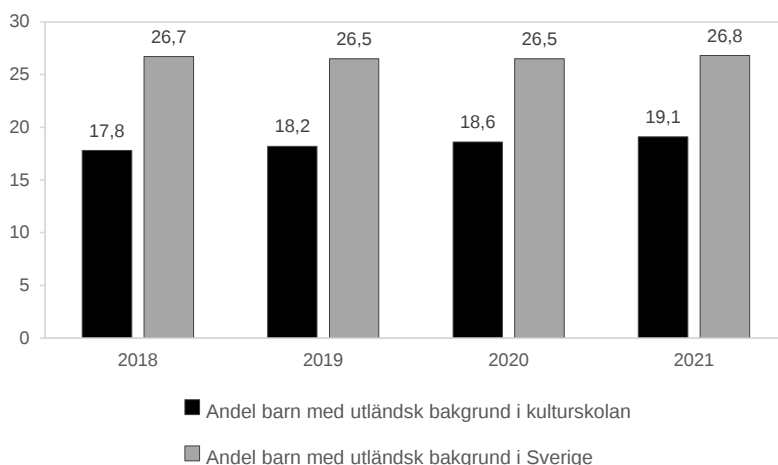
Källa: Kulturrådet, 2022h.

Inte heller utifrån denna socioekonomiska variabel går det att se några indikationer på att sammansättningen av barnen i kulturskolan har förändrats. Den förändring som går att se (vilken ska tolkas med stor försiktighet) pekar

i så fall mot att andelen barn till föräldrar med eftergymnasial utbildning har ökat något i relation till gruppens storlek i hela befolkningen. När Kulturrådet undersökt deltagandet i kulturskolan utifrån olika socioekonomiska områdestyper så bekräftas bilden av en tydlig underrepresentation i områden med socioekonomiska utmaningar. Men här saknas jämförelsedata över tid (se Kulturrådet, 2022d, s. 29–30).

Ytterligare en underrepresenterad grupp i kulturskolan är barn och unga med utländsk bakgrund (se figur 14). För denna variabel kan man ana en liten utjämning, men återigen är förändringarna mycket små.

Figur 14. Andelen barn med utländsk bakgrund i kulturskolan jämfört med riket som helhet, procent

Källa: Kulturrådet, 2022h.

Annan statistik från Kulturrådet visar att skillnaden i relation till utländsk bakgrund minskar med tiden personerna vistats i landet. För gruppen nyinvandrade eller utrikesfödda är underrepresentationen exempelvis större än för gruppen barn med utländsk bakgrund som helhet (Kulturrådet, 2019b, 2022d, 2022h).

Inte heller när det gäller den statistik som speglar deltagande utifrån geografiska faktorer går det att se tecken på att deltagandet i kulturskolan ökar i mindre kommuner och i glesbygd sett i relation till större tätort och storstäder. I stor utsträckning saknas det dock jämförbar statistik över tid (se Kulturrådet, 2019b, s. 23; 2022d, s. 30–31)

Breddas deltagande i kulturskolan eller inte?

Utifrån tillgängliga data förefaller inte deltagandet i kulturskolans korta och långa ämneskurser ha breddats under de senaste fyra åren som utvecklingsbidraget har fördelats. Samtidigt pekar Kulturrådets uppföljningar på stora effekter när det gäller antalet nya elever som har nåtts med hjälp av bidraget. Det saknas dock data på huruvida dessa nya elever kommer från underrepresenterade grupper. I den utsträckning de nya eleverna deltar i de långa och korta ämneskurserna sker troligtvis också ett motsvarande tapp av elever. Annars hade det varit rimligt att se en tydligare generell ökning av antalet elever på dessa kurser.

Det kan vara så att de nya elever som uppges nås med stöd av utvecklingsbidraget främst deltar i kulturskolans övriga verksamhet, det vill säga öppet-hus verksamhet, drop-in eller prova-på verksamhet. Detta är också verksamhet som i stor utsträckning finansieras av Kulturrådets utvecklingsbidrag eller annan extern finansiering (Kulturrådet, 2023c, s. 61). I en särskild rapport om den öppna verksamheten (se Kulturrådet, 2023c) uppskattar Kulturrådet deltagarna i den öppna verksamheten till betydligt fler än de 15–20 000 unika individer som diskuterats i tidigare uppföljningar. Samtidigt pekar rapporten på att det är svårt att veta hur många av de som deltar i den öppna verksamheten, som också deltar i de långa och korta ämneskurserna. Det bör återigen påpekas att uppgiften om antalet nya elever som nås med hjälp av utvecklingsbidraget (58 000 enligt den senaste årsredovisningen) bygger på kommunernas redovisningar där de själva får möjlighet att uppskatta hur många nya elever de når.

Den öppna verksamheten uppges i stor utsträckning vara riktad mot underrepresenterade grupper. I rapporterna återges också exempel och individuella erfarenheter av att deltagandet i den öppna verksamheten präglas av en större mångfald hos eleverna än deltagandet i ämneskurserna. Det finns

i detta sammanhang också en förhoppning om att den öppna verksamheten utgör en väg in till terminskurserna (Kulturrådet 2023c). Huruvida detta sker, eller kommer att ske, och om det kommer att innebära en breddning av deltagandet i kulturskolans ämneskurser är något som bör framgå i kulturskolestatistiken under de kommande åren.

Hindren för breddat deltagande är många och komplexa

Vad som också är tydligt utifrån såväl Kulturrådets rapporter och kulturskoleutredningen som forskningen om kulturskolan är att det finns en sammansatt uppsättning hinder som på olika sätt utmanar arbetet för breddat deltagande i kulturskolan. Sammantaget pekas på begränsningar i antalet elevplatser, köer, avgifter, logistiska utmaningar (exempelvis långa avstånd för barn som bor på landsbygden), brist på tid, brist på intresse, barns familjebakgrund och även bristande information och kunskap om kulturskolan som hinder i arbetet med att bredda deltagandet. Till detta kan föras att skillnaderna är stora mellan olika kommuner, exempelvis i vilken utsträckning kulturskoleundervisning erbjuds och vilken ämnesbredd denna har (se t.ex. SOU 2016:69; Jeppsson, 2020; Kulturrådet, 2023c). Ovanstående synliggör också att hindren för breddat deltagande i kulturskolan har med kommunernas ekonomi och prioriteringar att göra, i kombination med deras geografiska karaktär och socioekonomiska profil.

Sammanfattning

- Det har över tid förts en aktiv kulturpolitik för att bygga ut infrastrukturen för kultur i Sverige och för att skapa möjligheter för inflytande i kulturlivet. Det har också genomförts en rad åtgärder specifikt inriktade på att tillsäkra barns och ungas rätt till kultur.
- Kulturanalys har tittat närmare på tre specifika åtgärder, 1) Fri entré till vissa statliga museer, 2) Äga rum satsningen, och 3) Utvecklingsbidraget till kulturskolan.

- Utvärderingen av fri entré-reformen visar att antalet besök på museerna ökade efter införandet av fri entré. Däremot är det tveksamt om besökarnas sammansättning förändrades, det vill säga om reformen ledde till breddat deltagande. Resultaten från analysen pekar mot att andelen besök från underrepresenterade grupper inte ökade efter reformens införande.
- Äga-rum satsningen visar på flera av de hinder och förutsättningar som är centrala i arbetet för breddat deltagande och delaktighet i kulturlivet. Bland annat pekas på betydelsen av vilket kulturbegrepp som är utgångspunkten och värdet av lokal förankring i arbetet för breddat deltagande. Erfarenheterna av satsningen visar också på den spänning som ofta uppstår mellan människors möjligheter till inflytande och konstnärliga professioners krav på kvalitet och autonomi. Satsningen visar också på ett antal begränsningar och risker med tidsbegränsade satsningar.
- När det gäller det statliga utvecklingsbidraget till kulturskolan visar tillgänglig statistik inte på någon breddning i deltagandet i långa och korta ämneskurser. Samtidigt pekar uppföljningar av utvecklingsbidraget på att kommunerna genom den verksamhet som kommit till stånd med hjälp av bidraget nått stora grupper av nya barn.

Kultursamverkansmodellen: Att möta mångfald med mångfald

Detta kapitel om erfarenheter av hinder och möjligheter för breddat deltagande inom ramen för kultursamverkansmodellen. Kapitlet inleds med en kort beskrivning av kultursamverkansmodellen, med ett särskilt fokus på hur modellen förhåller sig till olika dimensioner av deltagandemålet. Sedan följer en redogörelse för hur ett urval centrala aktörer ser på arbetet för breddat deltagande inom modellen, vilka hinder de identifierar och vilka åtgärder de önskar se i syfte att ytterligare stärka arbetet för breddat deltagande.

Kapitlet bygger på intervjuer med 72 representanter för olika aktörer som bidrar till modellens genomförande: offentliga aktörer (regionala hemslojds- och teaterkonsulenter, statliga myndigheter/motsvarande och kommunala kulturchefer), nationella intresseorganisationer för professionella kulturskapare och nationella organisationer inom det civila samhället.²⁵ Av intervjudeltagarna är 29 regionala hemslojdskonsulenter, 21 regionala teaterkonsulenter, 6 representanter för Kulturrådet, Nämnden för hemslojdsfrågor och Riksteatern, 5 representanter för Konstnärliga och Litterära Yrkesutövares Samarbetsnämnd (KLYS) och ett urval av KLYS medlemsorganisationer och 11 representanter för nationella organisationer inom det civila samhället. Därutöver har samråd genomförts med det regionala kulturchefsnätverket hos Sveriges Kommuner och Regioner (SKR). SKR:s kommunala kulturchefsnätverk har givits möjlighet att lämna synpunkter via e-post, en inbjudan som 13 kommuner hörsammade.

Störst utrymme i kapitlet kommer att ges till de offentliga aktörer som är ansvariga för genomförandet av kultursamverkansmodellen, där de regionala konsulenternas erfarenheter av att främja ökat och breddat deltagande inom hemslojds- respektive teaterområdet står särskilt i fokus.

²⁵ En mer utförlig presentation av genomförandet av intervjustudien finns i bilaga 5.

Kultursamverkansmodellen

Kultursamverkansmodellen är den modell för fördelning av statsbidrag till regional kulturverksamhet som började införas i Sverige från 2011 och framåt och som idag omfattar samtliga regioner utom Stockholm. Modellen innebär att de regioner som vill erhålla statsbidrag måste upprätta en kulturplan där regionens kulturpolitiska prioriteringar framgår. Kulturplanen ska tas fram i samverkan med kommuner och efter samråd med det professionella kulturlivet och det civila samhället. Kulturrådets styrelse fattar på grundval av regionens kulturplan beslut om statsbidrag till regionerna. Regionen förbinder sig att med stöd av statsbidraget främja ”en god tillgång för länets invånare till:

1. professionell teater-, dans- och musikverksamhet,
2. museiverksamhet och museernas kulturmiljöarbete,
3. biblioteksverksamhet och läs- och litteraturfrämjande verksamhet,
4. professionell bild- och formverksamhet,
5. regional enskild arkivverksamhet,
6. filmkulturell verksamhet, och
7. främjande av hemslöjd.” (SFS 2010:2012, § 8)

Syftet med modellen är att ”bidra till att de nationella kulturpolitiska målen uppnås samt ge ökade möjligheter till regionala prioriteringar och variationer” (SFS 2010:2012, § 4). I regeringens motivering till varför modellen skulle införas står deltagandemålet centralt:

En viktig målsättning för politiken inom kulturområdet är att det ska finnas god tillgång till kultur av hög kvalitet och möjlighet till eget skapande i alla delar av vårt land. Det förutsätter ett väl fungerande samarbete mellan den nationella, regionala och lokala nivån. (Prop. 2009/10:3, s. 21)

Kultursamverkansmodellen är en reform som syftar till att bidra till alla dimensioner av deltagandemålet i den nationella kulturpolitiken. För det första ska modellen öka inflytandet från regioner, kommuner, det civila samhället och det professionella kulturlivet över kulturpolitiska beslutsprocesser. För det andra ska denna decentralisering av kulturpolitiskt beslutsfattande bidra till att fler invånare ges möjlighet att både ta del av och skapa kultur genom att kulturpolitiken på detta sätt flyttas närmare invånarna. Sedan 2021 ingår också ”insatser som leder till att fler invånare deltar i kulturlivet” som ett av de tre strategiska utvecklingsområden som beaktas inför beslut av Kulturrådets styrelse om fördelningen av statliga verksamhetsbidrag inom modellen (Kulturrådet, 2021a, s. 14). Sist men inte minst förutsätter ett kulturutbud av hög kvalitet i hela landet att modellen bidrar till att skapa förutsättningar för kulturskapare att verka professionellt.

Även i den särskilda utredning som regeringen tillsatte under 2022 i syfte att göra en översyn av modellen står delaktighetsmålet centralt. Utredningen, som ska vara klar den 29 september 2023, ska bland annat lämna förslag som bidrar till en tydligare ansvarsfördelning och samverkan inom modellen samt förslag till vilka kulturområden som ska ingå. Utredningen ska också ”föreslå hur modellen kan bidra till ökad tillgång till kultur och till breddat deltagande i kulturverksamhet i hela landet” (dir. 2022:103, s. 1).

Offentliga aktörer: med uppdrag att främja invånarnas deltagande i kulturlivet

Av den förordning som reglerar kultursamverkansmodellen framgår att regionernas ansvar vid fördelningen av offentligt stöd till alla de områden som ingår i modellen inkluderar ett främjandeuppdrag. Inom majoriteten av modellens sju kulturområden utgör regionala konsulenter en viktig funktion för att fullfölja detta främjandeuppdrag.²⁶ I denna utredning har vi fördjupat oss i hemslöjds-

²⁶ Även om benämningen konsulent fortsatt dominerar inom både hemslöjds- och teaterområdet används i flera regioner istället benämningen utvecklare. I denna rapport används konsekvent benämningen konsulent för att försvåra identifikation av enskilda intervjudeltagare.

respektive teaterområdet, då de båda ingått i modellen sedan den började införas från 2011 och framåt. Teater utgör enligt Kulturrådets uppföljning tillsammans med dans och musik det område som erhåller högst andel medel inom modellen, medan hemslöjd är ett av de områden som erhåller lägst andel (Kulturrådet, 2022c, s. 19, 24). En viktig anledning till att andelarna skiljer sig så mycket åt är att en betydande del av de medel som fördelas till teater-, dans- och musikområdet utgör verksamhetsbidrag till institutioner (exempelvis teatrar och konserthus), något som i princip saknas helt inom hemslöjdens område. Utöver denna skillnad i infrastruktur, skiljer sig förstås områdena åt genom att de handlar om två distinkta kulturformer med unika innehåll och verksamhetstraditioner.

Även om förutsättningarna skiljer sig åt, så uppvisar hemslöjdsområdet och teaterområdet flera likheter. Detta gäller inte minst konsulentfunktionen. För det första har dagens konsulentfunktion inom båda områdena långa historiska rötter, även om motiven för inrättandet skiljer sig åt: 1872 beslutade riksdagen att fördela statliga bidrag till ”kringresande undervisare i hemslöjd” (Ds 2012:8, s. 15), och 1933 bildades den ideella föreningen Riksteatern på initiativ av dåvarande ecklesiastikminister Arthur Engberg i syfte att med statsbidrag stödja en decentraliserad turnéorganisation på teaterområdet (SOU 2009:16, s. 119–120). För det andra bottnar konsulentfunktionerna inom både hemslöjd och teater fortfarande i hög utsträckning i det civila samhället. Konsulentuppdraget inom teaterområdet genomförs idag av ideella regionala föreningar inom Riksteatern i 14 av 21 regioner. När det gäller konsulentuppdraget inom hemslöjdsområdet genomförs det idag av ideella föreningar i 8 av 21 regioner. De konsulenter som inte är anställda av föreningar är inom teaterområdet anställda inom den regionala förvaltningen och inom hemslöjdsområdet inom den regionala förvaltningen eller vid ett länsmuseum. I en särskild rapport om hur den regionala konsulentfunktionen utvecklats inom ramen för kultursamverkansmodellen, så konstaterar Kulturanalys att utvecklingen inneburit stora förändringar. Inte minst har dessa förändringar inkluderat en förskjutning mot strategiskt utvecklingsarbete i konsulenternas uppdrag (för en översikt, se Myndigheten för kulturanalys, 2018a, s. 23–27).

I följande avsnitt presenterar vi resultaten av intervjuerna med regionala konsulenter och representanterna för Nämnden för hemslöjdsfrågor, Kulturrådet och Riksteatern, samt de inspel via e-post som kommunala kulturchefer inkommit med.

Deltagande: Att ta del av och att vara delaktig

Intervjudeltagarna är överens om att det finns en viktig skillnad mellan att ta del av kultur å ena sidan och att vara delaktig i kultur å den andra. Att ta del av innebär att vara mer eller mindre passiv publik till en verksamhet – exempelvis en utställning om slöjd eller en teaterföreställning – där någon annan än publiken ansvarar för att producera och förmedla ett färdigt innehåll. Att vara delaktig innebär att på något sätt vara medskapare till verksamheten. Det främjandeuppdrag som både hemslöjdskonsulenter och teaterkonsulenter har rymmer båda dessa former av deltagande.

De teaterkonsulenter som är anställda av en riksteaterförening betonar överlag att själva organisationsformen innebär en form av medskapande. Det ligger i den ideella föreningens karaktär att den utgår från individens frivilliga engagemang i ett med andra gemensamt intresse. Inte minst realiseras denna form av medskapande i de lokala riksteaterföreningar som har huvudansvaret för att arrangera teaterföreställningar runtom i landet. Här blir den regionala teaterkonsulentens roll ofta att främja förutsättningarna för ett sådant medskapande, vilket innebär att erbjuda stöd både när det gäller föreningens demokratiska arbetssätt och när det gäller arrangerandet av en föreställning. Som en teaterkonsulent sammanfattar det: ”vi jobbar med ideella arrangörer som arrangerar professionell scenkonst” (Teaterkonsulent 17).

Hemslöjdskonsulenterna lyfter också fram föreningens demokratiska arbetssätt som något som skapar förutsättningar för delaktighet. Även detta område präglas av en stark förankring i organisationer i det civila samhället, som också genomför en stor del av den faktiska verksamheten. Ännu mer betonar dock hemslöjdskonsulenterna själva innehåll i slöjdverksamheten som avgörande, då de säger att slöjdområdet är ett uttryck för en ”deltagarkultur”. Enligt konsulenterna har människan slöjdat ända sedan hon började tillverka föremål

och verktyg för att underlätta sin överlevnad. Även idag är slöjdandet ofta kopplat till en tydlig funktion för det man slöjdar fram – det kan handla om allt från att sy i en knapp och göra egna borstar till att tälja en smörkniv. Utifrån denna definition slöjdar de flesta människor någon gång i sitt liv, vilket bidrar till att trösklarna till att slöjda blir låga. Även om samhällsutvecklingen inneburit att få invånare i Sverige idag behöver slöjda för den egna överlevnaden, är intresset för att själv slöjda fortsatt stabilt (vilket också bekräftas i kapitlet om invånarnas kulturvanor). En hemslöjdskonsulent menar att det kanske just är mot bakgrund av ett samhälle som alltmer domineras av abstrakta arbetsuppgifter som intresset för slöjd inte minskar:

Ju mer abstrakt vi jobbar, desto större blir behovet att göra någonting förståeligt. Dreja en kopp, vässa en penna med en kniv, vika origami, brodera en lagning på en trasig tröja. Det är någonting konkret, det är någonting som vi ser och kan översätta till verklighet. (Hemslöjdskonsulent 3)

Även andra hemslöjdskonsulenter uttrycker det unika med att vara delaktig i just slöjd som ”ett sätt att ta sig an världen” (Hemslöjdskonsulent 1), och att det är en aktivitet som lämpar sig väl att göra både ensam i hemmet och tillsammans med andra. Slöjdandets sociala funktion förstärks också enligt konsulenterna av att det går utmärkt att slöjda och att samtala med andra samtidigt, både om själva slöjdandet och om annat.

I teaterkonsulenternas beskrivningar av vad som utmärker delaktighet i just teaterverksamhet, så lyfts också utrymmet för individen att utvecklas tillsammans med andra personer fram:

Särskilt nu när man har streamingtjänster och sociala medier. Man sitter tryggt hemma instängd hos sig själv i den utstyrelse man själv orkar sätta på sig. Du är helt avspänd och bara väljer att vara i den kanalen du vill, se på det du vill, bekräfta dig själv i någonting. Men går du på teater, scenkonst, så måste du lyssna från A till Ö på hur någon annan väljer att berätta den här storyn för dig. Och du gör det i en kontext med en annan publik som du också märker reagerar på olika sätt. Jag vill hävda att det är ett demokratiskt rum som är oerhört viktigt att befinna sig i. (Teaterkonsulent 8)

Även om teaterpubliken alltså ofta ställs inför en färdig föreställning att ta del av, skapas också ett utrymme för att vara delaktig i mötet mellan publik och föreställning. Flera teaterkonsulenter betonar att ett sådant utrymme i synnerhet uppstår då föreställning och publik möts fysiskt. Teaterkonsulenter och hemslöjdskonsulenter är överens om att ett digitalt utbud utgör ett viktigt komplement, men att det aldrig fullt ut kan ersätta det fysiska mötet. Intervjudeltagarna är också överens om att breddat deltagande innebär att de individer som aldrig ägnat sig åt teater- eller hemslöjdsverksamhet får möjlighet att göra detta. Det räcker alltså inte med att samma personer som redan deltar gör det mer för att man ska kunna tala om en breddning. Här uppstår enligt intervjudeltagarna en särskild svårighet i att både identifiera vilka icke-deltagarna är, och att skapa sig en bild av deras förutsättningar och förväntningar.

Arbetssätt för breddat deltagande: Att nå målgrupper genom andra aktörer

Konsulentrollen innebär i första hand att främja förutsättningarna för andra att genomföra och delta i verksamheter. Därför menar både hemslöjds- och teaterkonsulenter att upprättandet och upprätthållandet av relationer med en rad olika aktörer är ett av deras mest grundläggande arbetssätt, både för att generellt främja och för att bredda deltagandet. Båda konsulentgrupperna arbetar såväl mot den redan intresserade allmänheten som målgruppsorienterat, där barn och unga är den i särklass mest prioriterade målgruppen. Även andra kulturpolitiskt prioriterade målgrupper som nationella minoriteter och personer med funktionsnedsättningar står i fokus för konsulenternas arbete, liksom att stötta de professionella kulturskapare som konsulenterna är beroende av för att kunna genomföra olika främjande aktiviteter.

Vilka aktörer som konsulenterna prioriterar att etablera relationer till är beroende av såväl kulturområdets karaktär som vilka de prioriterade målgrupperna är. Teaterverksamhet är exempelvis beroende av aktörer som kan tillhandahålla ändamålsenliga lokaler för just teaterföreställningar. Teaterkonsulenter lyfter därför fram flera olika lokalhållande organisationer inom det civila samhället som viktiga, exempelvis bygdegårdar, Folkets hus,

kulturhus och hembygdsföreningar. Hemslöjdskonsulenterna har större möjligheter att anpassa utformningen av konkreta aktiviteter till tillgängliga lokaler, och har som två hemslöjdskonsulenter uttrycker det en fördel av att vara ”små och lättroliga” (Hemslöjdskonsulent 20), så att de kan ”nå långt från centralorterna och kommunhuset” (Hemslöjdskonsulent 18).

Mot bakgrund av att barn och unga är en prioriterad målgrupp betonar både hemslöjds- och teaterkonsulenter att ett fungerande samarbete med skolan och kulturskolan är avgörande för ett framgångsrikt arbete. Även bibliotekens betydelse som ett möjligt rum för slöjdande betonas av hemslöjdskonsulenterna, då biblioteken både uppvisar en god geografisk spridning och är avgiftsfria (jfr Myndigheten för kulturanalys, 2019a). Sammanfattningsvis är det alltså samarbetet med professionella kulturskapare, kommunala verksamheter, och verksamheter i det civila samhället som båda konsulentgrupperna identifierar som avgörande för att kunna fullfölja främjandeuppdraget (jfr Kulturrådet, 2021a). Båda konsulentgrupperna betonar också vikten av att samarbeta med existerande verksamheter och aktörer istället för att försöka bygga upp nya. Det handlar om att identifiera nyckelaktörer som konsulenterna själva tar kontakt med för att etablera en långsiktigt hållbar relation. Målet är att nyckelaktörerna ska uppleva att de själva kan ta kontakt med konsulenterna som gärna får uppfattas som ”en vän i viken” (Teaterkonsulent 3) och en funktion som är ”spindeln i nätet” (Hemslöjdskonsulent 10).

Även representanterna för nationella aktörer betonar att de i huvudsak når deltagarna via och tack vare andra aktörer: Riksteatern på nationell nivå har huvudansvaret för produktionen av föreställningar, men är beroende av såväl regionala som lokala föreningar för att föreställningarna ska nå deltagarna. Både Kulturrådet och Nämnden för hemslöjdsfrågor understryker att deras respektive uppdrag som statliga myndigheter huvudsakligen består i att genom bidragsgivning och kunskapsspridning stödja i första hand regionerna. Det är alltså via regionerna som de statliga myndigheternas främjandeuppdrag huvudsakligen genomförs. Alla nationella aktörer betonar också vikten av att från ett nationellt håll inte på egen hand etablera nya verksamheter, utan att stödja initiativ och verksamheter som etablerats underifrån. Även från ett

nationellt perspektiv handlar det alltså om att ”inte försöka plantera något, utan att se till att de frön som finns där gror istället” (Kanslichef Nämnden för hemslöjdsfrågor).

Utöver relations- och nätverksbyggande ägnar konsulenterna en betydande del av sin arbetstid åt administration. Oavsett om de är anställda inom den regionala förvaltningen eller av en organisation med regionalt uppdrag, så upplever både hemslöjds- och teaterkonsulenter att de är aktivt involverade i såväl planering som uppföljning av de statliga och regionala medel som fördelas inom ramen för kultursamverkansmodellen. Men de ägnar också tid åt att stötta kommunala verksamheter, ideella föreningar, och enskilda kulturskapare i administrativa frågor. Det kan handla om stöd i ansökningsprocesser, gällande enskilda statliga stöd såsom Skapande skola men också gällande de stöd som fördelas av regionen inom kultursamverkansmodellen. Men i första hand handlar det om att konsulenterna genom relationsbyggande och ett administrativt stöd möjliggör att konkreta aktiviteter genomförs. Dessa aktiviteter inkluderar för båda konsulentgrupperna utbildningar och kurser inom hemslöjds- respektive teaterområdet, som är riktade till såväl professionella kulturskapare som invånarna generellt. Här är det i regel professionella kulturskapare snarare än konsulenterna själva som genomför aktiviteterna. Konsulenterna arbetar också mycket med att informera och kommunicera om verksamheten, både digitalt på webbplatser och i sociala medier och i fysiska möten.

Aktiviteterna inkluderar också olika typer av projekt som ofta riktar sig till specifika målgrupper. Projekten riktar sig både till professionella utövare – inom hemslöjdsområdet nämns exempelvis mentorsprogram och inom teaterområdet residensverksamhet – och till kulturpolitiskt prioriterade målgrupper. Två exempel på projekt som nämns av många konsulenter är inom hemslöjdsområdet projektet *Hör & Gör*, och inom teaterområdet projektet *KulturCrew*. *Hör & Gör* har initierats och genomförs av samtliga regioner inom Regionsamverkan Sydsvenska (Blekinge, Halland, Jönköping, Kalmar, Kronoberg och Skåne), och syftar till att ”utveckla en inkluderande metod, som ökar barn och ungas möjligheter att påverka sitt eget slöjdande samt känna lustfyllt engagemang” (Region Blekinge, 2023). Målgruppen för projektet är barn och unga, med ett

särskilt fokus på att ”nå fler barn och unga – födda i eller utanför Sverige – med och utan funktionsvariationer samt barn och unga inom de nationella minoritetsgrupperna” (Region Blekinge, 2023).

KulturCrew har efter en dansk förebild initierats av Riksteatern Skåne och den regionala musikinstitutionen UNGA Musik i Syd, men genomförs idag i många regioner över hela landet. *KulturCrew* syftar till att ”hitta ingångar för ung delaktighet och medbestämmande inom kulturområdet, samt utveckla kulturutbudet så att det [blir] relevant för den unga målgruppen från 10 år och uppåt” (KulturCrew, 2023). Målgruppen är barn och unga i åldern 10–25 år, som genom *KulturCrew* får möjlighet till utbildning och praktisk erfarenhet av att genomföra olika kulturarrangemang där de själva är med och gör urvalet. Gemensamt för *Hör & Gör* och *Kulturcrew* är att de vill bredda deltagandet bland barn och unga genom att erbjuda dem möjlighet till delaktighet. Det vill säga att man involverar målgruppen i genomförandet av konkreta aktiviteter. Gemensamt för projekten är också att de initierats regionalt och erhållit stöd från de regionala utvecklingsmedel som Kulturrådet efter ansökan fördelar till verksamhet som erhåller stöd inom kultursamverkansmodellen (SFS 2010:2012, § 10).

Hinder för breddat deltagande: Från kultursyn till socioekonomi

Offentliga aktörer ger uttryck för en relativt samstämmig bild av vilka hinder som upplevs som mest avgörande i arbetet för breddat deltagande. Dessa hinder kan delas in i fyra olika huvudkategorier:

- socioekonomiska faktorer,
- en exkluderande kultursyn,
- brister i verksamhetsstyrning och resursfördelning,
- det professionella kulturlivets och det civila samhällets sårbarhet.

Socioekonomiska faktorer

Samtliga offentliga aktörer tilldelar de socioekonomiska faktorerna utbildning och inkomst en avgörande betydelse för de skillnader de ser i deltagande i kulturlivet.

Utbildning kopplas av intervjudeltagarna i första hand till vikten av att barn och unga genom skolan erbjuds möjlighet att ta del av ett brett kulturutbud. Deltagande i kulturlivet förutsätter enligt dem att människor tidigt i livet får möjlighet att möta olika typer av kulturella uttryck, även om det inte behöver innebära att de kommer att ägna sig åt dessa kulturaktiviteter genom hela livet. Men alla barn och unga måste få tillgång till ett kulturutbud för att kunna bedöma både vad de vill fortsätta att ägna sig åt, och vad de aktivt vill välja bort. Den försvagade ställningen för estetiska ämnen i grundskolan och inom gymnasiet bidrar till den begränsning av barns och ungas tillgång som konsulenterna menar råder idag. Då blir barnens beredskap för att ägna sig åt kulturaktiviteter helt beroende av familjen och uppväxtmiljön, eller som en teaterkonsulent uttrycker det:

Mina föräldrar gör som deras föräldrar gjorde. Och det gäller allt, äter mina föräldrar grönsaker så äter jag grönsaker. Går min far på fotboll så går jag på fotboll. Går han och ser teater så går jag och ser teater. (Teaterkonsulent 3)

Inkomst aktualiseras av de regionala konsulenterna i första hand i relation till avgifter på den verksamhet som de själva är ansvariga för. Även om många konsulenter tycker att all verksamhet borde vara gratis så att hinder för deltagande baserade på inkomstskillnader inte riskerar att uppstå, så problematiserar de avgiftsfrihet eller reducerad avgift från kulturskaparnas perspektiv. Om konsulenterna som offentligt finansierade aktörer till exempel erbjuder en kurs i en specifik slöjdteknik eller en teaterworkshop gratis eller till ett kraftigt reducerat pris så blir det svårt för den frilansande slöjdaren eller skådespelaren att erbjuda samma arrangemang till ett högre pris i ett sammanhang som inte är offentligt subventionerat. Det finns också konsulenter som ser ett mer principiellt problem i att erbjuda kulturaktiviteter gratis eller till ett lågt pris då det riskerar att ge signalen att kultur inte har

samma värde som andra verksamheter. Sammantaget kvarstår dock ett tydligt huvudbudskap från samtliga offentliga aktörer, som handlar om att deltagande i kulturlivet är en rättighet där möjligheten att delta inte ska begränsas av skillnader som bottnar i socioekonomiska faktorer.

En exkluderande kultursyn

Både hemslöjdskonsulenter och teaterkonsulenter, liksom flera av de kommuner som inkommit med synpunkter ger uttryck för uppfattningen att en alltför begränsad syn på vad som inkluderas i kulturpolitiken kan utgöra ett viktigt hinder för breddat deltagande. Det handlar alltså om vilka konstnärliga och kulturella uttryck som finansieras med offentliga medel. Enligt konsulenterna kan en alltför snäv avgränsning få mycket negativa konsekvenser för såväl invånare generellt som kulturpolitiskt prioriterade grupper, i första hand barn och unga men även nationella minoriteter och personer med en funktionsnedsättning. Inom hemslöjds- respektive teaterområdet finns det dock olika perspektiv på detta hinder.

Teaterkonsulenterna betonar teaterområdets långa historiska tradition, som utifrån ett deltagandeperspektiv kan bli både till en för- och en nackdel. En viktig fördel är att det finns en etablerad institutionell infrastruktur över stora delar av landet, i kombination med Riksteaterns omfattande lokala verksamhet. Det finns alltså goda förutsättningar att introducera fler, inte minst barn och unga, till existerande teaterverksamhet. En viktig nackdel är enligt konsulenterna att en så etablerad tradition och infrastruktur kan vara svår att på olika sätt utmana och förändra. Detta medför en risk att en ökande andel av invånarna inte upplever verksamheten som angelägen. Traditionen inom ett område kan därför bli en typ av hinder där en teaterkonsulent sammanfattar problemet som att det

helt och hållet handlar om makt, och möjligheten till att se förbi sin egen 'comfort zone', utifrån att tillhöra en viss grupp i samhället. (Teaterkonsulent 18)

Ett avgörande hinder för breddat deltagande blir således att makten över utformningen av verksamheten har varit koncentrerad till en begränsad grupp som också bär på en specifik syn på vilken teaterverksamhet som ska prioriteras. Vissa teaterkonsulenter menar att denna syn också präglar teaterinstitutionerna, och arbetet med att bredda deltagandet måste därför handla om att utveckla metoder där teaterpubliken blir mer involverad i genomförandet av verksamheten, både inom och utom institutionerna.

Intervjudeltagarna från Riksteatern bekräftar att en alltför snäv rekrytering till såväl förtroendeuppdrag inom föreningsverksamheten som till produktionen av teater är ett viktigt hinder för breddat deltagande. Riksteatern genomför stödinsatser riktade till regionala och lokala föreningar i syfte att bredda rekryteringen via valberedningar och styrelser, men lyfter också behovet av att synliggöra fler yrkesgrupper inom teaterområdet än de som står på scenen. Till exempel blir de yrkesgrupper vars kompetens är kopplad till konsthantverk sällan uppmärksammade, vilket begränsar perspektivet på och diskussionen om breddat deltagande. En verksamhetsutvecklare vid Riksteatern betonar att ”tar vi in scenografer, maskörer och kostymörer så kommer det bli ett annat samtal” (Verksamhetsutvecklare 1).

Hemslöjdskonsulenterna ser också ett tydligt behov av att bredda representationen av erfarenheter i de olika verksamheter som verkar inom området. Ett lika avgörande hinder från deras perspektiv blir dock den skillnad i status som enligt dem finns mellan olika kulturområden. Här hamnar hemslöjden enligt många konsulenter i ett underläge gentemot andra områden, där anledningen till detta av en hemslöjdskonsulent uttrycks på följande sätt:

Den största skillnaden, det som gör att slöjden hamnar som 'underdog', det är att det är folkkultur. Det har inte hög status.
(Hemslöjdskonsulent 3)

Det som av hemslöjdskonsulenterna tidigare identifierats som en viktig fördel för just hemslöjdsområdet, nämligen att det är en aktivitet som är relativt väl spridd såväl över hela landet som mellan olika grupper i samhället då det upplevs som en aktivitet med låga trösklar, kan alltså också upplevas som en

nackdel. Klassifikationen som ”folkkultur” snarare än ”allmänkultur”, i kombinationen med avsaknaden av en institutionell infrastruktur och en nationell branschorganisation, gör enligt konsulenterna att hemslöjdsområdet tilldelas en lägre status än andra kulturområden. Även förankringen i praktiska hantverksutbildningar snarare än akademisk utbildning på högskolenivå ses av flera konsulenter som en bidragande faktor (jfr Nämnden för hemslöjdsfrågor, 2022). Den lägre statusen leder enligt hemslöjdskonsulenterna till en minskad synlighet. Med detta följer en lägre prioritet hos såväl politiker som tjänstemän, även om konsulenterna över lag upplever att synligheten förbättrats i och med att hemslöjdsområdet blev en del av kultursamverkansmodellen. Enligt konsulenterna utgör dock marginaliseringen av hemslöjden fortsatt ett hinder för en resursförstärkning som skulle kunna möjliggöra breddat deltagande inom området.

Även kanslichefen vid Nämnden för hemslöjdsfrågor instämmer i bedömningen att kultursamverkansmodellen bidragit till en ökad synlighet för slöjden. Samtidigt menar hon att synligheten kunde förbättras ytterligare genom att i de regionala dialogerna skapa ett större utrymme för slöjden, som enligt henne präglas av ett mindre hierarkiskt förhållningssätt än modellen i övrigt:

Hela vår historik är på något vis att staten gick in och stöttade när det var nödhjälp. Och därför tror jag att slöjd har ett ganska oproblematiskt förhållande till hierarki. Slöjd kan vara ren näring, det kan också vara högstående kultur. Det kan vara väldigt mycket och på väldigt många olika sätt. Och då tror jag att då är man naturligt inne på de här frågorna, att ’det här kan alla rymmas i’. (Kanslichef Nämnden för hemslöjdsfrågor)

Att göra slöjden mer synlig skulle inte bara gynna slöjden i sig, utan också föra in ett tydligare fokus på relationen mellan den bredd i kulturdeltagande som är nödvändig för att också åstadkomma en spets. Även enhetschefen för konstarter och regional utveckling vid Kulturrådet betonar vikten av att tala om kultur på ett mer inkluderande sätt: ”Att kulturen är ett språk som inte ska ses som elitistiskt eller exklusivt, utan bör vara tillgängligt för alla” (Enhetschef Kulturrådet). Här ser särskilt konsulenterna en specifik utmaning

i att göra verksamheten tillgänglig både för fler män och för yngre personer. En grupp som också upplevs som särskilt svår att nå är de unga vuxna som avslutat den obligatoriska skolgången.

Brister i verksamhetsstyrning och resursfördelning

Flera av de hinder för breddat deltagande som intervjudeltagarna identifierar kan kopplas till upplevda brister i verksamhetsstyrning och resursfördelning inom den offentliga förvaltningen på statlig, regional och kommunal nivå. Intervjudeltagarna menar att både ett ökat och breddat deltagande är tydligt prioriterat i den övergripande politiska styrning som är formulerad inom ramen för de nationella kulturpolitiska målen, samt inom förordning och riktlinjer för bidragsgivning inom kultursamverkansmodellen. Samtidigt upplever de att denna prioritering inte riktigt fullföljs, varken i ansvarsfördelning eller i den ekonomiska medelstilldelningen. Här pekar intervjudeltagarna ut några områden där avsaknaden av tydlig styrning, ansvarsfördelning och tillräckliga resurser blir särskilt problematiska.

Skola och kulturskola

Båda konsulentgrupperna ger uttryck för upplevelsen att skolans mottagningskapacitet för såväl hemslöjds- som teaterverksamhet är alltför begränsad. De menar att samarbetet mellan skolan och konsulentverksamheterna fungerar som bäst när det är skolan som tar initiativet och anpassar hemslöjds- eller teateraktiviteten till undervisningen. Ett konkret exempel kan vara när skolor inom ramen för ett Skapande skola-projekt anlitar kulturskapare som får i uppdrag att knyta an till ett specifikt tema i skolans undervisning i ett visst ämne. Men inom ramen för främjandeuppdraget upplever konsulenterna att det är de själva snarare än skolan som tar initiativet och att det ofta inte leder till konkreta samarbeten (jfr Riksantikvarieämbetet, 2020, s. 41–43).

Samtliga intervjudeltagare uppvisar en stor förståelse för att skolan förväntas skapa utrymme för många externa aktörer och att det finns en gräns för hur mycket skolan kan låta detta ske utan att det blir på bekostnad av skolans huvuduppdrag. Samtidigt upplever många konsulenter att skolan ofta uppvisar en grundläggande brist på intresse för kulturverksamhet. En viktig

anledning till denna brist på intresse antas vara det minskade utrymme som estetiska ämnen sedan 2011 tilldelas i gymnasieskolans läroplan. Här lyfter hemslöjdskonsulenterna fram att även om slöjdamnet finns kvar i grundskolans läroplan, så är kopplingarna mellan slöjd i och utanför skolan inte alltid välfungerande. Enligt flera hemslöjdskonsulenter kan en anledning till detta vara att slöjdamnet i skolan måste förhålla sig till samma och mer teoretiskt inriktade bedömningskriterier som alla andra skolämnen, vilket återigen bidrar till att sänka statusen och kunskapen om slöjd som praktiskt hantverksskunnande.

På ett liknande sätt upplever i första hand hemslöjdskonsulenterna att slöjden marginaliseras inom kulturskolan. Att kulturskolan fortfarande domineras av musik och scenkonst bekräftas av Kulturrådets senaste uppföljning av kulturskolans verksamhet. Den visar att under 2021 så genomfördes musikundervisning i olika former i mellan 79 och 97 procent, dans i 75 procent och teater/drama i 70 procent av de kommunala kulturskolorna, medan endast 11 procent av kommunerna hade inkluderat slöjd/hantverk i sitt utbud (Kulturrådet, 2022d, s. 11). Även om teaterkonsulenterna inte ger uttryck för samma upplevelse av marginalisering av teaterområdet inom kulturskolan, ser de liksom hemslöjdskonsulenterna den alltför begränsade finansieringen av kulturskolan som ett hinder för att bredda deltagandet bland barn och unga. De betonar också att det finns stora skillnader mellan olika kommuners möjligheter att prioritera både kulturverksamhet över lag, och verksamhet som riktar sig specifikt till barn och unga. Detta är också något som lyfts fram av flera av de kommuner som inkommit med inspel via e-post. Sammantaget leder skillnaderna mellan kommuner till att barn och unga, som är en kulturpolitiskt prioriterad målgrupp, inte får likvärdiga förutsättningar att delta över hela landet.

Avstånd och logistik

Offentliga aktörer är helt överens om att geografiska avstånd är ett avgörande hinder för att bredda deltagandet. Dels blir stora geografiska avstånd ett mycket konkret hinder för dem som inte bor i eller nära de tätorter dit merparten av den ordinarie verksamheten är lokaliserad. Den upplevda bristen på en fungerande kollektivtrafik blir här ett avgörande problem, vilket

också uppmärksammats i relation till kulturskolans verksamhet.²⁷ Dels utgör det ett hinder i de regionala konsulenternas eget arbete, som i hög utsträckning handlar om att etablera stabila relationer med många aktörer inom en geografiskt stor yta. De flesta konsulenter förmedlar i grunden positiva erfarenheter av kultursamverkansmodellen och menar att den har bidragit till fler samarbeten mellan olika kulturområden och förvaltningar inom den regionala organisationen. Samtidigt upplever många konsulenter att de delar i regionen som ansvarar för kollektivtrafik respektive kultur inte alltid verkar nå fram till eller förstå varandra (jfr Kulturrådet, 2021a).

Kortsiktiga projekt och en standardiserad uppföljning

Ett viktigt hinder för breddat deltagande är enligt båda konsulentgrupperna att kulturpolitiska åtgärder på kommunal, regional, och statlig nivå är alltför inriktade på kortsiktiga projekt snarare än en mer långsiktig och generell ekonomisk förstärkning kopplad till de regionala främjandeuppdragen. Som tidigare framgått understryker konsulenterna att främjandeuppdragen förutsätter etableringen och upprätthållandet av stabila relationer med en mängd olika aktörer som i sin tur genomför själva verksamheten. Långsiktiga relationer, som även måste etableras och upprätthållas med prioriterade målgrupper, försvåras av kortsiktiga satsningar som ofta innebär att konsulenterna får börja om med relationsbyggandet när ett nytt projektbidrag dyker upp. En hemslöjdskonsulent uttrycker problemet på följande sätt:

När man klev in i jobbet och läste på, så såg jag ganska tydligt att man gör en ett-, två-, eller treårig projektsatsning. Man söker medel. Och sen när det här projektet är över så lite självdör det, och det är svårt att hålla de här nätverken vid liv över tid. Det är ett väldigt stort bekymmer, för då måste man starta om på nytt. (Hemslöjdskonsulent 2)

²⁷ I november 2022 fattade Skolinspektionen ett beslut om att jämställa ansökan om ledighet för att delta i kulturskolans verksamhet med ansökan om annan ledighet (Skolinspektionen, 2022). Detta underlättar genomförandet av kulturskoleaktiviteter under skoltid, vilket i sin tur underlättar för de elever som deltar i kulturskolan att utnyttja skolskjutsen.

Konsulenterna är således överens om att generella och långsiktiga förstärkningar är en nödvändig förutsättning för breddat deltagande, men de skiljer sig åt – både inom och mellan hemslojds- respektive teaterområdet – i synen på värdet av riktade stöd med ansökningsförfarande. Vissa menar att sådana stöd, exempelvis Skapande skola, tar onödigt mycket tid i anspråk och att kunskapen och tiden som krävs för att skriva ansökningar ofta saknas i både kommunala och ideella verksamheter. Andra menar att ett ansökningsförfarande kan bidra till en bättre kvalitet i verksamheterna då den som ansöker måste tydliggöra syftet med verksamheten. Det kan också handla om att projektformen och ansökningsförfarande kan lämpa sig väl för vissa typer av verksamheter men inte för andra. De regionala utvecklingsbidrag som fördelas av Kulturrådet har som tidigare påtalats möjliggjort genomförandet av viktiga metodutvecklande insatser som *Hör och gör* och *KulturCrew*. Och de utgör enligt Kulturrådets enhetschef för konstarter och regional utveckling överlag ett viktigt redskap för att åstadkomma den förnyelse som krävs för att kulturutbudet ska kännas angeläget för fler.

De alltmer standardiserade modellerna för uppföljning av offentligt finansierad verksamhet som idag dominerar på såväl statlig som regional och kommunal nivå kan enligt flera konsulenter också bli ett hinder för breddat deltagande. Den kvantitativa uppföljningen lämnar lite utrymme åt beskrivningar och därmed lärdomar om de metoder som inom främjandeuppdragen används för att bredda deltagandet. Även om konsulenterna tycker att det inom uppföljningen av bidragsgivningen inom kultursamverkansmodellen skett en positiv utveckling då uppföljningen inkluderar fler kvalitativa moment än tidigare, ser de fortsatta utvecklingsbehov både av den egna och den regionala uppdragsgivarens uppföljning av den genomförda verksamheten. Konsulenterna prioriterar en kontinuerlig uppföljning av specifika verksamheter där eventuella justeringar och förbättringar görs löpande. Dock har de sällan tid för en mer långsiktig och systematisk uppföljning utifrån exempelvis ett målgruppsorienterat perspektiv.

Kulturrådets enhetschef för konstarter och regional utveckling bekräftar att uppföljningen av fördelningen av medel inom kultursamverkansmodellen kontinuerligt behöver vidareutvecklas, även om viktiga steg i rätt riktning har tagits utifrån den granskning som Statskontoret (2018) genomfört. Både Nämnden för hemslöjdsfrågor och Riksteatern arbetar också aktivt med att utveckla nya metoder för uppföljning och utvärdering, som syftar till att bättre fånga kvalitativa aspekter av den genomförda verksamheten där generella lärdomar om exempelvis fungerande metoder för breddat deltagande kan spridas inom hela verksamhetsområdet.

Det professionella kulturlivets och det civila samhällets sårbarhet

Brister i förutsättningar för det professionella kulturlivet och organisationer i det civila samhället skapar enligt både konsulenter och flera av de kommuner som lämnat synpunkter hinder för breddat deltagande.

När det gäller aktörer inom det professionella kulturlivet är det i första hand brister i de ekonomiska och sociala villkoren för professionella kulturskapare som identifieras som ett hinder. Bristerna består dels i att tydliga ersättningsmodeller för konstnärlig och kulturell verksamhet ofta saknas, dels i att de ersättningsmodeller som finns gör det svårare för kulturskapare att utnyttja de befintliga sociala trygghetssystemen. De bristande villkoren försvårar för kulturskaparna att kunna utöva sin profession, vilket leder till en bristande tillgång på yrkesverksamma kulturskapare från konsulenternas perspektiv. I förlängningen riskerar detta att bli ett hinder i arbetet för att erbjuda invånarna ett utbud som präglas av bredd och variation. Inom slöjdområdet uppstår en särskild problematik kopplad till att de som är verksamma inom området inte alltid identifierar sig utifrån distinktionen mellan professionell och amatör. Enligt flera hemslöjdskonsulenter bidrar detta, i kombination med hantverksinriktade snarare än akademiska utbildningsvägar, att slöjdarna både har svårare att begära en rimlig ekonomisk ersättning för sitt arbete och att de ofta utesluts från de befintliga ekonomiska stöden till kulturskapare i form av exempelvis stipendier.

När det gäller det civila samhället tillhör majoriteten av teaterkonsulenter och en betydande del av hemslöjdskonsulenter själva denna samhällssektor då de är anställda av en förening. De är alltså väl insatta i förutsättningarna för ideell verksamhet. Båda konsulentgrupperna betonar att det finns en gräns för i vilken utsträckning organisationerna i det civila samhället kan förväntas att genomföra verksamhet utan att få ekonomisk ersättning. Utan dessa organisationer skulle det enligt konsulenter vara omöjligt för dem att genomföra sitt uppdrag.

Organisationer inom det civila samhället spelar också en viktig roll i att tillhandahålla lokaler för kulturverksamhet. Både hemslöjds- och teaterkonsulenter identifierar bristen på lokaler som ett viktigt hinder för breddat deltagande. Och när det finns lokaler, är det avgörande att de är tillgängliga till ett rimligt pris, eller som en teaterkonsulent uttrycker det:

Det är ett demokratiproblem, att vi inte har offentliga gemensamma rum som inte kostar skjortan för att kunna erbjuda scenkonst.
(Teaterkonsulent 3)

För hemslöjdskonsulenter gör frånvaron av en institutionell infrastruktur lokalbristen ännu mer tydlig. Även om de (vilket tidigare konstaterats) upplever fördelar av att verksamheten kan anpassas till tillgängliga lokaler, säger de att lokaler som i högre utsträckning är anpassade efter verksamhetens behov behöver komplettera den mobila verksamheten. Detta både för att erbjuda bättre förutsättningar för deltagarnas slöjdande och för att synliggöra slöjden i sig.

Åtgärder för breddat deltagande: Ekonomisk förstärkning utifrån ett nationellt och inkluderande perspektiv

De åtgärder som intervjudeltagarna är överens om kan bidra till att överkomma hinder för breddat deltagande kan delas in i fyra huvudkategorier:

- tydligare styrning från ett nationellt perspektiv,
- ekonomisk förstärkning,
- samverkan mellan politikområden,
- ett inkluderande arbetssätt.

Tydligare styrning från ett nationellt perspektiv

En majoritet av hemslöjds- och teaterkonsulenter efterlyser en tydligare styrning, som tar utgångspunkt i de nationella kulturpolitiska målen och gällande lagstiftning. När det gäller lagstiftningen så lyfter många konsulenter fram Barnkonventionen (SFS 2018:1197), också mot bakgrund av att barn och unga är den kulturpolitiskt mest prioriterade målgruppen. Här menar konsulenter att den formella styrningen gällande vilka målgrupper som ska prioriteras redan är på plats, men att existerande reglering behöver fullföljas tydligare hela vägen ut i verksamheten. Det som saknas är enligt konsulenter tydligare instruktioner om vad en likvärdig tillgång till kultur för alla barn och unga konkret innebär, eller som en teaterkonsulent uttrycker det: ”Hur gör man så man ska få en jämn, bra modell för att det verkligen ska bli, i alla fall ekonomiskt, lika för alla ungar?” (Teaterkonsulent 5). Sådana instruktioner får enligt konsulenter gärna tas fram på nationell nivå.

Konsulenter är i detta sammanhang positiva till kultursamverkansmodellen, som de menar förtydligat styrningen av regionens verksamhet utifrån de nationella kulturpolitiska målen. Dock så säger flera konsulenter att det vore gynnsamt om modellen även inkluderade en tydligare styrning av kommunernas ansvar. Konsulenter är väl medvetna om det kommunala självstyret på både regional och kommunal nivå, men menar att det måste gå att ställa skarpare krav på den verksamhet som erhåller ett statligt stöd då

alltför stora skillnader mellan kommuner leder till att möjligheterna för barn och unga att delta inte blir likvärdiga. Många konsulenter menar därför att det vore bra att i högre utsträckning villkora statligt stöd till kommunala verksamheter, där förväntningarna särskilt på verksamheter riktade till barn och unga borde skärpas. Konkreta förslag som nämns av intervjudeltagarna är till exempel någon form av kriterier för vad ett minimiutbud riktat till barn och unga måste innehålla. Detta är även förslag som ges av de kommuner som inkommit med synpunkter via e-post. Flera av kommunerna är också positiva till att barns rätt till kulturskola lagstadgas.

Även Kulturrådets enhetschef för konstarter och regional utveckling betonar att arbetet med breddat deltagande skulle gynnas av tydligare uppdrag och ansvarsfördelning inom kultursamverkansmodellen. Men hon är samtidigt noga med att betona kommunernas ekonomiskt ansträngda situation och behovet av att i större utsträckning än idag involvera kommunerna i genomförandet av kultursamverkansmodellen: ”För hur vi än vrider och vänder på det, vilken insats vi än gör, så är det i en kommun det händer” (Enhetschef Kulturrådet). Behovet av att i större utsträckning än idag inkludera kommunerna i genomförandet av kultursamverkansmodellen är också en synpunkt som flera kommuner delger (se även Kulturrådet, 2023d). Även kanslichefen vid Nämnden för hemslöjdsfrågor understryker att en väl fungerande samverkan mellan olika aktörer, på olika politiska nivåer och inom olika kulturområden, är nödvändig för att uppnå breddat deltagande. Och hon menar att frågan om ökat och breddat deltagande kunde prioriteras ännu mer inom modellen än idag.

Ekonomisk förstärkning

En förutsättning för att en tydligare styrning ska fungera är enligt konsulenterna en förstärkning av den ekonomiska medelstilldelningen till såväl hemslöjdsområdet som teaterområdet, men också till kulturområdet över lag. Samtliga intervjudeltagare betonar att särskilt kommunerna står inför stora ekonomiska utmaningar, vilket försvårar såväl en utökning av kulturskolans verksamhet som inrättandet av de kultursamordnarfunktioner som konsulenterna också lyfter fram som avgörande. Flera av de kommuner som inkommit med synpunkter lyfter därför fram behovet av utökade statliga stöd, men också

regionala och kommunala stöd. Utökade stöd ska i första hand gå till att säkerställa verksamhet för barn och unga, möjligtvis genom att avgiftsbefria denna verksamhet men också genom att rikta verksamhet till de grupper av barn och unga som inte redan deltar i det offentligt finansierade kulturutbudet.

Utöver en ekonomisk förstärkning riktad till verksamheter med en kommunal huvudman, så menar konsulenterna att en ekonomisk förstärkning av de regionala främjandeuppdragen inom kultursamverkansmodellen skulle underlätta i relation till ambitionen om breddat deltagande i det offentligt finansierade kulturutbudet. Flera konsulenter lyfter fram positiva erfarenheter av att ha en särskild konsulentfunktion riktad mot barn och unga; en funktion som i de flesta regioner inte är möjlig att inrätta utan en ekonomisk resursförstärkning. Därutöver är konsulenterna helt överens om att ekonomiska förstärkningar ska vara av en långsiktig karaktär. Det vill säga att kortsiktiga projekt bör undvikas för att möjliggöra upprätthållandet av de stabila relationer och nätverk som lyfts fram tidigare.

En ekonomisk förstärkning är också enligt intervjudeltagarna viktig för att kunna säkerställa rimliga villkor för de aktörer inom det professionella kulturlivet och det civila samhället som är centrala för att kunna genomföra främjandeuppdraget. Utöver kulturpolitiska stöd till båda dessa grupper betonar här konsulenterna att en ekonomisk förstärkning behöver göras också inom andra politikområden. Det handlar i första hand om en förstärkning av de trygghetssystem för konstnärer och kulturskapare som faller under arbetsmarknads- respektive socialpolitiken.

Samverkan mellan politikområden

Utöver behovet av ekonomiska insatser inom såväl kulturpolitiken som inom andra politikområden lyfter samtliga intervjudeltagare, liksom flera av de kommuner som inkommit med synpunkter, fram behovet av en utökad sektorsövergripande samverkan mellan politikområden. Det krävs för att bättre förutsättningar ska skapas för det professionella kulturlivet, för det civila samhället, och för den egna verksamheten. Utifrån att barn och unga är den mest prioriterade målgruppen är det inte minst viktigt med en utökad samverkan mellan kulturpolitiken och utbildningspolitiken. En utökad

samverkan förväntas bidra till en bättre förståelse av olika politikområdets och tillhörande verksamheters perspektiv och behov, vilket bidrar till bättre förutsättningar för konkreta samarbeten mellan enskilda verksamheter. Kanslichefen vid Nämnden för hemslöjdsfrågor uttrycker det på följande sätt utifrån erfarenheten av att den egna myndigheten sedan 1992 tillhör kulturpolitiken men fortsatt förhåller sig aktivt till näringspolitiken, inte minst då myndigheten är fysiskt placerad i Tillväxtverkets lokaler:

Man har liksom siktet inställt på olika frågor. Men om man pratade mer med varandra så tror jag att man skulle se att vi kanske faktiskt tittar på samma saker, men vi tittar från varsitt håll. Och det är precis det som är det fina i kråksången. (Kanslichef Nämnden för hemslöjdsfrågor)

Ett inkluderande arbetssätt

Intervjudeltagarna identifierar också ett tydligt behov av att den egna verksamheten behöver bli mer inkluderande i syfte att motverka en exkluderande kultursyn. Å ena sidan betonar såväl hemslöjds- och teaterkonsulenter som representanterna för Nämnden för hemslöjdsfrågor, Kulturrådet, och Riksteatern att ett inkluderande arbetssätt också behöver uppmärksamma de som faktiskt redan deltar och inte bara de nya grupper man vill nå. En teaterkonsulent uttrycker det på följande sätt:

Man måste ju också tänka på de som faktiskt kommer. För jag tror, det handlar också om att man skapar en känsla och en stämning på teatern, att det är kul med de som är där, så att inte alla i stället står och pratar om de som inte är där. (Teaterkonsulent 7)

Men å andra sidan handlar ett inkluderande arbetssätt lika mycket om att bredda representationen av erfarenheter och perspektiv i såväl den egna konsulentgruppen, som i valberedningar och styrelser i de föreningar som man antingen är anställd av eller samarbetar med. En sådan breddning handlar om att bidra till mångfald i betydelsen variation i kulturutbudet, eller som en hemslöjdsconsulent uttrycker det:

När jag kommer till en skola så är det så att barnen utgör en mångfald av olika människor. Varför kommer det bara en slags kultur till dem då? Eller två möjligen. Och ska vi ha en chans så måste vi möta den mångfalden med mångfald. (Hemslöjdskonsulent 21)

För att åstadkomma breddat deltagande behöver enligt konsulenterna såväl hemslöjds- och teaterområdet som kulturverksamheter generellt bli mer inkluderande i alla led: från de grupper där kulturutbudet väljs ut till de grupper som genomför själva verksamheten. En bredare representation av perspektiv och erfarenheter i dessa grupper antas leda till en större variation i det konstnärliga och kulturella innehåll som erbjuds invånarna, vilket skulle främja förutsättningarna för breddat deltagande.

Yrkesorganisationer: med uppdrag att främja goda villkor för professionella kulturskapare

Alltsedan kultursamverkansmodellen började införas 2011 har förordningen fastställt att regionerna ska samråda med det professionella kulturlivet under framtagandet av kulturplaner (SFS 2010:2012, §7). Sedan start har Konstnärliga och Litterära Yrkesutövares Samarbetsnämnd (KLYS) och dess olika medlemsorganisationer ställt upp som samrådsparter och som stöd till kulturskapare i de regioner som ingår i modellen. KLYS yttrar sig även över regionernas kulturplaner (KLYS, 2023b).

I det här avsnittet presenterar vi resultaten av de intervjuer Kulturanalys genomfört med ordföranden för KLYS, Fackförbundet Scen och Film, Författarförbundet, Konstnärernas Riksorganisation, samt Musikerförbundet.

Deltagande: att göra det möjligt för fler att verka som kulturskapare

Huvuduppdraget för samtliga organisationer är att främja medlemmarnas intressen. Därför står självklart förbättrade förutsättningar för medlemmarna att verka och förkovra sig professionellt som kulturskapare i fokus. Därmed tar organisationerna i första hand avstamp inom den dimension av

deltagandemålet som handlar om att det ska vara möjligt att verka, det vill säga arbeta och försörja sig, som kulturskapare. Här handlar deltagande för organisationerna om att förbättra de ekonomiska och sociala villkor som för professionella kulturskapare ofta är bristfälliga (se t. ex. Konstnärsnämnden 2016; SOU 2018:23; SOU 2021:77, men även kapitlet om utbildning och arbetsmarknad i denna rapport).

Samtidigt som organisationerna tar utgångspunkt i den grupp som redan är professionella kulturskapare, så betonar samtliga kopplingen mellan denna grupp och övriga invånares möjligheter att delta i kulturlivet. Denna koppling handlar för det första om att rimliga arbetsvillkor för gruppen professionella kulturskapare är en nödvändig förutsättning för att det ska kunna existera ett kulturutbud som övriga invånare kan ta del av. Här står förmedlingen av ett konstnärligt och kulturellt innehåll av hög kvalitet i centrum, något som särskilt betonas av Författarförbundet och Konstnärernas Riksorganisation. För det andra handlar kopplingen om att göra det möjligt för fler att ingå i gruppen professionella kulturskapare, det vill säga göra det möjligt för fler att själva utöva konst och kultur på professionella villkor. Denna koppling betonas särskilt av Fackförbundet Scen och film och Musikerförbundet. Men för samtliga intervjudeltagare hänger dessa två perspektiv ihop och handlar i grunden om det som KLYS ordförande beskriver i termer av makten över vem som får ”komma in i värmen”. Hon fortsätter med att beskriva problematiken på följande sätt:

Där är ju jag en person som är inne i värmen och därmed har makt och därmed ligger det ett direkt ansvar på mig. Sedan ser jag flera sätt som politiken kan hjälpa oss för att fler olika personer med olika perspektiv och bakgrund ska komma in i den här värmen. De som fördelar medel bestämmer ju vilka professionella kulturskapare som får vara med och här ser jag att horisontella, representativa mål är ett viktigt verktyg. Det gäller ju dels när man fördelar stipendier direkt till kulturskapare, men också när man fördelar stöd till arrangörer, som i sin tur väljer ut kulturskapare till allt från utställningar och författarsamtal till konsertturnéer. Men intressant är ju också att se vilka som kommer och tar del av kulturskaparnas verk. Hur ser publiken ut och vilka känner sig inbjudna där och inte? (Ordförande KLYS)

Organisationerna arbetar alltså alla på olika sätt med att både förbättra förutsättningarna för de som redan är medlemmar i gruppen professionella kulturskapare, och att göra det möjligt för fler att kunna ingå i denna grupp. Med fler avses inte här bara ett ökat antal individer, utan även individer som representerar en större spridning i termer av sin bakgrund och sina erfarenheter. Breddat deltagande handlar för organisationerna i första hand om den sistnämnda betydelsen.

Arbetssätt: konventioner, lagstiftning och påverkansarbete

Mot bakgrund av organisationernas huvuduppgift ligger fokus i deras arbetssätt för att bredda deltagandet hos medlemmarna på relationen mellan arbetsrättsliga förutsättningar och det konstnärliga utövandet. Ett viktigt redskap i organisationernas arbete blir därför den formella regleringen av olika typer av rättigheter i form av internationella konventioner och nationell lagstiftning. När det gäller internationella konventioner är det, utöver de konventioner som påverkar den nationella lagstiftningen i upphovsrätsfrågor, särskilt FN:s deklaration om de mänskliga rättigheterna (FN, 1948) som nämns. Samtliga organisationer har på det ena eller andra sättet integrerat denna deklaration i organisationens egen värdegrund. När det gäller den nationella lagstiftningen är det i första hand diskrimineringslagen (SFS 2008:567) som blir ett viktigt verktyg. Organisationerna förhåller sig till samtliga diskrimineringsgrunder i lagstiftningen, det vill säga kön, könsöverskridande identitet eller uttryck, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, funktionsnedsättning, sexuell läggning, samt ålder. Generellt ligger en särskild betoning på kön och etnisk tillhörighet då det är här organisationerna upplever att problemen bland de egna medlemmarna och bland övriga aktörer inom området är som störst. Hur problemen tar sig uttryck varierar mellan organisationerna då deras medlemmar har olika förutsättningar.

För Fackförbundet Scen och Film har, med särskild utgångspunkt i erfarenheterna från metoo-rörelsens mest aktiva fas, jämställdheten mellan könen länge stått i fokus. Det har bland annat resulterat i framtagandet av riktlinjer för såväl medlemmar som arbetsgivare i syfte att främja mer jämställda arbetsmiljöer. Därefter menar ordföranden att utländsk härkomst blivit särskilt central:

Den fråga som jag skulle säga som nummer två, som vi har arbetat mycket med tidigare, som har ett starkt tryck hos oss, det är diskriminering från utländsk härkomst, alltså alla som blir rasifierade, även om de är födda i Sverige. Man tillskrivs eller diskrimineras utifrån hur man ser ut rent okulärt. Det skulle jag säga är en viktig fråga för våra medlemmar eftersom de är så synliga utåt. De kan både väljas och väljas bort utifrån sin hudfärg. (Ordförande Fackförbundet Scen & Film)

Just utländsk härkomst är också fokus för *Konsten att delta*. Det är ett projekt som syftar till att skapa möten mellan utlandsfödda kulturskapare och kulturskapare som redan är etablerade i Sverige, för att gynna båda grupperns kompetensutveckling. Projektet ägs och drivs av Svenska Fotografers förbund, men involverar samtliga medlemmar i KLYS och har stöd från Kulturrådet för nationell samordning (KLYS, 2023a). KLYS har i en särskild skrivelse riktad till både kultur- och arbetsmarknadsdepartementet påtalat vikten av att förutsättningarna för utlandsfödda kulturskapare förbättras. Både genom att gruppen blir synligare inom arbetsförmedlingens population, men också genom att arbetsförmedlingens tjänster blir mer synliga för utlandsfödda kulturskapare (KLYS, 2020).

Skrivelser av ovan nämnda slag, liksom Författarförbundets litteraturpolitiska program (Författarförbundet, 2022), är exempel på det påverkansarbete som också är en viktig del av organisationernas uppdrag och verksamhet. Därutöver ägnar samtliga organisationer mycket tid åt att informera, utbilda och ge råd till de egna medlemmarna. Ingen av organisationerna upplever att de har tillräckligt med utrymme för att följa upp den genomförda verksamheten, med anledning av brist på resurser.

Hinder: från socioekonomiska faktorer och trygghetssystem till kunskapsbrist och rädsla

Intervjudeltagarna är överens om att de mest avgörande hindren för breddat deltagande består i en ojämlik tillgång till resurser i form av socioekonomiska förutsättningar.

Intervjudeltagarna är överens om att utbildning och inkomst är avgörande hinder för breddat deltagande i kulturlivet, både för de egna medlemmarna och för invånarna generellt. Snedrekryteringen till konstnärliga utbildningar i kombination med den upplevda nedmonteringen av de estetiska ämnena i grundskolan och gymnasiet gör att utbildningssystemet inte förmår att erbjuda alla barn och unga den möjlighet till kunskap om konstnärlig och kulturell verksamhet som inte alltid kan erbjudas i hemmet eller av andra aktörer i barnens och de ungas närmiljö. Därmed blir tillgången till kunskap om konst och kultur ojämnt fördelad och beroende av socioekonomisk bakgrund. Detta försämrar möjligheten för fler invånare att både bli professionella kulturskapare och att delta i kulturlivet. Konsekvensen blir också enligt intervjudeltagarna att en viss kultursyn blir dominerande, vilken i sig kan få exkluderande effekter.

Här blir också inkomst ett hinder: för redan etablerade kulturskapare att få rimliga inkomster för att möjliggöra den egna försörjningen, men också för de som skulle vilja bli kulturskapare men som avstår med anledning av förväntade otillräckliga inkomstmöjligheter. Bland de som redan är etablerade kulturskapare menar flera organisationer att det finns behov av mer kunskap om hur man faktiskt försörjer sig som kulturskapare. Flera av organisationerna anser också att det är problematiskt att de konstnärliga utbildningarna inte innehåller undervisningsmoment om försörjningsmöjligheter. Ett särskilt problem är bristen på kunskap om enskild firma som verksamhetsform, då en så hög andel av organisationernas medlemmar bedriver sin verksamhet på detta sätt. En viktig anledning till denna kunskapsbrist är enligt intervjudeltagarna att medlemmarna inte identifierar sig som företagare utan endast ser det som ett sätt att ”kanalisera pengar” (ordförande Musikerförbundet; jfr Karlsson & Lekvall, 2002).

Konsekvensen av bristen på kunskap om exempelvis företagsformen leder också till en bristande förståelse för hur olika organisationsformer och inkomstmöjligheter förhåller sig till möjligheten att få tillgång till sociala trygghetssystem såsom arbetslöshetsförsäkring, pension och sjukförsäkring. Här ser organisationerna fram emot att de förslag som redan lagts inom ramen för statliga utredningar om trygghetssystemen realiseras (SOU 2020:37; SOU 2021:98:). Även de förslag som förväntas läggas av den pågående utredningen om sjukpenningsgrundande inkomst (SGI) skulle enligt dem leda till betydande förbättringar (dir. 2021:90).

Bristen på kunskap blir inte bara ett hinder för professionella kulturskapare, utan också för politiska beslutsfattare. Intervjudeltagarna är helt överens om att bristen på kunskap om förutsättningar på kulturområdet inom exempelvis arbetsmarknads-, social-, och utbildningspolitiken bidrar till att förutsättningarna inte hittills förbättrats.

När det gäller kultursamverkansmodellen som ett uttryck för politiskt beslutsfattande, så är intervjudeltagarna dock överens om att den skepsis deras organisationer inledningsvis hyste för modellen har ersatts av en försiktigt positiv inställning. Modellen upplevs ha bidragit till en långsamt förbättrad kunskapsnivå om förutsättningarna på kulturområdet hos politiska beslutsfattare och till att framför allt den regionala nivån tar ett större ansvar än tidigare. Samtidigt betonar flera intervjudeltagare vikten av en mer jämn fördelning av ekonomiska resurser, både mellan de områden som ingår i modellen och över olika delar av landet.

Ytterligare ett hinder kan beskrivas i termer av rädsla. Kulturanalys har tidigare uppmärksammat flera rapporter om att kulturskapare och verksamma inom kulturområdet utsätts för hot, hat och trakasserier (för en översikt, se Myndigheten för kulturanalys, 2022a, s. 54–55). Reella hot och trakasserier blir förstås till mycket konkreta hinder för kulturskapare att utöva sin verksamhet. Men även rädslan för eventuella hot och trakasserier kan begränsa kulturskaparnas möjligheter på ett konkret sätt. Ordförande för Konstnärernas Riksorganisation betonar exempelvis vikten av att politiska beslutsfattare tydligt stöttar de konstnärer som anlitas för offentliga gestaltningsuppdrag:

Om det är ett uppdrag i en kommun eller så, då måste politikerna och de ansvariga på kulturförvaltningen och konstkonsulenter vara absolut starka i att stå bakom. Inte hålla på att vackla utan det måste man kunna få känna sig trygg med, att man inte står ensam och möter ... det kan vara en hatstorm och det kan till och med vara ännu värre. Det tycker jag är ett ganska stort hinder om folk blir för rädda för att göra saker. (Ordförande Konstnärernas Riksorganisation)

Utöver den rädsla som direkta hot, hat och trakasserier skapar finns det också en annan typ av rädsla som kan utgöra ett hinder för breddat deltagande. Flera av intervjudeltagarna betonar som sagt att breddat deltagande är beroende av att möjligheterna att etablera sig som professionell kulturskapare sprids över fler aktörer med en större variation avseende bakgrund och erfarenheter jämfört med idag. Därför riskerar en rädsla hos vissa aktörer inför dessa potentiella maktförskjutningar också att bli ett hinder för breddat deltagande. Intervjudeltagarna är överens om att den konstnärliga frihet som självständighetsmålet utgår ifrån ibland kan bli till en ursäkt för att inte överlåta makt från sig själv till andra. Här uppmärksammar ordföranden för Fackförbundet Scen och Film den rapport om den kulturpolitiska styrningens påverkan på den konstnärliga friheten som Kulturanalys publicerade 2021. Utifrån rapportens rekommendationer gav regeringen statliga bidragsgivare i uppdrag att tydliggöra hur den konstnärliga friheten säkras i bidragsgivningen (se t.ex. Kulturdepartementet, 2022b). Mot bakgrund av de olika justeringar som flera statliga bidragsgivare därefter valde att göra, uttrycker ordföranden för Scen och Film följande synpunkt:

Och då blir utmaningen för de här myndigheterna att svara på frågan, konstnärlig frihet för vem? Vem är det som får tillgång till den här konstnärliga friheten? Ingen är fri utan resurser. Man måste säkerställa att kvinnor och män har lika möjligheter till att utbilda sig, få söka medel och uttrycka sig. Är det upp till den starke att roffa åt sig så har politiken, menar jag, ett uppdrag att både kanske undanröja hinder och att stärka den svaga. (Ordförande Fackförbundet Scen & Film)

Åtgärder: ekonomisk förstärkning, samverkan mellan politikområden och minskad snedrekrytering

Representanterna för de olika intresseorganisationerna för professionella kulturskapare ger oberoende av varandra en relativt samstämmig bild av vilka politiska åtgärder som skulle bidra till att bredda deltagandet i kulturlivet.

För det första efterfrågar de alla en ekonomisk förstärkning av det offentliga stöd som den statliga, regionala och kommunala nivån fördelar till kulturområdet. Denna ekonomiska förstärkning skulle dels gå till en utökning av de offentliga bidragssystemen, i form av verksamhetsstöd, projektstöd och stipendier som fördelas av statliga bidragsgivande myndigheter/motsvarande till enskilda kulturskapare. Detta skulle enligt intervjudeltagarna helt enkelt göra det möjligt för fler att kunna verka professionellt. Inom ramen för kultursamverkansmodellen skulle utökade ekonomiska resurser enligt intervjudeltagarna kunna användas för att jämna ut bidragstilldelningen mellan de områden som ingår i modellen.

Men intervjudeltagarna efterfrågar också medel till kunskapshöjande insatser där de egna organisationerna kunde vara bland mottagarna. Insatserna skulle bestå i utbildning och kompetensutveckling kring metoder för breddat deltagande. Inte minst skulle dessa insatser syfta till att höja medlemmarnas kunskapsnivå gällande såväl sociala trygghetssystem som den praktiska tillämpningen av formell reglering, exempelvis diskrimineringslagen. På motsvarande sätt skulle en förbättrad kunskap om förutsättningar på kulturområdet på exempelvis arbetsmarknadsdepartementet och socialdepartementet, liksom en utökad dialog och samverkan mellan dessa departement och kulturdepartementet, bidra till bättre förutsättningar för breddat deltagande. Behovet av en utökad samverkan mellan kultur- och utbildningsdepartementen blir inte minst tydligt mot bakgrund av att intervjudeltagarna identifierar förbättrade möjligheter för barn och unga att få tillgång till kultur i skolan som en viktig åtgärd för att bredda just denna grups deltagande i kulturlivet.

Genom att ge fler barn och unga tillgång till upplevelser av, och kunskap om, konst och kultur i skolan ger man dem också bättre möjligheter att i framtiden se det professionella kulturutövandet som ett möjligt framtida yrkesval. Detta genom att erbjuda tillgång till ett brett utbud av professionell kulturverksamhet och genom att utöka utrymmet för estetiska ämnen i skolan. En utökad samverkan mellan utbildnings- och kulturpolitiken utgör också enligt intervjudeltagarna en nödvändig förutsättning för att minska snedrekryteringen till de konstnärliga och kulturinriktade utbildningarna på högskolenivå.

Det civila samhället: med uppdrag att göra det möjligt att tillsammans ta del av och utöva kultur

I framtagandet av kulturplaner ska regionerna samråda inte bara med länets professionella kulturliv utan också med det civila samhället (SFS 2010:2012, § 7). När det gäller det civila samhällets perspektiv har Kulturanalys intervjuat ordförande alternativt chef för nio riksorganisationer och en verksamhet i stiftelseform: Ax – Kulturorganisationer i samverkan; Folkets Hus och Parker; Ideell kulturallians; Kultur och Kvalitet; Mosaikteatern; Rörelsefolkhögskolornas intresseorganisation (RIO); Samarbetsorgan för etniska organisationer i Sverige (SIOS); Studieförbunden; Svenska Hemslöjdsföreningarnas Riksförbund, samt Sveriges Hembygdsförbund. Organisationerna presenterar olika former av kulturverksamhet inom det civila samhället. Och de har på olika sätt ökat och breddat deltagande i kulturlivet som ett särskilt mål för sin verksamhet.

Deltagande: Att göra tillsammans

Representanterna för det civila samhället är överens om att deltagande och delaktighet inte bör sammanblandas och att det viktigaste målet för deras verksamhet är att bidra till delaktighet. Ett nödvändighet kriterium för delaktighet är enligt dem att själv vara medskapande tillsammans med andra i genomförandet av kulturverksamhet. Denna form av delaktighet kommer till uttryck i hur organisationer i det civila samhället fungerar; det handlar som konsulenterna tidigare konstaterade om människor som frivilligt valt att samarbeta med andra för att på olika sätt främja ett gemensamt intresse. För att kunna fatta beslut för och representera hela medlemsgruppen krävs det ett

demokratiskt arbetssätt som innebär att alla medlemmar blir mer eller mindre aktivt involverade i såväl styrningen som genomförandet av verksamheten. Flera av organisationerna kommer ur en lång historisk tradition som ofta bottnar i 1800-talets folkrörelser.

Organisationer i det civila samhället bidrar i högsta grad till att möjliggöra ett kulturutbud för såväl medlemmarna som övriga invånare att ta del av. Samtidigt är det aktiva medskapandet tillsammans med andra det som gör att organisationerna också erbjuder möjligheter att vara delaktig. En viktig anledning till att fler som annars kanske skulle valt att inte vara delaktiga faktiskt blir det genom den ideella verksamheten beskriver verksamhetschefen för Ideell kulturallians på följande sätt:

Genom att samlas inom föreningsformen eller en annan gruppform sänks trösklarna. Du behöver inte kunna allt, utan kan samarbeta med andra, bolla och på så sätt fördjupa din förståelse. (Verksamhetschef Ideell kulturallians)

För Ax är själva utövandet av kultur också ett nödvändigt kriterium för att vara delaktig:

Deltagande i kulturlivet är att få utöva kultur. Kulturyttringarna hos Ax medlemmar ser väldigt olika ut, några skapar scenkonst, andra hemslöjdar och för en stor grupp är olika sorters spel och lajvande i fokus. Det som är gemensamt är att själv få utöva, om det så bara är för sin egen skull eller för att någon gång visa det inför publik. (Ordförande Ax)

Ax pekar också på något som gäller samtliga intervjudeltagare, nämligen att det är en bred och inkluderande kultursyn som betonas. Det innebär att många av de kulturella uttryck som medlemmarna i organisationer i det civila samhället utövar och förmedlar inte tillhör de som uppbär omfattande offentligt stöd och att andra än professionella kulturskapare genom organisationerna får möjlighet att utöva kultur. Det innebär att representanterna för det civila samhället säger att de bidrar till att inkludera både uttryck och individer som annars riskerar att bli exkluderade. Därigenom bidrar de till att bredda deltagandet i kulturlivet.

För några av organisationerna står engagemanget för att skapa utrymme för specifika grupper som annars riskerar att bli exkluderade mer explicit i centrum. För SIOS handlar till exempel verksamheten om att göra det möjligt för etniskt baserade traditioner och kulturella uttryck att både utövas och bevaras över såväl generations- som nationsgränser. Kultur och Kvalitet arbetar med att göra det möjligt för fler personer med funktionsnedsättning att utöva konstnärlig verksamhet med hög kvalitet.

Arbetsätt: från lokalt genomförande till nationell spridning

Intervjuerna visar att organisationer i det civila samhället arbetar på olika sätt för att både öka och bredda deltagandet i kulturlivet. Det mest grundläggande arbetssättet består i att organisationernas verksamhet i stora delar innebär att medlemmarna genom ideellt arbete aktivt skapar och tillgängliggör ett kulturutbud att ta del av: allt från konserter, teaterföreläsningar, slöjdklubbar och folkdansarrangemang till studiecirklar och kulturutbildningar. Inom ramen för detta agerar organisationerna också arbetsgivare åt professionella kulturskapare.

Genom att huvuddelen av verksamheten genomförs lokalt möjliggörs en stor geografisk spridning. Myndigheten för kulturanalys (2019a) har i en kartläggning av kulturutbud i Sveriges kommuner kunnat visa att studieförbunden tillsammans med folkbiblioteken, enligt de uppgifter som finns tillgängliga, är de enda kulturverksamheter som är representerade i Sveriges samtliga 290 kommuner. Intervjudeltagarna vittnar också om betydelsen av att deras organisationer når de delar av landet där den institutionsbaserade kulturverksamheten har svårare att nå ut. Att organisationernas verksamheter genomförs lokalt innebär inte bara att invånare som bor på en viss plats själva tar ansvar för att skapa ett kulturutbud på den platsen, utan också till att innehållet tillför en bredd i utbudet som inte enbart externa aktörer kan åstadkomma.

Detta arbetsätt påverkar också hur organisationerna förhåller sig till ett mer målgruppsinriktat arbete. Majoriteten av de organisationer som är representerade i intervjustudien uppbär någon form av offentligt stöd och

med detta stöd följer också krav på att verksamheten prioriterar särskilda grupper. Det gäller i första hand barn och unga, men även nyanlända och personer med utländsk bakgrund, samt att verksamheten är tillgänglig för personer med funktionsnedsättning. Här menar intervjudeltagarna från det civila samhället att de står för ett särskilt bidrag till breddat deltagande som Studieförbundens generalsekreterare uttrycker på följande sätt:

Och det som vi gör då, till skillnad från många andra, det är att vi också har personer som själva kommer från målgruppen som knyts till oss, att det blir bryggan in. (Generalsekreterare Studieförbunden)

Det lokalt baserade genomförandet underlättar för verksamheterna att involvera de tilltänkta målgrupperna, medan organisationernas regionala och framför allt nationella nivåer bistår med en samordning och med att följa upp erfarenheter och lärdomar från genomförda aktiviteter. På nationell nivå ägnar organisationerna mycket tid åt informations- och kunskapsspridning, rådgivning och utbildning. Vissa organisationer, som studieförbunden och folkhögskolorna, har både inom sig och genom Folkbildningsrådet förutsättningar att inte bara följa upp utan även att utvärdera genomförda insatser för breddat deltagande (se t.ex. Folkbildningsrådet, 2019, 2020, 2021). För majoriteten av organisationerna finns det dock lite utrymme för detta, då de i stor utsträckning är beroende av ideellt arbete.

Hinder: Bristande synlighet, mångfald och ekonomiska resurser

Enligt intervjudeltagarna från det civila samhället kan hindren för breddat deltagande sammanfattas i bristande synlighet, bristande mångfald och bristande ekonomiska resurser.

Bristande synlighet

Att merparten av organisationerna inte har tillräckligt utrymme för att följa upp verksamheten och medlemmarna på ett dokumenterat sätt gör det svårare att synliggöra deras betydelse, inte minst för att bredda deltagandet i kulturlivet. Flera organisationer lyfter här behovet av grundläggande beskrivande statistik.

En sådan finns för folkhögskolor och studieförbund, genom SCB:s statistik baserad på uppgifter från Folkbildningsrådet (Folkbildningsrådet, 2023). SCB publicerar också övergripande statistik om ekonomin för organisationer i det civila samhället (SCB, 2023), och Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (MUCF) genomför enkätundersökningar som belyser flera olika aspekter av verksamheten i det civila samhället (MUCF, 2023). Det som efterfrågas av intervjudeltagarna är en samlad statistik för de organisationer som verkar inom kulturområdet (jfr Myndigheten för kulturanalys, 2019a). Att en sådan statistik saknas bidrar enligt verksamhetschefen på Svenska hemslöjdsföreningarnas riksförbund inte bara till att den egna verksamheten blir osynlig, utan också till att bedömningen av deltagande i kulturlivet blir missvisande då bedömningsunderlaget begränsas till de aktiviteter där statistik finns.

I och med att vi inte har den här samlade statistiken så blir den väldigt osynlig, och man kan tro att 'nej, men det är bara i storstäderna som man tar del av kulturen'. Och det stämmer inte riktigt, om man väger in att vi har 90 medlemsföreningar som bedriver verksamhet i hela landet. (Verksamhetschef Svenska hemslöjdsföreningarnas riksförbund)

Avsaknaden av en samlad statistisk bild blir också enligt intervjudeltagarna till ett hinder i strävan efter att synliggöra den ideella verksamhetens roll och betydelse inom kultursamverkansmodellen. Den bristande synligheten blir för några organisationer också en konsekvens av fördomar om verksamhetens karaktär och de målgrupper den riktar sig till. Verksamhetschefen för stiftelsen Mosaikteatern, en daglig verksamhet med scenisk inriktning där personer med intellektuella funktionsnedsättningar arbetar, uttrycker det på följande sätt:

Kulturarbetare över lag får slita otroligt hårt för att göra sin röst hörd och få arbeta. Och vi får jobba dubbelt så mycket om inte mer. För att göra vår röst hörd och få den här scenkonsten att synas. Det finns fortfarande mycket fördomar. (Verksamhetschef Mosaikteatern)

För SIOS medlemmar blir istället det etniskt baserade kulturbegrepp de utgår ifrån en grund för fördomar om syftet med verksamheten, som organisationssekreteraren menar ofta misstolkas som att det förespråkar separatism istället för mångfald. Fördomarna kan också gälla förhållningssätt till ideellt arbete generellt, där några av intervjudeltagarna upplever att sådant arbete av vissa uppfattas som knutet till en negativ tolkning av ”amatör” som innebär att verksamheten genomförs på ett sämre sätt än om den hade genomförts av ”professionella”. Sammantaget identifierar alltså organisationerna bristen på kunskap om det civila samhället som ett grundläggande hinder för att synliggöra de insatser som dessa organisationer redan idag gör för att bredda deltagandet. Men bristen på kunskap hos politiska beslutsfattare blir också ett hinder för organisationerna i argumentationen för att erhålla ytterligare ekonomiska resurser för att i ännu högre utsträckning kunna bidra till breddat deltagande.

Bristande mångfald

Intervjudeltagarna identifierar också ett viktigt hinder för breddat deltagande i hur de egna organisationerna är sammansatta i termer av vilka bakgrunder och erfarenheter som är representerade, vilket generalsekreteraren för Sveriges hembygdsförbund uttrycker på följande sätt:

Det är minst sagt en lika stor utmaning när det gäller hembygdsrörelsen och andra ideella organisationer, att verka för en bredare rekrytering av de som bidrar ideellt. Och där finns jättestora utmaningar, inte minst för att hembygdsrörelsen kanske uppfattas dels som något som är ... ja, svensk historia och så vidare, lokalhistoria, och dels att man förutsätts kanske ha en anknytning till platsen som går tillbaka i tid. (Generalsekreterare Sveriges hembygdsförbund)

Som tidigare påtalats arbetar de alla på olika sätt för att bland annat genom valberedningar och styrelser bidra till en mer heterogen sammansättning, till exempel för att bryta den nuvarande dominansen av kvinnor framför män och äldre framför yngre. Därutöver ser också folkhögskolor och studieförbund socioekonomiska faktorer som inkomst och utbildning som avgörande hinder för breddat deltagande och deras egen roll är därför bland annat att komplettera andra utbildningsformer för att på så sätt göra det möjligt för fler

att studera. Bristen på en samlad uppföljning av organisationer inom det civila samhället på kulturområdet blir dock för flera av organisationerna till ett hinder för att kunna arbeta med dessa frågor på ett mer systematiskt sätt.

Bristande ekonomiska resurser

En tredje typ av hinder för breddat deltagande kopplas till bristande ekonomiska resurser. Intervjudeltagarna uttrycker en oro för de upplevda neddragningarna i de offentliga aktörernas stöd till organisationer i det civila samhället, och för att de ekonomiska förutsättningarna för särskilt regioner och kommuner inte kommer att förbättras i närtid. När det gäller statens stöd upplever intervjudeltagarna att de initiativ till en förstärkt styrning och kontroll är problematiska, som regeringen tagit genom den i nuläget återkallade propositionen (prop. 2021/22:272) om demokrativillkor för stöd till trossamfund och det civila samhället. Intervjudeltagarna instämmer helt i vikten av att säkerställa en korrekt hantering av skattemedel, men uttrycker en oro för den minskade tillit till det civila samhället som initiativen kan ses som ett uttryck för. De menar att behovet av en ökad kontroll av hur skattemedel används behöver vägas mot behovet av ett civilt samhälle, vars innehåll inte riskerar att styras av politiker.

Åtgärder: långsiktig finansiering, tillit till det civila samhällets kompetens och prioritera barn och unga

Samtliga intervjudeltagare lyfter behovet av en förstärkning av det offentligas stöd till det civila samhället. Inte minst för att kunna göra det möjligt för nya föreningar att starta upp verksamheter och på så sätt bredda såväl utbud som deltagande i kulturlivet, men också för att möjliggöra satsningar på digitalisering, i allt från tillgång till teknisk utrustning till dess användning. Ett utökat stöd skulle också kunna ske i form av ett ökat nationellt ansvarstagande för statistiken om organisationer i det civila samhället, som skulle bidra till en förhöjd kunskapsnivå hos offentliga aktörer – inte minst inom ramen för kultursamverkansmodellen – om hur dessa organisationer fungerar.

Framför allt identifierar de dock, utifrån syftet att bredda deltagandet, ett behov av att fördela offentliga medel på ett annat sätt än idag. För det första menar organisationerna att stödet i så stor utsträckning som möjligt ska fördelas långsiktigt och inte i form av projektstöd. Detta då ambitionen om att bredda deltagandet kräver ett etablerande och ett upprätthållande av långsiktiga relationer med olika målgrupper. För det andra menar flera av organisationerna att delar av det offentliga stödet kunde fördelas av paraplyorganisationer inom det civila samhället. Här skulle de delar av stödet som särskilt syftar till att bredda deltagandet vara särskilt relevanta, då fler aktörer än tidigare skulle bli delaktiga i själva medelstillelningen. Flera organisationer menar därför att främjandeuppdrag till organisationer i det civila samhället skulle få större positiva effekter på breddat deltagande än dagens främjandeuppdrag till offentliga kulturinstitutioner. Det skulle också vara ett sätt för offentliga aktörer att uttrycka en fortsatt stark tillit till det civila samhällets kompetens att bidra till ett breddat deltagande, istället för att försöka ersätta ideella verksamheter med offentliga. Ideell kulturallians verksamhetschef lyfter erfarenheterna av organisationens fördelning av stöd från Postkodstiftelsen till 216 olika kulturprojekt över hela landet under pandemin som ett positivt exempel på hur själva medelstillelningen skulle kunna fungera i praktiken (Ideell kulturallians, 2021).

Intervjudeltagarna skulle alltså välkomna riktade men långsiktiga främjandeuppdrag från offentliga aktörer, som gärna också kan avse specifika målgrupper. Den grupp som samtliga intervjudeltagare är överens om behöver prioriteras högst är barn och unga. Att stärka ställningen för estetiska ämnen i grundskolan och gymnasiet ses här som viktiga åtgärder, liksom att på olika sätt främja samarbete mellan skolan, kulturskolan, och kulturorganisationer i det civila samhället. Skälet till att barn och unga bör prioriteras är att det är i denna livsfas som grunden för individens möjligheter att kunna välja – eller välja bort – kultur längre fram läggs. Generalsekreteraren för RIO formulerar detta på följande sätt utifrån folkhögskolornas perspektiv:

Men om man aldrig har varit på en föreställning ... hur gör man? Och det tänker jag är kanske en av de viktiga sakerna som gör att man behöver förstärka folkhögskolan och ungdomsskolan i att erbjuda

möjligheter att göra saker och ting för första gången. För har man gjort det en gång så är det mycket lättare att göra det en gång till. (Generalsekreterare RIO)

Representanterna för det civila samhället är överens om att de själva, tillsammans med många andra organisationer kan bidra både till att barn och unga kan erbjudas den valmöjlighet som beskrivs ovan. Men också till att invånare i alla åldrar kan få denna möjlighet genom verksamheter i det civila samhället.

Sammanfattning

- Representanter för offentliga aktörer, nationella intresseorganisationer för professionella kulturskapare och nationella organisationer inom det civila samhället är huvudsakligen överens om både vad som utgör avgörande hinder för breddat deltagande och vilka åtgärder som skulle kunna bidra till att överkomma dessa hinder.
- För det första identifieras socioekonomiska faktorer, det vill säga skillnader i utbildnings- och inkomstnivå, som avgörande hinder för breddat deltagande. Även skillnader baserade på könstillhörighet och utländsk bakgrund upplevs som viktiga hinder. Kulturpolitiska åtgärder kan endast i begränsad utsträckning bidra till att överbrygga dessa skillnader utan det är åtgärder inom andra politikområden, såsom utbildningspolitiken och arbetsmarknadspolitik, som behövs.
- För det andra identifieras geografiska avstånd och brister i fysisk tillgänglighet som avgörande hinder. Här kan åtgärder inom kulturpolitiken bidra genom att förstärka infrastrukturen för kulturutbud över hela landet samt genom att i den offentliga bidragsgivningen fortsatt ställa krav på fysisk tillgänglighet. Dock krävs även samverkan med andra politikområden, exempelvis den regionala infrastrukturpolitiken, för att överbrygga geografiska avstånd som hinder för deltagande.

- För det tredje identifieras bristande ekonomiska resurser som ett viktigt hinder. En ekonomisk förstärkning av offentlig bidragsgivning på statlig, regional och kommunal nivå skulle förbättra möjligheterna för breddat deltagande hos alla invånargrupper. Vid behov av ekonomisk prioritering bör stöd till verksamhet riktad till barn och unga prioriteras högst.
- För det fjärde identifieras en exkluderande kultursyn som ett viktigt hinder. Här behöver aktörerna själva genomföra åtgärder för att de egna organisationerna och verksamheterna ska bli mer inkluderande, samtidigt som kulturpolitiken kan eftersträva en mer inkluderande kultursyn. Enligt representanterna för det civila samhället kan den offentliga bidragsgivningen ses över utifrån möjligheten att bredda deltagandet i kulturlivet genom att inkludera en större variation av aktörer.

Kulturanalys bedömning

I det här kapitlet presenterar Kulturanalys sin samlade bedömning utifrån utredningens resultat. Vi inleder kapitlet med utredningens övergripande slutsatser. Därefter sammanfattas de hinder för breddat deltagande som Kulturanalys identifierat, liksom resultaten av de åtgärder som kulturpolitiken hittills genomfört för att överbrygga dessa hinder. Hindren sätts genomgående i relation till de fyra dimensionerna av deltagandemålet i den nationella kulturpolitiken. Dessa innebär att alla ska ha möjlighet att både ta del av och skapa kultur, att det ska vara möjligt att verka och förkovra sig professionellt som kulturskapare i hela landet och att det ska finnas möjlighet till inflytande över kulturlivets och kulturpolitikens utformning. Kapitlet avslutas med Kulturanalys förslag till åtgärder.

Slutsatser utifrån utredningens resultat

I rapportens inledningskapitel kunde vi med hänvisning till de utvärderingar som genomförts inom ramen för såväl 1995 års som 2009 års kulturutredningar konstatera att kulturpolitiska åtgärder bidragit till att öka deltagandet i kulturlivet. Med hänvisning till de internationella utvärderingar och mätningar som genomförts kunde vi också konstatera att Sveriges befolknings deltagande vid en internationell jämförelse är högt. Den svenska kulturpolitikens långvariga strategi att främja befolkningens tillgång till ett brett kulturutbud av hög kvalitet har utifrån dessa bedömningar varit i stora delar framgångsrik. En viktig utvecklingslinje i denna strategi har inneburit att dagens kulturpolitik i mycket begränsad omfattning betonar vikten av att skydda befolkningen från vissa typer av kulturyttringar.

Denna utredning har dock utifrån regeringens uppdrag fokuserat på hinder och förutsättningar för breddat deltagande och för minskad snedrekrytering i kulturlivet. Det innebär att vi särskilt undersökt vilka grupper som på olika sätt är underrepresenterade i deltagandet samt hur deras möjligheter att delta i större utsträckning skulle kunna förbättras. Sammantaget landar Kulturanalys i följande slutsatser utifrån de frågeställningar som väglett genomförandet av utredningen:

1. Hinder för breddat deltagande i kulturlivet kan förklaras utifrån såväl socioekonomiska, demografiska och rumsliga faktorer som utifrån befolkningens preferenser i relation till kulturpolitikens inriktning. Även kulturområdets ekonomiska förutsättningar kan sägas utgöra ett hinder för breddat deltagande. Utredningens resultat pekar mot att de olika faktorerna spelar olika stor roll i relation till olika kulturaktiviteter och att faktorerna relaterar till varandra på ett mycket sammansatt sätt.
2. Kulturpolitiken har under lång tid genomfört en rad olika åtgärder för att främja ett ökat och breddat deltagande i kulturlivet. Även om det finns goda skäl att anta att dessa åtgärder har bidragit till att öka deltagandet, så har åtgärderna haft en begränsad effekt på att bredda det och på att förändra sammansättningen bland de som är aktiva i kulturlivet. Varken kulturpolitiken som helhet eller olika enskilda åtgärder har på en övergripande nivå förmått att bryta de samband som finns mellan deltagande i kulturlivet och bakomliggande förklaringsfaktorer.
3. För att ytterligare bredda deltagandet i kulturlivet finns anledning för i första hand regeringen att överväga fortsatta åtgärder. Dessa åtgärder handlar om att tydliggöra förväntningarna på kulturens effekter inom andra samhällsområden, en förstärkning av alla barns och ungas rätt till kultur i samverkan mellan politikområden, en förstärkning av infrastrukturen för kultur i hela landet, samt åtgärder i syfte att förändra kulturpolitikens inriktning.

Hinder för breddat deltagande i kulturlivet

Utredningen har genomförts i form av fem fördjupningsstudier. Dessa inkluderar en kunskapsöversikt, en analys av skillnader i invånarnas kulturvanor, en analys av utbildningar och arbetsmarknad på kulturområdet, en analys av nationella kulturpolitiska reformer som syftat till ökat och breddat deltagande, samt en analys av hinder och metoder för breddat deltagande som identifierats inom ramen för kultursamverkansmodellens genomförande.

Utredningens design innebär att vi närmast oss frågan om hinder för breddat deltagande från flera olika håll där vi använt såväl kvantitativa som kvalitativa metoder och analyserat många olika typer av data och material. När tidigare kunskap vägs samman med de egna empiriska undersökningar som Kulturanalys genomfört, så pekar resultaten tydligt mot att hindren bottnar i följande förhållanden:

- socioekonomiska och demografiska faktorer,
- geografiska avstånd, en bristande logistik, och en sårbar nationell infrastruktur,
- kulturområdets begränsade ekonomiska resurser,
- en kulturpolitisk inriktning som i viss utsträckning fungerar exkluderande i relation till de skillnader som finns i befolkningens preferenser.

Socioekonomiska och demografiska faktorer

Den förklaringsmodell som i kunskapsöversikten kopplar skillnader i deltagande i kulturlivet till socioekonomiska och demografiska faktorer bekräftas i alla de fördjupningsstudier som Kulturanalys genomfört.

Analysen av skillnader i invånarnas kulturvanor visar att bakgrundsfaktorernas betydelse för skillnaderna varit beständig över tid. Hittills har det varit utbildningsnivån som varit mest avgörande. Det vill säga ju längre utbildning en person har, desto mer benägen är personen att ta del av kultur. Med avseende på de invånare som väljer att utbilda sig inom kulturområdet är det föräldrarnas utbildningsnivå som är den viktigaste faktorn. Liknande mönster syns gällande barns deltagande i kulturlivet generellt och i kulturskolan specifikt. Att föräldrarnas utbildningsnivå, som också antas bidra till ett särskilt förhållningssätt till kultur, påverkar barnens möjligheter att delta är också en slutsats som återfinns i forskningen och som aktörer involverade i genomförandet av kultursamverkansmodellen är överens om. Dessa aktörer är också överens om att den försvagade ställningen för estetiska ämnen i skolan och i synnerhet i gymnasiet riskerar att ytterligare försämra

förutsättningarna för barn och unga vars föräldrar inte uppmuntrar och stödjer ett kulturdeltagande. Samtidigt indikerar analysen som gjorts av kulturvanornas förändring över tid att utbildningens betydelse inte har förändrats, vilket innebär att en höjd generell utbildningsnivå hos befolkningen inte självklart kommer att leda till att skillnaderna i deltagande jämnas ut.

Även inkomstnivån är enligt vår analys av kulturvanor relevant för skillnader gällande vissa avgiftsbelagda besöksaktiviteter (biobesök, teaterbesök och besök på rock/popkonserter) där personer med hög inkomst är mer benägna att delta, medan verksamheter som är avgiftsfria, och i vissa fall mer öppna till sin karaktär (i synnerhet bibliotek), särskilt lockar personer med medel eller låg inkomst. Samtidigt visar Kulturanalys utvärdering av Fri entré-reformen att reformen bidragit till att öka men knappast till att bredda deltagandet. Detta utgör en indikation på att ekonomiska trösklar inte utgör det enda eller kanske ens det viktigaste hindret för breddat deltagande, åtminstone inte för att åstadkomma en breddad sammansättning av besökare till vissa statliga museer.

Barn till föräldrar med en högre inkomst är överrepresenterade i högre utbildning överlag. För de konstnärliga utbildningarna, där antagning till högre studier ofta förutsätter flera tidigare genomgångna och ibland avgiftsbelagda utbildningar, så kan en högre inkomst antas vara av ytterligare betydelse. När det gäller de som är professionellt verksamma på kulturarbetsmarknaden så kan vi konstatera att inkomstnivåerna är lägre än för de som är verksamma inom andra områden. För professionellt verksamma inom konstområdet är också personer som verkar som renodlade företagare eller kombinatorer tydligt överrepresenterade, medan personer med en anställning är underrepresenterade i jämförelse med arbetsmarknaden som helhet. Att professionellt verksamma inom konstområdet kombinerar olika typer av intäkter riskerar att få negativa konsekvenser gällande sociala trygghetssystem i form av exempelvis arbetslöshetsförsäkringar, sjukförsäkringar och pensioner.

Sammantaget kan dessa brister i ekonomiska och sociala villkor på kulturarbetsmarknaden bli ett hinder för breddat deltagande. Bristerna tenderar att öka behovet av individens tillgång till sociala stödstrukturer och nätverk inom kulturområdet. Detta riskerar att avskräcka underrepresenterade grupper från att utbilda sig inom kulturområdet då just dessa grupper ofta har en sämre socioekonomisk ställning och dessutom en sämre tillgång till nätverk på kulturområdet. På sikt riskerar det också att avskräcka yngre generationer generellt från att söka sig till kulturområdet, både avseende utbildning och professionell verksamhet.

Över tid är kvinnor enligt vår analys av kulturvanor överrepresenterade i relation till män gällande för såväl besöksaktiviteter som för eget skapande. Att möjliggöra för fler män än idag att delta är en utmaning som lyfts fram särskilt av de regionala konsulenter som intervjuats. Kvinnor är också tydligt överrepresenterade både bland de som har en examen från, och som är verksamma inom kulturarvsområdet. Inom konstområdet är istället män något överrepresenterade bland de som har en examen och de har också något större chans att bli professionellt verksamma inom konstområdet. Detta när fördelningen jämförs med personer med examen inom annat område och personer som är verksamma inom annat område. Fördelningen mellan kvinnor och män ser alltså olika ut inom olika delar av utbildning och arbetsmarknad på kulturområdet. Tidigare undersökningar visar att fördelningen också skiljer sig åt mellan olika konstområden. Det finns anledning att följa utvecklingen över tid och då på delområdesnivå såväl som på aggregerad nivå.

Vi har inte kunnat analysera betydelsen av utländsk bakgrund i relation till invånarnas kulturvanor, men utifrån vår analys av registerdata kan vi konstatera att personer som är utrikes födda är underrepresenterade bland professionellt verksamma på kulturområdet. Utländsk bakgrund är också en av de faktorer som, liksom kön och funktionsnedsättning, riskerar att kopplas till stereotypa föreställningar och fördomar. Det riskerar i sin tur att ligga till grund för såväl direkt diskriminering som mer indirekt exkludering av vissa erfarenheter och perspektiv. Här betonar intresseorganisationerna för professionella kulturskapare vikten av att de professionellt verksamma på kulturarbetsmarknaden ska åtnjuta samma arbetsrättsliga villkor som den gällande arbetsrättslagstiftningen uppställer för hela arbetsmarknaden.

Kulturanalys vill i detta sammanhang betona vikten av att skilja den arbetsrättsliga aspekten, som exempelvis handlar om arbetsgivares skyldighet att följa diskrimineringslagen, från den aspekt som avser det konstnärliga innehållet. Rättighetsperspektivet ska självklart beaktas av alla arbets- och uppdragsgivare på kulturområdet och offentliga arbets- och uppdragsgivare bör ha i uppdrag att sprida information och kunskap om vad detta perspektiv innebär. Rättighetsperspektivet bör dock inte ingå i de bedömningskriterier avseende konstnärligt innehåll som tillämpas i den offentliga bidragsgivningen till det fria kulturlivet (Myndigheten för kulturanalys, 2021d). Detta för att den konstnärliga frihet som utgör utgångspunkten i det nationella kulturpolitiska målet om att ”kulturen ska vara en dynamisk, utmanande och obunden kraft med yttrandefriheten som grund” (prop. 2009/10:3, s. 26) inte ska riskera att påverkas på ett negativt sätt.

Geografiska avstånd, en bristande logistik och en sårbar nationell infrastruktur

Det har sedan första hälften av 1900-talet genomförts betydande kulturpolitiska insatser för att göra det möjligt för invånare i hela landet att både ta del av och skapa kultur. Likväl är det viktigt att synliggöra sårbarheten i den offentligt finansierade infrastruktur som byggts upp. En av flera avgörande faktorer här är kulturlivets beroende av ideella krafter inom det civila samhället. Särskilt i mindre kommuner och på landsbygden visar tidigare studier att kulturutbudet i stor utsträckning är beroende av ett fåtal ideella aktörer. Där riskerar sårbarheten också att förstärkas av att man står inför ett nödvändigt generationsskifte (Myndigheten för kulturanalys, 2019a).

En annan faktor är de stora geografiska avstånden och den ibland bristande logistik som försvårar transporter och därmed försämrar kulturverksamheternas tillgänglighet för invånarna. I utredningen identifieras detta som ett hinder av de aktörer som bidrar till att genomföra kultursamverkansmodellen. Utifrån deras egna erfarenheter av både faktiska och potentiella deltagare betonar särskilt de regionala konsulenterna att om det tar lång tid för invånaren att ta sig till en plats för deltagande i kultur, så bidrar detta till att vissa invånare väljer eller nödgas att avstå. Lika avgörande är de tillgänglighetskrav som

offentliga uppdragsgivare uppställer i syfte att främja tillgången till kultur för personer med funktionsnedsättning. Det finns därför all anledning att fortsatt upprätthålla och gradvis skärpa dessa krav i den offentliga bidragsgivningen och särskilt när det gäller kulturinstitutioner.

Analysen av invånarnas kulturvanor visar också tydligt att det finns skillnader i kulturvanor beroende på var i landet man bor, där invånare i städer är mycket mer benägna att delta i samtliga besöksaktiviteter än invånare på landsbygden. Långa avstånd anges också som en relativt viktig anledning till att inte delta när befolkningen har tillfrågats i kulturvaneundersökningar. På motsvarande sätt är både de som utbildar sig inom och de som är professionellt verksamma på kulturområdet koncentrerade till städerna, dit såväl majoriteten av utbildningsplatserna som arbetstillfällena är lokaliserade.

Begränsade ekonomiska resurser

Kulturanalys konstaterar att offentliga medel till kulturområdet utgör en relativt begränsad ekonomisk insats i jämförelse med offentliga insatser inom andra områden, samtidigt som de krav som uppställs på offentligt finansierad kulturverksamhet är relativt omfattande. Detta är inte minst något som lyfts fram av de aktörer som uppbär främjandeuppdrag inom kultursamverkansmodellen, där exempelvis ett mycket begränsat antal konsulenter har i uppdrag att öka och bredda deltagandet över stora geografiska ytor och för flera målgrupper samtidigt. Utredningens resultat visar också att breddat deltagande förutsätter ett etablerande och ett upprätthållande av långsiktiga relationer mellan olika aktörer, vilket är tidsmässigt mycket resurskrävande.

Som Kulturanalys tidigare påpekat finns anledning för politiska uppdragsgivare på såväl statlig som regional och kommunal nivå att ta ställning till huruvida den ekonomiska resurstilldelningen står i paritet med de krav som ställs på offentligt finansierade verksamheter (Myndigheten för kulturanalys, 2019a, s. 92–93). På samma sätt behöver politiska beslutsfattare skyndsamt ta ställning till kommande förslag till åtgärder som syftar till att förbättra de ekonomiska och sociala villkoren för i synnerhet professionellt verksamma konstnärer (se t.ex. dir. 2021:90). Detta inte bara då skillnaden mellan denna

grupp och andra grupper med motsvarande utbildningsnivå och yrkeserfarenhet kan vara principiellt svår att motivera. Som vi redan har påpekat riskerar det att bli ett hinder för underrepresenterade grupper med en svagare socioekonomisk status och som saknar tillgång till nätverk på kulturområdet. Sämre inkomstvillkor kan också avskräcka yngre generationer från att påbörja utbildningar som förbereder för en professionell verksamhet på kulturområdet. Sammantaget kan detta alltså bli ett hinder för den framtida kompetensförsörjningen inom kulturområdet.

Vi har redan påtalat att infrastrukturen för kultur i hela landet i stor utsträckning är beroende av aktörer i det civila samhället. I intervjuerna med de aktörer som bidrar till att genomföra kultursamverkansmodellen uttrycks en stark oro för de negativa konsekvenser en nedskärning av offentliga ekonomiska insatser på kulturområdet skulle få för den existerande infrastrukturen, men också för möjligheten att bredda representationen av olika bakgrunder hos de som får möjlighet att engagera sig aktivt. De ideella organisationer som intervjuats inom ramen för denna utredning förespråkar att ansvaret för en del av den offentliga medelstilldelningen bör avsättas för paraplyorganisationer inom det civila samhället, då förutsättningarna för att åstadkomma breddat deltagande då skulle förbättras. Samtidigt varnar de för en alltför långtgående politisk styrning, vilken skulle kunna riskera att frånta det civila samhället dess unika kännetecken: människor som frivilligt och på ideell basis skapar möjligheter för sig själva och andra att både ta del av och skapa kultur på ett sätt som de själva bestämmer. Den verksamhet som idag bedrivs av organisationer i det civila samhället bidrar på detta sätt i stor utsträckning till den dimension av deltagandemålet som handlar om möjligheterna att påverka kulturlivets utformning. Här finns en parallell till de slutsatser som kan dras från Kulturanalys utvärdering av Äga rum-satsningen, nämligen att offentliga åtgärder som syftar till breddat deltagande över lag bör inkludera representanter för de målgrupper som är föremål för insatsen och gärna också aktörer med en förankring i det civila samhället.

Kulturpolitikens inriktning och skillnader i befolkningens preferenser

Utredningens resultat pekar mot att den avgränsning som görs av kulturpolitikens ansvarsområde kan utgöra ett hinder för breddat deltagande. Den svenska kulturpolitiken har historiskt etablerats i ett bildningssyfte, det vill säga för att genom tillgängliggörandet av en viss typ av konst och kultur över hela landet bidra till befolkningens estetiska fostran. Även om kulturpolitikens kultursyn breddats över tid, återspeglar exempelvis den statliga bidragsgivningen fortsatt ett fokus på de traditionella konstarterna och kulturarv. Detta kan tänkas bidra till att invånare som inte kan identifiera sig med denna kultursyn inte känner sig inkluderade och därtill att de inte upplever att det är möjligt att påverka kulturpolitikens inriktning. I kulturvaneundersökningar från andra länder visar sig också bristen på intresse för olika kulturaktiviteter vara ett viktigt skäl för att inte delta.

Samtidigt är det inte självklart att skillnaderna i deltagande mellan olika individer och grupper är i behov av en utjämning. Att det finns en variation i invånarnas kulturpreferenser identifieras av flera av de aktörer som bidrar till att genomföra kultursamverkansmodellen som inte bara ett faktiskt utan även ett önskvärt tillstånd. Att en relativt hög andel av de invånare som inte deltar i de kulturaktiviteter som ingår i Kulturanalys kulturvaneundersökningar anger att de är nöjda med det egna deltagandet är också ett resultat som pekar i denna riktning. Ambitionen att bredda deltagandet måste här balanseras mot kulturpolitikens uppgift att finansiera kultur som anses värdefull men som samtidigt inte klarar sig på en kommersiell marknad (prop. 2009/10:3, s. 28).

Åtgärder i syfte att bredda deltagandet ytterligare

Utifrån utredningens resultat bedömer Kulturanalys att det finns skäl att överväga ytterligare åtgärder för att bredda deltagandet och därmed stärka allas möjlighet att delta i kulturlivet. Kulturanalys har identifierat följande förslag till åtgärder inom ramen för den nationella kulturpolitiken:

1. Tydliggör förväntningarna på kulturens effekter inom andra samhällsområden.
2. Prioritera barn och unga i samverkan mellan politikområden.
3. Säkerställ en infrastruktur för kultur i hela landet.
4. Överväg förändringar i kulturpolitikens inriktning.

Nedan utvecklar vi dessa förslag, där vi identifierar de fördelar men också de risker som förslagen innebär.

Tydliggör förväntningarna på kulturens effekter inom andra samhällsområden

Vi har i utredningen beskrivit de olika hinder för breddat deltagande som framträder i de fördjupningsstudier som genomförts inom utredningens ram. Spännvidden på hinder för breddat deltagande är stor och Kulturanalys generella bedömning är att de olika hindren samverkar på olika sätt i olika sammanhang. Att på ett något mer detaljerat sätt utröna hur socioekonomiska faktorer som utbildning och inkomst, samt demografiska faktorer som kön, utländsk bakgrund och ålder, samvarierar med deltagande inom olika konst- och kulturområden har inte varit möjligt inom ramen för utredningen. Det finns därför anledning att framöver prioritera analyser på en mindre aggregerad nivå.

Från ett policyperspektiv är dock en medvetenhet om denna komplexitet central, inte minst då det medför att åtgärder i syfte att bredda deltagandet behöver genomföras i samverkan mellan kulturpolitiken och andra politikområden. I en sådan samverkan är det viktigt att utgå från en insikt om såväl kulturpolitikens utvecklingsmöjligheter som dess begränsningar. De

skillnader som kan kopplas till socioekonomiska och demografiska faktorer kan inte i första hand utjämnas genom kulturpolitiska åtgärder, utan med åtgärder inom andra politikområden som exempelvis utbildningspolitiken, den ekonomiska politiken och socialpolitiken. Kulturpolitiska åtgärder bör därmed inte innefatta att aktörer och verksamheter på kulturområdet åläggs att utjämna sociala och ekonomiska skillnader mellan invånare (jfr Myndigheten för kulturanalys, 2022a). Uppdrag till offentligt finansierade verksamheter bör i första hand fokusera på att tillhandahålla ett varierat utbud av hög kvalitet och på så sätt främja ett ökat och breddat deltagande. I uppdragen bör också tillräckligt utrymme ges för verksamheterna att bedriva ett utvecklingsarbete med utgångspunkt i den egna uppföljningen och i kunskap om metoder för breddat deltagande.

Prioritera barn och unga i samverkan mellan politikområden

Utredningen visar att det finns tydliga skillnader i förutsättningarna för barn och unga att möta ett brett urval av kulturella uttryck av hög kvalitet. Att få möjlighet att ta del av ett brett urval utgör en nödvändig förutsättning både för att kunna aktivt välja att delta (eller inte) senare i livet och att aktivt kunna välja (eller välja bort) utbildningsvägar som kan leda till en professionell verksamhet på kulturområdet. Offentliga bidragsgivare på såväl statlig som regional och kommunal nivå bör prioritera åtgärder som bidrar till att utjämna dessa skillnader i förutsättningarna för barn och unga. Detta var också Kulturanalys rekommendation till regeringen i myndighetens senaste lägesbedömning (Myndigheten för kulturanalys, 2022a, s.101). Ett konkret exempel på en åtgärd som Kulturanalys menar bör fortgå är det nationella stödet till kulturskolan. Detta för att satsningen behöver löpa över längre tid för att kunna utvärderas på ett systematiskt sätt. Här menar Kulturanalys att betoningen bör ligga på det nationella kulturskolestödets möjligheter att bredda sammansättningen i den grupp av barn och unga som deltar.

Åtgärder i syfte att stärka barns och ungas rätt till kultur är också ett tydligt exempel på åtgärder som i stor utsträckning bör genomföras i samverkan med andra politikområden. Detta är också en rekommendation som vi tidigare givit till regeringen och i synnerhet gällande kulturpolitikens koppling till utbildningspolitiken (Myndigheten för kulturanalys, 2019a, s. 86, 2020a, s. 80). I syfte att minska snedrekryteringen till högre utbildning inom kulturområdet görs redan insatser inom utbildningspolitiken, men ytterligare insatser behövs för att motverka de tendenser till snedrekrytering som finns inom hela utbildningssystemet och redan i utbildningar som riktar sig till barn och unga. Här instämmer Kulturanalys i Kulturrådets bedömning att åtgärder för att minska snedrekryteringen till utbildning på kulturområdet bör samordnas av en utbildningspolitisk aktör, i samverkan med bland annat aktörer inom kulturpolitiken (Kulturrådet, 2023a). Det finns också anledning att inom utbildningspolitiken ännu en gång se över möjligheterna att förstärka ställningen för estetiska ämnen i grundskolan och i gymnasiet (Myndigheten för kulturanalys, 2019a, s. 86). Detta för att kunna erbjuda de barn och unga som saknar stöd i hemmiljön att få möjlighet att förkovra sig i kultuorienterade ämnen.

Säkerställ en infrastruktur för kultur i hela landet

Ett kulturutbud som kännetecknas av mångfald, hög kvalitet och god spridning över hela landet utgör en nödvändig förutsättning för att bredda deltagandet i kulturlivet. Detta har också varit en central ambition i den svenska kulturpolitiken i närmare 100 år. Det framstår som rimligt att anta att det ändå relativt aktiva deltagande i kulturlivet som kännetecknar Sverige hade varit svårt att uppnå utan den infrastruktur där aktörer i både offentlig och privat sektor samt i det civila samhället ingår. Samtidigt uppvisar denna infrastruktur tydliga tecken på sårbarhet, i synnerhet på kommunal nivå och inom det civila samhälle som Kulturanalys har bedömt drabbades särskilt hårt av pandemins konsekvenser (Myndigheten för kulturanalys, 2021a; Myndigheten för kulturanalys, 2022f). Därför rekommenderade Kulturanalys i sin senaste lägesbedömning regeringen att prioritera säkerställandet av denna infrastruktur (Myndigheten för kulturanalys, 2022a, s. 100).

Här bedömer Kulturanalys att det finns anledning att särskilt överväga insatser för att stärka förutsättningarna för kommunerna som står inför stora ekonomiska utmaningar, samtidigt som de uppbär huvudansvaret för flera av de kulturverksamheter som har potential att både öka och bredda deltagandet hos barn och unga. Återigen kan det nationella kulturskolestödet anges som konkret exempel. Regeringen bör också särskilt överväga insatser för att stärka förutsättningarna för det civila samhället, vars verksamhet på kulturområdet bidrar till breddat deltagande genom såväl innehållsmässig variation som lokal förankring.

Överväg förändringar i kulturpolitikens inriktning

Kulturpolitiken utgår från den avgränsning av kulturområdet som riksdagen beslutat om baserat på 2009 års kulturpolitiska proposition. I denna proposition står konstarter och kulturarv liksom professionella verksamheter i fokus för åtgärder på statlig men även i stor utsträckning på regional nivå. Betoningen i åtgärderna har därmed särskilt legat på den första och tredje dimensionen av deltagandemålet, det vill säga att alla ska ha möjlighet att ta del av ett varierat kulturutbud av hög kvalitet och att det ska vara möjligt att verka och förkovra sig professionellt som kulturskapare. Med åtgärder på kommunal nivå och genom insatser i det civila samhället introduceras även ett tydligare fokus på verksamheter som ryms inom deltagandemålets andra dimension, det vill säga att det ska vara möjligt för alla att få utlopp för sina skapande förmågor. Samtidigt kvarstår i den ekonomiska bidragsgivningen fortsatt en prioritering av att tillgängliggöra en professionell konst och kultur. Kultursamverkansmodellen har dock genomförts som ett exempel på en reform som ingår i deltagandemålets fjärde dimension, men som också rymmer de tre övriga. Kultursamverkansmodellen erbjuder därför möjligheter att genomföra åtgärder i syfte att bredda deltagandet i kulturlivet ytterligare.

När det gäller de statliga åtgärder som inrymmer en ekonomisk medelstildelning och som särskilt syftar till breddat deltagande är vägen framåt inte helt enkel att identifiera. Å ena sidan kan det utifrån såväl deltagandemålet som övriga nationella kulturpolitiska mål bedömas som viktigt att säkerställa att det nuvarande bidragssystemet består, och att i grunden samma aktörer

som idag erhåller ett ekonomiskt stöd även framöver. Inte minst kan detta ses som viktigt då dagens bidragssystem omfattar aktörer som skulle ha svårt att klara sig på kommersiella villkor. Detta perspektiv innebär dock sannolikt att vi får acceptera att de skillnader i deltagande som idag finns inom befolkningen i viss utsträckning kommer att bestå även framåt. Detta även om åtgärder inom i första hand utbildningspolitiken för att minska snedrekryteringen till utbildning kan antas minska skillnaderna.

Å andra sidan skulle en fördelning av offentligt stöd till andra aktörer än tidigare, exempelvis inom det civila samhället, kunna bidra till att bredda deltagandet i relation till dagens situation. En utvidgning av definitionen av vilka konstnärliga genrer som inkluderas för offentlig bidragsgivning är en annan åtgärd som kan övervägas av bidragsgivande instanser. Förutsatt att inte ytterligare ekonomiska resurser tillförs kulturpolitiken så riskerar en sådan omprioritering dock att påverka det professionella utövandet av konst och kultur inom vissa genrer negativt. Det skulle också riskera att inverka negativt på befolkningens möjligheter att ta del av denna typ av kultur.

Det är ett politiskt beslut att välja var den övergripande balansen i termer av resurstilldelning ska ligga mellan ovanstående perspektiv. Oavsett perspektiv, så finns det några faktorer som utredningen visat skapar bättre förutsättningar än andra i relation till målet att genom statligt stöd bidra till breddat deltagande. En sådan faktor är prioriteringen av långsiktiga stöd framför kortsiktiga stöd. En annan faktor är att det statliga stödet för breddat deltagande bör prioritera stöd till existerande verksamheter framför etablerandet av nya kortsiktiga projekt utan lokal förankring. Det finns till sist anledning för regeringen att överväga hur kultursamverkansmodellen i en ännu större utsträckning skulle kunna användas för att komplettera prioriteringen av tillgängliggörandet av konstarter och kulturarv med en prioritering av främjandeuppdrag och kulturverksamhet som möjliggör för invånarna att själva skapa kultur. Här har den pågående utredningen om kultursamverkansmodellen i uppdrag att lämna förslag på sådana åtgärder (dir. 2022:103).

Referenser

- Aardal, B. (2002). *Valgdeltakelse og lokaldemokrati*. Oslo: Kommuneforlaget.
- Alacovska, A. & O'Brien, D. (2021). Genres and inequality in the creative industries. *European Journal of Cultural Studies*, 24 (3), 639–657.
- Andersson, U. & Martinsson, J. (2022). *Svenska trender 1986–2021*. Göteborg: SOM-institutet.
- Arnestad, G. (2004). Regional Effects of State Cultural Policy in Norway. Paper presented at *The 3rd International Conference on Cultural Policy Research*, Montréal, Canada. Tillgänglig: http://neumann.hec.ca/iccpr/PDF_Texts/Arnestad_Georg.pdf [2023-03-15].
- Arnestad, G. (2010). Frå kultursektor til opplevelseøkonomi: Kva for rolle spelar forskaren? *Nordisk kulturpolitisk tidskrift*, 13(1), 109–122.
- Arnstein, S. R. (1969). A ladder of Citizen Participation. *Journal of the American Institute of Planners*, 35 (4), 216–224.
- Bak, L., Madsen, A. S., Henrichsen, B. & Troldborg, S. (2012). *Danskernes kulturvaner 2012*. København: Opinion og Pluss Leadership for Kulturministeriet.
- Balling, G. (2021). *Kulturformidling: Teoretiske begreber, historiske perspektiver og kulturpolitiske rammer*. Frederiksberg: Samfundslitteratur.
- Balling, G., & Kann-Christensen, N. (2013). What is a non-user? An analysis of Danish surveys on cultural habits and participation. *Cultural Trends*, 22 (2), 67–76.

- Banks, M. & Oakley, K. (2016). The dance goes on forever? Art schools, class and UK higher education. *International Journal of Cultural policy*, 22 (1), 41-57.
- Beckman, S., & Månsson, S. (2008) (red.). *KulturSverige 2009: Problemanalys och statistik*. Linköping: SweCult.
- Bekkengen, F. V. (2022). *Norsk kulturbarometer 2021*. Oslo: Statistisk sentralbyrå.
- Belfiore, E. & Bennet, O. (2007). Rethinking the social impacts of the arts. *International Journal of Cultural Policy*, 13 (2), 135–151.
- Bihagen, E. & Katz-Gerro, T. (2000). Culture consumption in Sweden: The stability of gender differences. *Poetics*, 27 (5), 327–349.
- Bille, T. (2021). Teater- og museumvaner før og under Covid-19. Kulturministeriet
- Bille, T. (2022). Where do we stand today? An essay on cultural policy in Denmark. Kulturanalys Norden (ed.). *Cultural policy in the Nordic welfare states. Aims and functions of public funding for culture*. Copenhagen: Nordic Council of Ministers.
- Bille, T., Fridberg, T., Storgaard, S. & Wulff, E. (2005). *Danskernes kultur- og fritidsaktiviteter 2004 – med udviklingslinjer tilbage til 1964*. Köpenhamn: AKF Forlag.
- Bille, T. & Fjaellegaard, C. B. (2017). Etnisk mangfoldighed i den danske filmbranche. I Kulturanalys Norden (red.), *Vem får vara med? Perspektiv på inkludering och integration i kulturlivet i de nordiska länderna*. Stockholm: Kulturanalys Norden.
- Bjurström, E. (2021). Det estetiska omdömet och bildningsetetikens uppgång och fall i den svenska kulturpolitiken. *Nordisk Kulturpolitisk Tidskrift*, 24 (2), 139-155.

- Bjørklund, T. (2001). Den stadig synkende deltagelsen ved lokalvalg – noen årsaker og konsekvenser. Aardal (red.). *Valgdeltakelse og lokaldemokrati*. Oslo: Kommuneforlaget.
- Bjørnsen, E. (2010). Publikumsutviklingens begrensninger. I *Norsk publikumsutvikling* (red.) *Om publikumsutvikling*. Norsk publikumsutvikling.
- Blaabæk, E. H., & Jæger, M. M. (2021). *Ulighet og kulturforbruk – et år med covid-19*. Kulturministeriet.
- Blomgren, R. (2012). Autonomy or democratic cultural policy: That is the question. *International Journal of Cultural Policy*, 18 (5), 519–529.
- Blomgren, R. (2019). Social engineering and cultural policy – theoretical and empirical reflexions from Swedish cultural policy in a historical perspective. *International Journal of Cultural Policy*, 25 (1), 1–15.
- Blomgren, R. & Johannisson, J. (2014). Varför regional kulturpolitik? Legitimeringsberättelser i svenska regioner. *Sociologi I Dag*, 44 (1), 39–65.
- Blomgren, R. & Johannisson, J. (2018). *Failures in Swedish cultural policy, and why cultural policy research does not seem to care*. Paper presented at the 10th International Conference on Cultural Policy Research (ICCPR 2018), Tallinn, August 21–25, 2018.
- Borgen, J. S. & Brandt, S. S. (2006). *Ekstraordinært eller selvfølgelig? Evaluering av Den kulturelle skolesekken i grunnskolen*. Oslo: NIFU STEP.
- Borgen, J. S. & Brandt, S. S. (2008). ”Det urørlige” I kulturpolitikkforskningen. Om den kulturelle skolesekken og realiseringen i opplæringen. *Nordisk Kulturpolitisk Tidskrift*, 11 (1), 70–107.

- Botes, L. & van Rensburg, D. (2000). Community participation in development: Nine plagues and twelve commandments. *Community Development Journal*, 35 (1), 41–58.
- Bourdieu, P. (1984). *Distinction: A social critique of the judgement of taste*. London: Routledge & Kegan Paul.
- Brook, O. (2013). Reframing models of arts attendance: Understanding the role of access to a venue. The case of opera in London. *Cultural Trends* 22 (2), 97–107.
- Brook, O. (2016). Spatial equity and cultural participation: How access influences attendance at museums and galleries in London. *Cultural Trends*, 25 (1), 21–34.
- Brook, O., O'Brien, & Taylor, M. (2018). *Panic! Social Class, Taste and Inequalities in the Creative Industries*. Tillgänglig: <https://createlondon.org/wp-content/uploads/2018/04/Panic-Social-Class-Taste-and-Inequalities-in-the-Creative-Industries1.pdf> [2023-03-15].
- Bättra (2012). *Sammanställning Skapande skola. Redovisningar från skolhuvudmän som beviljades bidrag 2011*.
- Bättra (2015). *Sammanställning Skapande skola. Redovisningar från skolhuvudmän som beviljades bidrag 2014*.
- Bättra (2019). *Sammanställning Skapande förskola och skola. Redovisningar från de skolhuvudmän som beviljades bidrag 2018*.
- Callahan, K. (2007). Citizen Participation: Models and Methods. *International Journal of Public Administration*, 30 (11), 1179–1196.
- Chan, T. W., & Goldthorpe, J. H. (2005). The social stratification of theatre, dance and cinema attendance. *Cultural Trends*, 14 (3), 193–212.

- Chan, T. W. & Goldthorpe, J. H. (2007). The Social Stratification of Cultural Consumption: Some Policy Implications of a Research Project. *Cultural Trends*, 17 (4), 373–384.
- Christin, A. (2012). Gender and highbrow cultural participation in the United States. *Poetics*, 40 (5), 423–443.
- Cocke, M., Lidberg, L., Malmcrona, N. & Zimmerman, Z. (2022). *Spelar mindre roll? En rapport om den ojämlika fördelningen av scenkonst till barn och unga i skolan*. Stockholm: ASSITEJ Sverige.
- Coulangeon, P. & Lemel, Y. (2009). The Homology Thesis: Distinction Revisited. In Robson & Sanders (eds.). *Quantifying Theory: Pierre Bourdieu*. Toronto: Springer.
- Cowell, B. (2007). Measuring the Impact of Free Admission. *Cultural Trends*, 16 (3), 203–224.
- Cupps, S. D. (1977). Emerging Problems of Citizen Participation. *Public Administration Review*, 37 (5), 478–487.
- Danielsen, A. (2008). The persistence of cultural divides: Reflections on the audience for culture and the arts in Norway. *International Journal of Cultural Policy*. 14 (1), 95–112.
- Davies, S. (2005). Still popular: Museums and their visitors 1994–2004. *Cultural Trends*, 14 (1), 67–105.
- DC Research (2016). *Taking Charge-Evaluating the Evidence: The Impact of Charging or not for Admissions on Museums*. Final Report. DC Research.
- de Vries, R. & Reeves, A. (2021). What does it Mean to be a Cultural Omnivore? Conflicting Visions of Omnivorousness in Empirical Research. *Sociological Research Online*, 22 (22), 292–312.

- Degn, H-P. & Hansen, L E. (2022). *Developing a Motivation Typology of Cultural Attendance*. Paper presented at the 12th International Conference on Cultural Policy Research, Antwerpen.
- Department for Digital, Culture, Media & Sport (2020). *Taking Part Survey: England Adult Report 2018/19*. Department for Digital, Culture, Media & Sport.
- Dofradóttir, A., Arnalds, Á. A., Sturludóttir, G. J. & Jónsson, F. H. (2010). *Íslensk menningarvög. Könnun á menningarneyslu Íslendinga*. Reykjavík: Háskóli Íslands.
- Dir. 2021:90. *Översyn av regelverket för sjukpenninggrundande inkomst för ökad trygghet och förutsebarhet*.
- Dir. 2022:103. *Översyn av kultursamverkansmodellen för kultur i hela landet*.
- Ds 2012:8. *Nationell samordning av hemslöjden: En översyn av Nämnden för hemslöjdsfrågor*.
- Duelund, P. (2008). Nordic cultural policies: A critical view. *International Journal of Cultural Policy*, 14 (1), 7–24.
- Eikhof, D. R. & Warhurst, C. (2013). The promised Land? Why social inequalities are systemic in the creative industries. *Employee Relations*, 35 (5), 495–508.
- Eriksson, B., Hansen, L E. & Nordentoft, K. (2021). *Deltagelse i kulturhuse og andre borgerinvolverende kulturinstitutioner*: Aarhus: Institut for Kommunikation og Kultur, Aarhus Universitet.
- Europeiska kommissionen (2013). *Special Eurobarometer 399, Cultural access and participation*. Bryssel: Europeiska kommissionen.
- Eurostat (2019). *Culture statistics: 2019 edition*. European Union.
Tillgänglig:

<https://ec.europa.eu/eurostat/documents/3217494/10177894/KS-01-19-712-EN-N.pdf/915f828b-daae-1cca-ba54-a87e90d6b68b?t=1571393532000> [2023-03-15].

Falk, E. (2020). *Kulturvanor i Sverige 1987–2019*. SOM-rapport 2020:212. Göteborg: SOM-institutet.

Falk, E. (2021). *Kulturvanor i Sverige 1987–2020*. SOM-rapport 2021:20. Göteborg: SOM-institutet.

Falk, M. & Katz-Gerro, T. (2016). Cultural participation in Europe: Can we identify common determinants? *Journal of Cultural Economics*, 40 (2), 127–162.

Fancourt, D. & Finn, S. (2019). *What is the evidence on the role of the arts in improving health and well-being? A scoping review*. Health evidence network synthesis report 67. World Health Organization.

Flisbäck, M. (2012). Creating a life: the role of symbolic and economic structures in the gender dynamics of Swedish artists. *International Journal of Cultural Policy*, 19 (4), 462–480.

Fobel, L. (2022). Non-Formal Cultural Infrastructure in Peripheral Regions: Responsibility, Resources, and Regional Disparities. *Urban Planning*, 7 (4), 445–456.

Folkbildningsrådet (2013). *Kulturprogrammets betydelse för lokalsamhället*. Utvärdering 1 av studieförbundens kulturprogram. Stockholm: Folkbildningsrådet.

Folkbildningsrådet (2019). *Folkbildning i marginaliserade stadsdelar: Förankrad, invävd och trevande*. Stockholm: Folkbildningsrådet.

Folkbildningsrådet (2020). *Mångfald och förnyelse? Utvärdering av folkbildningens kulturverksamheter*. Stockholm: Folkbildningsrådet.

- Folkbildningsrådet (2021). *Folkhögskolans deltagare med intellektuell funktionsnedsättning: Rapport till regeringen 2022*. Stockholm: Folkbildningsrådet.
- Folkbildningsrådet (2023). *Statistik*. Tillgänglig: <https://www.folkbildningsradet.se/om-folkbildningsradet/statistik/> [2023-03-27].
- Frenander, A. (2001). Kulturpolitik för folkhemmet. *Nordisk Kulturpolitisk Tidskrift*, 4 (2), 86–99.
- Frenander, A. (2014). *Kulturen som kulturpolitikens stora problem. Diskussion om svensk kulturpolitik fram till 2010*. Möklinta: Gidlunds förlag.
- Fürst, H., Levelius, S. & Nylander, E. (2018). *Kulturell bildning i folkhögskolans regi: Deltagare och lärare på estetiska profilkurser*. Stockholm: Folkbildningsrådet.
- Fürst, H. & Nylander, E. (2023, kommande). The value of arts education: Cultural engagements at the Swedish folk high schools. Palgrave, forthcoming.
- Förenta Nationerna (1948). *Allmän förklaring om de mänskliga rättigheterna*.
- Förenta Nationerna (1966a). *Konventionen om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter*.
- Förenta Nationerna (1966b). *Konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter*.
- Gough, K. V., Langevang, T. & Namatovu, R. (2013). Researching entrepreneurship in low-income settlement: The strengths and challenges of participatory methods. *Environment and Urbanization*, 26 (1), 297–311.

- Hadley, S. (2018). Publikutveckling – en demokratisering av kulturen. I Wiklander et al. (red.). *Publik. En antologi om konst, kultur och utveckling*. Göteborg: Kultur i Väst.
- Hadley, S. (2021). *Audience development and cultural policy*. London: Palgrave Macmillan.
- Haninge kommun (2014). *Kulturpolitiskt program för Haninge kommun 2015–2020*. Haninge kommun.
- Haugsevje, A-D., Hylland, O. M. & Stavrum, H. (2016). Kultur for å delta. Når kulturpolitiske idealer skal realiseres i praktisk kulturarbeid. *Nordisk Kulturpolitisk Tidskrift*, 19 (1), 78–97.
- Heikkilä, R. & Lindblom, T. (2022). Overlaps and accumulations: The anatomy of cultural non-participation in Finland, 2007 to 2018. *Journal of Consumer Culture*, 23 (1), 122-145.
- Heikkilä, R. (2022). *Understanding cultural non-participation in an Egalitarian Context*. London: Palgrave Macmillan.
- Helle, V., Paananen, K. & Viinika, A. (2015). Accessibility to nationally important museums. I Salonen et al. (ed.). *Analysing multimodal accessibility and mobility in urban environments*. Helsinki: University of Helsinki.
- Howlett, M. (2012). The lessons of failure: learning and blame avoidance in public policy-making. *International Political Science Review*, 33 (5), 539–555.
- Hvenegaard Rasmussen, C. (2015). Brugerinddragelse og kulturpolitisk kvalitet. *Nordisk Kulturpolitisk Tidskrift*, 18 (1), 81–100.
- Hvenegaard Rasmussen, C. (2016). The participatory public library: the Nordic experience. *New Library World*, 117 (9/10), 546–556.

- Ideell kulturallians (2021). *Kulturens kapillärer*. Stockholm: Ideell kulturallians.
- Ilmola-Sheppard, L., Rautiainen, P., Westerlund, H., Lehtikainen, K., Karttunen, S., Juntunen, M-L. & Anttila, E. (2021). *ArtsEqual: Equality as the future path for the arts and arts education services*. Arts Equal. Tillgänglig: https://taju.uniarts.fi/bitstream/handle/10024/7425/Arts_equal_equality_2021.pdf?sequence=1&isAllowed=y [2023-03-15].
- Internetstiftelsen (2019). *Svenskarna och internet 2019*. Stockholm: Internetstiftelsen.
- Ipsos (2022). Spørreundersøkelse om endringer i kulturbruk etter covid-19-pandemien. Ipsos.
- Jæger, M. M., & Blaabæk, E. H. (2020). Inequality in learning opportunities during Covid-19: Evidence from library takeout. *Research in Social Stratification and Mobility*, 68. 1–5.
- Jancovich, L. (2017). The participation myth. *International Journal of Cultural Policy*, 23 (1), 107–121.
- Jancovich, L., & Stevenson, D. (2021). Failure seems to be the hardest word to say. *International Journal of Cultural Policy*, 27 (7), 967–981.
- Jancovich, L., & Stevenson, D. (2022). *Failures in Cultural Participation*. Palgrave macmillan
- Jahnke, M., & Löf, J. (2019). *Konst händer Hammarbadet: När konsten tar plats*. Stockholm: Statens konstråd.
- Jeffers, A. & Moriarty, G. (2017). *Culture, democracy and the right to make art: The British Community Arts Movement*. London: Bloomsbury.
- Jenkins, T. (2018). Relevansens tyranni. I Wiklander et al. (red.). *Publik. En antologi om konst, kultur och utveckling*. Göteborg: Kultur i Väst.

- Jeppsson, C. (2020). *"Rörlig och stabil, bred och spetsig". Kulturell reproduktion och strategier för breddat deltagande i den svenska kulturskolan*. Göteborg: Göteborgs universitet. Diss.
- Jochumsen, H., Hvenegaard Rasmussen, C., & Skot-Hansen, D. (2012) The four spaces – a new model for the public library. *New Library World*, 113 (11/12), 586–597.
- Johannisson, J. (2012). Kulturpolitik som redskap för mångfald. Några grundläggande spänningsförhållanden. I Austen & Florén (red.) *Den utmanande diskussionen – Debattskrift om kulturpolitik och identiteter i Norden*. Köpenhamn: Nordiska ministerrådet.
- Jonsson, K. (2002) Vad var kulturdemokrati? Linjer i det tidiga 1960-talets debatt om en demokratisk kultursyn. *Nordisk Kulturpolitisk Tidskrift*, 5 (1), 183–208.
- Kahma, N. & Toikka, A. (2012). Cultural map of Finland 2017: Analysing cultural differences using multiple correspondence analysis. *Cultural Trends*, 21 (2), 113–131.
- Kaitavuori, K. (2020). Participation in cultural legislation. *International Journal of Cultural Policy*, 26 (5), 668–680.
- Kann-Rasmussen, N. (2016). For samfundets skyld: Kulturlederes forestillinger om legitimitet og omverden. *Nordisk Kulturpolitisk Tidskrift*, 19 (2), 201–221.
- Kann-Rasmussen, N. & Hvenegaard Rasmussen, C. (2019). Autonomiparadokset i ABM: En analyse af ABM-institutionernes ændrede omverdensrelationer og deres implikationer. *Nordisk Kulturpolitisk Tidskrift*, 22 (2), 213–230.
- Karhunen, P. (2017). Som konstnärer bland sina gelikar – är invandrarna jämställda inom det finländska stödsystemet för konst? I Kulturanalys Norden (red.). *Vem får vara med? Perspektiv på*

inkludering och integration i kulturlivet i de nordiska länderna.
Stockholm: Kulturanalys Norden.

Kawashima, N. (2000). *Beyond the Division of Attenders vs Non-Attenders: A study into audience development in policy and practice.* Warwick: Centre for Cultural Policy Studies.

Kleberg C-J. & Forsell, T. (2019). *Har kulturpolitiken lyckats?* Stockholm: Kulturkontoret Stockholm.

KLYS (2020). *Problem att via Arbetsförmedlingen Etablering lokalisera utlandsfödda yrkesverksamma kulturskapare: Skrivelse till kulturdepartementet och arbetsmarknadsdepartementet.*

KLYS (2023). *Yttranden.* Tillgänglig: <https://klys.se/yttranden/> [2023-03-27].

Konstnärsnämnden (2013). *Ingen regel utan undantag. Enprocentsregeln för konstnärlig gestaltning av offentlig miljö.* Stockholm: Konstnärsnämnden.

Konstnärsnämnden (2016). *Konstnärernas demografi, inkomster och sociala villkor.* Stockholm: Konstnärsnämnden.

Konstnärsnämnden (2018). *Utländsk bakgrund – fördelning av stipendier och bidrag till enskilda konstnärer 2016.* Stockholm: Konstnärsnämnden.

Kortbek, H. B. (2019). Contradictions in Participatory Public Art: Placemaking as an instrument of Urban Cultural Policy. *The Journal of Arts Management, Law, and Society*, 49 (1), 30-44.

Ku2015/01872/KI. *Uppdrag till Statens kulturråd att förbereda en satsning på kulturverksamheter i vissa bostadsområden.*

Ku2015/01873/KI. *Uppdrag till Statens konstråd att förbereda en satsning på kulturverksamheter i vissa bostadsområden med inriktning på konstnärlig gestaltning.*

Kulturanalys Norden (2017a). *Jämställd kultur. Kvinnor och män på statligt finansierade kulturinstitutioner i Norden*. Stockholm: Kulturanalys Norden.

Kulturanalys Norden (2017b). *Kultur med olika bakgrund. Utländsk bakgrund bland anställda på statligt finansierade kulturinstitutioner i Norden*. Stockholm: Kulturanalys Norden.

Kulturanalys Norden (2017c). *Vem får vara med? Perspektiv på inkludering och integration i de Nordiska länderna*. Stockholm: Kulturanalys Norden.

Kulturanalys Norden (2022a). *Delaktighet i kulturlivet i Norden. En kunskapsöversikt med utgångspunkt i kulturvaneundersökningar och forskningen om kulturpolitik*. Nordisk kulturfakta 2022:07. Köpenhamn: Nordiska ministerrådet.

Kulturanalys Norden (2022b). *Den kulturella och kreativa arbetsmarknaden i Norden. En metodutvecklingsrapport*. Nordisk kulturfakta 2022:02. Köpenhamn: Nordiska ministerrådet.

Kulturanalys Norden (2022c). *Kulturens geografi i Norden. Kartläggning av tillgång till kulturverksamheter*. Nordisk kulturfakta 2022:04. Köpenhamn: Nordiska ministerrådet.

Kulturdepartementet (2021a). *Regleringsbrev för budgetåret 2022 avseende Myndigheten för kulturanalys*.

Kulturdepartementet (2021b). *Regleringsbrev för budgetåret 2022 avseende Statens kulturråd*.

Kulturrådet (1990). *Att vidga deltagandet i kulturlivet. Ett diskussionsunderlag*. Stockholm: Statens kulturråd.

Kulturrådet (2016). *Guide till sökande av bidraget Kreativa platser – en del av satsningen Äga rum*. Stockholm: Statens kulturråd.

Kulturrådet (2017). *Kulturrådets årsredovisning 2016*. Stockholm: Statens kulturråd.

Kulturrådet (2018a). *Strategi för Kulturrådets arbete med kultur för barn och unga*. Stockholm: Statens kulturråd.

Kulturrådet (2018b). *Kreativa platser – Äga rum. Hjälpstext till blanketten ansökningsomgång 2018*. PM Kulturrådet 2018-06-29. Stockholm: Statens kulturråd.

Kulturrådet (2019a). *Kulturrådets årsredovisning 2018*. Stockholm: Statens kulturråd.

Kulturrådet (2019b). *Kulturskolan i siffror. Sammanfattning av tillgänglig statistik 1997–2018*. Stockholm: Statens kulturråd.

Kulturrådet (2019c). *Redovisning – Kreativa Platser*. Stockholm: Statens kulturråd.

Kulturrådet (2020a). *Resultat av bidrag till kulturskolan: Uppföljning av kulturskolebidraget 2016–2018*. Stockholm: Statens kulturråd.

Kulturrådet (2021a). *Göra allt möjligt: Hur regioner och verksamheter som ingår i kultursamverkansmodellen arbetar med breddat deltagande i kulturlivet*. Stockholm: Kulturrådet.

Kulturrådet (2021b). *Statliga insatser till kulturskolor: Uppföljning 2018–2019*. Stockholm: Statens kulturråd.

Kulturrådet (2021c). *Stärkta bibliotek: Redovisning av satsningen Stärkta bibliotek 2018–2020*. Statens kulturråd.

Kulturrådet (2021d). *Stärkta bibliotek: Uppföljning av satsningen Stärkta bibliotek 2018–2020*. Stockholm: Kulturrådet.

Kulturrådet (2021e). *Delaktighet och inflytande. Analys av utvecklingsbidraget till kulturskolor*. Stockholm: Kulturrådet.

- Kulturrådet (2022a). *Barnrätt i praktiken. Barnkonventionens praktiska tillämpning i Kulturrådets verksamhetsområde*. Stockholm: Statens kulturråd.
- Kulturrådet (2022b). *Kulturrådets riktlinjer för statsbidrag till kommuner som bedriver kulturskoleverksamhet*. Stockholm: Statens kulturråd.
- Kulturrådet (2022c). *Kultursamverkansmodellen: Uppföljning av ekonomi, personal och aktiviteter 2021*. Stockholm: Kulturrådet.
- Kulturrådet (2022d). *Kulturskolan i siffror 2021*. Stockholm: Statens kulturråd.
- Kulturrådet (2022e). *Redovisning av utvecklingsbidrag till kulturskolor 2021/2022*. Stockholm: Statens kulturråd.
- Kulturrådet (2022f). *Vad går bidraget till? Redovisningar av utvecklingsbidraget till kulturskolor 2020–2021*. Stockholm: Statens kulturråd.
- Kulturrådet (2022g). *Årsredovisning 2021*. Stockholm: Statens kulturråd.
- Kulturrådet (2022h). Statistik kulturskolan 2021: Deltagare i kulturskolan <https://www.kulturradet.se/kulturskolecentrum/statistik/excelfiler/> (hämtad 2023-01-25)
- Kulturrådet (2023a). *Möjligheter, utmaningar, metoder: Ett kunskapsunderlag om breddad rekrytering inom kultursektorn*. Stockholm: Statens kulturråd.
- Kulturrådet (2023b). *Årsredovisning 2022*. Stockholm: Statens kulturråd.
- Kulturrådet (2023c). *Öppen verksamhet i kulturskolan. En väg till breddat deltagande*. Stockholm: Statens kulturråd.

- Kulturrådet (2023d). *Flernivåsamverkan främjar barnets bästa. Finansiering och uppföljning av barns och ungas rätt till kultur*. Stockholm: Statens kulturråd.
- Kulturrådet & Statistiska centralbyrån (1981). *Kulturstatistik. Verksamhet, ekonomi, kulturvanor 1960–1979*. Stockholm: Statens kulturråd & Statistiska centralbyrån
- Leahy, A. & Ferri, D. (2022). Barriers and Facilitators to Cultural Participation by People with Disabilities: A Narrative Literature Review. *Scandinavian Journal of Disability Research*, 24 (1), 68–81.
- Leguina, A. & Miles, A. (2017). Fields of participation and lifestyle in England: revealing the regional dimension from a reanalysis of the Taking Part Survey using Multiple Factor Analysis. *Cultural Trends*, 26 (1), 7–17.
- Lindsköld, L. (2017). En flerfaldig mångfald: Reflektioner kring mångfaldsbegreppet i svensk kulturpolitik 1972–2016. I Kulturanalys Norden (red.). *Vem får vara med? Perspektiv på inkludering och integration i kulturlivet i de nordiska länderna*. Stockholm: Kulturanalys Norden.
- Lindsköld, L., Hedemark, Å. & Lundh, A. (2020). Constructing the Desirable Reader in Swedish Contemporary Literature Policy. *Journal of Current Culture Research*, 12 (2), 256–274.
- Lindström Sol, S. (2021a). *Delaktighet i kulturen. Forskningsöversikt*. Göteborg: Göteborgs Stad.
- Lindström Sol, S. (2021b). *Delaktighet i kulturpolitiken. Rapport från forskningsprojektet Delaktighetsprocesser i Kulturförvaltningen Göteborgs stad*. Göteborg: Göteborgs Stad.

- Lindström Sol, S., Gustrén, C., Nelhans, G., Eklund, J., Johannisson, J., Blomgren, R. (2022). Mapping research on the social impact of the arts: what characterises the field? *Open Research Europe*, (1), 124.
- Lindqvist, K. & Reponen, A. (2023). *Grundkartläggning av konst- och kulturutbildningar i Skåne: Rapport för Region Skånes kulturförvaltning*. Helsingborg: Lunds universitet.
- Lopez-Sintas, J. & Katz-Gerro, T. (2005). From exclusive to inclusive elitists and further: twenty years of omnivorousness and cultural diversity in arts participation in the USA. *Poetics*, 33 (5), 299–319.
- Lundåsen, S. (2004). *En föreningsbaserad demokrati? Ideella föreningar och valdeltagande i Sveriges kommuner under 1990-talet*. Åbo: Åbo Akademis Förlag.
- Lundåsen, S. (2006). Föreningars betydelse för valdeltagandet. I Svedberg & Trädgårdh (red.). *Det civila samhället som forskningsfält: nya avhandlingar i ett nytt sekel*. Stockholm: Riksbankens jubileumsfond i samarbete med Gidlund.
- Manga, E. (2019). *Konst och demokrati – Representationsmakt*. Stockholm: Statens konstråd.
- Mangset, P., Kleppe, B. & Røyseng, S. (2012). Artists in an Iron Cage? Artists' Work in Performing Arts Institutions. *The Journal of Arts Management, Law and Society*, 42(4), 156–175.
- Manolika, M. & Baltzis, A. (2020). Curiosity's pleasure? Exploring motives for cultural consumption. *International Journal of Nonprofit and Voluntary Sector Marketing*, 25 (1), 1-11.
- Manolika, M., Baltzis, A. & Tsigilis, N. (2015). Measuring Motives for Cultural Consumption: A Review of the Literature. *American Journal of Applied Psychology*, 3 (1), 1-5.

- Marmot, M. (2010). *Fair Society, Healthy Lives: The Marmot Review*. London: University College London.
- Martin, A. (2003). *The impact of free entry to museums*. London: MORI.
- Mihelj S, Leguina, A. & Downey J. (2019). Culture is digital: Cultural participation, diversity and the digital divide. *New Media and Society* 21: 1465–1485.
- Miles, A. (2016). Telling tales of participation: exploring the interplay of time and territory in cultural boundary work using participation narratives. *Cultural Trends*, 25 (3), 182-193.
- Ministry of Culture and Sports (2022). *Survey of cultural habits and practices in Spain 2021-2022. Synthesis of results*. Ministry of culture and sports.
- Ministry of Education and Culture (2021). *Art, Culture and Diverse Finland. Final Report of the Working Group for Cultural Policy, Immigrants and Promotion of Cultural Diversity*. Helsinki: Ministry of Education and Culture.
- Moldavanova, V. A., Meloche, L. & Thompson, T. L. (2022). Understanding the geography of access to cultural amenities: The case of Metropolitan Detroit. *Journal of Urban Affairs*, 44 (4–5), 614–639.
- MUCF (2020). *Ungas rätt till en meningsfull fritid: Tillgång, trygghet och hinder*. Ung idag 2020. Växjö: MUCF.
- MUCF (2023). *Rapportserier*. Tillgänglig: <https://www.mucf.se/publikationer/rapportserier> [2023-03-27].
- Myerscough, John (1990). *Statlig kulturpolitik i Sverige: Rapport från en europeisk expertgrupp*. Kulturpolitik i Europa 2:2. Stockholm: Utbildningsdepartementet.

- Myndigheten för kulturanalys (2013). *Skapande skola. En första utvärdering*. Rapport 2013:4. Stockholm: Myndigheten för kulturanalys.
- Myndigheten för kulturanalys (2015). *Kultur av vem? En undersökning av mångfald i den svenska kultursektorn*. Rapport 2015:2. Stockholm: Myndigheten för kulturanalys.
- Myndigheten för kulturanalys (2016a). *Kulturvanor*. Rapport 2016:1. Stockholm: Myndigheten för kulturanalys.
- Myndigheten för kulturanalys (2016b). *Rummet av kulturvanor: En fördjupad analys av 2014 års SOM-undersökning*. Stockholm: Myndigheten för kulturanalys.
- Myndigheten för kulturanalys (2017a). *Barns och ungas kulturaktiviteter*. Kulturfakta 2017:5. Stockholm: Myndigheten för kulturanalys.
- Myndigheten för kulturanalys (2017b). *Kulturvanor. Socioekonomiska analyser och tidstrender*. Kulturfakta 2017:2. Stockholm: Myndigheten för kulturanalys.
- Myndigheten för kulturanalys (2017c). *Vilken mångfald? Kulturinstitutionernas tolkningar av mångfaldsuppdraget*. Rapport 2017:3. Stockholm: Myndigheten för kulturanalys.
- Myndigheten för kulturanalys (2018a). *Kulturarbetare eller byråkrat: Regionala kulturkonsulenter roller och förutsättningar*. Rapport 2018:3. Göteborg: Myndigheten för kulturanalys.
- Myndigheten för kulturanalys (2018b). *Kulturvanor i Sverige 1989–2017*. Kulturfakta 2018:2. Göteborg: Myndigheten för kulturanalys.
- Myndigheten för kulturanalys (2018c). *Rummet av kultur- och medievänor i Sverige 2015*. Rapport 2018:3. Göteborg: Myndigheten för kulturanalys.

- Myndigheten för kulturanalys (2019a). *Kultur i demokratins tjänst. En utvärdering av satsningen Åga rum*. Rapport 2019:2. Myndigheten för kulturanalys.
- Myndigheten för kulturanalys (2019b). *Kulturanalys 2019: En lägesbedömning i relation till de kulturpolitiska målen*. Rapport 2019:1. Göteborg: Myndigheten för kulturanalys.
- Myndigheten för kulturanalys (2019c). *Kulturens geografi: Tillgång till kulturutbud i landets kommuner*. Kulturfakta 2019:3. Göteborg: Myndigheten för kulturanalys.
- Myndigheten för kulturanalys (2019d). *Kulturskarpares geografi: En registerstudie*. Kort om kultur 2019:1. Göteborg: Myndigheten för kulturanalys.
- Myndigheten för kulturanalys (2019e). *Kulturvanor 2018*. Rapport 2019:2. Göteborg: Myndigheten för kulturanalys.
- Myndigheten för kulturanalys (2020a). *Kulturanalys 2020: En lägesbedömning i relation till de kulturpolitiska målen*. Rapport 2020:1. Göteborg: Myndigheten för kulturanalys.
- Myndigheten för kulturanalys (2020b). *Kulturvanor i Sverige 2019*. Rapport 2020:4. Myndigheten för kulturanalys.
- Myndigheten för kulturanalys (2021a). *Ett år med pandemin. Konsekvenser och offentliga insatser inom kulturområdet*. Rapport 2021:2. Göteborg: Myndigheten för kulturanalys.
- Myndigheten för kulturanalys (2021b). *Kulturvanor i pandemins tid. Fördjupande analys av invånarnas kulturvanor 2020*. Göteborg: Myndigheten för kulturanalys.
- Myndigheten för kulturanalys (2021c). *Kulturvanor i Sverige 2020*. Rapport 2021:2. Göteborg: Myndigheten för kulturanalys.

- Myndigheten för kulturanalys (2021d). *Så fri är konsten. Den kulturpolitiska styrningens påverkan på den konstnärliga friheten*. Rapport 2021:1. Göteborg: Myndigheten för kulturanalys.
- Myndigheten för kulturanalys (2021e). *En översyn av de gemensamma bedömningsgrunderna: Redovisning av ett regeringsuppdrag 2021-01-20*. Göteborg: Myndigheten för kulturanalys.
- Myndigheten för kulturanalys (2022a). *Kulturanalys 2022: En lägesbedömning i relation till de kulturpolitiska målen*. Rapport 2022:1. Göteborg: Myndigheten för kulturanalys.
- Myndigheten för kulturanalys (2022b). *Kulturvanor 2021*. Kulturfakta 2022:3. Göteborg: Myndigheten för kulturanalys.
- Myndigheten för kulturanalys (2022c). *Samhällets utgifter för kultur 2021*. Kulturfakta 2022:5. Myndigheten för kulturanalys.
- Myndigheten för kulturanalys (2022d). *Slöjd och hantverk 2021*. Kulturfakta 2022:4. Göteborg: Myndigheten för kulturanalys.
- Myndigheten för kulturanalys (2022e). *Yrkesverksamma konstnärer i SCB:s register: En metodstudie utifrån yrkes- och näringskoder*. Göteborg: Myndigheten för kulturanalys.
- Myndigheten för kulturanalys (2022f). *Kulturarbetsmarknaden efter pandemin*. Faktablad 2022:2. Göteborg: Myndigheten för kulturanalys.
- Myndigheten för kulturanalys (2023). *Fri entré till museer: Effekter på antal museibesök och museibesökens sammansättning*. Rapport 2023:1. Göteborg: Myndigheten för kulturanalys.
- Månsson, S. (2008). Kulturens sociologi. I Beckman & Månsson (red.). *Kultursverige 2009: Problemanalys och statistik*. Linköping: Swecult.

- Nault, J-F., Baumann, S., Childress, C. & Rawlings, C. M. (2021). The social position of taste between and within music genres: From omnivore to snob. *European Journal of Cultural Studies*, 24 (3), 717–740.
- Nerman, B. (1962). *Demokratins kultursyn*. Stockholm: Albert Bonniers förlag.
- Nilsen, A. C. & Lind, E. (2013). Barns kulturbruk. *Nordisk Kulturpolitisk Tidskrift*, 16 (2), 294–315.
- Nilsson, M. (2008). *Våra äldre. Om konstruktioner av äldre i offentligheten*. Linköping Studies in Arts and Science, 450. Linköping: Linköpings universitet. Diss.
- Notten, N., Lancee, B., van de Werfhorst, H. G. & Ganzeboom, H. B. G. (2015). Educational stratification in cultural participation: cognitive competence or status motivation? *Journal of Cultural Economics*, 39 (2), 177–203.
- Nämnden för hemslöjdsfrågor (2022). *Olika vägar till slöjd: Kartläggning av utbildningar inom slöjd och kulturhantverk i Sverige 2022*. Stockholm: Nämnden för hemslöjdsfrågor. Tillgänglig: https://nfh.se/download/18.50ba401182e9bf749c97657/1662369917917/Olika%20v%C3%A4gar%20till%20sl%C3%B6jd_rapport.pdf [2023-03-17].
- Oakley, K., Laurison, D., O'Brien. & Friedman, S. (2017). Cultural Capital: Arts Graduates, Spatial Inequality, and London's Impact on Cultural Labor Markets. *American Behavioral Scientist*, 61 (12), 1510–1531.
- O'Brien, D. (2020). Class and the problem of inequality in theatre. *Studies in Theatre and Performance*, 40 (3), 242–250.

- O'Brien, D., Laurison, D., Miles, A. & Friedman, S. (2016). Are the creative industries meritocratic? An analysis of the 2014 British labour force survey. *Cultural Trends*, 25 (2), 116–131.
- Ostrower, F. (2005). *The Diversity of Cultural Participation. Findings from a national survey*. The Wallace Foundation. Tillgänglig: <https://www.wallacefoundation.org/knowledge-center/Documents/The-Diversity-of-Cultural-Participation.pdf> [2023-03-17].
- Peterson, R. A. & Kern, R. M. (1996). Changing Highbrow Taste: From Snob to Omnivore. *American Sociological Review*, 61 (5), 900–907.
- Proposition 1974/28. *Den statliga kulturpolitiken*.
- Proposition 1977/78:100. *Regeringens proposition med förslag till stadsbudget för budgetåret 1978/79*. Bilaga 12.
- Proposition 1985/86:100. *Regeringens proposition med förslag till stadsbudget för budgetåret 1986/87*. Bilaga 10.
- Proposition 1993/94:100. *Förslag till statsbudget för budgetåret 1994/95*. Bilaga 12.
- Proposition 1996/97:3. *Kulturpolitik*.
- Proposition 2002/03:1. *Förslag till statsbudget för 2003*. Utgiftsområde 17. Kultur, medier, trossamfund och fritid.
- Proposition 2008/09:1. *Förslag till statsbudget för 2009*. Utgiftsområde 17. Kultur, medier, trossamfund och fritid.
- Proposition 2009/10:3. *Tid för kultur*.
- Proposition 2009/10:228. *Filmcensuren för vuxna avskaffas – skyddet för barn och unga mot skadlig mediepåverkan stärks*.

Proposition 2010/11:1. *Förslag till statsbudget för 2011*. Utgiftsområde 17.
Kultur, medier, trossamfund och fritid.

Proposition. 2013/14:3. *Läsa för livet*.

Proposition 2015/16:1. *Förslag till statsbudget för 2016*. Utgiftsområde 17.
Kultur, medier, trossamfund och fritid.

Proposition 2017/18:184. *Ökade möjligheter till grundläggande behörighet
på yrkesprogram och ett estetiskt ämne i alla nationella program*.

Proposition 2021/22:272. *Statens stöd till trossamfund samt
demokrativillkor vid stöd till civilsamhället*.

Purhonen, S., Gronow, J. & Rahkonen, K. (2010). Nordic democracy of
taste? Cultural omnivorousness in musical and literary taste
preferences in Finland. *Poetics*, 38 (3), 266–298.

Ramboll (2022). *Kartlegging av kunst- og kultursektorens arbeid med
mangfold*. Ramboll.

Randle, K., Leung, W.F. & Kurian, K. (2007). *Creating Difference.
Overcoming Barriers to Diversity in UK Film and Television
Employment*. Creative Industries Research and Consultance Unit.
University of Hertfordshire.

Regeringen (2012). *Regeringsförklaringen 18 september 2012*.

Region Halland (2016). *Hallands kulturplan 2017–2020*. Halmstad: Region
Halland.

Region Kronoberg (2017). *Regional kulturplan för Kronobergs Län 2018–
2020*. Växjö: Region Kronoberg.

Region Skåne (2015). *Regional kulturplan för Skåne 2016 – 2019
(Förlängd! Gäller till och med 2020)*. Malmö: Region Skåne.

- Region Värmland (2021). Värmlands kulturplan 2022–2025. Karlstad: Region Värmland.
- Region Västmanland (2018). *Regional Kulturplan för Västmanland 2019–2022*. Västerås: Region Västmanland.
- Riksantikvarieämbetet (2018). *Att vidga sin publik handlar om att vidga sig själv*. Stockholm: Riksantikvarieämbetet.
- Riksantikvarieämbetet (2020). *Skolan och kulturarvet: Regeringsuppdrag att kartlägga och främja samverkan mellan skolväsendet och kulturarvsinstitutionerna*. Stockholm: Riksantikvarieämbetet.
- Riksrevisionen (2019). *Fri entré till statliga museer*. RIR 2019:39. Stockholm: Riksrevisionen.
- Røyseng, S. (2007). *Den gode, hellige og disiplinerte kunsten. Forestillinger om kunstens autonomi i kulturpolitikk og kunstledelse*. Bø: Telemarksforskning.
- Røyseng, S. (2009). Godhet og Galskap. Om den frie scenekunstens legitimitet. *Peripeti*, 6 (12), 5–18.
- Røyseng, S. & Stavrum, H. (2020). Fields of gold: reflections on the research relations of the cultural policy researcher. *International Journal of Cultural Policy*, 26 (5), 697–708.
- Sætrang, S. G., Skutlaberg, L. S. & Ryssevik, J. (2020). *Et mangfoldig kunst- og kulturliv. Hva vet vi og hvordan utvikle mer kunnskap?* Rapport 3:2020. Ideas2evidence.
- Sand, M. (2019). *Tro, hopp och konst – Konst som politiskt verktyg: Forskningsrapport om Statens konstråds satsning Konst händer 2016–2018*. Stockholm: ArkDes.

Saukkonen, P. (2017). Kulturpolitik och kulturell mångfald i fyra nordiska länder. I Kulturanalys Norden (red.), *Vem får vara med? Perspektiv på inkludering och integration i kulturlivet i de nordiska länderna*. Göteborg: Kulturanalys Norden.

SCB (2023). *Civila samhället*. Tillgänglig: <https://scb.se/hitta-statistik/statistik-efter-amne/naringsverksamhet/naringslivets-struktur/civila-samhallet/> [2023-03-27].

Selmer-Olsen, I. (2005). *"Beings" og "becommings". Et notat til faglig utvalg for barne- og ungdomskultur I Norsk kulturråd, om behovet for å styrke forskning og kompetanse innen barnekultur og formidling av kunst och kultur til barn*. Oslo: Norsk kulturråd.

SFS 1974:152. *Kungörelse om beslutad ny regeringsform*.

SFS 1991:433. *Jämställdhetslag*.

SFS 1996:1598. *Förordning (1996:1598) om statsbidrag till regional kulturverksamhet*.

SFS 2008:567. *Diskrimineringslag*.

SFS 2010:2012. *Förordning om fördelning av vissa statsbidrag till regional kulturverksamhet*.

SFS 2013:801. *Bibliotekslag*.

SFS 2015:218. *Förordning om statsbidrag till folkbildningen*.

SFS 2015:998. *Förordning om statsbidrag till kommuner som bedriver musik- och kulturskoleverksamhet*.

SFS 2018:66. *Förordning om statsbidrag till folkbibliotek*.

SFS 2018:1197. *Lag om Förenta nationernas konvention om barnets rättigheter*.

- SFS 2001:1263. *Lag om ändring i högskolelagen (1992:1434).*
- SFS 2018:1548. *Förordning om statsbidrag till kommuner som bedriver kulturskoleverksamhet.*
- SFS 2019:470. *Förordning om statsbidrag till kommuner som bedriver kulturskoleverksamhet.*
- Skot-Hansen, D. (1999). Kultur til tiden – strategier i den lokale kulturpolitik. *Nordisk Kulturpolitisk Tidskrift*, (1), 7–27.
- Skr. 2020/21:95. *Barns och ungas läsning.*
- SOU 1934:21. *Utredning rörande teaterförhållandena i riket. 1933 års teaterutrednings betänkande, del II.*
- SOU 1952:23. *Bokutredningen. Betänkande avgivet av särskilda sakkunniga inom ecklesiastikdepartementet.*
- SOU 1954:2. *Musikliv i Sverige. Betänkande med förslag tillåtgärder för att främja det svenska musiklivets utveckling avgivet av 1947 års musikutredning.*
- SOU 1956:13. *Konstbildning i Sverige. Förslag till åtgärder för att främja svensk estetisk fostran avgivet av 1948 års konstutredning.*
- SOU 1972:20. *Läs- och bokvanor i fem svenska samhällen: Litteraturutredningens läsvanestudier.*
- SOU 1972:66. *Ny kulturpolitik. Nuläge och förslag.*
- SOU 1974:5. *Boken: Litteraturutredningens huvudbetänkande.*
- SOU 1995:85. *Tjugo års kulturpolitik 1974–1994: en rapport från Kulturutredningen.*

- SOU 2006:42. *Plats på scen. Betänkande av Kommittén för jämställdhet inom scenkonstområdet.*
- SOU 2009:16. *Betänkande av kulturutredningen. Grundanalys.*
- SOU 2009:51. *Avskaffande av filmcensuren för vuxna, men förstärkt skydd för barn och unga mot skadlig mediepåverkan.*
- SOU 2012:65. *Läsandets kultur: Slutbetänkande av Litteraturutredningen.*
- SOU 2016:69. *En inkluderande kulturskola på egen grund.*
- SOU 2018:23. *Konstnär – oavsett villkor? Betänkande av Konstnärspolitiska utredningen.*
- SOU 2018:57. *Barns och ungas läsning – ett ansvar för hela samhället. Betänkande av Läsdelegationen.*
- SOU 2021:77. *Från kris till kraft. Betänkande av utredningen "Återstart för kulturen".*
- SOU 2019:16. *Betänkande av Kulturutredningen.*
- Sparman, A. (2019) (ed.). *Making culture. Children's and young people's leisure cultures.* Göteborg: Kulturanalys Norden.
- Statens konstråd (2015). *Delredovisning konst i vissa bostadsområden. Delredovisning av regeringens uppdrag att förbereda en satsning på kulturverksamheter i vissa bostadsområden med inriktning på konstnärlig gestaltning.* Stockholm: Statens konstråd.
- Statens konstråd. (2016). *Intresseanmälan: Konst händer – samarbete kring konst i miljonprogrammets gemensamma platser.* Stockholm: Statens konstråd.
- Statens konstråd (2018). *Delredovisning 2018 Äga rum: Konst händer.* Stockholm: Statens konstråd.

- Statens konstråd (2019). *Slutredovisning 2019 Äga rum: Konst händer*. Stockholm: Statens konstråd.
- Statistics Finland (2022). *Statistics Finland's free-of-charge statistical databases. Participation in leisure activities*. Tillgänglig: <https://statfin.stat.fi/PxWeb/pxweb/en/StatFin/> [2022-10-22].
- Statistics Norway (2022). *Norsk kulturbarometer. Deltakelse I olika kulturaktiviteter (prosent) 1991-2021*. Tillgänglig: <https://www.ssb.no/statbank/table/05301/> [2022-06-10].
- Stavrum, H. (2013). Begeistringsforskning eller evalueringstyranni? Om kunskap om kunst for barn og unge. *Nordisk Kulturpolitisk Tidskrift*, 16 (1), 154–171.
- Stevensen, D., Balling, G. & Kann-Rasmussen, N. (2017). Cultural participation in Europe: Shared problem or shared problematisation. *International Journal of Cultural Policy*, 23 (1), 89–106.
- Sundbyberg Stad (2020). *Kulturpolitiskt program för Sundbyberg Stad*. Sundbyberg Stad.
- Svenska Filminstitutet (2015). *Svensk films representation av Sverige. En kvantitativ och kvalitativ studie av representation av olika grupper i långa svenska spelfilmer som hade premiär 2014*. Stockholm: Svenska Filminstitutet.
- Svenska Filminstitutet (2019). *Filminstitutets barn- och ungdomsstrategi*. Stockholm: Svenska Filminstitutet.
- Svenska Filminstitutet (2020a). *Stöd till utveckling av filmprojekt – Svensk ungdomsfilm*. Stockholm: Svenska Filminstitutet.
- Svenska Filminstitutet (2020b). *Vilka kvinnor? Jämställdhetsrapport 2019/2020*. Stockholm: Svenska Filminstitutet.

- Svenska Filminstitutet (2023). Stöd till barn och unga.
<https://www.filminstitutet.se/sv/sok-stod/barn--unga/> (Hämtad 2023-04-20)
- Swedner, H. (1971). Barriären mot finkulturen. I Swedner (red.). *Om finkultur och minoriteter*. Almqvist & Wiksell.
- Sveriges Kommuner och Regioner (2016). *Kommungruppsindelning 2017*. Stockholm: Sveriges Kommuner och Regioner.
- Tassy, A., Andersen, C. W., Hansen, A. V., Hakhverdyan, S., & Andersen, A. K. (2021). *Tre ud af ti har lavt kulturforbrug*. Danmarks Statistik.
- Universitets- och högskolerådet (2014). *Från breddad rekrytering till breddat deltagande: En analys av hur lärosäten presenterar sitt arbete med lika möjligheter till studier*. Stockholm: Universitets- och högskolerådet.
- Universitets- och högskolerådet (2016). *Kan excellens uppnås i homogena studentgrupper? En redovisning av regeringsuppdraget att kartlägga och analysera lärosätenas arbete med breddad rekrytering och breddat deltagande*. Stockholm: Universitets- och högskolerådet.
- Universitetskanslersämbetet (2022). *Universitets och högskolors arbete med att främja och bredda rekryteringen till högre utbildning*. Tematisk utvärdering, del 1. Stockholm: Universitetskanslersämbetet.
- Utbildningsutskottet (2018). *Utbildningsutskottets betänkande 2017/18:UbU30*.
- van Hek, M., & Kraaykamp, G (2013) Cultural consumption across countries: A multi-level analysis of social inequality in highbrow culture in Europe. *Poetics* 41(4): 323–341.
- Vander Stichele., A. & Laermans, R. (2006). Cultural participation in Flanders: Testing the cultural omnivore thesis with population data. *Poetics*, 34 (1), 45–64.

- VETA Advisor. (2019). *Varför inte regional kultur? Fokusgrupper med ointresserade i Örebro län*. VETA Advisor AB.
- Vries, de R. & Reeves, A. (2021). What does it Mean to be a Cultural Omnivore? Conflicting Visions of Omnivorousness in Empirical Research. *Sociological Research Online*, 22 (22), 292–312.
- Vaage, O. F. (2009). *Kultur- og mediebruk blant personer med innvandrerbakgrunn. Resultater fra Kultur- og mediebruksundersøkelsen 2008 og tilleggsutvalg blant innvandrere og norskfødte med innvandrerforeldre*. Statistics Norway
- Vaage, O. F. (2017). *Norsk kulturbarometer 2016*. Statistics Norway.
- Weijmer, M. (2019). *I sökandet efter delaktighet. Praktik, aktörer och kulturmiljöarbete*. Göteborg: Göteborgs Universitet. Diss.
- Werner, J. (2018). *Postdemokratisk kultur*. Möklinta: Gidlunds förlag.
- White, S. C. (1996). Depoliticising Development. The Uses and Abuses of Participation. *Development in Practice*, 6 (1), 6–15.
- WHO (2008). *Closing the Gap in one generation: health equity through action on the social determinants of health. Final report of the Commission on Social Determinants of Health*. World Health Organization.
- Wiberg, S. (2019). *Att hålla "både och"*. Stockholm: Statens konstråd.
- Widdop, P. & Cutts, D. (2012). Impact of place on museum participation. *Cultural Trends*, 21 (1), 47–66.
- Wilkinson, R. G. & Pickett, K. (2009). *The Spirit Level. Why more equal societies almost always do better*. London: Allen Lane.
- Ålands statistik- och utredningsbyrå. (2014). *Ålänningars kultur- och fritidsvanor*. Rapport 2014:6. ÅSUB
- Ålands statistik- och utredningsbyrå (2021). *Ålänningarnas kultur- och fritidsvanor 2020: Med coronaperspektiv*. Rapport 2021:6. ÅSUB.

Bilaga 4. Genomförande av uppföljningsstudie om Äga rum

Kulturanalys utvärderade Äga rum satsningen 2019 genom en intervjustudie med projektdeltagare inom Kreativa platser och Konst händer, samt genom intervjuer med ansvariga handläggare och projektledare på Kulturrådet och Statens konstråd. I januari och februari 2023 genomfördes en uppföljningsstudie bestående av intervjuer med 7 projekt inom satsningen Kreativa platser, med handläggare på Kulturrådet, samt med projektansvariga vid Statens konstråd. Till de olika aktörerna ställdes frågor om erfarenheterna av satsningen i retrospektiv. De exakta intervjufrågorna skilde sig åt beroende på vilken typ av aktör som intervjuades, men samtliga intervjuer utgick ifrån följande generella intervjuguide.

Intervjuguide

Inledning

- Kort om Myndigheten för kulturanalys
- Kort om regeringsuppdraget
- Kort om inspelning och om hur intervjumaterialet behandlas, personuppgifter
- Respondentens namn, titel, uppdrag, organisation?

Äga rum/Kreativa platser/Konst händer

- Berätta om din/din organisations roll i satsningen?
- Vad var syftet med satsningen/det enskilda projektet?
- Hur ser din organisations engagemang ut i satsningen/projektet idag?
- Vad har blivit de bestående effekterna av satsningen/projektet?

- Var Äga rum/Kreativa platser/Konst händer ett bra sätt att arbeta för breddat deltagande?
 - Något i satsningen som borde utformats annorlunda?
 - Skulle ni själva gjort något annorlunda?
 - Hur ser du på att den var tidsbegränsad till tre år? Att det var ettåriga projektperioder?
 - Att det var krav på partnerskap?
 - Ett mål var att nå nya grupper? Var detta möjligt med denna satsning?
- Hur har erfarenheterna av satsningen/projektet tagits tillvara inom din organisation?
- Vad skulle du säga är den viktigaste lärdomen som du har gjort utifrån den här satsningen när det gäller hur man ska arbeta för breddat deltagande?

Hinder och förutsättningar för deltagande och delaktighet

- Vilka hinder/svårigheter/utmaningar ser du/ni för breddat deltagande generellt?
- Är det några grupper som är extra svåra att nå? Varför tror du det är så?
- Stöter ni på några särskilda problem/utmaningar i arbetet för breddat deltagande?
- Om regeringen skulle vilja ta nya initiativ för breddat deltagande och delaktighet i områden med socioekonomiska utmaningar. Hur ska de tänka? På samma sätt? Annorlunda?

Avslutning

- Har du något du vill tillägga?

Bilaga 5. Genomförande av intervjustudie inom ramen för kultursamverkansmodellen

I regeringsuppdraget ingår att särskilt föreslå nationella åtgärder inom ramen för kultursamverkansmodellen. Kulturanalys genomförde därför en intervjustudie som inkluderade ett urval representanter för de aktörer som på olika sätt medverkar i genomförandet av modellen: offentliga aktörer, det professionella kulturlivet och organisationer i det civila samhället.

Bland offentliga aktörer valde vi att låta det regionala perspektivet stå i förgrunden. Kulturrådet publicerade år 2021 rapporten *Göra allt möjligt: Hur regioner och verksamheter som ingår i kultursamverkansmodellen arbetar med breddat deltagande i kulturlivet*. Rapporten bygger på en enkät som bevarades av regioner och verksamheter som erhåller statligt stöd inom kultursamverkansmodellen. Drygt 200 verksamheter besvarade enkäten. Av rapporten framgår att de regionala främjandefunktioner som finns inom merparten av modellens sju områden spelar en avgörande roll i regionernas arbete med breddat deltagande. Kulturanalys har därför intervjuat 29 representanter för det regionala främjandeuppdraget inom hemslöjdsområdet och 21 representanter för det regionala främjandeuppdraget inom teaterområdet. Valet av hemslöjd och teater har gjorts efter samråd med Kulturrådet och syftar till att möjliggöra en fördjupad förståelse av konsulentverksamheten inom två områden som är olikartade till såväl konstnärligt och kulturellt innehåll som arbetssätt.

Region Stockholm ingår inte i kultursamverkansmodellen, vilket innebär att statligt stöd till regional kulturverksamhet i denna region regleras i särskild förordning (SFS 1996:1598). Även i denna förordning står dock invånarnas tillgång till och deltagande i kulturlivet centralt och Region Stockholm arbetar med främjandeuppdrag på ett sätt som liknar de regioner som ingår i kultursamverkansmodellen. Vi fann det därför relevant att inkludera även

konsulenter i Stockholms län, inte minst för att kunna undersöka om skillnader föreligger mellan de främjandeverksamheter som genomförs inom respektive utom kultursamverkansmodellen. Kulturanalys har således intervjuat representanter för samtliga 21 regioner i Sverige inom såväl hemslöjds- som teaterområdet. Vi har även genomfört ett samråd med det regionala kulturchefs nätverket inom Sveriges Kommuner och Regioner (SKR).

När det gäller det nationella perspektivet har Kulturanalys intervjuat representanter för de statliga myndigheter och nationella organisationer som inom hemslöjds- respektive teaterområdet har ett av regeringen utpekat nationellt ansvar. Därför har vi intervjuat kanslichefen för Nämnden för hemslöjdsfrågor, och VD:n tillsammans med två verksamhetsutvecklare vid Riksteatern. Nämnden för hemslöjdsfrågor och Riksteatern ingår också i det samverkansråd som deltar i Kulturrådets beredning av regionernas ansökningar inom modellen inför beslut av Kulturrådets styrelse. Vid Kulturrådet har vi intervjuat enhetschefen för konstarter och regional utveckling tillsammans med en av de utredare som särskilt undersökt frågan om breddat deltagande inom kultursamverkansmodellen.

När det gäller det kommunala perspektivet har det kommunala kulturchefs-nätverket inom SKR givits möjlighet att svara på två frågor via e-post. 13 kommuner valde att inkomma med svar på frågorna som handlade om vilka hinder för breddat deltagande som kommunerna ville identifiera samt vilka åtgärder för att överkomma dessa hinder som de såg som avgörande.

När det gäller det professionella kulturlivets perspektiv har Kulturanalys inkluderat representanter för 5 nationella medlemsorganisationer. Vi har intervjuat ordföranden i Konstnärliga och Litterära Yrkesutövares Samarbets-nämnd (KLYS), samt ordföranden i fyra medlemsorganisationer i KLYS som också representerar vart och ett av de fyra konstområden som KLYS inkluderar: 1) Ord, 2) Bild/form, 3) Ton, samt 4) Scen/film. Inom dessa fyra områden valdes de organisationer som har högst medlemsantal, det vill säga Fackförbundet Scen & Film, Konstnärernas Riksorganisation, Musikerförbundet samt Sveriges Författarförbund.

Då det civila samhällets organisationer är såväl omfattande till antalet som varierande utifrån innehåll och arbetssätt, valde vi att utgå från Ideell kulturallians medlemmar när vi gjorde urvalet om totalt 10 organisationer. Vi intervjuade även verksamhetschefen för Ideell kulturallians. I syfte att åstadkomma en rimlig representation av rikstäckande organisationer som har olika inriktning på verksamheten valde vi organisationer vars huvudsakliga verksamhet rör 1) utbildning och bildning (RIO: Rörelsefolkhögskolor i samverkan och Studieförbunden), 2) producerande, arrangerande och lokalhållande organisationer (Folkets Hus och Parker och Sveriges Hembygdsförbund) samt 3) specifika kulturformer och målgrupper (Ax: Kulturorganisationer i samverkan, SIOS: Samarbetsorganisation för etniska organisationer i Sverige, och Sveriges Hemslöjdsföreningars Riksförbund). För samtliga organisationer har vi intervjuat ordförande alternativt verksamhetschef samt ibland även verksamhetsledare. Vi kompletterade urvalet med att även intervjua ordföranden i styrelsen för föreningen Kultur och Kvalitet tillsammans med verksamhetschefen för stiftelsen Mosaikteatern, då vi ville inkludera organisationer med ett särskilt fokus på personer med funktionsnedsättning i urvalet.

Samma intervjuguide har använts för alla intervjuer. Intervjuerna har genomförts både fysiskt och digitalt och både enskilt och i grupp under perioden september 2022 till januari 2023.

Intervjuguide

Inledning

- Kort om Myndigheten för kulturanalys
- Kort om regeringsuppdraget
- Kort om inspelning och om hur intervjumaterialet behandlas, personuppgifter

Bakgrundsfrågor

- Namn, titel, uppdrag, organisation?
- Organisationens mål och uppdrag
- Deltagande och delaktighet i kulturlivet
- Hur skulle du definiera deltagande och delaktighet i kulturlivet?
- Hur arbetar du och din organisation med att främja och bredda deltagande och delaktighet?
- Hur följer ni upp arbetet med att främja och bredda deltagande och delaktighet?

Hinder för deltagande och delaktighet

- Vilka är enligt dig de viktigaste hindren för deltagande och delaktighet i kulturlivet?
- Vad beror skillnader mellan olika grupper i deltagande på?
- Hur arbetar du och din organisation med att överbrygga dessa hinder?
- Stöter du på några specifika problem i arbetet för ökat/breddat deltagande och delaktighet?
- Hur följer ni upp arbetet med att överbrygga hinder?

Kultursamverkansmodellen

- Upplever du att kultursamverkansmodellen bidragit till att främja deltagande och delaktighet i kulturlivet? Kopplat till kulturplane-processen?
- Upplever du att kultursamverkansmodellen bidragit till att undanröja och/eller skapa hinder för deltagande och delaktighet i kulturlivet? Kopplat till kulturplane-processen?

Åtgärder för att bredda deltagande och delaktighet i kulturlivet

- Vilka kulturpolitiska åtgärder behövs enligt dig för att bredda deltagande och delaktighet i kulturlivet, samt undanröja hinder för deltagande och delaktighet
 - På nationell, regional och kommunal nivå?
 - Önskar du att ni arbetade på något annat sätt?
- Andra åtgärder?

Avslutningsfrågor

- Har du något du vill tillägga?

